

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**KÖY ENSTİTÜLERİ’NİN KAPANIŞ SÜRECİ VE BU
SÜREÇTE TÜRKİYE’DE YAŞANAN TARTIŞMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Elvan ÇOLAK BEKTAŞOĞLU

Danışman

Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN

Tokat- 2022

Jüri Kabul ve Onay

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. İsmet Türkmen danışmanlığında hazırlamış olduğum “Köy Enstitüleri’nin Kapanış Süreci ve Bu Süreçte Türkiye’de Yaşanan Tartışmalar” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

31/05/2022

Elvan ÇOLAK BEKTAŞOĞLU

İTHAF

Kız çocuklarının eğitimi için çalışan emekçi babalara ithaf edilmiştir.

ÖNSÖZ

Bir ülke halkının kişisel ve toplumsal gelişmesi ile o ülkenin kalkınması arasında sıkı sıkıya bir bağıllık söz konusudur. Bir yandan eğitim yoluyla kişisel ve toplumsal değer ve davranışlar geliştirilirken, kalkınmanın amacına uygun yeni değer yargıları iktisadi kalkınmayı hızlandırmak bağlamında fevkalade öneme sahiptir.

Bu gerçeklerden hareketle; Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin fertlerini gerçek anlamda dünyanın en saygın, özgür ve çağdaş milleti yapmak istiyordu. Bu kazanımların sağlanması için öncelikle işe çağdaş bir eğitim sistemi kurmakla başlanılmalıydı. Bu doğrultuda, tüm ülkedeki eğitim ve öğretim kurumlarında aynı ülküyü paylaşan kuşaklar yetiştirilmesi doğrultusunda öğretim birliği yasası ile bu çabalara hukuksal bir meşruiyet kazandırılmaya da çalışılmıştır. Daha sonra Latin Harflerinin benimsenmesi, Millet Mekteplerinin açılması, öğretim programlarında çağın bilimsel gerçeklerine uygun değişiklikler yapılması, öğretmen yetiştirmede yeni arayışlar, Halkevlerinin açılması hep bu amaçla gerçekleştirildi. Fakat bu türden girişimler neticesinde kırsal sahalarda hedeflenen rakamlara ve niteliğe ulaşılmasında problemler yaşanmaktaydı. Bu bağlamda Köy Öğretmen Okulları, Eğitim Kursları ve ardından da Köy Enstitüleri kırsal kesimde yaşayan ve ülkenin gerçek efendisi olan Türk köylüsüne uygarlığın ışığını götürebilmek için girişilen son derece önemli ve anlamlı adımlar oldu.

Diğer yandan, Türk eğitim sisteminde, Cumhuriyetin ilk yıllarında klasik öğretmen yetiştirme politikasına bir tepki olarak ortaya çıkmış olan Köy Enstitüleri, toplumsal yapının modernleşmesinde ve bir gelişme aracı olarak önemli bir rol oynamıştır. Enstitüler, kurulduğu coğrafyalarda bir kültür ve eğitim merkezi olarak düşünülmüş, sosyal etkinliklerine çevrenin de katılması sağlanarak ülkenin halk eğitimi hareketine bu kurumlar aracılığıyla yön verilmeye çalışılmıştır. Enstitülerin kısa süreli varlığı sırasında, Türk toplumunun gelişmesine ve öncelikle sosyal yapının dönüşümünün gerçekleştirilmesi doğrultusunda; Halkevlerinin kültür ve sanat çalışmaları, çocuk ıslah evleri, klasiklerin çevirisi ve konservatuar gibi farklı alanlardaki

girişimlerden hiçbiri, ülkenin ulaşılmakta güçlük çekilen kırsal coğrafyasında Köy Enstitüleri ölçüsünde varlık gösterememiştir.

Köy Enstitüleri özelinde öncelikle, çağdaş eğitim ve öğretim ilkeleri ve yöntemleri uygulanmış, çevresini, ileriye ve çağdaşlığa yönelik olarak değiştirecek “lider” tipte bir öğretmen yetiştirme esası amaçlanmıştır. Enstitülerin programları bu doğrultuda hazırlanarak, öğretim yöntemleri, “*yaparak ve yaşayarak öğrenme*” ilkesi yönünde tespit edilmiştir. Böylelikle, enstitü öğrencilerine, ortaya konan somut eserlerin etkisiyle, “*kendine güven*” duygusu aşılانmış ve “*kişilik eğitimi*”nin en önemli ögesi olan ve bu kurumların her türlü eğitim ve öğretim etkinlikleri arasında yer alan “*demokratik eğitim*” ilkesi öncelikli olmuştur. Enstitülerin getirdiği program anlayışı, değerlendirme yöntemleri, uyguladığı eğitim ve öğretim ilkeleri, staj, rehberlik, halk eğitimi, kişilik oluşumu ve demokratik eğitim esasları dâhilinde Türk eğitim sistemine önemli katkılar sağlamıştır.

Çalışma esnasında, danışman hocam Prof. Dr. İsmet Türkmen’in değerleri tavsiye ve yönlendirmeleri sayesinde yol alabildiğime inanıyorum. Kendisine, sağlamış olduğu büyük destek için teşekkürü bir borç bilmekteyim. Bu yolda beni cesaretlendiren eşime, oğullarım Murathan ve Erdem’e de, bana gösterdikleri sabır ve nezaket için minnettarım. Son olarak, 22 yıllık meslek hayatımın her döneminde ilham kaynağım olan Mustafa Kemal Atatürk’e sevgi ve şükranlarımı sunarım.

ÖZET**Köy Enstitüleri'nin Kapanış Süreci ve Bu Süreçte
Türkiye'de Yaşanan Tartışmalar**

Bektaşoğlu, Çolak Elvan

Yüksek Lisans, Tarih Ana bilim dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN

Tokat 2022

Toplumun ekonomik olarak istikrarlı bir şekilde büyümesinin yolu, hukuk üstünlüğü sağlanmış bir toplumda uygulanan, planlı ve kaliteli eğitim sistemidir. Bu eğitim sistemi sayesinde özgür düşünce ve eleştirel bakış açısı halk arasında güçlenir, bu durum da millet fertlerinin niteliklerine göre eğitilerek, mevcut sistem içerisinde yer almalarını sağlar. Liyakat temeline dayanan, bağımsız ve güçlü kurumlar özgürlükleri desteklenen, iyi eğitim almış gençlerin omuzlarında yükselmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, eğitimin Türk milleti için değerini çok iyi bilen bir liderdi. Bu sebeptendir ki, Kütahya-Eskişehir savaşlarının devam ettiği dönemde Maarif Kongresini toplayarak savaş sonrası Türkiye için eğitim politikalarını belirlemekle yakından ilgilenmiştir. Mustafa Kemal biliyordu ki; savaş meydanında zafer kazanılsa bile, eğitim yolu ile çocuk ve gençlerin yeni ülkeye sahip çıkılması sağlanmazsa cephedeki başarının ehemmiyeti kalmayacaktı. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı bu anlayışın eseridir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli eğitim deneyimlerinden olan ve milli bilinç oluşturmaya katkı sağlayacağı düşünüldükçe kurulan Köy Enstitüleri, özgür düşünceli, eleştirel bakış açısına sahip gençler yetiştirmeyi hedefleyen, Türkiye Cumhuriyeti'nin en umut veren eğitim programlarından biridir. Köylerdeki eğitim eksikliğinin çözümünü sağlayacak, bunun yanı sıra köylere sağlık, ziraat, çocuk bakımı,

el işleri gibi konularda modern metotları öğretecek ve yeni rejimin ilke ve inkılaplarının, nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı köylerde tanınarak benimsenmesini sağlayacak büyük bir eğitim seferberliğidir. Köyleri ve küçük Anadolu şehirlerini kendi içinde, modern metotlarla üretim yapabilen entelektüel birikimi yüksek yaşam alanları haline getirerek, köylerin de şehirler gibi eğitim alınacak alanlar olduğunun anlaşılmasını sağlamak amacı taşımakta ve beraberinde gerçekleştirilecek Toprak Kanunu gibi inkılaplarla köyden kente göçün önüne geçmeyi hedeflemektedir.

Köylerin sahip olduğu nüfus ve üretim potansiyeliyle, sanayileşmenin ve muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkmanın yolu olduğu düşünülerek hazırlanmış bu kapsayıcı sistem, 1954 yılında sona erdirilmiştir. Dinî, toplumsal, siyasal pek çok gerekçe ile uzun dönem eleştirilere maruz kalan Köy Enstitüleri bugün bile sıkça tartışılan konulardan biridir. Sistemi kuran, alt yapısını hazırlayan, uygulanması amacıyla kanunları hazırlayanlar belli iken; Enstitülerin kim tarafından kapatıldığı, kötü gidişatın nasıl ve ne zaman başladığı tartışmalara konu olmaktadır. Sistem içerisinde gerçekleştirilen faaliyetlerde, eleştirileri haklı çıkaracak yönler olup olmadığı, Enstitü mezunlarının beklenen donanımın ne kadarını kazanmış oldukları güncel bir tartışma konusudur. Kurumun faaliyetlerinin sona erdirilmesi konusunda, çok partili hayata geçiş sürecinin ve ABD'nin sahip olduğu pay konuları da, üzerinde büyük tartışmaların yaşanmakta olduğu bir alanını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Öğretmen Yetiştirme, Köy Modernleşmesi, Eğitim

ABSTRACT

Closure Process of Village Institutes and Relevant Discussions in Turkey During This Period

Bektaşoğlu, Çolak Elvan

Master's Thesis, Department of History

Advisor: Prof. Dr. İsmet Türkmen

Tokat 2022

The way for the society to grow economically stable is a planned and high quality education system implemented in a society with the rule of law. Thanks to this education system, free thought and critical point of view are strengthened among the people, and this situation ensures that the members of the nation are educated according to their qualifications and take place in the current system. Independent and strong institutions based on merit have risen on by well-educated youth whose freedoms are supported.

Mustafa Kemal was a leader who knew very well the value of education for the Turkish Nation. For this reason, during the Kütahya-Eskişehir wars, he organized the Maarif Congress and was closely interested in determining the education policies for post-war Turkey. Mustafa Kemal knew that; even if victory was won on the battlefield, if the children and youth were not protected through education, the success on the front would not be of any importance. 23 April National Sovereignty and Children's Day and 19 May Youth and Sports Day are the work of this understanding.

Village Institutes, which was established with the thought of contributing to the creation of national consciousness, was one of the most promising education programs of the Republic of Turkey, aiming to raise free-thinking and critical young people. It was a great educational campaign that would solve the lack of education in the villages, as well as teach the villagers modern methods in matters such as health, agriculture, child care and handicrafts, and ensure that the principles and reforms of the new regime are recognized and adopted in the villages where the majority of the population lives. The establishment purposes of village institutes were to make the villages and small Anatolian cities into living spaces

with high intellectual accumulation that can produce with modern methods, to make it understood that the villages are also places to be educated like the cities, and to prevent migration from the village to the city with the reforms to be carried out, such as the Land Law.

With the population and production potential of the villages, this inclusive system, which was prepared with the thought that it was the way to rise above the level of industrialization and contemporary civilizations, was ended in 1954. Village Institutes, which have been subjected to long-term criticism for many religious, social and political reasons, is one of the issues that are frequently discussed even today. The people who set up the system, prepare the infrastructure, and prepare the laws for its implementation are clear. On the other hand the people who closed the institutes, how and when the bad course started are the subject of discussions. There are great debates on whether there are aspects to justify the criticisms in the activities carried out within the system, how much the graduates of the Institute have gained the expected equipment, and the share of the USA and the transition to multi-party life on the termination of the activities of the institution.

Keywords: Village Institutes, Teacher Training, Village Modernization, Education

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	İV
ÖNSÖZ	VI
ÖZET	VIII
ABSTRACT	X
İÇİNDEKİLER	XII
TABLolar LİSTESİ.....	XIV
KISALTMALAR	XV
GİRİŞ	1
BÖLÜM:1 TÜRKİYE’DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ.....	29
1.1. OSMANLI’NIN SON DÖNEMİNDE İLKÖĞRETİME ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ	29
1.2. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI.....	33
1.3.1. Köy Muallim Mektepleri.....	38
1.3.2. Eğitim Kurşları	40
1.3.3 Köy Öğretmen Okulları	46
BÖLÜM 2: KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURUMSALLAŞMA VE GELİŞİM SÜREÇLERİ	49
2.1. KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞ-YAPILANMA SÜRECİNDE ÖRNEK ALINDIĞI DÜŞÜNÜLEN KURUMLAR.....	49
2.2. KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞ SÜRECİNDE ÜLKEDEKİ İKTİSADİ VE SOSYO-KÜLTÜREL ATMOSFER	53
2.3. TARİHİ ARKA PLAN	57
2.4. KÖY ENSTİTÜLERİ KANUN TASARISININ TBMM’DE KABULÜ SÜRECİ	65
2.5. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA KÖY ENSTİTÜLERİ KANUNA DAİR DÜZENLEMELER.....	83
2.6. ENSTİTÜLERİN KURULDUKLARI COĞRAFYA MESELESİ.....	87
2.7. TEŞKİLAT VE İDARİ YAPI.....	91
2.8. ÖĞRETİM KADROSU	95
2.9. ÖĞRENCİLER	101
2.10. KÖY ENSTİTÜLERİNİN MALİ KAYNAKLARI.....	105
2.11. KÖY ENSTİTÜLERİNİN EĞİTİM PROGRAMLARI VE YÖNTEMLERİ	111
2.11.1. Türk Eğitim Sisteminde Yeni Bir Perspektif: “Yaparak ve Yaşayarak Öğrenme	111
2.11.2. Köy Enstitülerinde Eğitim	114
2.12. KÖY ENSTİTÜLERİNDE KİTAP VE SANAT	119
BÖLÜM 3: ENSTİTÜLERİN KAPATILMASINA GİDEN SÜREÇ	122
3.1. ENSTİTÜLERE YÖNELİK TEPKİLER	122
3.2. KÖY ENSTİTÜLERİNE KARŞI SUÇLAMALAR VE İDDİALAR	125
3.2.1. Enstitülerin Halkçılık İlkesine Ters Düştüğü İddiaları.....	127
3.2.2. Enstitülerde Karma Eğitime Yönelik İddialar	131
3.2.3. Enstitülerin Kurulduğu Yer Meselesi.....	133
3.2.4. Enstitülerde Komünizm Propagandası İddiaları	136
3.2.5. Enstitülerin Amerika İdaresi Etkisi Altında Kurulduğu İddiası.....	139
3.2.6. Enstitülerin Çevre Köylerle İlişkileri.....	141
3.3. KÖY ENSTİTÜLERİ’NİN KAPATILMASI.....	144
SONUÇ	153

KAYNAKÇA.....	157
ÖZGEÇMİŞ.....	175

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Köy Muallim Mektepleri Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu	39
Tablo 2 Köy Öğretmen Okul ve Öğrenci Durumu.....	47
Tablo 3 Türkiye'de İlkokullarda Okul, Öğrenci, Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (1923-1938)na Düşen Öğrenci Sayısı (1923-1938)	58
Tablo 4 Köy Enstitüleri ve Yurda Dağılımları	89
Tablo 5 Köy Enstitüleri Müdürleri (1937-1948)	95
Tablo 6 Enstitülerin Gelişimi	100
Tablo 7 Köy Enstitülerinin Gelişimi	104
Tablo 8 Köy Enstitülerinin 1943 Tarihli Programına Göre Dersler ve Bunların Gruplarına Dağılımı.....	117

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	:Adı Geçen Eser
<i>a.g.m.</i>	:Adı Geçen Makale
<i>a.g.md.</i>	:Adı Geçen Madde
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADTYK	:Atatürk Dil Tarih Yüksek Kurumu
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	:Çeviren
ÇTTAD	:Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
DP	: Demokrat Parti
drl.	:Derleyen
Ed.	:Editör
FK	:Fon Kodu
Haz.	:Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MKP	:Milli Kalkınma Partisi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF	: DergisiSiyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
ss.	:Sayfa Sayısı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCF	:Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
vd	: Ve diğerleri
Y.	:Yıl
Yay.	:Yayınları
YN	:Yer Numarası
ZC.	:Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden, özellikle II. Mahmut döneminden itibaren eğitim konusu, devlet politikalarında çok etkili olan bir husus olmuştur. Nüfusun büyük kısmının köylerde yaşamakta olduğu Anadolu coğrafyasında hedeflenen kalkınma ve reformların yolunun kırsaldan geçmekte olduğu gerçeği yöneticiler tarafından farkedilmişti.

Anadolu'nun en temel geçim kaynağının binlerce yıldır tarım olması dolayısıyla halkın çok önemli bir kesimi bu alanda faaliyet göstermekteydi. Yaşanan savaşlar, yönetim değişikliği gibi önemli olaylar bu gerçeği değiştirmede ve yeni devlet kurulduğu dönemde de kırsaldaki nüfus, ülke halkının çoğunluğunu oluşturdu. Bu nüfusun yaşam koşullarını iyileştirmek, tarımsal ekonomiyi güçlendirerek köyün güçlenmesini sağlamak ve bunların yanında halkın; Mustafa Kemal Atatürk ilke ve inkılaplarını kavramalarını ve içselleştirmelerini sağlamak yeni rejimin en temel hedefleri arasında yer aldı. Bu amaçla, yeni devletin kırsal nüfusa bakışını açıklayan ; *“Köylü milletin efendisidir.”* sözüne uygun olarak köy halkını her alanda güçlü kılacak yeni reformlar yapılmalıydı. Bu reformlar çeşitli alanlarda planlanmış ve özellikle kırsal kesimde yaşayan halkın refah seviyesini arttırmayı hedeflemiş çalışmalardı.

Bu dönemde köy ve köylü için yapılan çalışmalar özellikle; tarım, sağlık, eğitim, iskan alanlarında gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler cumhuriyet tarihinin ilk icraatları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Köylünün, yüzyıllardır yalnız bırakılmış, göz ardı edilmiş varlığına nasıl ve hangi yollarla ulaşılabilceği, planlanan kalkınma hamleleriyle belirlenmiş ve başta okuma yazma oranını arttırmak olmak üzere bu hedefler ülkenin ilerlemesine önemli katkı sağlamıştır. Bu manada eğitim alanında yapılan çalışmalar, gerek kapsayıcılığı, gerekse uygulanan sistemin içerisinde ziraat, sağlık gibi alanların da olması sayesinde genişleyen etki alanı bakımından, hakkında en çok konuşulan ve tartışılan kısmı oluşturmaktadır.

Çalışmanın esasını teşkil eden Köy Enstitüleri, üstlendiği sorumluluk ve gösterilen destek ile faaliyetlerini sürdürdüğü on dört yıllık dönemde büyük işlere imza atmış bir eğitim kurumudur. Bu kurumlar, Cumhuriyetin kurulduğu dönemlerde hedef olarak belirlenen köy aydınlanmasını gerçekleştirme amacı güden, ülkenin kuruluş esası olan milliyetçiliğe bağlı, demokrasi kültürünü içselleştirmiş, ilke ve inkılapları

benimseyerek görev ve haklarının bilincinde olan vatandaşları; iş içerisinde eğiterek yetiştirme prensibiyle kurulan eğitim kurumlarıdır.

Kuruldukları dönemden bugüne, en çok tartışılan kurumların başında gelen Enstitüler, Türk halkının ihtiyaç duymakta olduğu eğitim olanaklarını, Türk halkının özelliklerine uygun olarak veren, eğitim öğretim faaliyetlerini iş içinde gerçekleştirerek bugünkü modern eğitim modellerine de örnek teşkil eden orijinal bir uygulamadır. Bununla birlikte Enstitüler, kurulduğu dönemden önce gerçekleştirilen çeşitli denemelerin ışığında kurulmuş müesseselerdir. Köy Muallim Mektepleri, Eğitim Kursları ve Köy Öğretmen Okulları aşamalar halinde denenmiş ve köylerdeki eğitim sorununun çözülmesi noktasında, Enstitülerin sağlam adımlarla ilerlemesine olanak sağlayacak tecrübenin elde edilmesini sağlamışlardır.

17 Nisan 1940 yılında 3803 sayılı yasa ile resmiyet kazanarak faaliyetlerine başlayan Köy Enstitüleri sanatla içiçe, en az bir enstrüman çalmayı bilen, tiyatroyu ve edebiyatı bilen, köy işi ve eğitimden anlayan aydınlık bir nesil yetiştirme amaçlarıyla faaliyetlerine başlamıştır. Enstitülerin çalışmaları ve mezun edilen öğrencilerin köylerdeki gayretleri neticesinde, kırsalda yaşanan sınıfsal ayrılıklar sona erdirilerek, köyden başlayan kalkınma ve aydınlanma tüm ülkeye yayılacaktır. Bu amaçlarla ülkenin her bölgesine toplamda 21 Enstitü açılmıştır. Savaş dönemi yaşanıyor olması sebebiyle devlete yük olmadan kendi emekleriyle gerçekleştirdikleri inşa faaliyetlerinde köy çocukları ve öğretmenleri, yöneticileri birlikte çalışmışlardır. Emegin ve çabanın büyük ideallerle birleşerek vücut bulmuş olduğu yerler, Enstitüler bu şekilde oluşturulmuştur.

Buralarda eğitim gören öğrenciler, eğitimlerinin ilk beş yılını köylerinde okuduktan sonra Enstitülere gelerek, yatılı olarak eğitimlerine burada devam etmişlerdir. Dönem Türkiye'sinin yoksul, geri kalmış köylerinden kalkıp gelen çocuklar buralarda Gogol Piyesleriyle, Dünya Klasığı kitaplarla tanışmışlar ve öğretmenleri de olan bir çok ünlü simadan dersler almışlardır. Hedeflendiği gibi iş içinde öğrenme gerçekleştirilmiştir. Ve her biri köylerine döndüğünde sınıfsal farklılıklarla mücadele eden, gittikleri bölgeye aydınlık ve bilim götüren genç öğretmenler olarak ülkelerine hizmet eden kişiler olmuştur.. Bu durum elbette ki bazı kesimlerce hoş karşılanmamıştır. Enstitüler çeşitli alanlarda eleştirilerek yıpratılma çalışmaları

başlatılmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim görmesi, komünizim yanlısı eğitim sistemi izlenmekte olunduğu, köy ve kent çocukları arasında ayrım oluşturulduğu gibi konularda ağır eleştirilere maruz kalan Enstitüler ilk dönemlerde bu eleştirilerden etkilenmemiştir. Bunun sebebi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün kurumun en büyük destekçisi durumunda olması idi. İsmet İnönü Enstitüler için; *“Köy Enstitülerini cumhuriyetin eserleri arasında en sevgilisi sayıyorum. Köy Enstitülerinden yetişen evlatlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm oldukça yakından izleyeceğim.”* diyerek kuruma verdiği değeri belirtmiştir. Fakat ilerleyen dönemde mecliste başlayan bir takım ayrılıklar özellikle Toprak Reformu görüşmeleri ile iyice su yüzüne çıkarak bölünmelere ve parlamentoda şiddetli bir muhalefetin oluşmasına sebep olacaktır. Bu dönemden sonra Enstitülerle ilgili yaşanan gelişmeler farklı bir boyutta seyredecek, beklenen ilerleme ve gelişme yerini, hedef tahtasına konulan bir Enstitü olgusuna bırakacaktır.

1946 seçimlerinden sonraki dönemde CHP içerisinde İnönü hükümeti iktidarını sürdürürmekte fakat çok büyük bir değişimin yaşanmaktadır. Siyasal iklimdeki eksen değişikliği elle tutulacak kadar netleşmiştir. Köy Enstitüleri Yasası Meclis'ten çıktığı zaman Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'dür. Çiftçiyi Topraklandırma Yasası Meclis'ten çıktığı zaman da İsmet İnönü, Cumhurbaşkanıdır. Aynı İnönü, 1946 Seçim Beyannamesinde, temel hedeflerinin *“Türk köylüsünü serf halinden kurtarmak olduğunu”*¹ belirtmiştir. Fakat seçimlerin ardından Milli Eğitim Bakanlığı'na, Köy Enstitüleri'ne karşı beslediği büyük düşmanlığıyla tanınan Reşat Şemsettin Sirer²'in, Toprak Kanunu'nun uygulayıcısı olacak Tarım Bakanlığı'na da muhalif kimliği ile tanınan Cavit Oral'ın getirilmiş olması, bu kurumların oluşmasında ve kanunlaşmasında olumsuz etki oluşturacak sürecin başlamasını sağlamıştır. İsmet İnönü yurt gezisi esnasında Enstitülerin durumunu görmüş ve memnuniyetini dile getirdikten sonra Hasan Ali Yücel'e bu kurumların sayısını acilen yüze çıkaralım demiştir. Bu sayının

¹ Vatan, 18 Temmuz 1946, s.5.

² Reşat Şemsettin Sirer, Recep Peker Hükümeti'nin sona ermesinden sonra kurulan 1.Hasan Saka Hükümeti'nde de Milli Eğitim Bakanlığı görevini sürdürmüştür. Fay Kirby'e göre Reşat Şemsettin Sirer, politikaya Kazım Özalp'in damadı olarak 'ülke çocuğu kategorisinden' girmiştir. Fay Kirby'a göre Bakan Sirer CHP'ye sızan 'Anadolucu' diye tabir edilen gruptandır. Bunlar CHP'ye açıktan muhalefet edememiş ama bir şekilde partiye girerek Türk siyasetinin sağ zemine kayması yolunda istediklerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. detaylı bilgi için bkz: Lütfi Arslan, Türk Siyasetinde Köy Enstitüleri Tartışmaları, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2021, s.270.

çok fazla olduğunu ve zamana ihtiyacı olduğunu belirten Yücel’e verdiği cevap sürecin incelenmesi açısından manidardır; “Şimdi yapmazsanız, daha sonra yaptırılmazlar.”³

Öngörüsünde haklı çıkan İnönü hükümeti 1946 seçimlerinden sonra üzerlerindeki baskıya direnç gösteremeyerek parti içindeki sağ görüş yanlısı milletvekillerine ön vermiştir. Talip Apaydın, Fakir Baykurt gibi Enstitü mezunlarının sözlerinde de belirtildiği gibi; Amerika’nın yönetimdeki etkisi artmıştır. Bakanlıklara Amerikalı müşavirler atanmıştır. İsmet İnönü, baskılara boyun eğmek durumunda kalmıştır. Hasan Ali Yücel’in görevden alınmasının ardından, Enstitülerin babası diye adlandırılan İsmail Hakkı Tonguç da terfi gibi gösterilip İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden alınmıştır. Bu gelişmelerle karşı karşıya kalan Enstitüler, gittikçe yoğunlaşan siyasi baskıyla karşılaştılar. Yaşanan bu gergin ortam içerisinde, Enstitülerin “kalbi ve beyni olan” Yüksek Köy Enstitüsü kısmı 1947 yılında kapatılmıştır. Burdan mezun olanlar pasif görevlere çakılarak askerliklerini yedek subaylık yerine çavuşluk yaparak tamamlamaları şeklinde itibarsızlaştırma eylemleriyle karşı karşıya bırakılmışlardır. Üzerinde büyük baskı kurulan, içeriği zayıflatılan, idealist kadrosu dağıtılan Enstitüler de 1954 yılında kapatılmıştır. Kapatıldığı döneme kadar bu okullarda 1308 kadın, 15 bin 943 erkek olarak toplamda 17 bin 251 köy öğretmeni yetiştirilmiştir. Bununla birlikte 1599 sağlıkçı ve 8675 eğitimci mezun edilmiştir. Köy Enstitüleri’yle köy okullarına öğretmen yetiştirilmekle yetinilmemiş, iş içinde eğitim-öğretim yöntemiyle pratikte halkın hayatını kolaylaştıracak, onları her bakımdan bilinçlendirip modernleştirecek bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Ali Dünder, Pakize Türkoğlu, Dursun Akçam, Mehmet Uslu , Fakir Baykurt, Talip Apaydın gibi pek çok önemli yazar ve düşünür bu okullar vasıtası ile yetişmişlerdir. Nobel ödüllü bilim insanı Aziz Sancar, bir röportajında şöyle demektedir; “Benim öğretmenlerim Köy Enstitülüydü, ben Cumhuriyet eğitim devriminin bir eseriyim.”⁴ Sancar’ın bu sözleri, Enstitülerin etkilerinin bu dönemde de devam etmekte olduğunu vurgulayan önemli bir örnektir.

CHP iktidarı döneminde çeşitli hesaplarla başlatılan, Enstitüleri işlevsizleştirme faaliyetleri, 1954 yılında Demokrat Parti döneminde kapatılmalarıyla sonlandırılmıştır. Enstitüler arkalarında, bugün dahi tartışılan pek çok konu, geleceğe ışık tutacak pek çok

³ <https://www.odatv4.com/analiz/ismet-inonunun-bilinmeyenleri--07111823-149752> (Erişim tarihi: 12.03.2022).

⁴ <https://peripatetikler.wordpress.com/2019/12/17/hasan-ali-yucele-dair/> (Erişim tarihi: 12.03.2022).

aydın bırakarak; yarım kalmış bir eğitim devrimi olarak Türk Eğitim Tarihinde yerini almıştır.

Tek Parti Döneminde Köycülük

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımının sonucuna göre, ülke nüfusu 13.648.000'dü. Bu nüfusun yalnızca %24,2'si, nüfus sayısı on bini aşan yerleşim bölgelerinde ikamet ediyordu.⁵ Halkın çoğunluğunun kırsalda yaşamakta ve tarımsal üretim, hayvan yetiştiriciliği işleriyle meşgul olarak içe dönük bir yaşam sürdürmekteydiler. Bunlarla birlikte, Türkiye'nin nüfusu ve gerek ziraatte, gerekse sanayide mevcut olan kapasitesi, 1914-1923 arasında hatırı sayılır oranda azalmıştır. 1923 yılında kurulan Cumhuriyet hükümeti Osmanlı Dönemi'nden, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden faydalanmamış, savaşlarda üretici nüfusunu yitirmiş, cehaletin kol gezdiği bir toplum yapısı devralmıştı.⁶ Yeni Türk Devleti'nin devraldığı tarım yapısı da belirtilen alanlarda olduğu gibi; 1880'lerle 1914 arasındaki gelişmenin değil, bu gelişmede savaş yıllarında meydana gelen önemli gerilemenin bir uzantısıdır. Köylerdeki sosyo ekonomik durumu daha iyi tahlil etmemiz bakımından belirtilmesi gereken bir başka nokta da, 1913-1923 yılları arasında köylerde hem nüfus azalması, hem de toplam üretimde önemli düşüş yaşanmakta olduğudur.⁷

Yeni devletin sağlam kökler üzerinde gelişmesi, demokrasiyi benimsemiş, sivil, eğitim seviyesi yüksek, pozitif bilim kafasına sahip bir toplum yaratılmasına ile mümkündü. Çünkü Milli Mücadele Hareketi büyük bir askeri başarı olmasına rağmen yapılacak inkılaplar halka benimsetilmezse devletin devamı tehlikeye girebilirdi. Bu nedenle yapılacak devrim hareketlerinin ülkenin en uzak köşelerine kadar hissetirilmesi gerekiyordu.⁸ Devletin savaşların açtığı yaraları sarabilmesi, hedeflenen reformların yapılabilmesi için, öncelikle Türk Milleti'ni çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak gerekiyordu. Bu işin ilk şartlarından birinin ekonomik bağımsızlığı sağlayarak olabileceği yaklaşımını benimseyen, başta Atatürk olmak üzere Cumhuriyet yönetimi; yurttan asayiş ve güveni sağlayarak, iç ve dış barış ortamı içinde, ülkenin var olan ekonomik kaynaklarını seferber etme yolunu seçmiştir. Bu nedenle 1923-1929 döneminde,

⁵ Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 397.

⁶ Türkan Çetin, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köy Sorununa Bakış: Köy Kanununun Çıkarılması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, (Haziran 1994), ss 29-44.

⁷ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 1970, s. 63.

⁸ Türkan Çetin, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köy Sorununa Bakış: Köy Kanununun Çıkarılması", s. 29-32,

Türkiye ekonomisinin en önemli, hatta tek servet kaynağı tarımın geliştirilmesine özel bir önem verilmiştir.⁹ Tarımsal verimliliğin artmasına engel teşkil eden önemli meselelerden biri “yol” sorunu idi. Taşıma araçlarının yetersizliği ürünlerin vaktinde ulaşmasına engel olurken, köylüler ve hayvanları bu uğurda büyük zorluklar yaşamaktaydı. Ürettiği ürününü uygun şartlarda ve zamanında pazara ulaştıramayan çiftçinin ürünü elinde kalıyor ve bu durum tarımsal üretim hızının yavaşlamasına sebep oluyordu. Bu durumda bazı bölgelerde, bazı ürünler tedarik edilemezken; bazı bölgelerde ürünler zayi olmaktaydı. Demir yolunun yetersizliği ve Osmanlı Dönemi’nde uygulanan demiryolu politikasının milli bir çizgide olmaması sebepleri, temel geçim kaynağı tarımsal üretim olan köylü halk için şartları ağırlaştıran başlıca sebeplerdendir.¹⁰

Milli Mücadele Hareketi sonrası köylünün sosyal ve ekonomik durumu apayrı bir araştırma yapılacak kadar geniş bir konudur. Fakat, dönemin köy yaşamı hakkında somut bir değer taşıması anlamında belirtilen verilerin paylaşılmasının anlamlı olacağı kanaatineyiz. Ordu Sağlık Bürosunun raporuna göre:

“Bu dönemde köylerin %80’i sağlığa uygun olmayan çevilerde kurulmuştur. Halkın %14’ü sıtmalıydı. Frengi yaklaşık %9 oranında yaygındı, köylülerin %72’si bitli olup her an tifüse yakalanabilecek durumdaydılar. Sağlığa uygun tuvalet vb. kolaylıklar %97 evde söz konusu değildir. Ve bu koşullara sahip halkın % 7’si okur yazardı.”¹¹

Bu bilgilerden yapacağımız çıkarım; Türkiye halkının çok büyük bir kısmının köylerde ve çok ilkel koşullarda yaşamakta olduğudur. Dönem şartları göz önüne alındığında, emperyalizme karşı verilmiş olan Milli Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasının ardından, yönünü ekonomik bağımsızlığa dönmüş, genç bir ülke olarak Türkiye’de, sanayileşmeyi ve bu sayede ekonomik zaferleri hedefleyen bir devlet yapısının varlığı hissedilmektedir. Sanayileşmenin büyük bir tutkuyla desteklendiği bu dönemde; tüm ülke halkının karnını doyuran, sanayileşme faaliyetlerine finansman kaynağı sağlayan, köylü halkın bizzat kendisidir. Bu büyük değere sahip olan Türk

⁹ Mehmet Kayıran, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türk Tarımı (1923-1929), Hacettepe Üniversitesi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Ankara 1988, s. 99.

¹⁰ Ali Sarıkoyuncu, Mehmet Kayıran “Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı: Atatürk’ün Tarım Politikası ve Sonuçları”, *Erdem Dergisi*, c,11, s.31.

¹¹ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı’nın Mali Kaynakları*, Maliye Bakanlığı 50. Yıl Yayınları, Yayın No: 162, Ankara 1974, s. 25.

köylüsünün yaşam standardı,o dönem için düşünüldüğünde, son derece düşüktü. Şevket Süreyya Aydemir bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir;

“Türkler yorgun bir toprak üstünde, ilkel bir zirai hayat yaşıyorlardı. Türkiye son yüz yıl içinde ormanlarının yarısını ve anlaşıldığına göre belki yarısından fazlasını kaybetmişti. Meralar kötü kullanılıştan soysuzlaşmıştı. Erozyon toprağı yiyip bitiriyordu. Toprak üstündeki çatışmalar; ağalık, beylik davaları ise Türk milletinin dörtte üçünü teşkil eden köy nüfusunu, daimi ve gizli bir iç savaş halinde yaşıatıyordu. Toprak bolluğu içinde toprak açlığı vardı”¹².

Köy halkının taşıdığı önemin ve yaşadığı zorlu hayatın farkında olan Mustafa Kemal Atatürk, TBMM’nin birinci dönem, üçüncü toplanma yılı açılış konuşmasında, döneme damga vuracak olan şu sözünü söylemiştir: *“Türkiyenin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür.”*¹³ Mustafa Kemal, Türk köylüsünün geleceği için planladıklarını anlatan; *“Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır.* İfadesini de kullanmış ve ardından asıl önemli olan konunun, tarımla uğraşan ailelerin geçim kaynağı olan arazinin hiçbir şart ve koşulda bölünmeden çiftçinin elinde kalması gerekliliği olduğunu belirtmiştir.¹⁴ Kasım 1937’de Meclis açılışında okunan nutukta, köylü halk için söylenen bu sözlerden varacağımız sonuç; köyün ve köylünün değerinin bilindiği yeni bir dönemin başlamakta olduğudur. Fakat Anadolu köylüsü, bu döneme değin sadece vergi vermek ve asker sağlamak konularında hatırlanan kesimi oluşturmaktaydı. Onun haricinde köyler, yatırım yapılan, geliştirilmeye çalışılan alanlar olmaktan çok uzaktı. Eksik bırakılan bu alanların cumhuriyet rejimi ile birlikte değiştirilmeye başlanacağı Mustafa Kemal’in sözlerinden anlaşılmaktadır. Artık devlet, etnografik zenginliğin kaynağı ve milletin efendisi olarak gördüğü köy halkını, geçmişin yetersizliklerinden kurtarmak için çalışmalar yapma kararındadır. Özellikle tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak amacını ilk sıralarda gören yeni yönetim; bu amaçla çalışmalarını hızlandırarak köylüye destek alanları oluşturmaya hedeflemekteydi. Çiftçiye destekleyen kooperatifler, kredi veren çiftçi bankaları, kaliteli ve ucuz tohum temini gibi yöntemlerle köylü halkın yaşam kalitesini arttırarak,

¹² Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.63.

¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, C. 18, (Mart 1922), s. 1-2.

¹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 331.

inkılapları içselleştirmiş ,yeni yönetime gönülden bağlı modern bir halk oluşturulması amaçlanmaktadır.¹⁵

Köycülük tartışmalarına farklı bir perspektiften, şehircilik alanından bakan Hilal Tuğba Örmecioğlu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir;

“Geç Osmanlı döneminden gelen deneyim ve rejimin modernleşme arzuları bir araya geldiğinde “planlı kırsal alan yerleşmeleri” konusu gündemde önemli bir başlık haline gelmişti. Bir taraftan ekonomik, eğitsel ve kültürel politikalarla yaratılmaya çalışılan Cumhuriyet köylüsü kavramı tartışılırken, diğer taraftan Cumhuriyet köylüsünü yaratacak mekânların nasıl olması gerektiği mimar ve şehircilerin ilgisini çekiyordu. Cumhuriyetin ilk on yılında bir yandan zorunluluklar bir yandan da modernleşme ideallerinin yönlendirdiği romantize edilmiş bir yaklaşımla devam eden kırsal iskan çalışmaları, 1930’lu yıllarda ise devletçilik ilkesinin benimsenmesi ve Romanya ve Bulgaristan ile yapılan anlaşmalarla göçmen akışının düzenlenmesi ile daha sistematik hale gelecek; ancak İkinci Dünya Savaşı’nın ekonomik zorlukları ile tüm imar faaliyetleri gibi yavaşlayacaktı.”¹⁶

Burada bahsedilen göçmen akışı Lozan Antlaşması sonucunda yaşanan önemli bir gelişme “Mübadele”¹⁷ konusudur. Lozan Mübadele Sözleşmesi sonucunda İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada’da yerleşik Rumların haricinde tüm Türkiye’de yerleşik Rumlar Yunanistan’a; Batı Trakya haricinde Yunanistan topraklarında yerleşik tüm Müslümanlarsa Türkiye’ye gönderilmiştir. Bu göç hareketinin sonunda Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen Yunanistan uyruklu Müslüman göçmen sayısı 388.146 olmuştur.¹⁸ Oldukça zorlu koşullarda, mal ve can kaybıyla gerçekleşen göçlerden sonra mübadillerle yeni bir çevrede, yeni bir yaşam kurma çabalarında Türkiye’deki Hükümet tarafından günün koşullarına göre en iyi şekilde ilgilenilmiştir. Yaşadıkları zorlukların etkisi en aza indirilmeye çalışılmış, diğer taraftan gelecek hayatlarını üretken ve çağdaş koşullarda sürdürmeleri amaçlanmıştır. Bu süreçte yaşanan tüm

¹⁵ Mükerrrem Hiç, *Türkiye Ekonomisinin Analizi*, Güryay Matbaacılık, İstanbul 1980, s.6.

¹⁶ Hilal Tuğba Örmecioğlu, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler”, *Belleten*, 2019, c.83, sayı 297.

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz; Kemal Arı, *Büyük Mübadele: Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

¹⁸ Kemal Arı, *Büyük Mübadele: Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, s.104.

olumsuzluklar ülkenin beşeri, fiziki ve sosyal yapısını kalkındırma süreci içinde ele alınmıştır.¹⁹ Mübadillerin uyum sağlayıp yerli halkla kaynaşması, hem tarımsal bilgi paylaşımı ve üretimin artması açısından, hem de ülkenin uluslaşması açısından gerekliydi. Azınlıkların yerine gelen Türk kökenli soydaşların uyum sürecinin, homojen bir toplum yaratılmasında dolayısıyla da ulusun inşasında önemli bir adım olması bekleniyordu. Üstelik bu mübadiller Anadolu köylüsünün yetiştirmeyi bilmediği üzüm, tütün vb. endüstriyel ürünlerin üretim bilgisine sahipti. Bu özellikleri ve acil iskân edilmeleri gerekliliği onları ideal Cumhuriyet köylüsü olmak için uygun adaylar haline getiriyordu. Bu nedenle devlet, mübadillerin Türkiye’ye gelişini kısa vadede zorlukları olan ancak uzun vadede yeni Türk Halkı’nın yaratılmasında katkıları olacak bir fırsat olarak görüyordu. Yeni gelen bu insanlar, Cumhuriyet’e ve onun ilkelerine bağlı vatandaşlara dönüştürülmeliydi. Bu, devletin kırsal alanda imar ve modernleşme projesinin en önemli parçası olan ideal Cumhuriyet köyü fikrinin denenmesi için iyi bir fırsattı.²⁰ 442 sayılı Köy Kanunu, bu fırsatın değerlendirilmesi ve köyün modernize edilmesilerek, mimari açıdan düzenlenmesi konusunda atılan önemli bir adımdır. Kanun, nüfusu iki binden aşağı olan yerleşimleri “köy” olarak adlandırmış ve “*cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler*” ifadesini kullanarak köyün yerleşme niteliğini açıklığa kavuşturmuştur.²¹ Kanun uygulandığında cumhuriyetin örnek köy modeli de ortaya çıkmaktadır. Devlet, Köy Kanunu’nda tasvir ettiği ideal köy tipini, yeniden imar edilen bu köylerde uygulayabilirdi. Bu amaçla Batı Anadolu’da özellikle Eskişehir-Ankara hattı üzerinde “Numune Köyler” kurulmasına karar verilmiştir. Atatürk, bu köyler vesilesi ile, her alanda kalkınmış yaşam alanları oluşturmak istiyordu. Köy yaşamında ve buna paralel olarak zirai üretimde gerçekleştirilmek istenen kalkınma ve ilerleme, projenin temel noktasını teşkil etmekteydi. Mustafa Kemal, köy kalkınmasının önemini kavrayan ve bu doğrultuda hareket eden bir lider olarak proje ile ilgili motivasyonunu şöyle dile getirmiştir;

¹⁹ Emel Yıldız, Nural Yıldız, “Mübadele Meselesi ve Cumhuriyet Dönemi Tarımsal Kalkınma Politikası”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Haziran 2012), Cilt:14, Sayı: 1, s.349-370.

²⁰ Hilal Tuğba Örmecioğlu, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler, *Belleten*, 2019, c.83, s. 297.

²¹ 18.03.1924 tarih ve 442 Sayılı Köy Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.11.2021)

“Geçtiğimiz yerlerde fabrikalar görmek istiyorum, ekilmiş tarlalar, düzgün yollar, elektrikle donanmış köyler, küçük fakat canlı tertemiz, sağlıklı insanların yaşayabileceği evler, büyük yemyeşil ormanlar görmek istiyorum. Gürbüz çocukların, iyi giyimli çocukların yüzleri sararmamalı, dalakları şiş olmayan çocukların okuduğu okullar görmek istiyorum.....yurdumuzun her tarafını aynı medeniyete kavuşturalım istiyorum.”²²

Bu ulvi amaçlarla, Yahşiyân’dan Eskişehir’e kadar olan bu bölgedeki boş arazilere kurulan örnek köylere, mübadele ile gelen göçmenler yerleştirilmiştir.²³ Hilal Tuğba Örmecioğlu, Eskişehir-Ankara hattı üzerine inşa edilen bu köylerin, devletin prestijini arttırmak amacıyla burada inşaa edildiğini belirtmektedir. 1930’larda Ankara’ya İstanbul üzerinden ulaşıldığı ve birçok milletvekili, aydın ve işadamları ile birlikte ülkeye gelen yabancı devlet adamlarının da bu hattı sıkça kullandığı düşünüldüğünde, “prestij hattı” tanımının haklılığı görülmektedir. Yeni kurulan Cumhuriyet için, eski ve hanedan izlerini taşıyan İstanbul’dan, modern ve yeni Cumhuriyet başkenti Ankara’ya yaklaşırken Anadolu’nun içlerine doğru ilerledikçe artan bir modernlik ve refah düzeyinin gurur verici görünümü, kullanılan bu tanımın ne kadar yerinde olduğunun göstergesidir.²⁴ Kurulmasına 28 Mayıs 1928 tarihinde başlanan ve bahsedilen örnek yerleşim yerlerinden bir olan Etimesgut, dönemi anlatan yazarlardan Selahattin Kandemir’in eserinde şu sözlerle tanıtılır: *“Ankara’ya ilk defa gelen bir yolcu için, Eskişehir’den sonra demiryolunun geçtiği çıplak arazi, bu bölge hakkında pek de iyi bir izlenim vermez. Fakat Eti Mesut istasyonuna gelince manzara birdenbire değişir.* Kandemir eserinin devamında, çorak topraklar arasında, görenleri hayrete düşürecek biçimde birdenbire çıkıveren modern ve planlı köyün yarattığı şaşkınlığı anlatmaktadır. Burayı Ankara’nın *“Batı Kapısı”* olarak tanımlar. Eski dönem ile modern cumhuriyetin mukayese edilebileceği bir mecra olduğu belirtilen yeni örnek köylerin yeşil alanları, hükümet konakları, evleri, okulları.... Tüm apı çalışmalarının modern cumhuriyetin adeta simgesi olduğu belirtilmektedir.²⁵ İzmir’in ilk

²² Sabiha Gökçen; *Atatürk’ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, (Hazırlayan: Oktay Verel), Türk Hava Kurumu Yayınları, 1982, s.148.

²³ Seyithan Altaş, “Geleceğe Miras Olarak Bırakılan Bir Kırsal Kalkınma Projesi: Atatürk’ün İdeal Cumhuriyet Köyü”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, c. 6, s. 255-287.

²⁴ Hilal Tuğba Örmecioğlu, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler”, s. 297.

²⁵ Selahattin Kandemir, *Türkiye Seyahatnamesi Ankara Vilayeti*, Türk Maarif Cemiyeti Neşriyatı, Ankara, 1932, s. 78.

gazetelerinden olan Türk Sesi'nde yazan Çiftçi Necati de konuyla ilgili görüşlerini ifade ederken, coşkulu bir ifade tarzı benimseyerek şunları söylemiştir; *“O köyler yeni hükümetin, yeni ruhun, yeni idarenin temsili olacaklardır. Onun düzgün yolları, sıhhi evleri, ... bizi inkırazdan (çöküşten) kurtaracaktır”*²⁶

Örnek köyler projesinin yanısıra Atatürk döneminde köy kalkınması ve modernleşmesi anlamında uygulanan bir başka proje de örnek çiftlikler kurmak üzerinedir. Atatürk, yurdun çeşitli bölgelerinde; Ankara, Yalova, Silifke, Dört Yol ve Tarsus'da *“nümune”* çiftlikleri kurmuş ve teknik yöntemlerle tarım yapılmasının önemli sonucunu somut olarak çiftçiye göstermiştir. Atatürk bizzat traktör üzerine binerek tarım yapmış, iyi cins hayvanlar yetiştirilmesinde köylüye örnek göstererek diğer bütün alanlarda olduğu gibi, Türk çiftçisinin de *“Baş Öğretmeni”* olmuştur. Çiftlik ürünlerini çevreye dağıtan, komşu çiftliklerle birleşerek kooperatif kurulmasını teşvik eden Atatürk, Ankara'nın bataklık ve çorak arazisini, *“burada çiftlik kurulamaz”* raporlarına karşın verimli bir işletme haline getirerek, *“imkansız olanları başaran gücünü bir kez daha göstermiştir.”*²⁷

Örnek çiftliklerdeki çalışmalarla elde edilen neticeler, örnek köy projesindeki amaçlarla örtüşmekte, birbirini tamamlamaktadır. Bu çalışmalar, Atatürk dönemi Türkiye'sinde ulaşılmak istenen *“uygar ülke modeli”* fikrine hizmet eden ve bununla birlikte ülke kalkınmasının başlama noktası olan köyler için, dezavantajları fırsata çeviren deneyimlerdir. Zor şartlar altında gerçekleştirilen tarımsal modernleşme faaliyetleri, köy için elektrik üretimi, modern anlamda köy evleri inşaatı, planlı altyapı ve sosyal tesisler gibi; dönem için hayal saymanın bile güç olacağı reformları ardı ardına gerçekleştiren genç cumhuriyet; köylünün ruhunda umut filizleri oluşturmuş ve imkansızın olmadığını bir kez daha görmelerini sağlamıştır. Atatürk dönemi Türkiye'sinde Köycü yaklaşım, devlet politikası olarak en üst sıralarda yer almış ve bununla birlikte üzerine en çok plan yapılan, emek sarfedilen konulardan biri olmuştur. Zira Atatürk, modern Türkiye'nin gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan güce, köylerden gelecek enerji sayesinde ulaşılabileceğini bilmekteydi. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan, üretimin temelini meydana getiren ve ilke ve inkılapların temel koruyucusu olacak olan

²⁶ Çiftçi Necati, “Mübadele ve İskan”, *Türk Sesi*, 27 Eylül 1923, s. 1.

²⁷ Ali Sarıkoyuncu, Mehmet Kayıran “Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı: Atatürk'ün Tarım Politikası ve Sonuçları”, *Erdem Dergisi*, c.11, s.31, s.231 (detaylı bilgi için bkz; Kubilay Baysal, Türkiye Ekonomisi, c. I, İstanbul 1983, s. 99-104; Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi (1923-1950), s. 89-117; Arif Akman, “Atatürk ve Tarımsal Öğretim”, *Atatürk ve Tarım*, Ankara 1981, s. 37-49)

köy halkının, “ağır ellerini toprağa basıp doğrudukları zaman, şehirlerin bahtının da değişebileceğini”²⁸ Mustafa Kemal, biliyordu.

Türkiye’de Köycülük, Köycü Söylemin Temel Özellikleri ve Türkiye’de Köycülüğün Yükselişi

Çoğu zaman güncel bir tartışma konusu olarak görülmekle birlikte, “ Köy Meselesi”, Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olagelmıştır. Halkın % 80’inin²⁹ köylerde yaşadığı cumhuriyetin ilk dönemlerini de, bu konunun yoğun olarak konuşulduğu ve hakkında tartışmalar yaşandığı bir dönem olarak değerlendirmenin yerinde bir tesbit olacağı kanaatindeyiz. Başlangıç olarak köy kavramının tanımına baktığımızda, sosyolog Cahit Orhan Tütengil’in³⁰ şu ifadeleri kullandığını görmekteyiz:

“Köy Kanunu”nun 1. maddesi köyü şöyle tanımlamaktadır: (Nüfusu 2.000’den aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında olanlara (kasaba) ve 20.000’den çok nüfuslu olanlara (şehir) denir.) Kanunun 2. maddesi “orta malları, toplu veya dağınık evleri, bağ, bahçe ve tarlaları” ile birlikte köyün meydana geldiğini belirtmektedir. Kanunun 7. maddesi ise “Köy ... başlı başına bir varlıktır.”³¹

Tütengil’in ifade ettiği coğrafi ve beşeri özelliklere sahip olan köy yerleşmeleri Türkiye’de, geçmişte olduğu gibi bugün de, farklı alanlarda pek çok önemli sorunu içinde barındırmaktadır. Aydınlanmanın ve ilerlemenin başlangıç noktası olarak görülen köyler; sağlık, tarım, yol, eğitim, yönetim, imar gibi pek çok sorunla uğraşmakta ve üretim zincirinin en önemli halkası olarak zirai faaliyetlerin gerçekleştirildiği bölge olarak büyük önem taşımaktaydı.

²⁸ <https://www.yapikrediyayinlari.com.tr/> (erişim tarihi: 24.05.2021).

²⁹ Emre Kongar, İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 397.

³⁰ Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, 1921 yılında İçel’in Tarsus ilçesinde doğdu. Bir köy öğretmenin oğludur. İlk ve ortaokulu Tarsus’ta okudu. Parasız yatılılık sınavını kazandığı İstanbul Haydarpaşa Lisesi’nden 1940’ta mezun oldu. Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi olarak 1944’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nü ve 1958’de aynı üniversitenin İktisat Fakültesi’ni bitirdi. 1944-1953 yılları arasında Antalya ve Diyarbakır Liselerinde felsefe, Kırtepe ve Aksu Köy Enstitülerinde de meslek dersi öğretmenliği yaptı. 1950-1951 öğretim yılını, M1962-1963 öğretim yılında İngiltere’de, British Museum’da yaptığı çalışma sırasında Dr. Rıza Nur’un elyazması kitaplarını ve Ziya Gökalp’in Londra’da yayımlanan “ilk” yazısını bularak kamuoyuna tanıttı. Arkadaşları ile birlikte 1942 yılında İstanbul’da Değirmen ve 1953’te de Diyarbakır’da Çizgi adlı fikir-sanat dergilerini çıkarmıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Enstitüsü Başkanı olan Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, 7 Aralık 1979 sabahı, üniversiteye gitmek için İçlevent otobüs durağına doğru yürürken silahlı saldırıya uğradı ve öldürüldü. <https://www.iskulturlar.com.tr> (Erişim tarihi: 21.02.2022).

³¹ Cahit Orhan Tütengil, Galatasaray Lisesi Konferans Salonunda 9 Mart 1964 tarihinde yapılmış olan konuşmanın metnidir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerek Atatürk'ün verdiği demeçler gerekse farklı resmi açıklamalarda köy ve köylülerin sorunlarına çözüm bulunarak, gelişim sağlanmasına değinildiğini görmekteyiz. Bunların yanısıra, özellikle Halkevlerinin Köycülük kollarının köy çocukları odaklı çalışmaları, düzenlenen okuma yazma seferberlikleri, tiyatro, sinema, gezici kütüphaneler gibi etkinliklerle köy- şehir arasındaki uçurumu kapatmak için önemli örneklerdendir. Ülkü başta olmak üzere Halkevleri tarafından çıkarılan dergilerde yazan Nusret Köymen gibi köycü yazarların yazılarında da köy hayatıyla ilgili konulara değinilmiş, devletin değişen köy politikası sıkça zikredilmiş ve bunların yanında köylü halk, değişime açık ve asil insanlar olarak belirtilerek övülmüşlerdir.³² Köy şehir uçurumunun kapanması için emek sarfeden, köy yaşamının ayrıntılarını okuyucusuyla paylaşarak, köy sorunlarının geniş kitlelerce duyulmasını sağlayan kişilerden biri de Mahmut Makal'dır. Köy edebiyatının öncülerinden, yazar, fikir insanı, İvriz Köy Enstitüsü ve Gazi Eğitim Enstitüsünde öğretmenlik yapmış olan Mahmut Makal'ın anılarını paylaştığı kitabı Bizim Köy, 1950 yılında yayınlandığında, köy yaşamını çarpıcı bir gerçeklikle okuyuculara yansıtmıştır. Öyle ki, okuyucularda var olan pastoral, romantik köy hayatının aslında hiç de bilinen gibi olmadığı gerçeği kitap sayesinde gün yüzüne çıkmıştır. Anadolu köylüsünün dogmalara dayanan yaşam tarzı, gündelik hayatındaki zorluklar, sağlıksız büyüyen çocuklar gerçeği çeşitli boyutlarıyla ortaya serilmiştir.³³ Esasında bu kitap ile, görmezden gelinen “Köy sorunu gerçeği” ortaya çıkarılmıştır. Mahmut Makal'ın kaleme aldığı “Köy Öğretmeninin Notları” 1948/49 yıllarında Varlık dergisinde yayımlanmış, notlarda bahsi geçenler;

“Adeta dünyanın dışındaki köy ve köylülerdi. Okuma yazma bilmiyordu köylüler ama kendilerine dair yazılanlardan şöyle ya da böyle haberdar olunca, ilk kıvılcım orada, yerelde çaktı. Ocak 1950’de Bizim Köy adıyla kitaplaşan Notlar, yazı-yazın düzlemindeki ve yereldeki ihtilali –yani ‘devrim’i-, toplumsallaştırdı. İzler-çevreden; okuyuculardan, ‘ilgili çevreler’e; yönetici kast’a uzandı sarsıntı. Kıyamet koptu.”³⁴

³²Tanıl Bora, Murat Gültekinil (Ed), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt II, İletişim Yay., İstanbul 2001, s.285.

³³ Mahmut Makal, *Bizim Köy*, Literatür Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2019, s. 356.

³⁴<https://www.gazetedevar.com.tr/kitap/2018/08/16/mahmut-makaldan-bugune-bitmeyenkavga-bizim-koy> ((erişim tarihi: 29.03.2022).

Tahsin Yücel'in "yazınımızda bir doruktur"³⁵ dediği bu romanın ilk basımının arka kapağında yazarlar dönemin yapısını ve romanın kentli aydınlar arasında yarattığı büyük etkiyi anlamamız açısından faydalıdır;

*Köyden yükselen yoksulluk çılgılığı, kulaklarını gözlerini köy ile ilgili her türlü olumsuzluğa kapatmak isteyenlere, köyleri yemyeşil, bereketli, güzel kızların berrak pınarlardan su taşıdığı yerler olarak gösterme çabasına atılan bir tokattı. O güne değin, köy sorunu diye bir kavramın varlığından habersiz olanlar için, köy denildiğinde aklına Ege'nin kıyı köyleri gelenler için, elbette son derece ağır bir durumdu bu ve aşırı bir reaksiyonla karşılandı. Köylerde hala taş devrinin yaşanmakta olduğu gerçeğini dile getirmenin cezası büyük olmalıydı. Karlar altındaki köy yollarında sağlanamayan ulaşım neticesinde kitabının kopardığı gürültüden haberi olmayan Makal'ın karlar eridiğinde ilk ziyaretçisi jandarmalar olacaktı.*³⁶

Makal'ın eserinde kullandığı ifadelerin, halkı olduğundan daha farklı olarak yoksul gösterdiğini ve komünizm propagandası yaptığını belirtilerek yaşadığı göz altı ve tutuklama süreci içerisinde gerçekleşen ilginç bir anektodu Orhan Veli Kanık şu şekilde ifade etmektedir;

*"Biz, Niğde valisinin, Mahmut Makal'ı bir hınçla tevkif ettirdiğini düşündüren bir haber duyduk. Mahmut Makal Bizim Köy'de, köylülerin çorapsız olduklarını söylemiş. Kitabın uyandırdığı yankılar üzerine de vali, Makal'ın köyüne gitmiş. Karşısına birkaç köylü çıkarmışlar. O sırada Makal da oradaymış. Vali, köylülere ayaklarını uzattırmış. Sonra Makal'a dönüp: "Bak, Mamıdefendi," demiş, "köylülerin çorapları var." Köylünün refahını çorapla ispat etmenin gülünçlüğü bir yana, acaba bu sayın vali, amirlere bu gibi hallerde gösterilen manzaranın nasıl yaldızdan ibaret olduğunu bilmiyor mu? Kendisi, bulunduğu şehre büyük bir devlet adamı geldiği zaman, o zata, vilayetinin en bozuk, en sefil taraflarını mı gösteriyor?..."*³⁷

³⁵ Tahsin Yücel, Alıntılar, *Bizim Köy Ve Huzur*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.184

³⁶ Mahmut Makal, *Bizim Köy*, s. 49-54.

³⁷ Orhan Veli Kanık, *Mahmut Makal'ın Yurt Sevgisi*, Kanaat Basımevi, İstanbul, 1950, Sayı 2, s.56.

Bu durum köy-kent ayrımının ortadan kaldırılması, modern bir toplum oluşturulması noktasında güç ve yetki sahibi olan aydın ve entelektüel çevrelerden umulan desteğin ve çözüm odaklı, objektif bakış açısının yakalanamadığını göstermektedir. Teoride tüm aydınlar, köy halkının “milletin efendisi” olduğunu kabul ediyorlardı ama, iş uygulamaya gelince, salt gerçeklik herkesin görmek istemediği bir acımasızlıkla karşılarına çıkabiliyordu. Bu keyif kaçırıcı durumu örtbas etmek, eski düzeni bozmadan devamlılığını sağlamak ve “neme lazımcı” bir tavır takınarak, devamlılık sağlamaya çalışmak, bugün gibi o dönemde de sıkça görülen bir durumdu.

“Sanayi Devrimi ve tarımsal yapıların çözülüşü , insanlığı daha önceki hiçbir dönemle kıyaslanmayacak ölçüde büyük, derin ve sürekli bir değişim rüzgarının içine sürükledi” ³⁸demektedir Asım Karaömerlioğlu. Bu dönemden yani sanayi devriminden sonra, dünyanın çeşitli bölgelerinde köylü hareketleri ve sorunları, yöneticiler için en başta gelen konulardan biri haline gelmişti. Örneğin; 1917 yılında yaşanan Rus Devrimi, köylüleri yakından ilgilendiren bir sosyolojik olay olmasıyla beraber aynı dönem içerisinde yaşanan büyük savaşlar, öznesi köy halkı olan üretim ve askeri güç kaynakları konusunda büyük zorluklar meydana getirmirmiş , köy yaşamını derinden sarsmıştır. Aynı dönemlerde Türkiye için de köy ve köy yaşamı konusu, bahsettiğimiz gibi, ilk sıralarda gelen ve üzerinde farklı bakış açıları bulunan bir konuydu. Ülke nüfusunun % 80’ini oluşturan, ekonominin çok büyük kısmını teşkil eden, tarımsal üretimi gerçekleştiren köy halkı, savaş sonrası köyüne dönmüştü ve tarlalardan, ekonomiden savaşın izlerini silmek için verilmesi gereken en büyük mücadeleyi verecek olan kesim olarak üretime devam etmekteydi. Savaş sonrası Türkiye’inde, siyasi alanda halka yönelimin başladığı dönemler yaşanmaktaydı. Uzun ve zorlu bağımsızlık mücadelesinin ardından, şimdi de ekonomik bağımsızlık mücadelesi vermekte olan Türkiye’de köylü, bizzat Atatürk tarafından “milletin efendisi” olarak görülmüş ve köylü halkın ihtiyaçları ve kendilerine karşı yapılabilecek destekler konuşulur olmuştur. Köy ve köylü üzerine planlanan bu ayrıcalıklı tutumdan bahseden Karaömerlioğlu, bu durumun bir takım çevresel faktörlerin etkisinde kalınarak gerçekleştirildiğini belirtirmektedir. Gerek Rus isyanında etkili olan köylü halk gerçeğinin, gerekse savaş sonrası Balkanlarda çıkan güçlü köylü isyanlarının Türkiye’de de sorunlar yaratabileceğinin ve şayet köylü sorunu ile ilgili bir çözümleme

³⁸ Asım Karaömerlioğlu, *Orda Bir Köy var Uzakta*, İletişim yayınları, İstanbul 2011, s.11

yapılmazsa meydana gelecek sorunların ülke için olumlu sonuçlar doğurmayacağını altını çizmektedir. Hatta aynı satırlarda, Kemalist Türkiye'nin köylü sorununa yaklaşımının, “*Köy ve köylüye ait değerlerin halkçılık söylemi içerisinde yüceltileceği*”³⁹ şekliyle halledilmesinin üzerinde durmaktadır. Şevket Süreyya Aydemir, köy sorunlarının kolaylıkla halledildiği, köylülerle omuz omuza vererek Keltepe Köyünü çağdaş seviyeye ulaştıran emekli öğretmenin mücadelesini anlattığı “Toprak Uyanırsa” kitabında, köyün imamının ağzından şu sözlerle yer vermektedir; “*Köyün dirliğine el atmadan, Keltepe'ye mektep değil ya darülfünun açsan nafile. Sen köyün dirliğine el at oğlum, dirliğine bak..*”⁴⁰. Bu satırlarda da belirtildiği üzere, köy hayatının temel sorunu ekonomik alanda yaşanan sıkıntılardan müteşekkildir. Milli gelirimizin büyük kısmını üreten köy halkı, ağır yaşam koşulları, fakirlik ve çeşitli sorunlarla boğuşmaktadır. İşte, milletin efendisi olarak tanımlanan köylünün iktisadi alandaki sorunlarının çözümü, çok kıymetli ve şarttır. Zira; ekonomik zorlukları çözümlenmemiş köylünün başka alanlarda ilerleme sağlayabilmesi pek de mümkün görülmemektedir. Aydemir'in romanındaki imamın dediği gibi “*köylünün dirliği*” her işin başında gelmektedir. Köycü politikalarda, zorunluluğa dayansın ya da dayanmasın, ekonomik kalkınma konusu büyük önem taşımakta ve köyün kaderini değiştirecek çalışmaların esasını teşkil edecek öneme sahip görülmektedir.

Cumhuriyet Dönemi'nde köy meselesine yönelmenin, mevcut riskler bağlamında gerçekleştiğini ifade eden bu görüşlerin yanı sıra, halkçılık düşüncesinin Türkler üzerindeki etkilerinin daha öncelerden başlamış olduğunun da ifade edildiğini görmekteyiz. Özellikle halka yönelik yaklaşımların Rusya'dan gelen fikirler neticesinde ortaya çıktığını ve bu şekilde olgunlaştığını belirten görüşlerin olduğundan bahsetmemiz gerekmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Niyazi Berkes Rusya'daki halkçılık fikirlerinin Türkiye'deki düşünürleri üç farklı açıdan etkilediğini dile getirmektedir. Bulgar ve Balkan aydınları, Rusya'dan gelen Türkler bu fikirlerin doğrudan yayılmasına katkı sağlamıştır. Dolaylı olarak katkı sağlayan ise “*Ermeni aydınlarının başlattığı ve nasyonalist Taşnak hareketinden ayrı olan sosyalist Hınçak hareketidir; çünkü bu ikincisi Narodnik fikirlerinin etkisi altında doğmuştur.*”⁴¹ Halkçı

³⁹ Asım Karaömerlioğlu, *Orda Bir Köy var Uzakta*, İletişim yayınları, İstanbul 2011, s.12

⁴⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Toprak Uyanırsa*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963, s. 83

⁴¹ Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-2*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Kasım 1997, s. 119-120.

oluşumlara liderlik edecek olan ve Rusya'dan Türkiye'ye gelmiş olan aydınlar konusunda özellikle belirtmek gereken isimler vardır; İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura ve Hüseyinzade Ali. Rus fikir hayatı içerisinde yetişmiş bu ilerici kişilerin, halkçı fikirleri Türk toplumu içerisinde yaymak konusunda çok etkili olduklarının altı çizilmektedir.⁴² *Bu aydınlar temsil ettikleri halkçı görüşlerle, Rus Narodnizmi gibi devrimci bir sosyal içerik taşımasa da, Türk milliyetçiliğinin teorisinin oluşmasında*⁴³ ve Anadolu'da halka yönelimin başlamasında mühim bir rol oynamışlardır. Rus halkçılığının Türkler üzerindeki etkisinin yadsınamaz bir gerçeklik olduğu bilgisiyle birlikte, Anadolu Türkleri içinde de orijinal yaklaşımlar olduğunu belirtmemiz yerinde olacaktır. Bu konuyla ilgili olarak Arda Odabaşı;

*“Rusya/Narodnizm ile Osmanlı/Halkçılık arasındaki bu paralelliklere rağmen, bu benzerliği fazla abartmamak gerektiğini, 19. yüzyıl ortaları Rusya'sı ile 20. yüzyıl başları Osmanlı'sının toplumsal koşullarında önemli farklılıklar olduğunu ve bu farklılıkların söz konusu ülkelerin halkçı akımlarına da yansıdığını belirtmek gerekir. Türk Halkçılığı Narodnizm'den etkilense de onun kaba bir taklidi veya birebir benzeri değildi; tam da bu yüzden “Türk Halkçılığı” olarak adlandırmamız (yani kendine has bir kimliği olduğunu belirtmemiz) gereken bu akım, kendi toplumsal gerçeği tarafından belirlendi. Nitekim Narodnizm'den etkilenmiş olsa da ondan önemli farklılıkları vardı.”*⁴⁴

demekte ve Türkiye'de uygulanan halkçılık ile narodnizm arasındaki benzer ve farklı yönleri belirtmektedir.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde halkçı söylemler ve halkçı faaliyetlerin en fazla etkileşime girmesi beklenen alanların başında; Halkevleri ve onların öncesinde kurulan Türk Ocakları gelmektedir. Türk Ocakları, I.Meşrutiyet döneminde kurulan “Türklük” gayesine hizmet eden derneklerin en uzun ömürlüsüdür. Türk milliyetçiliği hareketini oluşturmak ve yön vermek maksadıyla II. Meşrutiyet döneminde kurulan Ocaklar⁴⁵ kapanışına dek, ülkenin çeşitli bölgelerinde faaliyet göstermiştir. Halk Fırkası'nın bir kültür kolu olarak çalışan Türk Ocakları yeni Türk devletinin temellerini oluşturmakta

⁴² Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta*, s. 67.

⁴³ Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta*, s. 72.

⁴⁴ Arda Odabaşı, “2. Meşrutiyet Dönemi Türk Halkçılığı ve Halka Doğru Dergisi”, *Teori Dergisi*, Eylül 2005, s. 9-27.

⁴⁵ Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler ve II. Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İstanbul 1984, s.432.

olan devrimlerin savunuculuğu ve halk tarafından benimsenmesi için çalışmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonraki on yılda ülke bütünlüğünü riske eden ve mevcut rejimin değiştirilmesini amaçlayan çeşitli olayların ülke gündemini meşgul ettiğini görmekteyiz. Doğu illerinde başlayan Şeyh Sait İsyanı⁴⁶, İzmir’de yaşanan Menemen Olayı⁴⁷ gibi olaylar, doğrudan rejimi hedef alan siyasi olaylar olarak, devletin güvenliğini sarsabilecek ve dine dayalı bir devlet kurma yolunda istekleri olanları heveslendirebilecek teşebbüslerdi. Aynı dönemde Atatürk’ün desteği ve onayı ile kurulan muhalefet partisi, Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) da mevcut siyasi atmosferi etkileyen ve Türk Ocakları ile Halk Fırkası’nın arasındaki mesafenin artmasına sebep olan unsurlardan birini oluşturmaktaydı. Zira yeni parti, halktan beklenenin üzerinde bir ilgi görmüştü. SCF’nın belediye seçimlerine girmesi ve Fethi Okyar’ın İzmir ziyareti sonrası meydana gelen olaylar, başlangıçta tarafsızlığını ortaya koyan Mustafa Kemal’in, kendi partisi olan CHF tarafına ağırlığını koyması ve yeni fırkanın kapanması ile sonuçlanmıştır.⁴⁸

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kapanmasının ardından Mustafa Kemal Atatürk’ün başlattığı yurt gezilerinde Türk Ocaklarını da ziyaret ettiğini ve bu ziyaretler esnasında Ocaklara yaklaşımında birtakım değişikliklerin gözlemlendiğini görmekteyiz.⁴⁹ Bu tutum değişikliklerinin sebeplerine baktığımızda, Türk Ocakları’nın seçimlerde Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı desteklemekte olduğu yönündeki söylentilerin⁵⁰ en etkili sebeplerden olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Türk Ocakları’nın, Misak-ı Milli’ye aykırı birtakım çalışmalar planlamakta olduğu konuşuluyordu. Yusuf Sarımay, Ocakların “İrkçı ve Turancı” bir temele dayandığı iddialarının Türk Ocakları’nın kapatılması veya Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşmesindeki temel faktör olmasa da etkili olduğunu söylemiştir. Ocakların Turancı eğilimi sebebiyle, Türkiye’nin 1930’lu yıllarda dosthane ilişkiler sürdürdüğü Sovyet Rusya’nın Ankara’daki büyükelçisi vasıtasıyla, Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras’ın uyarılması olayı da bu dönemde

⁴⁶ Metin Toker, *Şeyh Sait ve İsyanı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 18, 22, 96-100

⁴⁷ Sinan Meydan, *Pusula*, İnkılap Yay, İstanbul 2021, s. 54.

⁴⁸ Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul 1994, s.118.

⁴⁹ Örneğin, Denizli’de Türk Ocağı üyeleriyle yaptığı söyleşide, araç bulamadıkları için köylere gidemeyip, halk ile ilişki kuramadıklarını söyleyen ocaklıya kızarak; şeyh ve müritlerin otomobil masrafını düşünmeden köylere kadar gittiğini söylemiştir. Konuşmasının devamında Mustafa Kemal; “Ocaklar CHF’nın programını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifeleri için mefkurelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar.” demiştir. (*Cumhuriyet*, Nu: 2426, 5 Şubat 1931, s.2).

⁵⁰ Nurettin Güz, “Türk Ocakları ve Türk Yurdu’ndan Halkevlerine”, *Türk Yurdu*, Mart 2011 - Yıl 100 - Sayı 283

yaşanmıştır.⁵¹ Yine bu dönemde Sovyet elçisi Suritch (Suriç), Türk Ocaklarının Sovyetler Birliği'ndeki Türklerle siyasi ilişkiler kurduğunu belirterek, Türkiye'den önlem almasını istemiştir. Sovyet Rusya'dan kaçan Türkler için Türk Ocakları'nın adeta bir sığınak haline gelmesi, topraklarında çok sayıda Türk'ün yaşamakta olduğu Sovyet Rusya için son derece can sıkıcı ve çözümlenmesi gereken bir durum vasfındadır.⁵² Ekonomik ilişkilerin de son derece yoğun olduğu bir dönemde⁵³ Sovyet Rusya'ya yönelik bu gerginliğin ortadan kaldırılmak istenmesinin, ocakların kapatılması konusundaki etkili sebeplerden biri olabileceği düşünülmektedir. Bu siyasi atmosfer içerisinde alınan kapatılma kararı ile ilgili olarak Atatürk'ün, Türk Ocakları'nın CHF'na katılması ile ilgili görüşleri, 25 Mart 1931 tarihli gazetelerde yer almıştır. Açıklamasında; *“Türk ocaklarının yeni esasları siyasî ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla ve bütün manasiyle yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm.”*⁵⁴ diyerek, artık Türk Ocakları'nın kesinlikle kapatılacağını belirtmiştir. Türk Ocakların kapatılmasının hemen akabinde Sadri Ertem bir makalesinde, Ocakların kapatılmasını;

*“Bugün Türkiye’de yerli kültüre ve yerli coğrafyaya malik bir hükümet vardır. Bu hükümetin programını yapan Halk Fırkası’dır. Bu Fırka, Türk Ocağının İslamcılığa ve Osmanlılığa karşı aldığı vaziyeti, hakikaten hayata tatbik etmiştir. Hedeflerin bir olduğunu inkar eden kimse yoktur. O halde bugünkü kararı gayet tabii görmek lazımdır.”*⁵⁵

demiş ve hadisenin beklenen, doğal bir gelişme olduğunu belirtmiştir. 10 Nisan 1931 tarihinde Türk Ocakları yerine “Halkevleri” açılmak üzere, her türlü varlığı ve borcu ile Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmiştir. Artık, Türk Ocaklarının yerini, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın amaçlarını ve bu amaçların uygulanması için belirlenecek yol haritalarını tatbik edecek kuvvet olarak, yeni kurulan Halkevleri almıştır. Halkevleri, 1932 yılından 1951 yılına kadar çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermiş ve yeni rejiminin ve Atatürk ilke ve inkılaplarının halka benimsetilmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Halkevlerinin kurulmasına 10-18 Mayıs 1931'de toplanan

⁵¹ Füsün Üstel, *İmparatorluk'tan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, 3. Baskı, 2010, İstanbul İletişim Yayınları.s. 360-361.

⁵² Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları 1921-1931*, 3.Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s.367-368.

⁵³ Detaylı bilgi için bakınız; Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), Tıpkı Basım. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara 1997, s.110-111.

⁵⁴ Cumhuriyet, Nu: 247225 Mart 1931, s.1.

⁵⁵ Sadri Ertem, “Türk Ocakları”, Vakıf, Nu: 4762, 12 Nisan 1931, s.4.

Cumhuriyet Halk Fırkası 3. Büyük Kongresinde oybirliği ile karar verilmiştir.⁵⁶ Halkevlerinin genel işleyişine baktığımızda; Halkevleri içerisinde çeşitli kolların bulunmakta olduğunu görmekteyiz; Dil, Tarih ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İhtimai Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycüler, Müze ve Sergi alanları olarak himet veren bu kollar köy halkının şartlarının her alanda iyileşmesi için faaliyet göstermektedir. Yine bu kollar vasıtası ile Halkevleri; milletin gerçek efendisi sayılan fakat 1930 lara kadar bu konu hakkında nesnel olarak pek fazla çalışma yapılmamış olan köylü için çalışılacak, Cumhuriyet rejimi ve ilkeler halka aktarılacak benimsenmesi sağlanacaktı. Halkevleri, halk ile fırkası arasındaki bağlayıcı güç olması hedeflenerek kurulmuş bir örgütlenmeydi. Bu kısımda mutlaka belirtilmelidir ki, köy ve köylüye yönelik bu alakanın alt yapısında, Karaömerlioğlu'nun dediği gibi % 80'i köyde yaşayan halkın yeni rejimin siyasi tabanını oluşturmakta olduğu bilgisi ve mevcut siyasi tabanın bu şekilde arttırılması kaygısı da yatmaktaydı.⁵⁷

Halkevlerinin köycülüğe yönelik faaliyetlerine bakıldığında; özellikle Ankara Halkevi'nin yayını olan *Ülkü Dergisi*'nin⁵⁸ çok kıymetli faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. *Ülkü* dergisi incelendiğinde, yazılan makalelerde, köylünün içinde bulunduğu olumsuz koşullara dikkat çekilmiş olduğu ve yaşanan sorunların çözümü için önerilerde bulunulduğu gözlemlenmektedir. Halkevleri, şubeleri aracılığıyla toplumu; kültür, eğitim, ekonomi, spor gibi dallarda yetiştirme hedefinde, bütün olanakları ile faaliyet göstermiş kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumlar, toplumun hiçbir ferdiyi ayırmaksızın tüm halkı kucaklayan, bütün vatandaşlara ulaşmaya çalışan halk terbiyesi kurumları olarak çalışmışlardır.⁵⁹ Halkevleri, Atatürk ilkelerinin özünü tüm vatandaşlara benimsetmek amacıyla konferanslar, törenler, kutlamalar, söyleşiler, gösteriler, sinemalar, eğlenceler, kurslar ve dergiler gibi çeşitli araçlar ile çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler ile köyde ve şehirde yaşayan halkın kaynaşması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra Halkevleri, vatandaşların her anlamda eğitilmesi için bir okul gibi hizmet vermiş kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun dört bir yanında kurulan Halkevlerinin açılış töreninde Doktor Reşit Galip şöyle demiştir;

⁵⁶ CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931), İstanbul 1931, s. 241-259

⁵⁷ Tanıl Bora, Murat Gültekinil, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt II, İletişim Yay., İstanbul, 2001, s.285.

⁵⁸ M. Bülent Varlık, *Ülkü: Halkevleri Mecmu'ası, Kemalizm*, İletişim Yayınları, C.2, İstanbul, 2002. s.268-271.

⁵⁹ C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Yeni Mersin Matbaası, Mersin 1933, s.3

“Davamız, uygarlık yarışında yitirilen zamanı en kısa zamanda kazanmak, layık olduğumuz dereceye, yani en ileriye varmaktır. Bugün ondört ilimizde birden, partisiz her vatandaşın yararlanabileceği Halkevleri halkın hizmetine giriyor. Bu sayı her yıl yeni katılacak Halkevleri ile binleri aşacak ve bu kültür ve eğitim kurumları bütün yurdu kaplayacaktır. Ara sıra devrimlerin bittiğinden bahsedenlere rastlıyoruz. Bu görüş tembel, yorgun, cesaretsiz ruhların görüşüdür. Çünkü bitmeyen bir özlem, yorgunluk tanımaz bir çalışma, gevşekliğe düşman bir irade ile ilerlemek, engelleri çatır çatır kırmak, yol kesen olumsuz ruhu nerede bulursak orada boğarak, arayış ışık hızıyla kapatmak zorundayız.”⁶⁰

Büyük hedeflerle kurulan ve 1932-1951 yılları arasında önemli faaliyetler yürüten Halkevleri DP iktidarı başladığında çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Halkevlerine devlet bütçesinden maddi yardım yapılması konusu sürekli olarak elştirilmiş, iktidar partisi, halkevlerine hazineden ve yerel yönetim bütçelerinden aktarılan paraların kendi seçmenlerinin de cebinden çıktığından dem vurarak, toplanan vergilerin buralara, usulsüzce aktarıldığını söylemiştir. Chp'nin, Halkevlerinin tüm vatandaşlar tarafından kullanılabilmekte olduğu söylemine karşı çeşitli argümanlar geliştiren iktidar partisi ile anlaşma sağlanamamıştır.⁶¹ Öncesinde Aydın Halkevi'nin açılışında konuşma yapan ve kendisi de bir Halkevli olan Adnan Menderes, övdüğü kurumların kapatılması için uğraşmaktaydı.⁶² Sonuç olarak, 8 Ağustos 1951'de kabul edilen 5830 sayılı yasanın 11 Ağustos 1951'de Resmi Gazetede yayınlanması ile halkevlerinin malvarlıkları hazineye devri için bir aylık süre verilmiş ve Halkevleri kapatılmıştır.⁶³

Demokrat Parti tarafından iktidarın örgütlenmesi olarak görülen ve tarafgirlik yapmakla suçlanan Halkevleri, köy aydınlanması için önemli çalışmalar yapmıştır. Çeşitli alanlarda yürüttükleri faaliyetlerle aydın bir toplum oluşturulması amacına hizmet etmişlerdir. Yapılan pek çok eleştiri irdelendiğinde, Halkevleri'nin düzenlenerek faaliyetlerine devam etmesinin ülke ve millet için, özellikle köy halkı için çok faydalı olacağını düşünmekteyiz. Aksayan ve eksik bulunan yönler düzeltilerek, yeniden

⁶⁰ Turgut Özakman, *Cumhuriyet: Türk Mucizesi*, İkinci Kitap, 13. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2010, s. 436.

⁶¹ Safa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1950*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s.206

⁶² Adnan Menderes'in Konuşma metni için bkz. *Aydın Halkevi Broşürü*, Nefaset Matbaası, İzmir 1933, s.7-9.

⁶³ *T.C. Resmi Gazete*, 11 Ağustos 1951, Sayı: 7882, s. 1781-1782.

kurulacak olan sistemin ülke yararına olacağı ve “Milletin efendisi” sayılan köy halkının daha hızlı bir modernleşme süreci yaşayacağı kanaatindeyiz. Fakat maalesef, ülkemizdeki pek çok çalışmada olduğu gibi, Halkevlerinin de siyasete kurban gittiğini üzümlere söyleyebiliriz.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ya da Toprak Reformu⁶⁴ olarak isimlendirilen kanun, 11 Haziran 1945'te Şükrü Saracoğlu Hükümeti döneminde yürürlüğe konulmuştur.⁶⁵ Karaömerlioğlu, bu konuyu değerlendirirken; “*Türkiye’de Tek Parti dönemindeki toprak reformu atılımının arkasındaki nedenler ve konunun hangi saiklerle gündeme getirildiği belki de erken Cumhuriyet tarihinin en çetrefil, açıklanması en güç konularının başında gelir.*”⁶⁶ ifadesini kullanmaktadır. Çok partili hayata geçiş aşamasında önemli rol oynayan, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın içinden yeni bir muhalefet partisi doğmasına sebep olan önemli bir olay olması sebebiyle üzerinde durmanın önemli olacağı kanaatini taşımaktayız. Türkiye’de çiftçiyi topraklandırma ya da toprak reformu söylemlerinin 1934 yılından başlanarak meclis içi ve ya dışında sıklıkla tartışıldığını görmekteyiz. Bu yılın Haziran ayında kabul edilen “İskân Kanunu” ile devlet Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerden Batı’ya göç ettirilen ve Batı’dan o bölgelere giden muhacirlere toprak dağıtmayı taahhüt etti.⁶⁷ Bu kanun gerektiğinde devletin bazı toprakları kamulaştırabilmesinin de önünü açması anlamında önemli bir ilk belge olarak kabul edilebilir.⁶⁸ 1937 yılının Kasım ayında Atatürk Meclisi açış konuşmasında: “*Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiç bir sebep ve suretle, bölünemez bir mahiyet almasıdır.*” demiştir.⁶⁹ Onun bu konuşması, sürecin hızlandırılması gerektiğinin ve büyük toprak ağalarının, toprakları konusunda sıkıntı yaşayabileceklerinin sinyallerini taşımaktaydı. Fakat, uzun süredir, çeşitli kanun tasarılarıyla gündeme gelen Çiftçiyi Topraklandırma konusunun gündeme alındığı

⁶⁴ Türkiye’de birden fazla toprak reformu gerçekleştirme çalışması olmasından dolayı, bu ifade karışıklığa yol açabilecektir. Bu nedenle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu olarak bahsedilecektir.

⁶⁵ TBMM Kanunlar Dergisi, C. 27, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, 11 Haziran 1945

⁶⁶ M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, *Birikim Dergisi*, Mart 1998, Sayı 107

⁶⁷ Ömer Lütfi Barkan, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri,” *Türkiye’de Toprak Meselesi*, Toplu Eserler I.Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1980 s. 454

⁶⁸ M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, *Birikim Dergisi*, Mart 1998, Sayı 107

⁶⁹ Atatürk’ün Nutukları, *Ülkü 10*, No. 57, Kasım 1937, s. 195.

dönemde 2. Dünya Savaşı etkisini göstermeye başlamıştır. Savaşın meydana getirdiği gergin atmosferle mücadele edilirken, tasarı beklemeye alınmıştır. Bekleme döneminden önce, Atatürk'ün hayatta olduğu 1923-1938 yılları arasında çiftiyi topraklandırma faaliyetlerine bakacak olduğumuzda; 246 431 aileye toplam 9 983 750 dekar toprak dağıtılmış olduğunu görmekteyiz. 1940-1944 yılları arasında ise 619 köyde 53 000 aileye 875 000 dekar toprak verilmiştir. Vakıflar İdaresi tarafından satılan topraklar da Ziraat Bankası tarafından satın alınıp çiftçilere dağıtılmıştır. Bu toprakları da ilave edince 1944 tarihine kadar Cumhuriyet döneminde dağıtılan arazinin genel toplamı 11-12 milyon dekara ulaşmaktadır⁷⁰. Atatürk'ün hayatında dağıtılan toprak miktarı bu dönemde dağıtılan toprakların %91'i gibi çok büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Bu durum Atatürk'ün muhtaç çiftiyi topraklandırma konusundaki hassasiyetini göstermektedir. 1946 yılı itibariyle Türkiye'de 13 milyon hektar olan işlenen toprak miktarının yaklaşık %9'u devlet tarafından dağıtılmak suretiyle mülkiyet yapısı iyileştirilmeye çalışılmıştır.⁷¹

Savaşın hemen ertesinde hükümet, Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısı adıyla bir kanun tasarı gündeme getirdi. İlgili geçici komisyonun “Çiftçi Ocakları”yla ilgili bölümü çıkarmasından sonra kanun Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (ÇTK) adıyla 1945 ilkbaharında kanunlaştı.⁷² Bu noktada “Çiftçi Ocakları” kavramı üzerinde durmamız gerekmektedir. Çiftçi ocaklarında 30-500 dönüm arasında toprağa sahip olan ailelerin “*müstakil çiftçi ailelerinin yaratılması, çoğaltılması, devam ettirilmesi ve toprağın parçalanmaması gayesiyle*”⁷³ köylerde yeni bir oluşuma gidilmesi amaçlanmaktaydı. “Çiftçi Ocakları” adı altındaki topraklar için bölünememezlik ve yirmi beş yıldan önce satılamamazlık kaydı düşülüyordu. Bu topraklar yalnız bir kişinin malı olabilecek, aile reisi öldüğünde de miras olarak ailede yalnız bir kişiye bırakılabilecekti. Ailenin bakıma muhtaç olmayan diğer fertleri toprağın bırakıldığı kişiyi zor duruma düşürmeden bu kişi tarafından maddi olarak telafi edileceklerdi. Bu toprak hiçbir şekilde haczolunamayacak ve ipotek edilemeyecekti. İşlenmeyen topraklar derhal ocak reisinin elinden alınacak, ailedeki başka bir şahsa devredilecekti. Bu tür topraklarda her ne olursa olsun ortakçı

⁷⁰ : Ömer Lütfi Barkan, Türkiye'de Toprak Meselesi: Toplu Eserler I, s.455.

⁷¹ İbrahim İnci, “Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Toprak Mülkiyet Dağılımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Erzurum,2010, s.357

⁷² M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, s. 107.

⁷³ Ömer Lütfi Barkan Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I, s. 469.

kullanılmayacaktı.⁷⁴ Tasarıyı hazırlayan hükümet, köylünün geri kalmasındaki esas problemin uygun olmayan toprak mülkiyet rejimi ve bunun yanısıra, ortakçılık uygulamalarının olduğunu öne sürmekteydi.

Meclis içerisinde görüşmeler başladığında özellikle madde 17 eleştiriye maruz kalmış ve Adnan Menderes başta olmak üzere birçok toprak ağası bu madde üzerinden eleştirilerini yöneltmiştir. Bunun sebebi, bu madde ile büyük toprak sahibi kimseler ortadan kalkmış olacaktır. 500 dönümden büyük özel mülklerin kamulaştırılarak az topraklı veya topraksız köylüye dağıtılabileceğini öngören madde 17 hükümete göre kanunun temelini oluşturmakta, ancak muhalif vekiller bu maddenin değiştirilmesini istemektedir. Muhalif vekillere göre, madde 17 ile toprak düzeni bozulacaktır. Adnan Menderes'in de yer aldığı geçici komisyonun hazırladığı tasarıda yer almayan madde 17, Şükrü Saraçoğlu'nun isteği doğrultusunda sonradan eklenmiş ve bunun üzerine Menderes, komisyondaki görevinden istifa etmiştir⁷⁵ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun önde gelen destekleyicilerinden bir olan Barkan bile 17. Maddeyi eleştiren şu sözleri söylemektedir; *“Esasen mevzuubahs mes'ele, ihtilaflı bir toprak reformu olmaktan ziyade kimsenin mesur mülkiyet hukukuna dokunmadan, köylüyü fakrû zaruret içinde bırakan geri toprak münasebetlerini kaldırmağa çalışmaktan ibarettir.”*⁷⁶ Bu yasa ile ilgili meclis tasarı görüşmelerinde büyük eleştiriler olmuştur. Eleştiri yapanların karşı çıktığı en önemli konu, büyük işletmelerin tamamen ortadan kaldırıldığı düşüncesidir. Devletin 5000 dönümden fazla toprakları kamulaştırıyor olması ve orta işletmeyi ise 5000 dönüm olarak sınırlandırması durumu bazı büyük toprak sahiplerini ve meclis içerisindeki sözcülerini rahatsız etmiştir. Burada önemli bir nokta ise yasaya göre, devlet 5000 dönümden fazla toprakları kamulaştıracaktır. Ancak devlet kamulaştırdığı bu toprakları sadece çiftçinin kalkınmasını sağlayacak kamu hizmetlerinde kullanabilecektir. Erdal İnce, konuyla ilgili olarak; *“Dağıtılacak arazi belirlendikten sonra arazinin hangi şartlarda ve nasıl kullanılacağına dair açıklamalar yapılmıştır. Buna göre topraklarını üst üste üç yıl ekmeyenlerin arazilerine bakmadıkları tespit edilenlerin, yasanın 12. maddesine dayanarak toprak çiftçiden alınıp kamulaştırılacaktır. Ayrıca 21. madde de toprak verilmesi askerliğini yapma*

⁷⁴ M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, .s. 107.

⁷⁵ Galip Kazım Yavan, “*Milli Şef Dönemi Toprak Politikaları ve Bu Politikaların Siyasi Hayata Etkileri*” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011. s. 3 vd.

⁷⁶ Ömer Barkan. “Kitaplar ve Mecmualar,” *Ülkü 11*, No. 61, Mart 1938, s. 84.

koşuluna bağlanıyordu. Ülke içinde askerlik zamanı gelmemiş kişilerinde evli ve aile geçindirdikleri düşünülürse uygulamanın ne kadar yanlış olduğu anlaşılabilir.” demektedir ve eleştirilerin haklılık boyutuna dikkat çekmektedir.

Bir başka eleştiri de hazırlanan yasa tasarısının Almanya’da Hitler’in Nasyonal rejiminin iskân kanunu olan “Erbhof” un birebir benzeri olduğu şeklindedir. Bu yasa ile gerçek amacın kırsal hareketliliği kesintiye uğratarak, köylü kesiminin şehirlere gelmesini engellemek olduğunu düşünen milletvekilleri bulunmaktadır.⁷⁷

Karaömerlioğlu da Nazi Almanyası uygulaması olan Erbhof ile ÇTK’nın benzer yanlarını vurgulamakta ve eklemektedir; *“Kopya edilip edilmemesinden daha da ilginç, bizce iki ülke arasında köycü ideolojilerin çeşitli benzer noktalarının bulunmasıydı.”* Karaömerlioğlu, iki ülkenin uygulamakta olduğu köylü politikalarının benzer yanlarını ortaya koyduğu yazısında şu sözlere de yer vermektedir; *“Nazi Almanyasında olan ırkçı yaklaşım Türkiye örneğinde , köycülük düşüncesinde temel bir önemi haiz değildi. Ancak benzerlikler de oldukça fazlaydı. Naziler de, en azından söylemsel düzeyde, köylülüğe son derece önemli bir yer verdiler.”* Bu kanuna göre Erbhof uygulamasında, çiftliklerin belirli büyüklükler içinde olması ve toprağın bölünememesi esas alınıyordu. Erbhof olacak topraklar alınıp, satılamayacak, ipotek edilemeyecekti. Amaç toprağın bölünememesiydi ve bu niyetle miras konularında ailedeki en büyük erkek çocuğa imtiyaz tanıyan hukuki bir düzenleme de yapıldı. Buradan da anlaşılacağı üzere Nazi Almanyası uygulaması olan Erbhof ile Çiftçi Ocakları’nın pek çok benzer noktası vardı. Birebir aynı uygulamalar olmamalarına rağmen benzerliklerinin fazla olması, Ocak fikrini doğrudan, eleştirilerin merkezi haline getirmekteydi. İki toplum arasında görülen ortak noktalara baktığımızda Karaömerlioğlu’nun şu satırları aydınlatıcı olmaktadır; *“Almanya’da köycülük temel olarak Blut und Boden denilen ırkçı bir ideolojiyle ilişkilendirilmişti ki, bazı örnekler bulunmakla beraber, Türkiye örneğinde ırkçılık, köycülük düşüncesinde temel bir önemi haiz değildi. Ancak benzerlikler de oldukça fazlaydı. Naziler de, en azından söylemsel düzeyde, köylülüğe son derece önemli bir yer verdiler.”* Bu yoğun gündemle, farklı konular üzerinden gerçekleştirilen eleştiriler, “Çiftçi Ocağı” kısmının tasarıdan çekilmesine neden oldu. Bu durumda, Hükümetin gerçekleştirmek istediği tarihî farklılaşma ve sorunlarından uzak, tarımda

⁷⁷ Meral Balcı, Yeşim Karadeniz, “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tartışmalarının siyasetteki muhalif oluşuma etkisi ve demokrat parti’nin kuruluşu”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 57, (Temmuz 2018), s. 5

Amerikan tarzı kapitalist işletmelerden çok, küçük ve orta mülklerin yaygın olduğu, ve nihayet elitist devlet yönetimi geleneğinin böyle bir ortamda sürdürülebildiği statik dünya perspektifini somutlayan “Çiftçi Ocaklı” tasarısı değiştirilince İnönü ve çevresi gelecekteki muhalefetin yumuşak karnı olacağı düşüncesiyle 17. maddeyi eklediler.⁷⁸

Asım Karaömerlioğlu ÇTK’nın uygulanmasının ardında yatan çeşitli hedeflerin olduğunu belirterek Cumhuriyet Halk Fırkası’nın konuyla ilgili planladıklarını şu şekilde ifade etmektedir; “Öyle görünüyor ki, İnönü bu noktada bir taşla birkaç kuş vurmak istiyordu: Bir yandan yoksul ve orta köylülüğün biraz gönlünü almak hedefleniyordu. Şevket Pamuk’un çok açık bir şekilde gösterdiği gibi özellikle İkinci Dünya Savaşında orta ve yoksul köylülüğün iktisadî durumu uygulanan devlet politikalarından dolayı feci şekilde bozulmuştu;⁷⁹ Bir toprak dağıtma projesiyle onlarla barışmak mümkün olabilirdi. Diğer yandan, 17. madde ile orta ve yoksul köylülüğün kötüleşen sosyo-ekonomik durumunun sorumlusunun sadece büyük arazi sahipleri olduğu yanılması yayılmak isteniyordu. Bir başka deyişle, küçük ve orta köylüyü ezen devlet politikaları yerine büyük arazi sahipleri yegâne günah keçisi yapılmak isteniyordu. Bütün bunlara ilaveten, İnönü ve çevresi muhtemelen yeni yeşermekte olan muhalefetin gücünü de test etmek istemişti.⁸⁰ Bunların yanısıra ÇTK ile ulaşılmak istenen hedeflerden bir olarak Karaömerlioğlu’nun üzerinde durduğu bir konu olan kominizm ilişkisini de belirtmemiz gerekir; “Toprak reformu proleterleşmenin altyapısını önleyeceği oranda komünist düşüncenin de gelişiminin önünü alacaktı. Bir toprak reformuyla küçük ve orta büyüklükte mülk sahibi bir köylü sınıfı yaratmak muhafazakâr bir mülkiyet tutkunluğuyla hem proleterleşmeye hem de komünizme karşı bir panzehir olarak düşünülmüyordu.” İnönü’nün bu denemesi sonucunda görüldü ki; muhalefet son derece sert ve kararlı idi ve bu muhalefetin 17. Maddeye gösterdiği tepki CHP için çok ağır sonuçlar doğurdu. Artık ok yaydan çıkmıştı. “Bu noktadan sonra da İnönü’nün kendi silahı kendi elinde patladı: CHP’nin de içinde epeyce güçleri olan toprak ağaları sert muhalefet gösterdiler. Sıkışan onlar değil, İnönü’nün kendisi oldu.

⁷⁸ M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, Sayı 107.

⁷⁹ Bu konuda bkz. Pamuk, Şevket. “War, State Economic Policies, and Resistance by Agricultural Producers in Turkey, 1939-1945,” *Peasants and Politics in the Modern Middle East*. içinde s. 125-142, derleyen Kazemi, Farhad ve Waterbury, John, (Miami: Florida International University Press, 1991), 125-142.

⁸⁰ M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, Sayı 107

Bu yüzdendir ki inanılmaz bir hızla ÇTK'yı toprak ağalarının pek de itiraz etmeyecekleri bir çerçeveye çekti.”⁸¹

Kanun hakkında yapılan muhalefete bakıldığında konunun çoğu zaman ÇTK'dan çıkarak partiyi, özellikle İnönü'yü hedef alan boyutlara ulaştığını görmekteyiz. Tasarının arkasında durarak, küskün köylü kesimin desteğini alacağını düşünen İnönü, bu duruşu karşılığında, parti içerisindeki derin çatlakların su yüzüne çıkması durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Adnan Menderes başta olmak üzere, Cavit Oral, Refik Koraltan ve Emin Sazak gibi isimlerin Toprak Reformu'na yönelik muhalif tavrı aslında İsmet İnönü'nün tek partili siyasetini eleştirmek için uygun bir ortam da oluşturmuştur. Öyle ki, tartışılan mesele Toprak Kanunu olmasına rağmen muhalif milletvekillerinin tüm konuşmaları Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel politikalarının ve Tek Parti Rejimi'nin eleştirilmesine yönelik olmuştur. Bu durumun en net örneğini, Adnan Menderes'in 1 Haziran 1945 günü mecliste yaptığı konuşmadan anlamak mümkündür. Menderes, anayasal anlamda gerçek toprak reformunun gerçekleştirilmesi ve topraksız köylü sorununu anlattıktan sonra tek parti rejimiyle ilgili şunları söylemiştir; ⁸² “... *Hele tek parti olarak kaldığımız müddetçe bu hal daha mahzurlu vaziyet gösterebilir. Gerçi teşrii hayatımızda üzerinde müzakere lüzumsuz görülecek açıklıktaki meselelerde, çok nadir dahi olsa takrirler hazırlandığı vakidir.*”⁸³

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, CHP'nin Tek Parti döneminde verdiği en zorlu sınavlarından biri olmuştur. İlk başlarda açıkça eleştirilemeyen Tek Parti iktidarı, Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı görüşmeleri ve aynı tarihlere denk gelen 1945'in yedi aylık bütçe görüşmelerinde; kendi milletvekilleri tarafından açıkça eleştirilmeye başlanmış, Parti içi muhalefet güçlenmişti. Bu eleştiriler Tek Parti döneminin alışkanlıklarından farklı bir manzara göstermesi bakımından önemlidir.⁸⁴

7 Haziran 1945 tarihinde İzmir Milletvekili Celal Bayar, İçel Milletvekili Refik Koraltan, Kars Milletvekili Fuat Köprülü ve Aydın Milletvekili Adnan Menderes imzasıyla Dörtlü Takrir olarak anılan metin, Cumhuriyet Halk Partisi meclis grubu

⁸¹M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, Sayı 107.

⁸²Erdal İnce, “Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2006, V, (13), s. 59-78.

⁸³TBMM Zabut Ceridesi, Dönem VII, C. 18, 01. VI. 1945: 36-37.

⁸⁴Mehmet Korkud Aydın, “CHP'de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de Yaşanan Tartışmalar”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van, 2018, s.26 .

başkanlığına verildi. Takrirden savaşı bittiğinden, meclis içerisinde yapılan denetimin daha iyi şartlarla gerçekleştirilmesi gerektiğinden, vatandaşların siyasi hak ve özgürlüklerini daha iyi kullanabileceği şartların hazırlanmasından ve son olarak da, parti çalışmalarının yeniden tanzim edilmesi zorunluluğundan bahsedilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sesini daha etkili duyurmaya başlayan siyasi muhalefetin, en güçlü başlangıç simgesi kabul edilen bu önerge yapılan görüşmeler neticesinde reddilmiş ve takriri veren vekiller partiden ihraç edilmişlerdir. Kemal Karpat'a göre bu reddin özel bir nedeni vardır. Ona göre, Halk Partisi ileri gelenleri gerçek bir muhalefet partisinin kurulmasına imkan vermek için takriri kasten reddetmişlerdi. Böylece takrir sahiplerine er geç partiden ayrılmak için bir sebep verilmiş oluyordu. Gerçekten de, kısa süre sonra sonra Halk Partisi'nin aldığı demokratik tedbirlerin en azından bir kısmı o grup toplantısında kabul edilmiş olsaydı, takrirden ileri sürülen isteklerin çoğu karşılanmış olacak ve böylece takrir sahiplerinin partiye karşı tenkitçi bir tavır almaları için pek sebep kalmamış olacaktı.⁸⁵

Bütün bu gelişmelerin ışığında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun içeriğiyle gündeme gelen, Çiftçi Okcıkları, 17. Madde gibi konuların görüşülmesi esnasında kökleşip büyüyen parti içi muhalefet, Cumhuriyet Halk Fırkası için çok büyük bedeller doğurmuştur. Muhalif milletvekillerinin yeni bir parti kurulmasının önünü açmış, nihayetinde çok partili hayata geçiş sürecini başlatarak CHF iktidarının neticelenmesine sebep olmuştur. Tüm bu olayların başlangıç noktası olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ise, *"sadece siyasî kaygılarla önemlice bir miktarda devlet toprağının dağıtılmasına rağmen, Türkiye tarımındaki gerici üretim ilişkilerinin özüne dokunabilen, gelir dağılımını düzelterek toplumsal barışı geliştirebilecek bir etki sağlayamadı."*⁸⁶

⁸⁵ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yay., İstanbul, 1996, s.131.

⁸⁶ M. Asım Karaömerlioğlu, "Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi", Sayı 107.

BÖLÜM:1 TÜRKİYE’DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ

1.1. OSMANLI’NIN SON DÖNEMİNDE İLKÖĞRETİME ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ

Eğitim sahasında, devletin öncülüğü ve sorumluluk üstlenme geleneği, Türk tarihinin ilk yıllarından itibaren gelişme göstermiştir. Gerek Selçuklu gerekse Osmanlı hakimiyeti döneminde eğitimde devletin öncülüğünü gözlemlemek mümkündür. Osmanlı Devleti döneminde eğitim işlerinin doğrudan doğruya devletin sorumluluğu altına alarak ve mevcut geleneksel okulların açılmasının dışında, yeni okullar açılması girişimlerine, ilköğretimin bir devlet sorumluluğu olduğunu düşünen Sultan II. Mahmud idaresinde başlandığı dikkati çekmektedir⁸⁷. Tanzimat Fermanı’nın hazırlandığı süreçte eğitim ile ilgili alınmış önlemler esasında Sultan II. Mahmud döneminde başlatılmış olanların devamı kabul edilebilir. Fay Kirby bu konuyla ilgili olarak; *“Türkiye’de ordunun Türk Eğitim gelişmesinde daima ilerici bir rol oynama geleneğinin kurulması şerefli Mahmut II ye ve onun yetiştirdiği genç subaylara aittir.”*⁸⁸ demektedir. II. Mahmut’un bir çok alanda gerçekleştirdiği reformların ordu ile ilgili olan kısmı, eğitim reformları konusunda çok önemli atılımların da bizzat ordu tarafından gerçekleştirildiği ayrıntısına sahip olmamızı mümkün kılıyor. Yine II. Mahmut döneminde pedegoglar tarafından “aşağılanmış”⁸⁹ Lancaster eğitim sisteminin de ordu içerisinde uygulanma imkanı bulduğunu görmekteyiz. Kirby, Lancaster sistemi ile ilgili olarak;

“Dar anlamıyla, okuma imkânları olmayan halk çocuklarını çok sayıda ve kısa zaman içinde, daha ileri seviyedeki öğrencileri kalfa öğretmen olarak kullanmak suretiyle okutmak usulüdür. Bunun ötesinde, bu sistem az malî kaynaklı ve yeteri kadar öğretmeni bulunmayan halk öğretimi meselesini de hallediyordu. Aynı zamanda bu usul öğretmenin şahsî otoritesi yerine,

⁸⁷ Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 762, İstanbul 1968, s. 7-8.; 1824 yılında yayınlanmış olan fermanla; Osmanlı tarihinde ilk kez, bir Maarif Nazırı ya da Milli Eğitim Bakanı atanmıştır. 1827 yılında Tıbhane-i Amire, 1827 yılında Cerrahane, 1831’de Muzika-i Hümayun Mektebi, 1834’de Mekteb-i Ulum-ı Harbiye, 1838 yılında ise açılmış olan Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-ı Edebiyye Sultan Mahmud’un eğitime katkılarıdır. Bkz. Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 75; Bayram Kodaman; sübyan mekteplerinde ve medreselerde devlet müdahalesinin gecikmiş olmasını Osmanlı’nın vakıf sistemine bağlı bir idarenin kontrolünde olmasına bağlamaktadır. Bu kurumların bütünüyle idare şekillerinin, öğretim usüllerinin vakfiyelerinde belirtildiği şekilde olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu kurumların bütünüyle uzun süre reform sürecinin dışında kalmaları da bu nedene bağlanmaktadır. Bkz. Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 163.

⁸⁸ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, Ankara 1962, s.13

⁸⁹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s.13

modern devlet anlayışında olduğu gibi eğitimde kanunun-otoritesi fikrini getirdi; eski gelenek zümrelerinin okulları dışında, bugünkü modern lâik ilköğretimin ilk kurucusu oldu.”

demekte ve bu sistemin Türk eğitim tarihinde sahip olduğu önemli role dikkat çekmektedir. Kirby bu sistemin dünyanın gelişmiş ülkelerinde genel bir eğitim politikası olarak uygulanırken Türkiye’de subaylar tarafından kurulmuş olduğuna dikkat çekmektedir. Kirby, 1835 yılında hazırlanan eğitim raporunun önemini vurgulamakta ve bunun yanı sıra Avrupa ülkelerinde dahi, anlaşılıp uygulamaya geçirilemeyen eğitim reformunun Türkler arasında uygulanabilir seviyeye getirilmiş olmasının altını çizmektedir.⁹⁰

Bu doğrultuda Tanzimat Döneminde eğitim komisyonu önerileri doğrultusunda Sultan Abdülmecit, 1846 yılında Darülfünun, Meclis-i Maarif-i Umumiye’yi tesis etmiştir. Meclis-i Maarif-i Umumiye, sübyan mektepleri (ilköğretim okulları) rüştiyelere (ortaöğretim okulları) reform yapmakla yükümlüydüler⁹¹. Rüştiye adı ile açılmış olan bu kurumların amacı; ilkokullardan daha ileri bir düzeyde, eğitim yapmak ve öğrencileri yüksek okullara ve kamu hizmetlerine hazırlamaktı⁹². Ayrıca, bu dönemde modern anlamda öğretmen okulu, 16 Mart 1848 tarihinde Darülmuallimin, erkek öğretmen okulu açılmıştır⁹³. Tanzimat sürecinde Osmanlı eğitim kurumların tüm kademelerinde ıslah etmeye yönelik birtakım girişimlerin yaşanmasına rağmen ilköğretim alanında (Mekteb-i sıbyanlarda) medrese ve ulemanın gözetimi ve denetimi altındaki ilköğretim kurumlarının sahip oldukları geleneksel yapılarında değişikliğin gerçekleştirilmesi 1869 yılında *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*’nin kabul edilip, uygulanmaya başlaması ile mümkün olabilmıştır⁹⁴. Milli Eğitim Bakanı Saffet Paşa⁹⁵

⁹⁰ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s.15

⁹¹ Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Ankara 1967, s. 8.; Ayrıca Padişah Abdülmecit, 1845 yılında “Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye”de okutmuş olduğu fermanında, milletin bilgisizliğinden ve bunun giderilebilmesi için gerekli olan önlemlerin alınmadığından üzüntü duyduğunu belirtmiş ve eğitim işlerine daha bir önemle üzerinde durulmaya başlanmıştır. Geçici bir kurul niteliğinde 1846 yılında oluşturulmuş olan, “Meclis-i Maarif-i Muvakkat”ta çağdaş bir Osmanlı eğitim sisteminin kurulmasına yönelik olarak, örgün eğitimin ilk, orta ve yüksek öğretim olarak kademelere ayrılmasını, sıbyan okullarının, rüştiyelerin iyileştirilmesi kararlaştırmıştır. Bkz. (Erdoğan Başar *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004, s. 41).

⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s. 67-85.

⁹³ Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. İstanbul 2004, s. 42.

⁹⁴ Tanzimat Dönemi’nde ilköğretim kademesinde eğitim ve öğretimin niteliğinin yükseltilmesine yönelik olarak en önemli teşebbüs 1868 yılındaki İstanbul’da Darülmuallimin-i Sıbyanın açılması olduğu söylenebilir. Mekteb-i sıbyanlarda yeni yöntem ve tekniklere göre yönelik eğitim-öğretim yapabilecek öğretmenleri yetiştirmek bu okulun

tarafından hazırlanmış olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi özellikle ilköğretim sisteminin gelişmesine önemli oranda katkı sağlamıştır⁹⁶. 26 Nisan 1870 tarihinde de kız öğretmen okulları Darülmuallimat adıyla kurulmuştur. Her iki okul, ilkokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla İstanbul'da kurulmuştur.

1890 yılında öğretim programlarında; matematik, coğrafya, tarih, kompozisyon, okuma-yazma ve din gibi dersleri içeren Darülmuallimin sayıları 40'a ulaşmış, İstanbul'un dışında Amasya, Sivas, Bursa, Konya, Kastamonu ve Trabzon gibi Anadolu illerinde öğretmen okulları açılmıştır. Birinci Meşrutiyet döneminde ise, Darülmuallimin sayısı 30'a indirilmiştir⁹⁷.

Bu süreçte siyasi fikir cereyanlarının eğitim kurumları özelinde tesirlerini görmek mümkün olmakla birlikte, II. Abdülhamid döneminin başında ilköğretimin amacı İslamcılık fikri yönünde iken, ortaöğretimin amacı Osmanlıcılık siyasetine uygun yürütülmüştür. Ancak, dönemin sonlarına doğru, her iki akım da asgari düzeyde hissedilmekle birlikte, Türkçülük fikri bu okulların gayeleri arasında yer almaya başlamıştır⁹⁸. Bu nedenle dönemin siyasi havasının eğitim kurumları üzerindeki tesiri gözden kaçırmamakla birlikte, bir bütün halinde ilk ve orta öğretim kurumlarının siyasi hedeflerini açıklığa kavuşturmak da zordur. II. Abdülhamid döneminde yoğunluğunu arttıracak olan taşrada öğretmen yetiştirme faaliyetleri de giderek artış gösterecektir. Edirne, Selanik, Kosova, Manastır, Aydın, Bursa, Halep, Mamuretülaziz, Erzurum, Sivas, Amasya, Musul, Van ve Bolu'da 1882 ve 1890 yılları arasında toplam on dört darülmuallimin-i sıbyan açılmıştır⁹⁹. Açılan bu darülmuallimin-i sıbyanlar dönemin ihtiyaçları doğrultusunda nitelik bakımından tam manasıyla öğretmen yetiştirme kabiliyetinde olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle Darülmuallimin-i Âliye

temel işlevi olarak tanımlanmıştır. Bkz. (Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yay, Ankara 1996, s. 7-8)

⁹⁵ Mehmed Esat Safvet Paşa (d. 1814 - ö. 1883), Receb 1230'da İstanbul'da Fatih semtinde doğdu. Asıl adı Mehmed Esad olup babası voyvodalık görevlerinde bulunmuş Sürmeneli (Trabzon) Mehmed Hulûsi Ağa'dır. Beyazıt Camii'ndeki derslere devam ederek zor şartlar altında eğitimini sürdürdü. Arapça, Farsça, daha sonra Tercüme Odası'nda Fransızca öğrendi. Serasker Halil Rifat Paşa'nın kâhyalığını yapmakta olan, annesinin birinci evliliğinden dünyaya gelen ağabeyi Ârif Efendi'nin yardımıyla mülâzım olarak Divân-ı Hümâyûn Kalemî'ne girdi (1831). Burada kendisine "Saffet" mahlası verildi ve dönemin âdetine uygun olarak bu isimle anılır oldu. <https://islamansiklopedisi.org.tr>, 24.05.2022

⁹⁶ Nizamnameye göre, bütün köy ve kentlerde yer alacak üç yıllık okullarda ilköğretim zorunlu olmakla birlikte eğitim parasızdır. Bkz. Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Ankara 1938, s. 3.

⁹⁷ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 185.

⁹⁸ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 164.

⁹⁹ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yay, Ankara 1996, s. 31.

mezunlarına öğretmenliğe atanmada diğer okullardan mezun olanlara göre öncelik tanınmıştır¹⁰⁰.

Bununla birlikte, Türk eğitim tarihinde köye öğretmen yetiştirerek toplum kalkınmasının köyden başlatılması yönündeki fikirlerin geçmişinin II. Meşrutiyet döneminde olduğu bilinmektedir. Bu dönemde köye öğretmen yetiştirme veya köy eğitimi fikrini ilk defa ileri sürenler arasında; Üsküp Darülmualлимîni muallimlerinden Sabri Cemil (Yalkut)'in başyazarlığını yaptığı Yeni Mektep Mecmuası, Muallimîn müdürlükleri ile çeşitli vilayetlerde Maarif Müdürlükleri yapmış olan Ethem Nejad ve Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi yer almaktadır. Meşrutiyet döneminde bu düşünceler fikir planında kalmamış; İzmit civarında Armeşe Öksüzler Yurdu'nda ve İzmir Darülmualлимîni'nde uygulamaya çalışılmıştır¹⁰¹.

1908 yılında İkinci Meşrutiyet ile birlikte, ilköğretim sistemini yenilemek amacı ile 1913 yılında Tedrisat-ı İptidai Kanunu Muvakkati adlı yasanın hedefi; ilköğretimde halk desteğini sağlayarak, daha iyi bir öğrenim programı ve teşkilatlanmasını gerçekleştirmektir. Bu kanun ile altı yıllık bir ilköğretim, devlet okullarında zorunlu ve parasız hale getirilmiş ve sınıf öğrenci mevcutları 50 ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca yeni yasanın 23. maddesinde, öğretim programlarının elışı, resim beden eğitimi, aile bilgisi ve dikiş nakış gibi dersleri de din, matematik, coğrafya, dil bilgisi gibi geleneksel dersleri de içermektedir¹⁰². Bu doğrultuda diğer bir görüş ise, 14 Temmuz 1914 tarihinde Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Efendi'nin mesele üzerinde özetle şu şekilde durmuştur: “...*Şu bütçemizin bu haliyle, mevcut vesaitimizin azlığı ile bilhassa maarif-i ibtidaiyemizi (ilköğretim) pek yakın bir vakitte ileri götüremeyiz. Ben öyle zannediyorum ki bu gidişle belki yüz elli senede ancak maarifi temin edebiliriz...*”¹⁰³ şeklinde ifadelere yer verirken çözüm önerisinde bulunmaktadır. İsmail Mahir Efendi, mevcut yetmiş sancağın çiftlik olan yerlerinde yatılı ilkokulların oluşturulmasını, sekiz yıllık süre içinde buralarda kız ve erkek çocuklarının birlikte eğitim almalarını, eğitim ve öğretim programları içinde aşçılık, dikişçilik, tavukçuluk gibi uğraşların yer almasına işaret etmiştir¹⁰⁴. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere öğretmen yetiştirilmesinin pratik ve ekonomik yolunu ortaya koymaktadır. Osmanlı idaresi bütün vatandaşlarını

¹⁰⁰ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yay, Ankara 1996, s. 19-20.

¹⁰¹ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 292-293.

¹⁰² MEB, *Milli Eğitimde İlgili Kanunlar*, Ankara 1959, s. 931-952.

¹⁰³ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yay, Ankara 1996, s. 125.

¹⁰⁴ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 188-189.

ilköğretimden yararlandırmak hususunda hassasiyet göstermiştir. Bu dönemde güdülen diğer bir hassasiyeti ortaya koyması bakımından "*Maarifte Bir Siyaset*" adlı broşürde; öğretmen okullarında milli gayenin hakim olmadığına ayrıca, yeterince köy ve memleket sevgisi taşımadıklarına işaret ettiğine yer verilmektedir¹⁰⁵.

Türk tarihinde yeni bir dönemin başlayacağı 1919 yılına kadar Türk eğitim sistemi çağdaş olan diğer ülkelerdeki sistemlerinin temel niteliklerine kavuşturulmuştur. TBMM'nin kurulmasını takip eden süreçte 2 Mayıs 1920 tarihinde Maarif Vekâleti kurdurulmak suretiyle, okulların mali yükleri vergiler yoluyla hafifletilmiştir. İlk Maarif Vekillerinden birisi olan Dr. Rıza Nur 19 Ekim 1920 tarihinde Meclisin 86. Toplantısının 2 oturumunda, "*Bugün iptidâî mektepleri (ilkokullar) en az 40.000 öğretmen istiyor*" şeklindeki ifadesi ile 9 Aralık 1920 tarihinde Ziya Bey'in "*Kesin olarak hiç okulu yoktur. Doğu illerinin Bitlis, Van illerinde bugün okul adına bir şey yoktur.*" şeklindeki ifadeleri, o yılların özelde ilköğretimle ilgili problemlerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bununla birlikte, eğitim sistemi, halkın gerek iktisadi gerekse siyasi faaliyetleri ile ilişkilidir. Ayrıca bu dönemde açılmış olan bu okullar Cumhuriyet dönemi öğretmen okullarına da öncülük etmişlerdir.

1.2. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MESELESİ VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

1930'lu yıllar, köyler için şartların son derece zor olduğu bunun yanı sıra ekonomik kalkınmanın ise beklenen düzeyin çok çok altında kaldığı dönemlerdi. Köyler aydınlığa hasret kalmıştı. 1935 sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 16.200.694'tür. Bu nüfusun 7.974.226'sini erkek nüfus, 8.226.468'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. Erkek nüfusun %68'inin, kadın nüfusun %89'unun okuma-yazma bilmediği, bu oranın toplam nüfusa göre ise %79 olduğu görülmektedir¹⁰⁶ Eğitimden mahrum kalan nüfus ve bu nüfusun büyük oranının kadınlardan oluşmasının getirdiği olumsuz sonuçlar acilen çözüm bulunması gereken bir konu olarak sayılmaktadır. Türkiye'de Cumhuriyet idaresinde eğitim konusu, daha derine bakacak olursak öğretmen yetiştirme konusu, başlıca eğitim sorunlarından birisi olmakla birlikte özellikle nüfusunun büyük bir kısmı kırsalda yaşaması sebebiyle bu konudaki çözüm arayışlarının daha önceki yıllara

¹⁰⁵ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara 1984, s.

¹⁰⁶ Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri, *Nüfus ve Demografi 1927-1990 I*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi 1997, s.135.

dayandığı bilinmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin açış nutkunda *“Bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtabak kadar tarihi, coğrafi ve ahlaki bilgileri vermek ve aritmetik öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir.”* İfadelerine yer vermek suretiyle eğitim teşkilatının esaslarını ve verimli bir çalışma sağlayacak ilkelerin hazırlanması konusundaki düşüncesini Milli Mücadele'nin devam ettiği günlerde hassasiyetler arasında görmüştür. Bu dönemde eğitimle ilgili olarak gerçekleştirilen en önemli icraat, Maarif Kongresi'nin toplanmasıdır. Cepheden gelerek kongreye katılan Mustafa Kemal, yaptığı konuşmasında;

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun içindir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî ve tarihî özelliğimizle uyumlu bir kültür kastediyorum”¹⁰⁷ demiştir.

Eğitim konusunda atılan bir diğer önemli adım, askeri zaferi takip eden günlerde 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de toplanan *Türkiye İktisat Kongresi*'nde alınmıştır. Kongrede, ziraat ve bu doğrultuda köy eğitimi ile ilgili konular hakkında görüşler bildirilmiş ve karara bağlanmışdır. Ziraat ve maarif meselesine dair alınan kararlar arasında;

“Madde 6: Köylerdeki ibtidai ilkokullarının geniş bahçelerinin, ahır ve kümeslerinin olması gerektiğiydi. Bunlar öğretmen denetiminde öğrenciler tarafından işletilmeli ve böylece çiftçilik çocuklara “amelî” olarak öğretilmeliydi. Yine orta ve yüksek okulları bitiren erkek ve kız öğrenciler ve medrese mezunları köylere giderek en az bir yıl öğretmenlik yapmalılardı”¹⁰⁸.

Kongrede saptanan hedeflerden de anlaşılacağı üzere, öğretmen eğitiminde temel amaç çok sayıda ve nitelikli öğretmen yetiştirilmesi esasına dayanmaktaydı. Eğitim meselesine genel olarak bakıldığında, cumhuriyetin ilk yıllarında planlanan hedeflerin sayıca fazla ve geniş kapsamlı hedefler olduğu görülmektedir. Savaştan çıkmış ve yıllarca ihmal edilmiş bir toplum barındıran Anadolu'da halkın eğitimi için

¹⁰⁷ Atatürk'ün Söylev Demeçleri I-III, 2006, C:II;19-20

¹⁰⁸A. Afet inan , *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923*, TTK Yay., Ankara 1989, s. 21-22.

atılması gereken büyük ve önemli adımlar vardı. İdealist bir yaklaşım ve halkın eğitimini ciddiyetle ele alan bir kadroyla bu durum aşılmayacak bir sorun değildi. Nitekim Fay Kirby bu konuyla ilgili olarak;

*“Yeni devrin eğitimcilerinin lehine olan taraflar vardı. Yeni Türk devleti, eğitim için paranın lüzum ve önemini kavramış bir devletti. Son kırk yıl içinde belki Sovyetler Birliği müstesna, dünyanın hiç bir yerinde eğitimciler, bir ulusa rehberlik etmek fırsatına, Atatürk Türkiye’sinde olduğu kadar kavuşamamışlardır.”*¹⁰⁹

diyerek cumhuriyetin ilk yıllarındaki zorlukları ve eğitim için, devlet bazında sağlanan desteğin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bu amaçla, kongre kararlarını hayata geçirmek maksadı ile ilk olarak 1923 yılında, Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa Özler, dünyanın en önemli eğitimcilerinden biri olarak benimsenen Amerika Kolombiya Üniversitesi Profesörlerinden John Dewey’i eğitim sistemimizi incelemesi için Türkiye’ye davet etmiştir.¹¹⁰ Hükümetin davetlisi olarak Türkiye’ye gelen John Dewey Türkiye nüfusunun kırsal sahada toplanmasından da hareketle özetle, 1924 raporunda, köyler için ayrı köy öğretmen okullarının gerektiğine ve köy hayatına uygun eğitim ve köy öğretmeni yetiştirme konusuna yer vermiştir. Bu doğrultuda, yeni tip muallim mekteplerinin kurulması hakkındaki tavsiyeleriyle bu mesele üzerinde durulmasına işaret etmiştir. John Dewey, köy okullarında köylülerin çiftçilerin ihtiyaçlarını esas alan ve bunlara önem verilmesi gerektiğini, bunları hesaba katmaksızın kurulabilecek bir Türk milli eğitim sisteminin ülkenin ihtiyaçları ile örtüşürülemeyeceği vurgulanmıştır. Özetle Dewey, öğretmen yetiştirecek köy öğretmen okulları açılmasını bir zorunluluk olarak telakki etmiştir¹¹¹. Dewey raporunda, Türk milli eğitiminin eksik ve çözümlenmesi gereken bazı noktalarına ışık tutarken sert eleştirilere de maruz kalmıştır. Örneğin Fay Kirby, Dewey’in raporuyla ilgili olarak Türk eğitim sisiteminin öncelikli probleminin öğretmen maaşlarının yükseltilmesi olduğunun belirtilmesini son derece sert karşılamış ve bu durumun Amerikan öğretmenlerinin problemi olduğunu söyleyerek Amerikan öğretmenlerinin sorununun Türk öğretmenlerininmişçesine

¹⁰⁹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, Ankara, 1962, s.32

¹¹⁰ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr> 22.02.2022

¹¹¹ Şehir ilk öğretmen okulları olarak da adlandırılan klasik öğretmen okullarından mezun olanların genellikle köylerde görev yapmak istememeleri, burada görev yapanların ise, şehir yaşamından çok farklı olan köy şartlarına uyum sağlayamamaları Cumhuriyet idaresini bu tablo ile karşı karşıya bırakmıştır. Bkz. MEB, *The John Dewey Report*, MEB Yayınları, Ankara 1960, s. 14-17.

yansıtılmasının doğru olmadığını belirtmektedir. Öğretmenlerinin maddi zorluklar yaşamadan çalışabilmesi çok olumlu bir durumdur elbette fakat, burada Kirby'nin eleştirdiği nokta; çok zor şartlar içinde çalışan Türk öğretmenlerinin sarfettiği olağanüstü gayretin görmezden gelinmesi ve devrimci heyecanlarının yok sayılmasıdır.

¹¹² Kirby, Dewey'in yazdığı raporun, Türk eğitim sisteminin ihtiyaçlarını farketmekte ve sorunlara cevap bulmakta yetersiz kalmış olduğunu belirtmekle birlikte sözlerine şöyle devam etmektedir; “Dewey'in raporu *Bakanlığına sunulan raporların en kısası fakat içlerinde en salâhiyetli sayılanıdır. Tartışmamız bu raporun içindekilerin değeri hakkında yeter fikir verebilir. Ondan sonraki raporlar bu kadar bile tartışmaya değmez.*” Kirby'nin bu sözlerinden, eğitim sorunu ve çözüm yollarının tesbiti ile ilgili çalışmaların dışarıdan gelen destekle belirlenemeyeceği aksine öz kaynaklarımızın kullanılmasının zorunlu olduğunu bize göstermektedir.

Cumhuriyet yönetimi öğretmenliği bir meslek haline getirmek için yasal tedbirler almıştır. 13 Mart 1924'te *Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu* ve 22 Mart 1926 tarihli *Maarif Teşkilâtına Dair Kanunu*'nda öğretmenlik mesleği tanımlanmıştı. İlkokul öğretmeni yetiştirilmesi konusu da ayrı bir problem olmuştur. İllerde bulunan Erkek ve Kız Muallim Mektepleri il özel idareleri elinde gelişemedikleri için 1 Eylül 1923'te Maarif Vekaleti'ne bağlanıp genel bütçe içerisine alınmıştır. Bu şekilde gündemde tutulan mesele, Darülfünûn müderrislerinden Ali Haydar (Taner)¹¹³'in 1924 sonlarında verdiği bir konferansta, köylere öğretmen yetiştirmek üzere üç yıllık *Köy Muallim Mektepleri*'nin kurulmasını teklif etmesiyle ve 1 Mayıs 1924 tarihinde Konya'da toplanan Maarif Kongresi Müfettişleri Kongresi'nde konunun tartışılmasıyla, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da gündemi işgal etmiştir¹¹⁴. İlköğretim kademesindeki bu çalışmaların amacı, Mustafa Kemal Atatürk'ün hedefini çizdiği “Modern Türk Toplumunu” idealini gerçekleştirmek için kalkınmada gerekli eğitilmiş

¹¹²Fay Kirby, Ankara, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s.30

¹¹³ Milli Terbiye, Telkin ve Eğitim, Özel Öğretim Metotları gibi kitapları olan Ali Haydar Taner Psikoloji kitabının yazarı olarak 1919-1924 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde Deneysel Psikoloji okutmuştur (Binbaşıoğlu, 2005). Bu önemli eserleri vermiş olan Taner, Muallimler Mecmuası gibi pek çok yerde dil ve edebiyat merkezli yazılar kaleme almıştır. Ayrıca Beyaz Zambaklar Memleketinde ve Ülkücü Öğretmen isimli kitapları Bulgarcadan çevirmiştir <https://atamdergi.gov.tr/> (Erişim tarihi: 25.05.2022)

¹¹⁴ Dönemin önemli bir gelişmesi 20 Nisan 1920 tarihinde Teşkilat-ı Esasiyye Kanunun kabulü ile bu kanunun 87. Maddesinde yer verilen “İlköğretim bütün Türkler için zorunlu ve devlet okullarında parasızdır.” denilerek, ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Cumhuriyetin ilk hükümeti döneminde, öğretmen yetiştirme politikasında iki konunun üzerinde önemle durulmuştur. Bunlardan ilki, yetişecek öğretmenin köyü kurtaracak nitelikte olması, ikincisi ise yeterli sayıda olmasıdır. Donanım bakımından eksik okulların birleştirilip yeniden öğretime sokulması bu amaca uygun çalışıldığını göstermektedir. Bkz. Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 762, İstanbul 1968, s. 23.

insan gücünü yetiştirip bir üst öğrenime hazır hale getirmektir. Anlaşılacağı üzere, 1924-1926 öğretime yönelik çıkarılmış olan yasalar; milli, laik, modern ve demokratik bir okul yaratmayı öngörmüştür.

Köye yönelik öğretmen yetiştirme politikalarının 1926 ve 1936 yılları arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’de 1926 yılından başlamak üzere, Mustafa Necati Bey’in başlatmış olduğu köy öğretmen yetiştirme ve köy muallim mektepleri açma girişimlerine paralel olarak, bu görüşleri destekleyen yazılar çeşitli yayın organlarında kaleme alınmış olsa da bu süreç Mustafa Necati Bey’in ölümü ile sona ermiştir. 1932 yılı sonunda, “köycü doktor”¹¹⁵ olarak bilinen Dr. Reşid Galip’in Maarif Vekili olmasıyla başlayan *köycülük* hareketiyle birlikte, köy öğretmen yetiştirme düşüncesi bazı eğitimci ve yazarlar tarafından gündemde tutulmaya çalışılmıştır¹¹⁶. Türkiye’de kırsalın canlandırılmasına yönelik farklı bir yaklaşımı ortaya koyan isimlerden bir diğeri de Nusret Kemal Köymen¹¹⁷ olmuştur. Köymen’in temel hedefi, köylülerin yaşam biçimlerinden ödün vermeyecek önlemleri almak suretle, kırsaldaki koşulların düzeltilmesiydi. Köymen’e göre; Cumhuriyetin ilk yıllarında kasaba ve şehirlere köylülerin göç etmelerinin en önemli nedenleri, köylülerin sadece bir ürüne bel bağlamaları, kırsalda pratik sağlık hizmetlerinin ve çoğu köyün herhangi bir okuldan yoksun olmasıydı. Bu nedenle, köydeki genç nüfus kendilerini geliştirmek amacıyla kentlere göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye’nin köy nüfusunu koruması için Köymen’in önerisi, bilimsel tarım metotlarını köylere tanıtmaktı. Ayrıca, küçük üretim birimlerini ve temel sosyal hizmetleri sağlamak için toplum kuruluşları ile birlikte serbest girişim (özel teşebbüs) yoluyla geliştirilebilirdi. Bu dönüşüm için gerekli olan sosyal bir iş merkezi gibi fonksiyona sahip olacak kurum yeni bir tür halk okulu idi. Bu

¹¹⁵ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s.70

¹¹⁶ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yay, Ankara 1996, s. 127.

¹¹⁷ İstanbul doğumlu olan Köymen, 1918 yılında Osmanlı’nın mağlubiyetine yine burada şahit olmuştur. Robert Koleji ticari bölümünden mezun olduktan sonra, Köymen Wisconsin Üniversitesi’ne başvurdu ve burada kırsal sosyoloji öğrenimi görmüştür. Köymen, ülkesinin askeri yenilgisine kırsal Anadolu’nun geri kalmışlığının neden olduğunu da düşünmektedir. Bilimden yoksun tarımın ve ilkel metotların, milletin gücünü zayıflattığına inanmıştır. Yurtdışı öğreniminden döndükten sonra, Köymen birçok genç eğitimciyi etkilediği Türkiye’de, birçok öğretmen okullarında birkaç yıl için eğitim sosyolojisi dersleri vermiştir. Köymen, kırsalın canlandırılması konusunda Türk hükümetinin ilk danışmanlarından birisi olduğu için, görüşlerini savunduğu ve açıkladığı yirmiden fazla kitabı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sıklıkla yayınlanmıştır. Frank A. Stone, *Rural Revitalization and the Village Institutes in Turkey: Sponsors and Critics*, *Comparative Education Review*, Vol. 18, No. 3 (Oct., 1974), s. 418.; Köymen’in kitapları için bkz. Bkz. Nusret Köymen, *Büyük Aydınlığa Doğru*, Nebioglu Yayınevi, İstanbul 1960; ilk baskısı 1952’de *Demokrasiyi Kurtaralım* şeklinde olmuştur. Ayrıca, Nusret Köymen, *Halk Eğitimi Rehberi*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956; ve Nusret Köymen, *Köycülük Bilimi*, Güven Basımevi, İstanbul 1964.

kurumlar köy çocuklarına batı teknolojisi tanıtılacak ve uygulama dersleri yetişkinlere öğretilcekti¹¹⁸.

Bu sırada köye yönelik öğretmen yetiştirme anlayışı doğrultusunda, bu yıllarda basında çıkan yazılarda H. Reşit Öymen, K. Nami Duru, B. Ziya Egemen, Yunus Nadi ve H. Fikret Kanad gibi yazar ve eğitimciler tarafından da tartışılmıştır. Öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere bu okulların öğrenci mevcudu ve öğretim niteliği yükseltilmeye çalışılmış fakat Köy Enstitüleri kuruluncaya kadar ilk öğretmen okulları ile yeterli sayıda öğretmen yetiştirilmesi mümkün olmamıştır¹¹⁹.

Anlaşılabacağı üzere, köylere eğitimin götürülmesinde ekonomik kaynak sıkıntısının yanında asıl sıkıntı öğretmen yetersizliğidir. II. Meşrutiyetten itibaren köye özel öğretmen yetiştirme gerekliliği düşüncesi olmuştur. Köye öğretmen yetiştirmek fikri ihtiyaçtan kaynaklanan bir durumu ifade etmektedir.

1.3.1. Köy Muallim Mektepleri

1924 yılında Türkiye'nin eğitim sistemi üzerinde araştırmalar yaparak tavsiyelerde bulunmak üzere Türkiye'ye davet edilen Amerikalı pedagog John Dewey'in önerilerinde, nüfusunun büyük çoğunluğu köyde yaşayan Türkiye'de, köy halkının eğitiminin köyün ekonomik hayatı ile birleştirilmesinin çok olumlu sonuçlar doğuracağı belirtilmiştir. Aynı raporda, köy hayatına hakim, köy için eğitim almış bir öğretmen tipinin eğitilmesinin ve bu öğretmenlerin köyün eğitimi ile meşgul oldukları kadar ekonomik kalkınması ile de ilgilenmelerinin çok önemli kazanımlara sebep olacağını belirtmiştir. Bu öğretmenlerin köyün işleriyle ilgili bir yönlendirici olması, köy sorunlarıyla ilgilenerek çözüm yolları sunması Dewey tarafından önerilen esaslar arasında yer almaktadır.¹²⁰ Bu öneriler dönemin eğitim bakanını etkilemiştir zira; 2 Mart 1926 Tarih ve 789 Sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu ile Bakan Mustafa Necati devrinde şehirlerdeki öğretmen okullarından ayrı olarak "Köyün eğitim sorunlarını çözmek" amaçlı *Köy Muallim Mektepleri*'nin kurulması kabul edilmiştir¹²¹. Böylece köye göre öğretmen yetiştirme hareketinin ilk denemesine girilerek, 1927'de Mustafa Necati'nin başkanlığı döneminde Denizli Erkek Muallim Mektebi, Köy Muallim

¹¹⁸ Frank A. Stone, Rural Revitalization and the Village Institutes in Turkey: Sponsors and Critics, *Comparative Education Review*, Vol. 18, No. 3 (Oct., 1974), s. 421-422.

¹¹⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Dağıtım, Ankara 2001, s. 344-345.

¹²⁰ John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.2-7

¹²¹ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yay., Ankara 1997, s. 294.

Mektebi'ne çevrilmiş ve Kayseri'de Zincirdere köyünde öğretim süreleri üç yıl olan bir Köy Muallim Mektebi açılmıştır. 1928 malî yılı bütçesinde köy muallim mektepleri için belirlenen kadrolara göre, bu kurumların her birinde 1 müdür, 2 müdür yardımcısı, 1 doktor, 1 aşçı, 10 hizmetli, 1 ambar memuru, 1 mübaya memuru ve 1 ziraat memurunun bulunması öngörülmüştür. Bu kadroların benzer biçimde 1929 yılı bütçesinde öngörüldüğü üzere muhafaza edildiğini görmekteyiz¹²².

Tablo 1 Köy Muallim Mektepleri Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu¹²³

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	
			Erkek	Kadın
1927-1928	2	-	133	-
1928-1929	2	27	230	-
1929-1930	2	24	261	15
1930-1931	2	23	289	14
1931-1932	2	16	333	11
1932-1933	1	10	76	10

Muallim Mektepleri Talimatnamesi hükümlerine tabi olan bu okullardan hizmette olduğu altı yılda yaklaşık olarak 700 öğrenci mezun olurken, görevli öğretmen sayısında bir düşüş yaşanmasına rağmen öğrenci sayısındaki dikkat çekici bir artış gözlenmektedir. Hasan Ali Yücel, bu duruma özellikle yeterli ve nitelikli öğretmenlerin bulunamayışının sebep olduğuna işaret ederken bu okulların başarısızlığa uğramasında ayrıca ders araç ve gereçlerinin yetersizliğine dikkat çekmiştir¹²⁴.

Köy Muallim Mektepleri'ne alınacak öğrencilerde özetle şu şartlar aranmaktaydı: Türk olmak, İlkokuldan mezun olmak, 16'dan küçük ve 20 yaşından

¹²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12, s. 75-76.

¹²³ DİE, *Millî Eğitim Hareketleri*, Ankara 1967, s. 35.

¹²⁴ Hasan Âli Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Devlet Basımevi, Ankara 1938, s. 233.

büyük olmamak, öğretmenlik yapmaya engel oluşturacak bedenî ve ruhî kusurları bulunmamak¹²⁵. Bu okullarda öğleden önce genel bilgi veren dersler öğleden sonra ise tarım ve el sanatları dersleri işlenmektedir. Tarım dersleri özellikle hububat, sebze, bağcılık gibi konular uygulamalı olarak yapılmıştır. Öğrenimlerini tamamlayan öğrenciler, Vekalet kendileri için belirleyeceği köy okullarında, asgari altı yıl öğretmenlik yapmakla yükümlü tutulmuştur. Bu okul mezunları, beş yıl hizmetlerinin ardından arzu etmeleri halinde, ilk öğretmen okullarının birinde son iki sınıf derslerinden imtihan vermek suretiyle ilk öğretmen okulu mezunu hukukunu kazanabiliyorlardı¹²⁶.

Altı yıl süren bu denemeden istenilen sonuçlara ulaşılammış olması nedeniyle vazgeçilmiştir. 1926-1933 yıllarında denenen Köy Muallim Mektepleri, köye göre öğretmen yetiştirme girişimleri temelde sistem ve metotlar açısından önemli değişiklikleri gerçekleştirilememiş olması sebebiyle başarısız denemeler olarak değerlendirilmişlerdir .

Fay Kirby; *“imparatorluktan Cumhuriyete geçiş devrinde görev almış memleketin bu fakir delikanlıları, Batı’daki mukabillerinden çok daha üstün anlamıyla, uygarlığın gerçek askerleri oldular.”* dediği Köy Muallim Mektebi mezunu öğretmenlerin *“köy ilköğretim dâvasının pratik çözümlenmesinin baş aktörleri”* olduklarını da belirttiğini görmekteyiz diyen Kirby sözlerine; *“Köy Enstitülerini kurmak için mahrumiyetlere katlanmayı göze alanların bir kısmı yine onlar arasından çıkmıştır”*¹²⁷ diyerek devam etmekte ve sistemin enstitü fikrinin gelişmesine sağladığı önemli katkıyı vurgulamaktadır.

1.3.2. Eğitim Kursları

Köylü halkın eğitim almasını sağlamak, özellikle cumhuriyet döneminde, üzerinde titizlikle durulan konuların başında gelmektedir. Köylerin dağınık, sayılarının çok ve buna mukabil nüfusunun az olması, her birine öğretmen okulu mezunu birer öğretmen göndermek için uzun yıllar çalışmayı icap ettirmekte idi.¹²⁸ Fay Kirby bu konuyla ilgili şöyle demektedir; *“Tarım üretimi alanında çağdaş usullerden geride*

¹²⁵ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yay, Ankara 1996, s. 150-151.

¹²⁶ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s. 151.

¹²⁷ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s.27.

¹²⁸ Hasan Ali Koçer, “Türkiye’de Köy Eğitim ve Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI/1-4,1973, s.7.

*kalmış olan köylüyü modern, çiftçi durumuna getirmenin tek çözümü, eğitimde şimdiye kadar tutulmuş verimsiz yollardan başka bir yol tutmak olacaktır. Eğitim ancak bu anlamda milli kalkınmanın bir kaldıracağı olabilecektir.*¹²⁹“ Yani; Uzmanlaşmış, modern tarıma ve çağın gerekliliklerine aşina köy halkı meydana getirmek fikrinin tek yolu eğitimden geçmektedir. Bu bağlamda olaya baktığımızda, Köy Öğretmen Okulu projesinin sadece alfabe ya da matematik öğretmek fikrinden çok daha üstün bir amaca hizmet eden kapsamlı bir faaliyet olduğunu görmekteyiz. İhtiyaç duyulan öğretmen sayısının çokluğu hesaba katıldığında, projenin maliyetinin çok yüksek olacağı dikkat çekecektir. Dönemin şartları, gerek Türkiye, gerekse dünya çapında değerlendirildiğinde ekonomik krizle uğraşan bir toplum görürüz ki; bu toplumun eğitim masraflarından daha öncelikli harcama gereksinimleri vardır. Dolayısıyla ihtiyaç duyulan eğitim hizmetinin halka sağlanmasında devlete en az maddi külfet oluşturacak bir plan üzerinde yoğunlaşıldığını görmekteyiz.

Köye yönelik öğretmen yetiştirme anlayışı, Dr. Reşit Galip’in 1932 yılında Maarif Vekili olmasıyla tekrar gündeme taşınmıştır. 1933 yılında Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip köyler için çok sayıda öğretmen yetiştirmek üzere çalışmalar yaptırmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi Bakanlıkta Ziraat ve Sağlık Bakanlıklarının temsilcilerinin de bulunduğu bir *Köy İşleri Komisyonu*’nun kurulmasıdır. Temeli yapıcılık, yaratıcılık olan ve arasında pedagojik bakımdan bir fark olmayan, 1935 ‘Eğitmen Kursları’ ve 1937 ‘Köy Öğretmen Okulları’ Köy Enstitüleri için öncü çalışmalar olmuştur.¹³⁰ Komisyon hazırladığı raporda, ziraat eğitimine dayanarak köy kalkınması merkezi fikri etrafında, devletin köyde adamı olacak, köyün maddi ve manevi hayatını değiştirecek yeni bir köy öğretmeni tipinin yetiştirilmesi gereğinin belirtildiği bir rapor hazırlar. Bu dönem içinde uygulanacak olan olan eğitim politikasının belirlenmesinde, toplumun ihtiyaçları gözönünde tutulmaktadır. Ancak Reşit Galip’in kısa süren bakanlığı sırasında toplumsal beklentinin karşılanması için etkili bir girişimde bulunulamamış, sadece Ankara, İzmir Bursa ve Adana’da köy öğretmenlerini amaçlanan esaslar doğrultusunda yetiştirmek üzere, 40 günlük kurslar açılmıştır¹³¹

¹²⁹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s.161

¹³⁰ Esra Mindivanlı Akdoğan, “Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi”, *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2016, s. 19.

¹³¹ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yay., Ankara 1997, s. 294.

Dönemin siyasi iradesi ve tek partisi olan CHP'nin meclis grup toplantılarında ve 1935 yılı IV. Büyük Kurultayı'nda mesele ele alınmıştır. Bu kurultayda hazırlanan programda köyde yaşayan çocukların köy hayatının ihtiyaçları doğrultusunda eğitilmeleri gereği üzerinde durulmuştur¹³².

Dicle Köy Enstitüsü'nün kurucu müdürlüğünü üstlenmiş olan Nazif Evren, illerin bütçelerine Milli Eğitim için konan ödenekten öğretmen maaşlarının bile ödenemez durumda olduğu döneme vurgu yapmak suretiyle, ülkenin mâli ve eğitim durumunu şu sözleriyle gözler önüne sermektedir:

“İstatistiklere göre 1934'teki Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi 9.500.000 TL kadardı. Genel bütçe ise 200 milyon liradır. 1935'te genel bütçe 250.5 milyon Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrılan ödenek 10.690.00 lira, 1936'da genel bütçe 260 küsur milyon, Milli Eğitim Bakanlığı'nın payı 10.415.000 liradır. Bu Bütçe ile yeni okul binaları yapmak, okul araçları almak ve orta dereceli okul öğretmenlerinin maaşlarını vermek olanak dışıydı. Ancak mevcut ekonomik tedbirler ile idare etmek yoluna gidilmesi gerekli idi. Bu ortam içinde de okulların yetiştirdiği kişiler; geçimi maaşa dayalı, başka iş yeteneği olmayan kişilerdi. Şehirlerde açılan orta dereceli okullar, üretime dayalı eğitim yapamamaktaydı. Öğretmen okullarında öğretmenlerimiz köylere gitmemizi öneriyorlardı. Ama köyde yapacağımız işler hakkında bir yöntem önerisi veremiyorlardı. Köy ve köylü salt konu olarak ele alınmıştı. Halkevlerinde köycülük kolları vardı. Bir kısım gençler, köylere gidip nutuklar çekiyorlardı, ama köyün ve köylünün kalkınmasını etkileyemiyorlardı.”¹³³

Mevlüt Kaplan enstitülerin kurulmasından evvelki mevcut duruma dair;

“1935 yılında halkımızın %82'si köylerde, otuyordu. Erkeklerin sadece %17'si, kadınların %4.2'si okuma-yazma biliyordu. Temel eğitim çağında olan 15 milyon köy çocuğundan ancak 275'bini okula gidebiliyordu...Büyük Eğitimci İsmail Hakkı Tonguç, o dönemde tek kurtarıcı olarak görülmüş, İlköğretim Genel Müdürü görevine getirilmiştir. Avrupa ülkelerinin eğitimini yakından tanıyan Tonguç bu kez de Anadolu'ya çıkmış, 61 il, 305 ilçe ve 9150 köyü inceleyerek Köy Enstitülerine giden yolu göstermiş”

¹³² İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, İstanbul 1939, s. 170.

¹³³ Nazif Evren, *Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi*, Güldiken Yay., Ankara 1998, s. 25-26.

ifadelerine yer vermiştir¹³⁴. Bu inceleme ve beyanların tümü göstermektedir ki; Okutulamayan 1.100.000 çocuktan bir milyona yakını köylerde bulunmaktadır.¹³⁵ 1937 yılına ait Kültür Bakanlığı Dergisi’nde bu durum “Okutulmak mecburiyetinde olan çocukların çoğunun toplandığı yer, her birinin nüfusu 400 den az olan köylerdir.”¹³⁶ sözleriyle ifade edilmekte ve çözüm yolu bulmanın önemi vurgulanmaktadır.

Bu önemli sorunun çözümü için planlanan Köy eğitim kursları açma projesi ilk defa Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan tarafından 26 Mayıs 1936’da TBMM’de, bakanlığın bütçesi görüşülürken açıklanmıştır¹³⁷ Bu doğrultuda, Saffet Arıkan 1936 yılında Eskişehir’in Mahmudiye Köyü’nde bir Eğitim Kursu açılmasına olanak oluşturmuştur.¹³⁸ Bunun amacı, askerde onbaşı veya çavuşluk yapmış köylü gençleri altı aylık bir kurstan geçirerek eğitim unvanıyla küçük köylere ve üç yıllık ilkokullara göndererek öğretmen sıkıntısına bir çözüm bulmaktır. Bu şekilde köye öğretmen yetiştirme girişimlerinin ikinci denemesi olan eğitim kurslarından ilki Eskişehir Çifteler’de Köy Öğretmen Okulu açılmıştır. Bu uygulamadan olumlu netice alınması üzerine, aynı yıl nüfusu dört yüzün üzerinde bulunan köylere de öğretmen yetiştirmek üzere İzmir Kızılçullu’da hayata geçirilmiştir¹³⁹. Böylelikle; köy eğitimi sahasında çalışacak elemanı yetiştirmek üzere başlıca iki müessese kurulmuş oluyordu:

1. Köy eğitmeni yetiştirme kursları
2. Köy öğretmen okulları.¹⁴⁰

Eğitmenli köy okullarının genel özelliklerine bakacak olduğumuzda; Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerde açılır. Bu okulların öğretim müddetleri üç yıldır. Eğitimci, köyün mecburi öğrenim çağındaki çocuklarından 7, 8, 9 yaşında olanları okula alır onları üç yıl okutur. Bu müddet zarfında yeniden çocuk alınmaz¹⁴¹ bilgilerine ulaşmaktayız. Yine bu kurslar için belirtilebilecek başka özellikler arasında, kendileri için özel olarak planlanmış bir sistemlerinin olduğunu, ailelerini

¹³⁴ Mevlüt Kaplan, *Köy Enstitüleri ve İş Eğitimi*, Foça Belediyesi ve TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını , İzmir 1995, s. 6-7.

¹³⁵ Hasan Ali Koçer, Türkiye’de Köy Eğitim ve Öğretimi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI/1-4, 1973, s.8

¹³⁶ *Kültür Bakanlığı Dergisi*, Ankara, Ocak 1937 sayı 201

¹³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 26 Mayıs 1936, XI. Dönem, Birleşim:68, s.245-246.

¹³⁸ Gülten Özkan, “Genç Cumhuriyet’in Mirası Köy Enstitülerinde Toplum Sağlığı Eğitimi”, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2021, s.97

¹³⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Dağıtım, Ankara 2001, s. 353-355.

¹⁴⁰ Hasan Ali Koçer, Türkiye’de köy eğitim ve öğretimi, s. 13.

¹⁴¹ Hasan Ali Koçer, Türkiye’de köy eğitim ve öğretimi, s. 11.

destekleyen çocukların ev görevlerini de aksatmaması için yeterince vakit ayrıldığını söyleyebiliriz. Milli Eğitim Bakanlığı ile Tarım Bakanlığı'nın müşterek çalışması olan bu kursların ilki 1938 Eskişehir ilinin Çifteler Çiftliğinde faaliyetlerine başlamıştır.¹⁴²

Maarif Vekaleti 1938-1939 eğitim-öğretim yılı başında, Edirne Karaağaç'ta açtığı okulla köy öğretmen okulları sayısını üçe çıkarmıştır¹⁴³. Bu, mecburi bir artışı. Zira, mevcut eğitim yöntemleri ile ülkenin ihtiyaç duyduğu öğretmen sayısına ulaşılabilmesi çok zordu. Bu konuyla ilgili olarak dönemin Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın Mayıs 1936'da TBMM'de söylediğine göre, o yıllarda İlköğretmen okulları her yıl ortalama 650 mezun vermekte, fakat ölüm, emeklilik, istifa gibi nedenlerle yıllık gerçek öğretmen artışı 300-350'ye düşmektedir. Bakana göre, bu gidişle 35 bin öğretmensiz köye Cumhuriyet ancak 100 yıl sonra öğretmen gönderebilecektir¹⁴⁴

Köy Eğitim Kursunda kadın öğretmen yetiştirme meselesine bakıldığında Cumhuriyetin kuruluşunda öğretmen sayısının 1.081'i kadın, 9.021'i erkek olmak üzere 10.102 olduğu görülmektedir. Bunlardan öğretmenlik eğitimi almış olanların sayısı; 378'i kadın, 2.356'sı erkek olmak üzere 2.734'tü. Geriye kalan 7.368 öğretmenden 1.357'si ilköğrenim mezunu, 711'i doğrudan medreseden ayrılmış, 152'si muntazam bir tahsil görmemiş, 2.107'si öğretmenlik ehliyeti taşımayan kişilerdi. Kursa 15-35 yaşlarında köylü kadın ve kızlardan 15-20 kişi alınarak işe başlanmıştır. İlk yıl alınacakların İzmir civarında Kızılçullu Köy Eğitim Kursu'ndaki eğitim adaylarının anneleri, eşleri, kızları, abla ve kardeşleri olması uygun bulunmuştur. Bunların arasında 3 veya 5 sınıflı ilkokul mezunları olduğu gibi okula az devam eden, okuma-yazmayı şöyle böyle söken ve hatta bilmeyenler bile vardı. Okuma yazma durumları göz önüne alınarak gruplar oluşturulmuştur. Türkçe ve hesap derslerinde grupların seviyelerine göre esnek bir çalışma programı uygulanmıştır. Böylece köy eğitmeni kadını yetiştirmeye çalışılmış fakat bunların vazifesi köyde eğitmen gibi çocuk okutmak değil, eve dair işleri köy kadınlarına öğretmek olmuştur.¹⁴⁵ Kadın eğitmenlere başta ev idaresi, çocuk bakımı, sağlık bilgisi, dikiş, biçki, nakış gibi ders ve işlerin pratik yollardan

¹⁴² Falih Rıfkı Atay, *Kültür Bakanlığı Dergisi*, Ankara 1937 sayı 20 s. 128

¹⁴³ Cemil Öztürk, Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası, s. 154.

¹⁴⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.404

¹⁴⁵ *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1937: 3; *Cumhuriyet*, 21 Birinciteşrin 1938: 5; *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1937:4.

gidilerek iş içinde öğretilmesi ve bu işlerle ilgili olarak okuma-yazma, hesap öğrenme faaliyetlerine de yer verilmiştir.¹⁴⁶

Kadın ve erkek eğitimci adaylarının eğitim aldığı kurslarda, tüm adaylarda aranan ortak koşullar mevcuttu. Köylerde görev alacak aday eğitimcilerin taşıması gereken ortak özellikler şu şekilde belirtilmiştir:

1. Eğitimci adayı köy hayatını bütünüyle yaşayarak bilmiş olmalı ve köye bağlanmış bulunmalıdır.
2. Yaş, bilgi, görüş, anlayış bakımlarından köyde yapacağı işler dolayısıyla karşılaşacağı güçlükleri yenebilecek durumda olmalı, gücü her bakımdan köy işlerini başarmaya yetmelidir.
3. Köye sade fakat ileri bir hayat sokabilmek için bıkmadan çalışabilmelidir.
4. Köyün zorunlu eğitim yaşındaki çocuklarıyla, yetişkin gençlerine okuma-yazma, hesap, yurt-yaşama bilgilerini pedagojik programlara göre öğretebilecek seviyede olmalıdır.
5. Köyde özellikle eğitim ve tarım işleri gibi genel hayat seviyesini yükseltecek işler bakımından devleti temsil edebilecek seviyede olmalı, bu bakımdan köylüye rehberlik edebilmelidir.
6. Köyün kaderi ile kendi kaderinin ve bunlarla devletin kaderinin birbirine bağlı olduğunu bilerek çalışmalıdır.¹⁴⁷

Bu vasıflar göz önünde tutularak öğrenci alımı yapan eğitimci kursları, köylünün aydınlatılması, ekonomik kalkınma, modern tarım ve hayvancılık uygulaması ve kadın eğitiminde olumlu etkileri olmuştur, okuma yazma oranının arttırılmasına da katkı sağlamıştır.¹⁴⁸

Sonuç olarak bu kurumlar, bazı eksiklerine rağmen Türk eğitimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Eğitimci kursları sayesinde, çoğunun nüfusu 150'den az olan ıssız köylerde ilkokullar açılarak, eğitimde fırsat eşitliği sağlanması anlamında önemli bir adım atılmıştır. Eğitimciler, köyde ikamet eden halka yalnızca temel okuma-

¹⁴⁶ Şevket Gedikoğlu, *Niçin Eğitimci Okulları Köy Enstitüleri*, İdeal Matbaa, 1949, İstanbul, s. 177.

¹⁴⁷ TBMM Arşivi, 1/862: 3238; TBMM Zabıt Ceridesi, D: V, C: XIX, İ: II Şevket Gedikoğlu, *Niçin Eğitimci Okulları Köy Enstitüleri*, s. 154, 155.

¹⁴⁸ Muhammet Sarı, Esmâ Uz, "Cumhuriyet Döneminde Köy Eğitimci Kursları", *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* 2017, s.20(29-55).

yazma becerisi kazandırmakla yetinmeyerek, sosyo-ekonomik ve kültürel hayatlarına da önemli kazanımlar sağlamışlardır.

1.3.3 Köy Öğretmen Okulları

Eğitmen kursları vasıtasıyla köylerde eğitim seviyesinin yükseltilmeye çalışıldığı dönemde kurulan Köy Öğretmen Okulları, nüfusu 400 den fazla olan köylerin eğitim gereksinimlerini karşılamak için açılmış olan kurumlardır. 1937’de İzmir-Kızılçullu ve Eskişehir-Mahmudiye’de, 1938’de Edirne Karaağaç’ta (sonrasında Lüleburgaz-Kepirtepe’ye taşınmıştır), 1939’da Kastamonu-Gölköy’de Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. Köy Enstitüleri bu ismi almadan önce, 1937’den 1940’a kadar “Köy Öğretmen Okulu” adıyla bir deney evresi geçirmiştir.¹⁴⁹

Köy Öğretmen Okulları’nın teşkilat ve idare yapıları irdelendiğinde, Vekaletin emri doğrultusunda bu okullar üç kısımdan meydana gelmiştir. İlkokul kısmı; köy öğretmen okullarına bağlı beş sınıflı olmak üzere bu okulların açılış amacı, üç sınıflı köy ilkokullarından mezun olanlara tam devreli bir ilkokulu bitirme ve böylece köy öğretmen okullarında okuma imkanı sağlamaktır. Orta kısımda ise; ortaokul sınıfları, öğretmen okullarına hazırlık vazifesi amaçlıdır. Bu sınıflara, tam devreli köy okullarını bitirmiş olanlarla birlikte köy öğretmen okulunun ilk kısmını bitirmiş olan öğrenciler alınmaktaydı. Bu kısımda öğrenimlerine devam edecek olan öğrencilere resmî ortaokullardaki müfredat programı uygulanmakla beraber, pratik ziraat ders uygulamaları ile inşaatçılık, demircilik, dülgercilik, kooperatifçilik gibi mesleklerin öğretilmesi öngörülmüştür. Son olarak, öğretmen okulu kısmına geçmiş olan öğrenci, orta kısımda öğrenmiş oldukları köy mesleklerinden birini uygulama ve stajını yapmak suretiyle öğretmenlik mesleğine hazırlanmaktaydı. Köy yaşantısının inceliklerine dair gerekli donanımın kazanımının ardından köy ilkokul öğretmeni olarak görevlerine başlatılmışlardır¹⁵⁰.

Köy öğretmen okullarının ziraat işleri tatbikatına mahsus tarlaları bahçeleri bağları, ahırları, hayvanları ve muhtelif mesleklere göre kurulmuş atelyeleri de vardı.

¹⁴⁹ Şevket Gedikoğlu, *Niçin Eğitim Kursları ve Köy Enstitüleri*, s. 28.

¹⁵⁰ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s. 154-155.

Buralarda talebeyi her bakımdan köy hayatından ayırmamak prensibine dikkat edilmekte idi.¹⁵¹

Köy Öğretmen Okulları'nın öğretime başladıkları 1937-1938 eğitim-öğretim döneminde bu okullara ikişer öğretmen ile sadece dört-beş uygulama öğretmeni atanmıştır. Öğretim yılının ortalarına doğru bu sayılar her iki okulda da artmakla birlikte öğretmen sayısı on ikiye, 1938-1939 yıllarında ise bu sayı 25 ulaşmıştır¹⁵².

Tablo 2 Köy Öğretmen Okul ve Öğrenci Durumu¹⁵³

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	
		Erkek	Kadın
1937-1938	2	128	-
1938-1939	3	325	16

Köy Öğretmen Okulları'nda öğrenci dağılımına ilişkin olarak Tablo 2 incelendiğinde eğitim-öğretime başladıkları ilk dönemde her iki okulda yalnızca 128 erkek öğrenci mevcut iken kadın öğrenci sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Takip eden yılda üçe çıkan okul sayısı bir yandan erkek öğrencilerin sayısında artış sağlarken, diğer yandan ilk kez bu okullara bayan öğrenci alınmasının da yolunu açtığı düşünülebilir. 1937 yılına gelindiğinde İzmir Kızılçullu ve Eskişehir-Çifteler'de olmak üzere iki Köy Öğretmen Okulu açılmıştır. 1938 yılında Edirne-Lüleburgaz-Kepirtepe'de ve 1939'da ise Kastamonu-Gölköy'de olmak üzere iki köy öğretmen okulu daha açılmıştır. Bu okullar, 1940 yılında Köy Enstitülerine dönüştürülecektir.

Netice itibarıyla, Köy Enstitüleri'nin kurulmasından önce köylerin öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere gerçekleştirilen çeşitli denemelerden biri olan ve Köy Enstitüleri'nin temellerini oluşturan Köy Öğretmen Okulları'nın, enstitülerin açılış sürecine kadar istenilen sayıda öğretmen yetiştiremediğini görmekteyiz. Köy Öğretmen

¹⁵¹ Hasan Ali Koçer, "Türkiye'de Köy Eğitim ve Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s.14.

¹⁵² Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s. 155.

¹⁵³ DİE, *Milli Eğitim Hareketleri*, s. 32-35.

Okulları, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Teşkilâtı hakkında kanuna göre Köy Enstitüleri adı altında teşkilâtlandırılacaklardır.¹⁵⁴ Kanun maddesi uyarınca enstitülere dahil olmuşlardır. Bununla birlikte; sistemin adeta can damarı olan “*Yüksek Köy Enstitüsü*” 1942 yılında, “*Sağlık Kolları*” ise 1943’te açılmıştır. İlk mezunlar da 1943 yılından itibaren köylerde çalışmaya başlamışlardır. 1940’lı yıllarda Türkiye’de yaşama geçirilen bu model sistemin, yarattığı etki ile uluslararası düzeyde de büyük ilgi çektiği görülen Köy Enstitüleri hukukî kimliğini TBMM’ye sunulması ile başlayan bir sürecin ardından kazanacaktır.

¹⁵⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2019*, s. 276.

BÖLÜM 2: KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURUMSALLAŞMA VE GELİŞİM SÜREÇLERİ

2.1. KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞ-YAPILANMA SÜRECİNDE ÖRNEK ALINDIĞI DÜŞÜNÜLEN KURUMLAR

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılında ülke nüfusu yaklaşık olarak on üç buçuk milyon civarında idi. 1927 yılında yapılan cumhuriyet tarihinin ilk nüfus sayımı raporlarına bakıldığında 13.648.000 olan ülke nüfusunun sadece %24,2'si, nüfusu on bini aşan alanlarda yaşamaktaydı.¹⁵⁵ Bu bilgilerin ışığında Türkiye’de nüfus dağılışına baktığımızda, ülkenin toplam nüfusunun 4/3’ünün köylerde yaşadığı sonucu çıkarılabilmektedir. Bu büyük halk kitlesinin devletin üretim politikası çerçevesinde taşıdığı değeri Örmecioğlu şu şekilde ifade etmektedir; *“Üstelik bu kesim ülke üretiminin yüzde yüze yakın kısmını gerçekleştiriyordu. Sanayileşmeyi bir hedef olarak gören kurucu kadroların, tarımın kalkınmadaki yerini ve dolayısıyla kırsal alanın önemini göz ardı etmesi mümkün değildi.”*¹⁵⁶ Köylü üretimin odağını oluşturmaktaydı. Bununla birlikte, millet olma bilincinin temel dayanağını ve Ziya Gökalp’in ifade ettiği üzere *“yozlaşmamış ve saf haldeki harsın”*¹⁵⁷ ana membağını oluşturmaktaydı. Büyük önem taşıyan köy halkının eğitim durumu incelendiğinde cumhuriyetin ilk yıllarına dair elde edilen bulgular; köy şartlarının ivedilikle, gelişen şartlara uygun vaziyette değişikliğe tabi tutulması yönünde olmuştur. Örneklerle durumu daha somut hale getirmek gerekirse; Nüfusun %80’inin okuma yazma bilmediği bir köy topluluğu ve ülke çapında bulunan 40 bin köy içerisinde okulu olan köy sayısının beş bin civarında olması durumları, eğitim anlamında köylerin ne kadar geri planda kalmış olduğunu göstererek önemli göstergelerdir. Köy nüfusu içerisinde eğitim öğretim faaliyetlerine katılan öğrenci sayısı 313.169’dur. Kent nüfusu içerisindeki öğrenci sayısına baktığımızda ise bu sayının 254.517 olduğu görülmektedir. Köy halkının eğitim faaliyetlerinin içinde bulunma oranının şehir halkından sayıca fazla olduğu bu istatistiklerden çıkarılsa bile, köy kent arasındaki nüfus dağılışının çok büyük sayısal farklar içerdiği bilinen bir gerçekliktir. Nitekim, köydeki eğitimin niteliği anlamında fikir vermesi bakımından köy ve kentte görev yapan öğretmen sayılarına da bakılması

¹⁵⁵ Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 397.

¹⁵⁶ Hilal Tuğba Örmecioğlu, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler”, *Belleten*, 2019, c.83, sayı 297 sayfalar 729-752

¹⁵⁷ Detaylı Bilgi için bkz. Ziya, Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Kum Saati Yayınları: İstanbul, 2001, s. 40.

gerekmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, köy yerleşimlerinde hizmet veren öğretmen sayısı 6.786 , şehirlerde görev yapan ise 6851 kişidir. Bu veriler ışığında şu sonuçlara ulaşılabilir ki; köylerin eğitim anlamında çözülmesi gereken önemli sorunları vardır. Mevcut öğretmen sayısı, derslik ve bina kapasitesi köy nüfusu ile orantılandığında sorunu çözmekten çok uzaktır.¹⁵⁸ Köy halkının eğitim sorunun çözümüne yönelik olarak olarak üretilen fikirler, yapılan çalışmalar milli mücadele döneminde ortaya konmaya başlamıştır. Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey, Kütahya- Eskişehir Savaşları'nın devam ettiği dönemde düzenlenen Eğitim Kongresi'nde Öğretmen Okullarını Islah Komisyonu'na öğretmen ihtiyacının karşılanması anlamında daha farklı çözümler üretebilecek öğretmen okullarının açılması önerisini sunmuştur. Hamdullah Suphi Bey'in önerisi Köy Enstitüleri düşüncesinin öncülüğünü yapmıştır.¹⁵⁹ Milli mücadele sonrasında da Atatürk; Türk milletinin beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek, modern bir eğitim metodunun başlayacağını 27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere yapmış olduğu konuşmasında şu sözlerle ifade etmektedir:

“Görülüyor ki, en önemli ve verimli görevimiz eğitim işlerimize. Eğitim işlerinde mutlaka başarılı olmak gerekir. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek can ve tek fikir olarak ilkeli bir program üzerinde çalışması gereklidir. Bence bu programın temel ilkeleri ikidir: 1. Sosyal hayatımızın ihtiyacına uygun olması 2. Çağdaş gereklere uygun olması Memleketimizi bir çemberin içine alıp dünya ile ilgisiz yasayamayız. Tam tersine ilerleyen ve medenileşen bir millet olarak uygarlık sahasının üzerinde yasayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin her bireyinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur... Her şeyden önce cahilliği yok etmek gereklidir. Bundan dolayı eğitim programımızın, eğitim siyasetimizin temel taşı cahilliğin yok edilmesidir”¹⁶⁰

Atatürk'ün bu sözlerinde eğitimin millet için taşıdığı önem anlatılırken, sahip olması gereken özelliklerinin neler olduğu üzerinde de durulmaktadır. “Memleketimizi bir çemberin içine alıp dünya ile ilgisiz yasayamayız.” sözü ile modern eğitim unsurlarının bizim sistemimiz içerisinde de yer bulacağını altı çizilirken, eğitim

¹⁵⁸ Talip Apaydın, Mehmet Aydoğan, Niyazi Altunya, *Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri*, Tües yayınları, İstanbul, 2000, s. 19.

¹⁵⁹ Cavit Binbaşoğlu, *Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, Anı Yayıncılık, Ankara 2009, 417.

¹⁶⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, CİLT I - III, (Açıklamalı Dizin İle) (2006) , 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, C.II, Ankara. s. 48.

konusundaki ihtiyaçlarımızın karşılanması için ilim ve fen konusunda herhangi bir şart mevzubahis olmayacağını belirtmektedir. Fakat bu durum enstitü fikrinin başka bir ülkede uygulanmakta olan sistemin birebir alıntılanması olarak değerlendirilmemelidir. Almanya ya da Bulgaristan eğitim sistemlerinin köy enstitüleri fikrine kaynak teşkil ettiği yönünde düşüncelerin var olduğunu görmekteyiz. Örneğin, enstitüleri eleştiren sol görüşlü yazarların başında gelmekte olan Kemal Tahir'in Tonguç'a ve enstitülere yönelik olumsuz düşünceleri Mehmet Başaran ve Mustafa Ekmekçi'nin hatıralarında anlatılmaktadır. Kemal Tahir Bozkırdaki Çekirdek isimli kitabında Tonguç'tan: *"Dülger kalfası kılıklı, Bulgaryalı Tonguç."* ¹⁶¹ diye bahsederken Enstitülerin açılması ile ilgili olarak, özgün bir fikir olmadığını ifade etmektedir. *"Halk Partisi emir verdi. Yap dedi, o da yaptı. Eğitimcileri Alman taraftarı olsunlar diye yetiştirdiler. Almanlar'ın kaybedeceğini anlayınca, Sovyetler Birliği'nden yana olsun diye yetiştirmeye çalıştılar!"* ¹⁶² sözlerini sarfetmektedir. Fethi Naci tarafından "sevgisizliğin romancısı"¹⁶³ olarak tanımlanan Kemal Tahir'in bu sözlerine Mehmet Başaran şu şekilde cevap vermektedir;

"Gördünüz mü halk dostluğunu, bilimsel yaklaşımı!?!... Halka açılma(!) örneğini? .. Kuruluşlarının altıncı yılında (1946), hem de savaşı Ruslar kazandığı halde, halk düşmanlarıncı yıkılmaya başlanan Köy Enstitülerinin temelindeki yanlışlığı nasıl da şıp diye bulup ortaya çıkarıveriyor."

Bu alaycı yaklaşımın altında 1936 yılında Atatürk'ün emriyle kurulan eğitim kurslarının, üç yıl sonra çıkacak olan savaşın sonucunu tahmin ederek, köylere provakatörler yerleştirilmesi öngörüsüne sahip olunduğunun düşünülmesi yatmaktadır. Başaran konuyla ilgili sözlerine şöyle devam etmektedir;

"Öğretmen Duyşen romanından (Bize göre Eğitimci Duyşen diye çevrilmeliydi), Rusların da devrimden sonra ilköğretimi yaygınlaştırmak için deneyimli askerlerden "eğitmen" olarak yararlandıklarını öğreniyoruz. Acaba onlar da, daha sonra yurtlarına saldıracak olan Almanlara mı yaranmak istemişlerdi?" ¹⁶⁴

Kemal Tahir'in enstitülerle ilgili bu olumsuz bakış açısının ve eleştirilerinin temelinde Tahir'in enstitüleri tanımadığı, hatta köy yaşamını tanımadığı düşüncesi de

¹⁶¹ Vedat Günyol, *Yeni Ufuklar dergisi*, Köy Enstitüleri ve Bir Roman, sayı 134, cilt 17, temmuz 1968, s.22- 37.

¹⁶² Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2003, s.81.

¹⁶³ *Yüzyılın Yüz Türk Romanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. basım, Eylül 2017, s. 265.

¹⁶⁴ Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2003, s.81-82.

öne sürülmektedir. Mahmut Makal, durumla ilgili olarak bir söyleşi esnasında Kemal Tahir'in şu sözleri kullandığından bahsetmektedir; “*Köy dediğin dört kerpiç ev, görmeye ne gerek var.*” Bu ifade tarzından anlaşılan, Enstitülerin Alman ya da Rus sempatisi doğrultusunda oluşturulmuş kurumlar olduğundan bahseden yazarın, aslında köy yaşamı hakkında objektif bilgiye sahip olmadığı ve bu durumu pek de önemsemediğidir. Kemal Tahir'in enstitülerle ilgili fikirlerinin pekçoğunun Tahir Alangu sayesinde oluşmuş olduğu konusu da Mahmut Makal tarafından belirtilmektedir. Makal eserinde konuyla ilgili şu ilginç anektodu paylaşmaktadır;

“Tahir Alangu, Trakya 'da bulunan Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde öğretmendir. Bir kız öğrencisine yan bakar. Durumu öğrenen okul müdürü : “Hemen bavulunu hazırla ve yaya düş yollara, yoksa vururum;” der. Zaten tabanca elindedir. Böylece çıkar yola. Gel zaman git zaman Kemal Tahir Bozkırdaki Çekirdek'i yazar. Tahir Alangu anlatmış o da yazmıştır, Köy Enstitülerini görmeden. Bu, sanatçının hayal ve de yazma gücünü gösterir..... İstanbul Macar Konsolosluğu'nda bir kokteylde rasladım Tahir Alangu'ya. Kemal Tahir'e neden enstitüleri tersinden gösteren şeyler anlattığını sordum. Cevabı Beni fazla üzme, kalbimden rahatsızım ve boyuna kilo veriyorum. Ben Kemal Tahir'e Koy Enstitülerindeki günlük yaşantıyı anlattım. O'nun da Osmanlıcılığı tuttu ve işin tersini yazdı.”¹⁶⁵

Kemal Tahir'in enstitülerle ilgili düşüncelerinin gerçeği yansıtmadığı fikrini savunan Mahmut Makal'dan sonra Sabahattin Eyüboğlu'nun konuyla ilgili söylediklerinin önemli olduğu kanaatindeyiz. Eyüboğlu, Enstitü kavramının Anadolu topraklarının binlerce yıllık yaşanmışlıklarının neticesinde ortaya çıkmış olan bir kavram olduğunun altını çizmekte ve bu kavramı Anadolu'da yaygın olarak kullanılan “imece” kavramının konuyu tanımlamakta kullanılabileceğini vurgulamaktadır. Eyüboğlu şöyle der;

“Köy Enstitüleri eğitim ve öğretim ilkelerini bir yandan işe, bir yandan da memleket gerçeklerine, bu arada Anadolu'da Hititler'den beri yaşaya gelmiş verimli bir geleneğe, imeceye dayıyordu. O kadar ki, şimdi

¹⁶⁵ Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Çağdaş yayınları, İstanbul 1979, s. 26-27.

düşünüyoruz da, Köy Enstitülerine eğitim imeceleri denseymiş, belki bu kurumların özelliği halka daha iyi anlatılmış diyorum. ¹⁶⁶“

Sabahattin Eyüboğlu'nun bu düşüncelerini destekleyen nitelikte bir başka fikir beyanını da 17 Nisan 1940 yılında Hasan Ali Yücel'in mecliste yaptığı konuşmasında görmekteyiz; Yücel, Köy Enstitüleri fikrinin orijinal, yerli ve tamamiyle Türklere özel bir sistem olduğunu söylemektedir. Motivasyon kaynağının ulusa duyulan büyük sevgiden kaynaklandığını belirttikleri enstitülerin klasik ekollerden çok farklı olduğunu belirterek ekler; *“Pedagoji kitapları yazmaz, klasik pedagoji bilmez. Bilmezler, çünkü bir eğitim kuramı değil, ulusal bir kalkınmanın temel ilkesidir ve onun gerçekleşmesi, hayata geçmesi atılımıdır...”*¹⁶⁷

2.2. Köy Enstitülerinin Kuruluş Sürecinde Ülkedeki İktisadi Ve Sosyo-Kültürel Atmosfer

Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde hedeflenen gelişmelere bakıldığında; eğitim alanında ilerleme kaydedebilmek, köylüyü memleketin aktif unsuru statüsüne taşımak, hepsinden önemlisi de ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan köy halkının, eğitim seviyesini yükseltebilmek amacının ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu amaçla sürdürülen çalışmalar, çeşitli sebeplerden dolayı istenilen verimi sağlayamamıştır. Böyle bir ortam içerisinde, 1935'te tasarlanmaya başlanan, 1937'de denenmeye başlanan ve 1940'ta kanunlaştırılan Köy Enstitüsü sistemi; *“köyden gelen yetenekli çocukların tam donanımlı olarak yetiştikten sonra, tekrar köylerine dönerek geride kalan ve okuma fırsatı bulmamışları eğiterek ülkenin okuryazar düzeyinin yukarı taşınmasını kendine ilke edinmiş eğitim kurumlarıdır.* ¹⁶⁸“ Tüm bunlarla birlikte, 1935 yılı Türkiye'sinde, halka ilke ve inkılapları benimseterek *“Okuma yazma ve temel hesap becerileri yanında Cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu aksiyon haline getirebilecek bir şekilde uyandırmak için gerekli tedbirleri süratle alarak Cumhuriyet ideolojisinin yaşatılmasında etkili olacak bir*

¹⁶⁶ Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, Nisan 1999, s.18

¹⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, D: 6, İ: 41, C. 10, TBMM Matbaası, Ankara, s. 92.

¹⁶⁸ Sadık Kartal, “Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4 S. 1.s. 25.

şekilde canlandırmak amaçlanmıştır.¹⁶⁹” Köy gençlerinin canlı ve aktif özelliklere sahip olarak yetişmelerini sağlamak, teknoloji ile köy yaşamı arasında her alanda bağlantı kurmak, (radyo kullanımını teşvik etmek gibi) ve son olarak da kırsal alandaki geleneksel bağları çözerek buradaki insanlara ulus bilincini aşılama amaçlarının Köy Enstitülerinin kurulmasında hedeflenen temel ilkeler olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁰

Köy Enstitüleri deneyimi açıklamak için atılan adımlardan ilki, Enstitüleri doğuran tarihi arka planı kurgulamak içindir. Enstitülere ilişkin yapılmış olan birçok tartışmanın tarihi ve entelektüel bağlama yeterince dikkat çekmeksizin yapılmış olması eksiklik arz edebilir. Örneğin, Köy Enstitülerinin arka planındaki düşünce birikimini biçimlendiren köycülük ideolojisini hesaba katmadan bilim adamlarınca yapılan değerlendirmeler sebebiyle, Enstitülerin gerçek doğasını kavramakta başarısız olunmaktadır.

Bunun yanı sıra, köycülük anlayışını farklı yorumlayan çevrelerin de varlığı bu dönem içerisinde rastlanan bir durumdu. İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Genel Direktörü tayin edildiği zaman, kendisini küçümseyenler, onun köycü olarak o zamana kadar kendini göstermiş bir kimse olmadığını söylerler. Bunda haklılık payları da vardır. Ancak, onların anladığı anlamda olmamak şartıyla. Çünkü Tonguç için “köy meselesi” diye bir mesele yok; bir “aydınlar meselesi”, bir “meslek meselesi”, “eğitim meseleleri” ve hepsinin üstünde bir “memleket meselesi” vardı.¹⁷¹

Benzer biçimde, bu deneyimi 1930’ların köy nüfusu ile ilişkili olan tarihi gelişmeleri anlamaksızın bağlantı kurmak mümkün değildir. Fay Kirby, Tonguç’un köycülük anlayışına dair çıkarımlarına binaen “*toplum değişmedikçe fert de değişmez*” sözünü şu şekle sokmak suretiyle bir formül şeklinde daha iyi anlayabiliriz: demekte ve konuya şu şekilde açıklık getirmektedir: “*Ferdin üzerine müessir olan eğitimsel ortamı teşkil eden maddî uygarlığın kendisi modern olmadıkça ne toplum, ne de fert modern uygarlığın temsilcisi olabilir.*”¹⁷² Bu bakış açısı, köycülük felsefesinin gerçek hayata yansımada daha gerçekçi çözümler sunma anlamında, önemli katkılar sunmaktadır.

¹⁶⁹ Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yay., Ankara 2008, s. 195.

¹⁷⁰ Sadık Kartal, “Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 4 S. 1.s. 25.

¹⁷¹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 81.

¹⁷² Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 85.

Başlıca iki gereksinim 1930’larda yönetenlerin ve entelektüellerin dikkatlerini doğrudan köylüler üzerine çekmiştir; İlk olarak, ülke genelinde siyasi rejimin dayanağının olağanüstü bir biçimde genişlemesine yönelik artan gereksinim, bu on yıl boyunca çok daha keskin hale gelmiştir¹⁷³. Bu bağlamda, Köy Enstitüleri deneyimi, %80’in kırsalda yaşamış olan insanların fikirleri ve duygularını harekete geçirmeyi amaçlamış olan Halkevlerine benzer biçimde bu türden girişimlerin parçalarından birisidir. Bu hususta M. Asım Karaömerlioğlu, entelektüeller arasındaki inkılâp arzusunun da azalmasına dikkat çekmektedir. Örneğin, Mustafa Kemal Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı döneminde göze çarpan iki önemli ismi, Falih Rıfkı Atay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu ülkenin gerçek ve önemli meselelerini tartışmaktan uzaklaşan entelektüellerin ilgisizliklerinden şikâyet etmişlerdir¹⁷⁴. Bu yüzden bahsi geçen durum hem halk kitlelerin hem de Atatürk ilkelerine bağlı kalacak olanların dikkatini çekmemektedir.

İlaveten özellikle tarımda ağırlaşan iktisadi koşullar, 1929 yılında başlayan ve Türkiye’yi de etkisi altına alan “büyük kriz” 1930’ların ekonomik ve sosyal şartların giderek aleyhte gelişmesine sebep olmuştur¹⁷⁵. Bu tarihlerde güçsüz finansal iklimin de olması gerçeğinden hareketle, makineleşme tarımsal üretimin arttırılması için bir öneri olabiliirdi¹⁷⁶. Bu dönemde entelektüel çevrelere göre, bu probleme ilişkin en kolay ve muhtemel en ucuz öneri köylülere daha iyi tekniklerle daha fazla üretimin sağlanmasını öğretmek olacaktı¹⁷⁷. Bu düşünürler Türkiye’de özellikle 1932’lerin sonunda yaygın bir köycülük hareketinin ortaya çıkmasına katkı sağlamışlardır.

¹⁷³ İdarecilerin erken dönemlerde Türkiye’nin köy nüfusuyla birlikte Kemalist rejim için önemli bir destekten yoksun kalmaları için bkz. Carole Rathbun, *The Village in the Turkish Novel and Short Story 1920 to 1955*, Paris 1972, s. 14; Başgöz ve Wilson’a göre, bunun nedeni şehirlerin 1930’larda iktisaden kendi kendine yeterli bir büyümede giderek artan bir rol almaya başlamasıdır. Liderler köylülerin kırsal kalkınmanın öneminin farkında olmaya başladı. Bkz. İlhan Başgöz&Howard E. Wilson, *Education Problems in Turkey 1920-1940*, Indiana University, Bloomington 1968, s. 134; Kırsal sınıflarda siyasi koalisyonların değişen kaynakları için bkz. F. Birtek&Ç. Keyder, *Agriculture and the State: An Inquiry into Agricultural Differentiation and Political Alliances: The Case of Turkey*, *The Journal of Peasant Studies*, 2 (Nisan 1975), s. 452-458.

¹⁷⁴ M. Asım Karaömerlioğlu, *The Village Institutes Enperience in Turkey*, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), s. 48-49.

¹⁷⁵ 1929 yılında yaşanılmış olan iktisadi krizin talep üzerindeki olumsuz etkisine rağmen milli gelir artışı dönem içinde ortalama %8.4 oranında gerçekleşmiştir. bu dönemde milli gelir ile kamu harcamaları birbirini olumlu yönde etkilemiştir. Bkz. GÖRGÜN, “Atatürk Dönemi Maliye Politikası”, s. 75.

¹⁷⁶ Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, s. 308-309.

¹⁷⁷ 1920’ler ve 1930’larda kırsal kesim hakkında geniş bir edebi ve entelektüel eğilim ortaya çıktı. Birkaç örnekte resmedildi. 1920’lerde Almanya’da Nazi iktidarı döneminde Tarım Bakanı olan Walter Darré fikirlerini en fazla beğeni kazanmış olan “Köylülerin Faydası ve Kırsal Ortaklıktan Hareketle Toplumu Yeniden İnşa Etme Gereği” adlı savunduğu ve yücelttiği iki çalışmasında kaleme almıştır. 1921’de Büyük Rus ekonomisti V. V. Chayanov bilim kurgu romanında her bir çiftliğin kendi uçağına sahip olduğu ve klasik müzik konserlerinin verildiği zengin bir köylü toplumu tasavvur etti. Benzer biçimde, İngiliz kolonileri 1930’larda halk temelli olarak küçük çiftlik ideallerini

Ayrıca, bu gelişme Türkiye’de ekonomik, kurumsal, teknolojik dengenin sağlanması için devlet teşebbüslerinin kurulmasını gerektirmiş ve “devletçilik” ilkesinin takibini zorunlu kılmıştır¹⁷⁸. Krizi takip eden yıllarda büyük, modern işletmelerin, kapital yoğun endüstrilerin kurulması için (demir-çelik, kağıt, kimya vs. gibi sanayiler) gerekli sermayeyi kısa sürede sağlayabilecek tek kaynak devlettir. 1934 yılında yürürlüğe konan “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı” ile devlet, kaynakların dağılımına doğrudan müdahaleye karar vermiştir. Amaç, bölgelerarası dengesizlikleri azaltabilmek için İstanbul ve İzmir dışında sınai tesislerin Anadolu’ya yayılması idi. “İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı” İkinci Dünya Savaşı’nın yaşanması nedeniyle uygulanamamıştır¹⁷⁹. Bu yıllarda yukarıda da zikrettiğimiz savaş ekonomisinin olumsuz etkileri yüzünden yatırımlar durma noktasına gelmiş ve tüm kaynaklar askeri harcamalara kaydırılmıştır¹⁸⁰.

Enstitüler, İkinci Dünya Savaşı’nın sınıra dayandığı, ülkede kuraklık ve kıtlığın kol gezdiği bir dönemde kurulmuştur. Ülkenin mevcut kaynaklarının her yönden kısıtlı olduğu bir süreçte, özellikle tarıma dayalı ülke ekonomisinde ürünün büyük bir kısmı çıkması muhtemel bir savaş için ayrılmıştır. Savaş dönemi Türkiye’inde, ihtiyaç duyulan temel malların üretimi hususu, Köy Enstitülerinin açılma sürecinde de söz konusu edilmiş ve enstitülerin açılması konusuna, kimi çevrelerce, geniş bir faydacılık penceresinden bakıldığı görülmüştür. Bu konuyla ilgili olarak; General Kâzım Karabekir ile Doktor Osman Şevki Uludağ, Köy Enstitülerinin kurulması konusunda yapılan görüşmelerde olumlu görüş beyan ederek “*Enstitülerin köy gençlerini askerliğe hazırlayacağını ve Türkiye harbe girdiği takdirde Enstitülerin memlekete yiyecek sağlayacağını söylediler.*” Karabekir, Enstitülerin işsiz kalmış kimselerin barınmasına da yarayacağı fikrinde idi.¹⁸¹

Sonuç olarak, Köy Enstitüleri 1937 ve 1940’lı yıllarda Türkiye’de kırsalda dönüşümü sağlamak üzere girişilen bir eğitim girişimini kapsamaktadır. Türkiye’de kırsalının kalkındırılması amacını güden bu Enstitülerden beklentiler çok fazla

dikkate değer sıklıkta planladılar. Bkz. M. Asım Karaömerlioğlu, The Village Institutes Enperience in Turkey, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), s. 50.

¹⁷⁸ İsmet Türkmen, *Doğu Kalkınması Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1946)*, Kömen Yay., Konya 2013, s. 64.

¹⁷⁹ Korkut Boratav, *100 Soruda Türkiye’de Devletçilik*, İstanbul 1974, s. 189-190.

¹⁸⁰ İsmet Türkmen, “Doğu Anadolu’ya Bayındırlık Hizmetleri Kapsamında Yapılan Kamu Harcamaları Yatırımlar (1920-1938)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 23, sy. 45, (Bahar 2010), s. 122-123.

¹⁸¹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 200.

olmuştur. Türkiye’de köylerde fakirliği ve cahilliği sonlandırmak, köylü entelektüel yaratmak, tarımsal üretimi arttırmak, Atatürk ilke ve inkılâplarının kazanımına yardımcı olmak maksatlı sosyal yaşamı iyileştirmek beklentiler arasında en fazla öne çıkanlarıdır. Enstitülerin hedeflerinin gerçekleştirilmesi maksadıyla gruplar arasında bir görüş birliği mevcut olduysa da, savaş sonrasında gerçek tarihi deneyimler aşırı derecede bir Enstitü karşıtlığına dönüşmüştür. Köy Enstitüleri özellikle 1950’de ve 1960’ların başında Türkiye’de politik ve ideolojik bir tartışmanın en önemli odak noktalarından birisi haline gelmişlerdir.

2.3.Tarihî Arka Plan

1930 yılının başlarında Türkiye’de kırsal nüfusun yoğunluğu ve bunların ilköğretim sürecine geçirilmeleri ülkenin önemli sorunları arasında görülmekle birlikte, köylerin büyük bir bölümünün de okuldan ve öğretmenlerden yoksun olmaları dikkat çekmektedir.Çok boyutlu sonuçlarıyla ele alınması gereken bu konunun çözüm kaynağı olarak köy okulları ve öğretmenleri görülmüştür.Mahmut Makal, konuyla ilgili olarak;

“Devlet elinin hızla köylere uzatılması, köylünün okutulması, eğitilmesi, üretme yeteneğinin arttırılması, sağlık işlerinin yoluna konması zorunludur. Türk köylüsünü okutmanın ve onu daha iyi bir üretici durumuna getirmenin birinci şartı ve baş aracı sayıca ve nitelikçe bu işi başaracak şekilde hazırlanmış kılavuzlara ihtiyaç vardır ki,bunlar Köy öğretmenleridirler” demiştir.¹⁸²

¹⁸²Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Çağdaş yayınları,İstanbul 1979,s. 51.

Tablo 3 Türkiye'de İlkokullarda Okul, Öğrenci, Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (1923-1938)na Düşen Öğrenci Sayısı (1923-1938)¹⁸³

ÖĞRETİM YILI	OKUL	ÖĞRENCİ									ÖĞRETMEN									Bir Öğretmene Düşen Öğrenci		
		Köy			Şehir			Toplam			K			Şehir			Toplam			Köy	Şehir	Toplam
											öy											
923-24	894							73107	2554	41941							021	217	0238			3
924-25	987							01381	8987	90368							0480	342	3822			8
925-26	975							13893	2895	06788							0445	864	4309			8
926-27	995							48978	6585	35563							0864	367	4231			1
927-28	043							25695	33969	61985	553	081	2634	395	165	560	0948	246	5194			0
928-29	600							23260	54309	77669	781	322	3103	372	243	615	1153	565	5718			0
929-30	542							08028	61043	69071	526	170	2696	372	240	612	0898	410	5308			1
930-31	598							15072	74227	89299	0077	489	3566	427	325	752	1504	810	6318			0
931-32	713							35921	87690	23611	393	28	121	417	435	852	1910	163	6973			1
932-33	778	03822	9155	02977	62203	02081	64384	66125	01236	67361	171	10	881	269	914	183	0440	624	5064	4	2	9
933-34	383	13116	01001	14117	72131	04921	77052	85247	05922	91169	042	87	829	278	016	294	0320	803	5123	6	3	8
934-35	402	38789	09117	47906	88009	11445	99454	26978	20562	47360	096	28	924	120	058	178	0216	886	5102	0	7	3
935-36	275	54166	15159	69325	99962	18815	18777	54128	33974	88102	997	94	891	999	059	058	996	953	4949	3	9	6
936-37	202	64503	16147	80650	09217	24311	33528	73720	40458	14178	967	19	886	838	053	891	805	972	4777	5	2	8
937-38	700	87466	21315	08781	22483	33427	55910	09949	54742	64691	615	688	303	634	604	238	0483	292	5775	9	9	8

¹⁸³ MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı, 1923-1982 *Öğretim Yılları Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları*, Ankara 1982, s. 8; DİE, *Milli Eğitim Hareketleri (1927-1966)*, Ankara 1967, s. 13. Bu oran Köy Enstitülerinin kurulmasını takip eden süreçte neredeyse iki katına çıkarak 1954'de sahiplik oranı %47.2'ye ulaşmıştır.

Tablo 3'deki verilerden de anlaşılacağı üzere 1923-1938 okul, öğrenci, öğretmen, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tabloya göre, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1938 yılına kadar öğretmen sayısında artış, öğrenci sayısındaki artışa oranla az bir gelişme göstermektedir. Bu durum, bir öğretmene düşen öğrenci sayısı göz önünde bulundurulduğunda daha da belirginleşmektedir. 1923-1924 öğretim yılında bir öğretmene 33 öğrenci düşerken, 1937-1938 öğretim yılında bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 48'e yükselmiştir. Öğrenci sayısının öğretmene oranla yükselmesi bu dönemde iki farklı arayışı da beraberinde getirmiştir. Bunun ilki, niteliksiz öğretmen okullarının yerine nitelikli fakat az sayıda öğretmen okulu açma düşüncesidir. İkincisi ise, 1924 yılında eğitim-öğretim birliğinin sağlanması yolunda medreseler yoluyla yetiştirilen öğretmen kaynağının sonlanması sonucu ortaya çıkmıştır.

Tabloda dikkat edilmesi gerekli diğer bir ayrıntı ise, 1923-1924 döneminden başlamak üzere, erkek öğretmen sayısının 1/9'u dolaylarında iken, 1937-1938 öğrenim döneminde kadınların lehine hızlı bir artış yaşanmış kadın öğretmen sayısı erkeklerin yarısına ulaşmıştır. Benzer bir artış hızını kız öğrencilerin dönem sonuna doğru artışında da görmek mümkündür. Her iki durumda da etkili olan faktörün özellikle kadın hakları “Medeni Kanun” gibi gelişmeler sonucunda kız öğrencilerin eğitim imkânlarından daha fazla yararlanmasını beraberinde getirmiştir¹⁸⁴.

Fakat okullaşma oranının sağlanmasında istenilen oranda başarı kaydedilemediği ve Köy Enstitülerinin kurulması öncesinde köylerin %23.6'sının ilkokula sahip olduğu bu dönemde uygulamaya konulmuş olan Şehir ve Köy Muallim Mekteplerinden ilköğretim sorununu çözmeleri yönünde gerektiği oranda fayda da sağlanamamıştır¹⁸⁵.

Bu sürecin olumsuz yönde etkilenmesinde diğer bir faktör, şehir öğretmen okulu mezunlarının köyde bulundukları süre zarfında köy kalkınması doğrultusunda kendilerinden bekleneni yeteri derecede ortaya koyamamış olmalarıdır. Bu konuyla alakalı bir başka görüş, Mahmut Goloğlu tarafından şöyle ifade edilmektedir;

¹⁸⁴ Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, s. 37.

¹⁸⁵ DİE, *Milli Eğitim Hareketleri (1927-1966)*, Ankara 1967, s. 13. Bu oran Köy Enstitülerinin kurulmasını takip eden süreçte neredeyse iki katına çıkarak 1954'de sahiplik oranı %47.2'ye ulaşmıştır.

“Şimdiye kadar köye hep büyük şehirlerimizde kurulmuş olan Öğretmen Okullarında yetiştirdiğimiz şehirli gençleri yolladık. Bu okullar daha çok şehir ve kasabaların ihtiyaçları göz önünde tutularak kurulmuşlardır. Kuruluş ve gelişme günlerinin gösterdiği evreler de bunu pekiştirmektedir. Bu kuruluşlardan yetişen öğretmenlerin köy koşullarına gereği gibi uymadıkları görülmüştür. Bunun için geleceğin köy öğretmenlerini görecekları hizmetin gereklerine daha uygun şekil ve koşullar altında yetiştirmek zorunlu bulunmaktadır.”¹⁸⁶

Şehir öğretmen okulu mezunları köyde çalışmaya istekli olmamakla birlikte, köye gidenler ise çok geçmeden şehirlere veya kasabalara geri dönmekteydiler¹⁸⁷. İsmail Hakkı Tonguç bu denemelerden istenilen neticenin alınamamasına dair şu tespiti yer vermiştir: *“Oysa köyler, en ilkel iş alışkanlıklarını kullanarak ülkenin en büyük üretim gücü olmayı sürdürüyordu. Onlara köylere gitmek çekici gelmiyor, öğretmen okullarına başvuran kişi sayısı azalıyordu.”¹⁸⁸*

Saffet Arıkan’ın bakanlık döneminde İlköğretim Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan muhtıradaki verilerden hareketle 1933-1934 istatistikleri doğrultusunda şehirlerde bir kısmı beş, bir kısmı ise dört sınıflı, resmi gündüzlü ve yatılı tüm ilkokulların sayısını 1192, öğretmen sayısını 685, öğrenci sayısını ise 254.517 şeklinde verirken Köylerdeki 1-3 sınıflı 4.999 resmi ilkokulda 6.786 öğretmenin, 313.167 öğrencinin olduğuna işaret etmiştir¹⁸⁹. Ayrıca, 1931-1932 ders yılında 16.973 olan

¹⁸⁶ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-3*, Milli Şef Dönemi, s. 46.

¹⁸⁷ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s. 187-188.

¹⁸⁸ İsmail Hakkı Tonguç, *İş ve Meslek Terbiyesi*, Ankara 1933, s. 17.; Köy Enstitülerinin kurulmasından yaklaşık 10 yıl önce, Türkiye’nin 14 milyonluk nüfusunun 1 milyonundan çok daha azı okuma-yazma bilmektedir. Nüfusun %80’inden fazlası kırsalda olmakla birlikte 40.000 köyü içermektedir. Bu köylerden 32.000’inde 400’den daha azı yaşarken, 16.000’inde ise 150 kişiden daha az yaşamaktadır. O dönemde yaklaşık 3.200 ilköğretim okulunda 5.600 öğretmen vardır. Bu nedenle nihai hedef gerçekleşmesi çok zor gözükmektedir. Bu problemi gidermeye yönelik somut adım 1931 tarihinde CHP’nin kongresinde kabul edilen eğitim programı özetle şu maddeleri içermektedir:

1. Eğitim politikamızın kurumsal çekirdeği cehaletle mücadeledir.
2. Hedefimiz cumhuriyetçiliği, vatanseverliği ve çağdaş medeniyeti daha ilerilere taşımaktır.
3. Çocuklarımızın gerek bedensel gerekse zihinsel gelişimlerini muhteşem tarihimiz aracılığı ile uyandıracaktır.
4. Eğitim yaşamda başarı için modern olmak için zorunlu vasıttır.
5. Eğitim bütün hurafe ve bütün yabancı fikirlerden bağımsız milliyetçi ve vatansever olmalıdır. Bkz. (T. Verschöyle, Education in Turkey, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 26, No. 1 (Jan., 1950), s. 60.

¹⁸⁹ İsmail Hakkı Tonguç, *İlköğretim Kavramı*, Ankara 2004, s. 277-278.; Ayrıca bahsi geçen muhtıradaki öğretmen ihtiyacının karşılanmasına yönelik özetle şu çarelere işaret edilmiştir:

1. Öğretmen okullarına temel teşkil edebilecek ortaokul tahsilini kolaylaştırmak ve kazalara kadar yaymak,

ilkokul öğretmeni sayısı, 1935-1936 ders yılında 14.949'a düşmüştür¹⁹⁰. Bu düşüşte etkili olduğunu düşündüğümüz faktör, yeni mezun olan öğretmenlerden fazla oranda öğretmenin meslekten ayrılmasıdır.

Bu durumun takip eden yıllarda yaratacağı olumsuzluk, gerek siyasileri gerekse eğitimcileri yeni önlemler almaya sevk etmiştir. Eğitimcilerin üzerinde durduğu esas mesele, şehirde okuyan öğretmen okulu mezunlarının köylere gitmekteki isteksizlikleri ve köy yaşantısına uyum sağlayamamalarıdır. Enstitülerin kurulmasından birkaç yıl evvel dönemin ünlü eğitimcilerinden Dr. Halil Fikret Kanat, Türkiye'nin geleceğinin şehir merkezlerinden ziyade köylerden alınarak eğitilen yeni bir çeşit öğretmen kadrosu ile inşa edilebilerek kuvvetlendirilebileceğine işaret etmiştir¹⁹¹.

1930'lu yıllarda kültürel dönüşüm ve halk eğitimi sahalarında önemli sayılabilecek inkılâp hareketlerinin mimarı Mustafa Kemal Atatürk bu meselenin çözümüne yönelik adımı Milli Eğitim Bakanlığına Saffet Arıkan'ı getirmesi ile atmıştır. Bu süreç İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne o dönemde Gazi Eğitim Enstitüsü'nde el işi öğretmeni olan İsmail Hakkı Tonguç'un 1935 tarihinde atanması ve Köy Enstitülerinin kurulması fikri ile devam etmiştir. İsmail Hakkı Tonguç Genel Müdürlüğe atanmasının hemen ardından verdiği raporda, Köy Enstitülerini genel bir şemasını çizmiştir¹⁹². İsmail Hakkı Tonguç'un, nüfusun büyük bir bölümünün yaşadığı köylerin sorununa ve köylerin kalkınmasına dair bakış açısını şu şekilde özetlemek mümkündür:

2. Mevcut öğretmen okullarından mezunların %90'ı köyde çalışmak mecburiyetinde kalacakları için öğretmen adaylarını köyden ve köye yakın çevrelerden seçmek,

3. Öğretmen okullarındaki öğrenci sayısını arttırmak,

4. İlkokul öğretmenliğini özellikle de köy öğretmenliğini cazip bir meslek haline getirebilecek hukuki düzenlemeler hazırlamak. Bkz. (İsmail Hakkı Tonguç, *İlköğretim Kavramı*, Ankara 2004, s. 282).

¹⁹⁰ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s. 188.; Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005, s. 119.

¹⁹¹ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s. 190.

¹⁹² İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, İstanbul 1938, s. 71-85.; İsmail Hakkı Tonguç'un döneminin bürokrat ve eğitimcilerin farklı olarak temelde üzerinde durduğu nokta, inkılapların daha geniş halk kitlelerine aktarılmasının yolunun bir başka ifade ile nüfusun yoğunluğunun yaşadığı köylere yönelinmesine bağlı olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Tonguç'a göre demokratikleşmenin temel esasları ise şu gerçeklere dayanmaktaydı: "*Politik toplumsal ekonomik ve kültürel örgütlenmenin dayanağı olacağı söylenen, ülkenin efendileri, sadece Türk köylüsü denilip geçilecek kadar basit bir olgu değildi. Nüfusun %80'i olan o köylerden, 400'den aşağı nüfuslu yerlerde yaşayanlar, Türkiye toplumunun yarıdan çoğunu oluşturan bu kitleydi. Buralar o yıllarda ülkenin en kapalı, en az değişmiş köylü kesimiydi; buralar, çocuk sayısı kırkı geçmeyen, belki daha az olan yerleşim birimleriydi. Türkiye Cumhuriyetinin baş sorunu bu bilinmeye ve erişilmesi zor olan yarıdan fazlaya ulaşmaktı.*" Bkz., KIRBY, Fay, Türkiye'de Köy Enstitüleri, İncece Yayınları, Ankara 1961, s. 110.

“Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi mihaniki surette köy kalkınması değil, manalı ve şuurlu bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır. Köy insanı öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalı ki, onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin. Ona esir ve uşak muamelesi yapmasın. Köylüler şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler. Onlar da her vatandaş gibi, her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir...Köylüyü, köyden başlayarak da Kamutay’a (TBMM) varıncaya kadar, devletin bütün şubelerinin idaresine, onda bugünkü vasıflardan başka bir şart aramaksızın iştirak ettirmek, bu surette devlet işlerini, realiteden kuvvet alan elemanlarla besleyerek memleketin hakiki bünyesine uygun bir şekle getirmek... köylü vatandaşlarda, Cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu, aksiyon haline gelebilecek şekilde uyandırmak lazımdır.”¹⁹³

Köy insanının eğitim hayatına dahil edilmesinin gerekliliği ve özgünlüğü ile ilgili başka bir değerlendirme de Sabahattin Eyüboğlu’ tarafından yapılmaktadır. Eyüboğlu, üretime dayalı çalışmanın Enstitü fikrinin mayası olduğunu belirterek devam eder; *Ortak ve üretici çalışma bu yetiştirmenin temel ilkesiydi ve Anadolu köylüsü bunu binlerce yıldan beri imece adı altında bildiği için bu çalışmaya çok kolay ayak uyduruyordu. Frigya’da doğmuş klasik ozan Ezop da masallarında bu tür ortak çalışmadan söz eder.”¹⁹⁴* Bu ifadeyle Sabahattin Eyüboğlu, köyün ve köylünün sorununun tesbitinde çözümün binlerce yıldır Anadolu topraklarında yaşayan halkın deneyimleri arasından belirlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

İsmail Hakkı Tonguç öncelikle köy incelemesi yapmak sureti ile mevcut sayısal verileri ve daha öncesinde kırsal nüfusa yönelik eski girişimleri değerlendirmiş ve bu araştırmalar neticesinde 20 yıllık bir plan taslağı hazırlamıştır. Tonguç’un raporunda gösterdiği gibi, Türk köyleri yeni modern eğitimi kendi kaynakları ile sağlayacak kudrette değildi. Vilâyetler eğitim sistemlerini kendi kaynakları ile genişletecek kudrette teşkilâtta mahrumdular. Şu halde, Millî Eğitim Bakanlığı vasıtasıyla,

¹⁹³ İsmail Hakkı Tonguç, *İlköğretim Kavramı*, s. 212.

¹⁹⁴ Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1999, s.86

“eğitmen” ile devlet arasında köy ile hoca arasındaki mukavele anlaşmasına benzer bir anlaşma ile yeni bir çeşit, masrafsız ve kolayca çok sayıda yetiştirilebilir bir öğretmen yetiştirme işine girişilebilirdi.¹⁹⁵ Hazırlanan bu plana göre, 1954 yılına kadar öğretmen, koruyucu, tarım teknisyeni ve sağlık hizmetinin ulaştırılmadığı köy kalmayacaktır¹⁹⁶. Raporlar doğrultusunda yapılan hazırlıklar doğrultusunda Köy Enstitüleri fikrinin ortaya çıkış sürecinde verilen mücadele iki aşamada değerlendirilebilir. Bunun ilk aşaması enstitülerin kurulmasının evvelindeki girişimlerdir. Bu doğrultuda, İsmail Hakkı Tonguç’un girişimleri neticesinde, ilk olarak 1936 yılında Saffet Arıkan’ın bakanlığı döneminde Eskişehir’in Mahmudiye Köyü’nde askerliğini yapmış okur-yazar gençlerden seçtiği bir grubu, “eğitmen” veya “geçici öğretmen” ünvanı ile köylerde görevlendirmek amacıyla, “eğitmen kursu” açılmıştır. Bunun amacı, askerde onbaşı veya çavuşluk yapmış köylü gençleri altı aylık bir kurstan geçirerek eğitmen unvanıyla küçük köylere ve üç yıllık ilkokullara göndererek öğretmen sıkıntısına bir çözüm bulmaktır.

Aynı yıl nüfusu dört yüzün üzerinde bulunan köylere de öğretmen yetiştirmek üzere İzmir Kızılçullu’da ve Eskişehir Çifteler’de Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. Kursları tamamlayarak Ankara’nın yakın köylerinden ilk 84 eğitmenden de olumlu neticeler alınmasının ardından, 11 Haziran 1937 tarihinde çıkarılan “Köy Eğitmenleri Kanunu” ile eğitmenliğe yasal işlerlik kazandırılmıştır¹⁹⁷. Bu yasaya dayandırılmak suretiyle Kızılçullu ve Çifteler’e ek olarak Edirne’de Karaağaç ve takip eden yılda da üç yeni eğitmen kursu açılmıştır¹⁹⁸. Fakat bu uygulamaların gerek Türkiye geneline yayılması gerekse eğitmen kursları ile köylerde ilkokul düzeyinde bir öğretimin

¹⁹⁵ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, Ankara 1962, s.112

¹⁹⁶ Necdet Aysal, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S. 35-36, Mayıs Kasım 2005, s. 271.

¹⁹⁷ 1937 yılında deneme çalışmalarına başlanmış olan Enstitüler 1950’li yılların başlarına kadar devam etti, fakat Köy Enstitülerinin esas evresi Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı’na ve İsmail Hakkı Tonguç’un İlköğretim Genel Müfettişliği’ne atanmaları ile başlamıştır. Köy Enstitülerini tüm teferruatıyla kaleme almış olan Fay Kirby’e göre, 1946 yılı öncesindeki tecrübeler hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde başarılı olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, Ankara 1962, s. 6.; M. Asım Karaömerlioğlu, *The Village Institutes Experience in Turkey*, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), s. 47.

¹⁹⁸ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi A- Kitap*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 40.

sürdürülemeyeceği düşünülerek, 1939 tarihli 3704 numaralı kanunda adı geçen bütün köy öğretmen okulları köy enstitüsüne çevrilmiştir¹⁹⁹.

Bu okulların sayısı daha sonra artırılmıştır. Daha önceki denemeler doğrultusunda, köyde eğitimin gerek olumlu gerekse mahzurlu taraflarını ortaya koymak sureti ile yetkili ve sorumlu mevkide bulunanlara tecrübe kazandırmaktır. İkinci aşama ise TBMM’de Köy Enstitülerinin kurulması yönünde gerekli siyasi desteği sağlayabilmektir. Okulların sayısının artmasında etkili olan önemli faktörlerden birisi de Celâl Bayar kabinesinde Milli Eğitim Bakanı olan Saffet Arıkan’ın sağlık nedenlerinden dolayı bakanlıktan ayrılması üzerine, yerine 28 Aralık 1938 tarihinde Hasan Âli Yücel atanmıştır. Hasan Âli Yücel, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün de desteği alınmış İsmail Hakkı Tonguç da İlköğretim Genel Müdürü olarak Hasan Âli Yücel’in yanında yer almıştır.

Köy Enstitülerinin açılması yönündeki hukuki sürece ilişkin diğer bir önemli adım 17-29 Temmuz 1939 Birinci Maarif Şurası’nda atılmıştır. Şura esnasında kırsal kalkınma yönünde eğitim meselesi her yönü ile ele alınmış²⁰⁰ köylünün eğitiminde yalnızca köylüye okuma ve yazma öğreten bir öğretmenin yeterli olmayacağı, köy öğretmeni yetiştirecek kurumların çok yönlü eleman yetiştirmesi gerektiğine karar verilmiştir²⁰¹. Köy Enstitüleri’nin mezun ettiği öğrencilerinde, aldıkları eğitim neticesinde ortaya çıkan çok yönlü karakter yapısı ile ilgili olarak spesifik bir örnek Fay Kirby’nin kitabında verilmiştir;

“1951 de henüz daha motorlu vasıtaların gelmediği yerlerde voleybol sahaları gördük. Birçok köy ilkokullarında kız ve oğlan öğrenciler voleybol oynamaktadırlar. Futbol gibi voleybol da okul görmemiş köy delikanlıların kahvede lâf etmek, oyun oynamak yerine başvurdukları bir spor olmuştur.” ²⁰²

¹⁹⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 353-355.

²⁰⁰ Şura kararlarının tam metni için bkz. *TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954)*, (Yay. Haz.: Mustafa Aydoğan-Erdal Atıcı), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 2010, s. 47-122.

²⁰¹ İsmail Hakkı Tonguç, *İlköğretim Kavramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1946, s. 319.

²⁰² Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s.235

Cumhurbaşkanı İnönü köy eğitimi hususunda, 18 Nisan 1940 tarihinde Cumhuriyet gazetesine verdiği demecinde, ilköğretim konusunda milletçe ortak hareket edilmesi, ve çağın gerekleri doğrultusunda modern ve çağdaş bir ülke olabilmek için mutlaka ilköğretim sorununun çözülmesi ve bu doğrultuda seferberliğe en uzak köyden başlanması gerektiği üzerinde durmuştur²⁰³.

Köy Enstitüleri kanun tasarısının TBMM'ye sunulmasından başlamak üzere, kanun tasarısı üzerinde değerlendirmeler yapan milletvekillerinin katkıları, kanunun maddelerinin görüşülmesi ve oylanması sırasıyla ele alınacaktır.

2.4. Köy Enstitüleri Kanun Tasarısının Tbm'm'de Kabulü Süreci

Başbakanlık tarafından 19 Mart 1940 gün ve 6/1194 sayılı bir tezkere ile Köy Enstitüleri kurulması hakkındaki kanun tasarısı TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur. Kanun layihasının gerekçeleri şu alt başlıklarla izah edilmiştir: *İlk tahsilin bu günkü durumu ve köy, müstahsil nüfus, köylünün okutulması ve daha iyi bir müstahsil durumuna getirilmesi, nüfusun dağılışı tarzı ve ilk öğretim, köy öğretmenleri, köy öğretmenleri, köy enstitüleri, köy enstitüsü kanun projesi hükümlerinin mucip sebepleri*²⁰⁴.

TBMM'nde 22 Mart 1940 tarihli toplantının birinci celsesinde Maarif Vekili olan Hasan Ali Yücel Köy Enstitüleri kanun lâyihası hakkında "...Bu; dört encüme gidecektir. Bu seneyi kaybetmek istemiyoruz. Onun için üç veya dört azadan mürekkep muvakkat bir encümünde lâyiha'nın müzakere buyurulmasını rica ediyorum" diyerek konunun önemine dikkati çekmiştir. Köy Enstitüleri kanun lâyihası encümenlere havale edilmiştir. Hasan Ali Yücel, bu encümenlerden dörder aza alınarak bir muvakkat encümünde müzakeresini teklif etmiş fakat oylamaya sunulan bu teklif kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Köy Enstitüleri teşkili hakkında kanun layihası Maarif, Ziraat, Dahiliye ve Bütçe encümenlerine havale edilmiştir²⁰⁵.

²⁰³ "Köy Enstitüleri ve Açılacak Yerler", *Cumhuriyet*, Yıl: 16, No: 6727 (18 Nisan 1940), s. 1.

²⁰⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 6, C.10, s. 1-6.; Mahmut Goloğlu, *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara 1974, s. 65-69.

²⁰⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 6, C. 9, s. 26-27.

Maarif Encümeni 26 Mart 1940 tarihinde, Ziraat Encümeni 29 Mart 1940 tarihinde, Dahiliye Encümeni 3 Nisan 1940 tarihinde ve Bütçe Encümeni Mazbatasını 13 Nisan 1940 tarihinde Meclis Başkanlığına sunmuştur. (Maarif Encümeni Mazbatası Esas No:1/339, Karar No:3, Ziraat Encümeni Mazbatası Esas No:1/339, Karar No:9, Dahiliye Encümeni Mazbatası Esas No:1/339, Karar No:35, Bütçe Encümeni Mazbatası Esas No:1/339, Karar No:35). (Zabıt Ceridesi C.10,1940: Ek Mazbatalar, 7-12). Köy enstitüleri teşkili hakkında kanun lâyihası ve Maarif, Ziraat, Dahiliye ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/339 sayı ile) Meclis'in 15 Nisan 1940 tarihli toplantısında gündeme alınmış ve 17 Nisan 1940 tarihinde görüşülmeye başlanmıştır²⁰⁶.

Kanun Tasarısı Hakkında Söz Alan Milletvekilleri

Köy Enstitüleri Kanunu hakkında söz alan milletvekilleri şunlardır: Hasan Ali Yücel (İzmir), Berç Türker (Afyon Karahisar), Dr. Ali Süha Delilbaşı (Kütahya), Dr. Osman Şevki Uludağ (Konya), Emin Sazak (Eskişehir), Fikret Atlı (Giresun), Kazım Sevüktekin (Diyarbakır), Kazım Karabekir (İstanbul), Hakkı Kılıçoğlu (Muş), Halil Menteşe (İzmir), Hamdi Selçuk (Hatay), İbrahim Alâettin Gövsa (İstanbul), Kâzım Nami Duru (Manisa), Salâh Yargı (Kocaeli), Feridun Fikri (Bingöl), Abdurrahman Naci Demirağ (Sivas).

Bütçe Encümeni üyesi ve Kocaeli milletvekili M. Salâh Yargı'nın Köy Enstitüleri hakkındaki kanunun ruznamede olduğunu, layihanın acil olması dolayısıyla müzakeresini ve encümen mazbatasında belirtildiği gibi bu sebeple kabulünü istemesi üzerine bu görüş benimsenmiş ve TBMM'nde 17 Nisan 1940 günü kanun hakkındaki görüşmelere geçilmiştir

²⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 62.

Kanun tasarısı hakkında²⁰⁷ ilk olarak Konya Milletvekili Dr. Osman Şevki Uludağ söz almıştır. Uludağ,

“Efendim, Teşkilât-ı Esasiye Kanunumuzla vatandaşlara ilk tahsil mecburiyeti vermişizdir ve orada Devlet tarafından meccanen ifa edileceğine dair sarahat vardır. B. M. M. ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti şimdiye kadar vatandaşlara bu ilk tahsilden istifade etmeleri için pek çok tedbirler almıştır. Bununla beraber elimizde bulunan ve gayet umumî gayeleri istihdaf eden kanun lâyihasından anladığımız veçhile görüyoruz ki henüz daha köylere hoca temin edecek vaziyette değiliz. Muallim mektebinden çıkanları köylere kadar yaymak kabil olmamıştır. Üç sene evvel eğitmen usulüne başlanmış, fakat ancak maksadın ufak bir kısmı tahakkuk etmiştir. Bu gün, mesleğinde cidden sayılı bir üstat olarak tanılan Maarif vekilimiz umumî bir derdimize deva olarak bu köy enstitüleri kanununu getirdiklerinden dolayı kendilerini minnet ve şükranla karşılarım.... ”

diyerek Konya vilayetinin büyüklüğünden bahisle bu hususta öncelik tanınması gerektiğini belirterek köy ve okul sayılarına ilişkin istatistik bilgiler vermiştir²⁰⁸. Daha sonra söz alan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, kanun hakkında şunları söylemiştir:

“Bu mesele hakikaten bu gün bayram yapacak kadar memleketimizde çabuk meyvesini veren bir hâdise olmuştur. Eskişehir’de şahidi olduğum için hakikaten minnet ve şükranla söylerim. Galiba adına eğitmen diyorlar, bunların bulunmadığı köy bizim tarafta ancak 10-15 tane kalmıştır. Benim merak ettiğim bir yer var. Her şeyden evvel bu işin müessisi olan Saffet Arıkan’a şahsen minnet ve şükranımı arz ederim. Zannedirim benim gibi bütün Türk milletinin de bütün bu küçük köyleri okutmak hususundaki hisleri bu merkezdedir. Eğitmenleri o kadar enerjik buldum ki muallimlerde bunu görmedim. Geçen sene kendi kazamda kaplıcaya gitmiştim. Eğitmen orada muhtarı almış, köylüyü toplamış, mektebin taşını kerestesini getiriyorlar...”

²⁰⁷ Hasan Ali Yücel (İzmir), Berç Türker (Afyon Karahisar), Dr. Ali Süha Delilbaşı (Kütahya), Dr. Osman Şevki Uludağ (Konya), Emin Sazak (Eskişehir), Fikret Atlı (Giresun), Kazım Sevüktekin (Diyarbakır), Kazım Karabekir (İstanbul), Hakkı Kılıçoğlu (Muş), Halil Menteşe (İzmir), Hamdi Selçuk (Hatay), İbrahim Alâettin Gövsa (İstanbul), Kâzım Nami Duru (Manisa), Salâh Yargı (Kocaeli), Feridun Fikri (Bingöl), Abdurrahman Naci Demirağ (Sivas).

²⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 70-71.

ifadelerine yer vermiştir²⁰⁹. İstanbul Milletvekili Kâzım Karabekir ise, kanuna ilişkin farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre, “*Kanun lâyihası büyük bir ihtiyacı karşıladığından hakikaten her türlü şükranla lâyıktır... Bir kere bu müesseseler kurulurken harp halinde dahi bir istihsal merkezi olarak faaliyette bulunması düşünülmeli ve harpte istihsal kudretlerini arttıracak tedbirler almalıdır...*” Karabekir üç madde altında nelere önem verilmesi gerektiğini açıklamıştır. Birincisi lüzumsuz masraflara boğulmamaktır. Onun için çok tasarruflu hareket edilmelidir. Köylerin hayat şartlarını daima göz önünde bulundurarak bu kuruluşu kurmak lâzımdır. İkincisi olarak büyük bir titizlikle hedefe yürünmeliydi, yani bilgili iş adamları yetiştirmek gerekliydi. Gerek kuruluşunda ve gerek idamesinde bu noktayı gözden kaçırmamak lâzımdı. Karabekir, “...Çünkü bugün köylerde dahi teessüs etmiş ve aynı maksatları ifade edilmiş öyle mekteplerimiz vardır ki köyden alıp da yetiştirdiği çocuğu o köyde tutamıyor. Çünkü kazması, küreği vardır. Fakat depolarda daha ziyade istirahat halindedir. Onun için bu noktayı arz ettiğim gibi büyük bir dikkat sarfı lâzımdır. Üçüncüsü sağlam vücut ve sağlam seciye hususlarına çok dikkat edilmek lâzımdır...” diyerek uzun uzun söz konusu başlıklar hakkında açıklamalarda bulunmuştur²¹⁰. Kâzım Karabekir kanunda bir noktayı mahzurlu görmektedir. Bu kanunun üçüncü maddesidir:

“...köy enstitülerini yalnız köy ilk okullarını bitiren çocuklara hasrediliyor. Şehir ve kasaba çocuklarının köylerle temasını kesiyor. Halbuki dünyanın her tarafında bu teması çoğaltmak için yeni yeni tedbirler alındığını görüyoruz. Biz şehir ve köy çocuklarına böyle birbirleriyle kaynaştıracak yerde bir safiyeti fikriye ile ayırırsak, sonra acaba bu köylere başka taraflardan yapılacak telkinlerle günün birinde biz bu şehirlilerin karşısında başka fikirlerle onları mücehhez bulmaz mıyız? Onun için bendenize öyle geliyor ki, şehir çocuklarını köylere götürmek için diğer devletlerin yaptığı gibi daha bazı tedbirler almalıyız.”²¹¹

Anlaşılabacağı üzere, Kazım Karabekir, diğer eleştirilerden çok farklı bir amaç ve şekille mevcut yapının işlevselliğinden endişe duymayıp, uygulamanın toplumda

²⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 70-71.

²¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 72.

²¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 73--74.

Osmanlı Devleti'ndekine benzer kurumsal ikililiklere yol açacağı endişesi ile, bu enstitülerin o dönemde bir sorun alanı olan köy-şehir uçurumunu derinleştirebileceği düşüncesini bu şekilde ifade etmiştir. Buna karşılık Bakan Yücel, bu düşüncelerin aksine; enstitülerin kurulmasında güdülen amacın bu ayrımı ortadan kaldırmak olduğunu, savunduğu Meclis konuşmasında heyecanını;

“Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsan, uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahid oluyorum. Onun için Yüksek Heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihî anda en derin teşekkürlerimi arz ederim.”

ifadeleri ile dile getirmiştir²¹². Karabekir son olarak enstitü kelimesi üzerinde durarak enstitü yerine bu okullara “hayat mektebi” veya “hayat kaynağı” gibi daha anlaşılır, köylüler ve çocuklar üzerinde daha tesir bırakacak bir isim vermenin daha uygun olacağını belirtmiştir²¹³.

Bingöl Milletvekili Feridun Fikri söz alarak kanunun öneminden bahsetmiştir. Feridun Fikri,

“Cumhuriyetin en güzel bir eseri karşısındayız. Hakikaten köye doğru gitmek, köylü ile yakından alâkadar olmak, onun her türlü ihtiyacını temin edecek, onun hars itibarıyla ve içtimaî terakki itibarıyla her türlü ahvalini yakından göz önünde tutacak böyle esaslı bir uzva köylünün bilhassa ihtiyacı vardı. Bu hususun şimdi böyle bir kanunla tekevvün etmiş olması ve yüksek huzurunuzda gelmesi son derece mucibi şükrandır. Binaenaleyh kanunun başlıca temin edeceği fayda, köylü ile meşgul olmak davasıdır ki inşallah az zamanda köylünün kalkınma, bu davayı karşılamak hayırlı semereler verecek ümidiyle kanunu çıkarmak vazifemizdir.”

diyerek bir takım yaptırımlar gerektiğini ifade etmiştir. Feridun Fikri ayrıca en esaslı gördüğü noktayı şu şekilde ifade etmiştir:

²¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 92.

²¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 72-73.

“...Şark vilâyetlerinde bilhassa bu muallimlerin ifa edecekleri büyük hars vazifesidir. Binaenaleyh, bunun bütün şümülü ile ifa edeceği vazifenin ehemmiyetini nazarı itibara alarak içtimaî noktadan, hars noktasında ve bilhassa dil noktasından bu muallimlerin köylülerle de meşgul olarak onların dillerini tashih etmek, memleketimizin, milliyetimizin, tesanütümüzün bütün gayelerini nazarı itibara alarak tamamıyla misyonlarını köylünün ruhuna telkin edecek şekilde yapılmasını temin etmesi için bilhassa Maarif vekilinden bunun Şark vilâyetlerinde daha ziyade nazarı itibara alınmasını ve elden geldiği kadar o vilâyetlerin bu kanundan daha esaslı surette istifade etmeleri esasını araştırmalarını rica edeceğim...”²¹⁴.

Manisa Milletvekili Kâzım Nami Duru,

“Arkadaşlar, İlk evvel Saffet Arıkan köy eğitim kursları açtı. Orada yetiştirdiği eğitimcilerle köylere birer yeni nur ve hayat ocağı yapmağa çalıştı. Bu gün Türk irfan tarihinde Saffet Arıkan’ın teşebbüsü şerefli bir sayfa işgal ediyor. Gelelim köy enstitüsüne. Arkadaşlar, köy enstitüleri şöyle kafadan düşünülmüştür, memleketin hayat ve faaliyeti umumiyesiyle uğraşılmamış olarak vücuda getirilmiş bir eser değildir. Köy enstitüleri kanunu bilhassa köy eğitimcilerinin işe başlamasından sonra vücuduna şiddetle ihtiyaç olduğu görülerek tesisine çalışılmış bir müessesedir...”

diyerek Kazım Karabekir’in beden ve ruh terbiyesi konusundaki sözlerine de cevap olmak üzere terbiye ve ahlak konusu üzerinde durmuştur.

“... ilk mektep programlarında beden terbiyesinin hangi hareketler olduğu ve çocukların her yaşta hangi hareketlerle iştigal ettirileceği yazılmıştır. Bu, bütün ileri memleketlerde şimdiye kadar intişar etmiş ve teşebbüs edilmiş olan pedagojik mesainin verdiği mutalar üzerine yapılmıştır. Ahlâk terbiyesi yalnız telkini değildir, ahlâk terbiyesi muhitin kendisinden çıkar. Bendenizce köy enstitüleri, memlekette ilmî bir surette köylüyü kalkındırmak, köylüyü terbiye etmek ve köylüye cihanı anlatmak için büyük bir teşebbüstür. Fakat bu teşebbüs

²¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 74-75.

köylüyü şehre getirmek teşebbüsü değildir. Köylünün köyüne, arazisine sevgi ile bağlı olarak köyünde çalışması için yapılmıştır... ”²¹⁵.

Kütahya Milletvekili Dr. Ali Süha Delilbaşı,

“... memleketle alâkası olan, memlekete merbut olan herkes gibi bendeniz de kendimi idrak ettiğim zamandan beri en büyük davanın köy davası olduğunu idrak etmiş bulunuyorum. Köy kalkınması için muhtelif fikirler, nazariyeler serdedilmiş bulunuyor... Köylünün kalkınması demek daha ziyade onun hayat şeraitinin medenî memleketlerde onun mümasili vaziyette bulunanların hayat şeraitine binnisbe yaklaşması demektir. Halbuki bu gün köylerimizle, hattâ mekteb bulunan köylerimizde verdiğimiz tahsil, eğitmen usulüyle verdiğimiz tahsil bu gayeyi teminden çok uzaktır. Hepimizin bildiğimiz gibi açık bir hakikattir ki, köy mekteplerinde verilen tahsil klâsik tahsil çok defa hayatî kıymeti haiz olmadığından az bir zaman sonra unutulur. Görüyoruz ki, köy mektebinde okumuş bir çocuk genç yaşına geldiği ve askerlik çağını idrâk ederek orduya çağırıldığı zaman maatteessüf okuma ve yazmayı da bilmeyen bir vasıfta gelmektedir. Bu itibarla... amelî faydaları olduğuna katiyetle inandığım enstitü kanununu gayet büyük takdirle karşılarım. Bir meseleyi tetkike layık görmekteyim. Bendeniz köylü ile şehirli arasında ruhiyat noktasından bir fark olmadığını iddia etmeyeceğim... Elverir ki, biz köylüye iyi bir yol göstermiş olalım. Hiç bir zaman köylüye iyi bir iş verilmiş de köylü bunu kabul etmemiştir denemez. Efendiler, memlekette büyük içtimaî inkılaplar yaptık. Meclisin gerek içinde ve gerek dışındakilerin mühim bir kısmı bendeniz de şahsen itiraf ediyorum, bendeniz de dahil olduğum halde bazı tereddüt vakfeleri geçirdik. Acaba cemaat bu inkılapları hazmedebilecek mi? Köylü çok defa, hiç olmazsa şehirli derecesinde, şehirli gibi bütün yapılan bu inkılapların hepsini kabul etti, benimsedi. Ahlâkiyat noktasından, bendeniz keza şehirli, köylü diye iki zümrenin mevcudiyetine inananlardan değilim... ”²¹⁶.

Muş Milletvekili Hakkı Kılıçoğlu’da bu kanunun gelmesinin gerekli olduğunu ifade ederek,

²¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 75.

²¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 76.

“...Muallim mektepleri niçin muvaffak olamadı, oradan yetişenler neden köylere gitmediler, gittilerse niçin kaçtılar? Bence bu, tek bir kelime ile, iman meselesidir. Biz bunlara vazifeleri hakkında bir iman vermedik, bir misyoner vazifesi takip etmedik. Eğer bunları yapmış olsaydık, pekâlâ muvaffak olurlardı... Eğer muallim mekteplerinde muallimleri yetiştirirken onlara bu ruhu telkin edebilseydik, gönderilen yerlere giderler ve gittikleri yerlerde dururlardı. Muallimlerin vazifesi yalnız A, B, C öğretmekten ibaret değildir. Bilhassa bizim memleketimizde. Gittikleri yerlerde Cumhuriyetin, inkılâbın, medeniyetin bütün esaslarını anlatacaklar, onlarla gece gündüz uğraşacaklar, hakikî imanlı, meslekli genç yetiştireceklerdir. Eğer bu ruh bu enstitülerde verilmezse emek boştur...”

diyerek kanunun kültür politikası işlevine değinmiştir²¹⁷.

Maarif Vekili sıfatıyla İzmir Milletvekili Hasan Ali Yücel yukarıda milletvekillerinin ifade etkileri konulara da cevap verecek şekilde kanun layihası hakkında uzun bir konuşma yapmıştır. Hasan Ali Yücel öncelikle Türkiye’deki şehir ve köylerdeki okur yazar oranı hakkında istatistik bilgiler vermiştir. Yücel,

“... Şu halde 13 milyon köylü nüfusuna mukabil 370 bin çocuk okutmaktayız. 4 milyon şehirli nüfusa mukabil 415 bin çocuk okutuyoruz. Bunu hulâsa edecek olursak, şehirlerde oturan vatandaş çocuklarının yüzde 80’ni okuldadır. % 20’si okumaktan mahrumdur. Köylerde oturan 13 milyon vatandaşımızın çocuklarını da nazarı dikkate alırsak bunun ancak %’25’ni okutabiliyoruz, % 75’ni okutamıyoruz. Binaenaleyh, okutmak, okutamamak nispeti şehirli ile köylü arasında hemen hemen tersinedir. İşte sizlere arz edeceğim levha budur. Bu levha karşısında bulunan Hükümetiniz vaziyeti halledici bir tedbir bulmak için çalışmış ve 13 milyon gibi büyük bir kütlenin oturduğu, yaşadığı köy muhitindeki evlâtlarımızı yüzde yüz okutmak için emek sarf etmiştir. Bu kanun o emeğin ifadesidir...”

diyerek kanunun gereğini ifade etmiştir. Yücel, “ilk öğretim davasını halledeceğine inandığımız bu kanunla huzurunuzda gelmiş bulunuyoruz” diyerek memlekette eğitimin durumu hakkında şu bilgileri vermiştir:

²¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 77.

“...Köylerimizin umumî vaziyetini mütalaa alınca gördük ki, 40 bin köyden ancak 8 bininin nüfusu dört yüzden yukarıdır ve 32 bin köyümüzün nüfusu dört yüzden aşağıdır. Bu 32 bin köyün 16 bininin nüfusu da 150’den azdır. Binaenaleyh, 16 bini 150 den aşağı, mütebaki 16 bini 150’den yukarı ve 8 bini 4 yüzden yukarı olan köyleri öğretmenlemek ve burada bulunan köylümüzün çocuklarını okutmak üzere tedbir almak mecburiyetindeyiz. Bu gün köylerde fiilî olarak çalışmakta olan okullarımız 4.500’dür. Eğitimci okullarımız da 4 bin ve orada okuttuğumuz çocukların adedi ise 19 bindir. Şu halde köylerimize göndereceğimiz öğretmenleri birinci kademedede nasıl hazırlamak lâzım geliyor; evvelâ bunu düşünmek iktiza ediyordu. Onu halle çalıştık. Şimdiye kadar şehir muallim mekteplerinden köye gitmiş olan ve orada hakikaten idealist bir ruhla çalışmış bulunan öğretmen arkadaşlarımız yok değildir. Onların mühim bir kısmının köylerde duramamış olmaları sadece bir idealizm noksanından ileri gelmemiş; hazırlama hususunda gittikleri muhite intibak edecek melekeyi onlara vermemiş olmamızdan doğmuştur. Dava, sadece bir vatanperverlik, bir mefkûrecilik davası olarak mütalaa edilemez. Bunu fiilî olarak bildiğiniz için o şekilde bu gençleri yetiştirelim ve hayat tarzları o şekilde olsun ki kendilerine köyde vazife verdiğimiz takdirde tabii olarak okul hayatları devam ediyormuş gibi olsun, vazifelerine memnuniyetle gitsinler, bu işleri seve seve görsünler diye düşündük. Onun için köy enstitülerini kurmağı düşündük. Köy enstitülerinin mahiyetlerini anlatmadan evvel burada iki arkadaşımın işaret ettiği bir noktaya parantez içinde cevap vereyim. O da enstitü tâbirine dairdir. Biz bu müesseselere köy öğretmen okulu demedik. Çünkü evvelce bu isimde müesseseler vardı. Bunları ona bağlamak istemedik. Bunlar yepyeni şeylerdir. Enstitü kelimesini biz Frenklerin telâffuz ettiği tarzda aldık ve buna alıştık. Bu isim, bazı memleketlerde büyük, yüksek amelî müesseselere verilmektedir. Meselâ Ziraat Enstitüsü bu manâ ve mahiyette isimlendirilmiştir. Ziraat enstitüsü bir yüksek okuldur. İçerisinde amelî faaliyetler vardır, ilmî araştırmalar yapılır. Fakat bir kısım memleketlerde bu ismi yalnız böyle yüksek derecedeki okullara veya ilim müesseselerine vermezler. Daha aşağı derecede olanlara da vermektedirler. Fransa’da, ve İtalya’da böyledir. Bizde de buna alışılmıştır. Bildiğiniz gibi İsmet Paşa Kız Enstitüsü, nihayet orta derecede bir okuldur. Buna enstitü denilmesinin

sebebi içerisinde talebesini amelî faaliyete sevk edici, tatbikat yaptırıcı ve meleke kazandırıcı bir takım atölyelerin ve faaliyetlerin bulunmasıdır. Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazarî tedrisat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi amelî bir takım faaliyetlerde bulunduğu için okul adıyla anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi, muvafık gördük. Enstitüde yetişecek öğretmenlere umumî ve meslekî kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi, bunlara köye gittikleri vakit köy hayatında âmil, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, reyî alınabilecek insan olabilmesi için amelî bilgiler de verilecektir. Bunun bel kemiğini, amelî bilgi ve melekenin esasını, gidecekleri, çalışacakları muhit köy olduğuna göre, ziraatın teşkil edeceği şüphesizdir. Onun için enstitüleri kurarken bunları nerelerde açmak lâzım olduğunu iklim bakımından, ziraat şartları bakımından tetkik etmek ve o suretle bunları tesis etmek muvafık olacağı kanaatinde bulunarak Ziraat vekâletinden sormağı muvafık bulduk. Öyle yaptık. Binaenaleyh enstitülerin tesis edileceği mntıkalar ihtisas vekâleti olan Ziraat vekilliği tarafından tespit edilmiştir. Yine parantez içinde ve bu vesile ile bu hususta endişe izhar eden arkadaşşıma cevap vereyim: Bu işte idarî bir mahiyet mevzubahis değildir. Filân vilâyet büyük, filân vilâyet küçük meselesi yoktur. Arz ettiğim gibi ziraî mahiyet ve iklim mevzubahistir. Bilfarz Isparta'da açılacak enstitüde Konyalı çocuklar da okuyacak, bu köy enstitüsünde Konya'nın ilk öğretmen eksiğini tamamlayacak elemanlar yetişmiş olacaktır... Enstitülere alınacak talebenin seçiminde düşündüğümüz şu olmuştur; şimdiye kadar ilk öğretmen yetiştirmekte uğradığımız hataya şu veya bu mülâhaza ile yeniden düşmemek için kati olarak köyde yaşamış ve köy ilk okullarının her iki devresini bitirmiş çocukları almayı doğru bulduk. Arkadaşlarım biliyorlar ki, bir seneden beri memleketimizde mevcut üç sınıflı köy ilk okullarını beşe çıkarmak yolundayız. Bu sene bunların dördüncü sınıfları tam teşekkül etmiştir. Bir kısmının beşinci sınıfları da açılmıştır. Önümüzdeki sene dördüncü ve beşinci sınıflar tamamen açılmış ve işler bir hale sokulmuş bulunacaktır. Binaenaleyh esasen köyde mevcut olan ve bu seneden evvelki senelere kadar üç sınıflı olan köy okulları beşe çıkmış olacaktır. Oradan gelecek çocukları, şu veya bu şekilde tereddüde mahal vermeksizin, imtihan ederek, karakterlerini yoklayarak ve

bedenî kabiliyetlerine bakarak, seçip enstitülere alacağız. İçtimaî bir sınıf doğurma meselesi mevzubahis değildir. Partimizin programında da yazıldığı veçhile esasen rejimimiz sınıf ve imtiyaz kabul etmez. Yalnız hayat tarzı bakımından meslekî zümreler, biz ister kabul edelim, ister kabul etmeyelim, mevcududur, çiftçi vardır, demirci vardır, tüccar vardır, memur vardır. Bunlar bir takım çalışma ve iş zümreleridir. Başka bir siyasî ayrılık ifade eden kümeler değildirler. Böyle olduğuna göre zaten köylü ve çiftçilik etmekle meşgul olan vatandaşlarımızın çocuklarını okutmak için onların hayatından başka bir hayatla ülfet etmemesini istediğimiz ve o bakımdan yetiştirdiğimiz insanları yeni bir sınıfın müvellidi addetmeyi bendeniz doğru bulmuyorum. Kaldı ki bizim arzumuz, bir arkadaşımızın da burada izah ettiği gibi, köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü, bu arz ettiğim bilgi ve melekelerle teçhiz edip onları şehre akın eder vaziyete getirmek değildir. Onları müstahsil, kendi tarlasında ve muhitinde kuvvetli yapmak ve istihsal kabiliyetini arttırıp memleketin sosyal seviyesi kadar ekonomik seviyesini de yükseltmektir. Binaenaleyh sınıf teşekkülü hatıra gelemmez. Bu suretle köylere sevk edeceğimiz öğretmenleri yetiştirecek bu müesseselerin gayesini tebarüz ettirdikten ve oraya alacağımız çocukları nasıl alacağımızı arz ettikten sonra iki noktayı yüksek huzurunuzda tebarüz ettirmek isterim: Bu enstitüden çıkacak öğretmenler ilk tahsil vermek bakımından şehir öğretmen okulundan yetişecek arkadaşlarından aşağı olmayacaktır. Çünkü bizim köyde vereceğimiz ilk öğretim, şehirde vereceğimiz ilk öğretimden aşağı olmayacaktır. Bunları beş senede yetiştiriyoruz. Köy okullarında da ilk tahsili beş senede veriyoruz. Fakat fark şuradadır: Köy ayrı bir muhittir, tabiat ve ekonomik bakımından. Burada o muhite hazırlıyoruz, şehirdekini de şehir muhiti için hazırlamaktayız, o kadar... Onun içindir ki, enstitülere alacağımız gençleri beş senelik bir tahsile tâbi tutacağız... Bir arkadaşım da başka bir kaygı izhar ettiler. Gene bu öğretmenler vazife aldıktan sonra başka işlere giderler, devlet memuriyetine kaçarlar, buna mani olacak tedbirler almalıdır buyurdular. Bu tedbir işin mahiyetinden çıkmak üzere alınmış demektir. Çünkü biz tarlasını vereceğiz, tarlasını ekmek için her türlü vasıtayı vereceğiz; evini vereceğiz ve bundan ayrı olarak da ücret vereceğiz. Bu yaşama imkânlarını kendi tahsil seviyesine göre bu arkadaş başka yerde

bulamayacaktır ve başka yere gitmeyecektir. Kaldı ki köy öğretmenine biz otuz senelik bir hizmeti mecbura tahmil ediyorduk. Encümendeki arkadaşlar bu otuz seneyi yirmiye indirmeği muvafık buldular, biz de kabul ettik. Şu halde yirmi senelik bir mecburî hizmetleri var demektir. Bu mecburî hizmet şu düşünce ile konmuştur. Köyden aldığımız, enstitüye getirdiğimiz ve oradan okutup çıkarttığımız bu gençler, kız olsun, erkek olsun iki vazifesi olduğunu ve bu vazifelerinin hayatlarının sonuna kadar devam eder mahiyette bulunduğunu evvelden bilsinler. Vazifelerinden biri memleket müdafaasıdır, ikincisi de köydeki çocukları okutmaktır. Bunun haricinde vazifeleri yoktur. Bunu bilsinler ve böyle yapsınlar. Onun için kaçmak mevzubahis değildir, gitmek mevzubahis değildir. Esasen cazip noktaları olduğunu kanun mütalaa edildiği zaman bütün arkadaşlarımız görecektir. Fazla söyleyerek başınızı ağrıtmak istemiyorum. Yetiştireceğimiz bu öğretmenlerle, 15 senelik programımız tahakkuk ettiği zaman asgarî bir buçuk milyon köylü çocuğu okuma imkânı kazanacaktır. Emin Sazak arkadaşım, eğitimler hakkında bazı endişeler izhar ettiler. Eğitimlerimiz hakikaten çalışkan, vazifesini sever ve bilaistisna her yerde müfit olmaktadırlar. Kendilerinden memnunuz. Bu teşkilâtı idame etmek faydalıdır. Ve bir müddet için zarurî olacaktır. Bunu şimdi getirdiğimiz kanunla karıştırmamak lâzımdır. Çünkü eğitimler askerlik vazifesini yapmış, ve bir senelik kurstan geçmişlerdir. Onlara bu gün de fiilî olarak beş senelik ilk tahsil verdiremiyoruz... Bu kanun en aşağı 15 sene sonraki bir hakikati bu gün bize tatlı bir hayal olarak düşündürmektedir” şeklinde ifade etmiştir²¹⁸.

24 madde ve bir geçici maddeden oluşan Köy Enstitüleri Kanunu’nda dikkati çeken maddeler ise şunlardır:

Madde 1-Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif vekilliğince köy enstitüleri açılır. (madde kabul edilmiştir)

²¹⁸TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 77-80.

Madde 2-Bu enstitülerin 1 numaralı cetvelde gösterilen maaşlı muallim ve memurları 3656 sayılı kanunun ikinci maddesine bağlı cetvelin Maarif vekilliği kısmına ilâve edilmiştir. (madde kabul edilmiştir)

Madde 3-Enstitülere tam devreli köy ilk okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınırlar. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif vekilliğince tespit edilir.

TBMM oylanması sırasında kanunun maddeleri üzerinde görüş bildirmek isteyen milletvekillerine söz verilmiştir. Kanunun üçüncü maddesinde geçen “*tam devreli köy ilk okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstait köylü çocuklar seçilerek alınırlar*” ifadesine vurgu yapan konuşmalar yapılmıştır. Bingöl Milletvekili Feridun Fikri iki hususta itiraz etmiştir.

“Birisi köy hükmü mesabesinde olan bazı vilâyet ve kaza merkezlerimiz vardır... Böyle vilâyet ve kaza merkezleri olması yüzünden köy mahiyetinde olan bir çok yerlerimizin çocukları bu istifadeden mahrum olacaklardır... Bu itibarla bendeniz bir takrir takdim ediyorum... Bazı şehir ve kasabalar vardır ki, kendisine civar köy çocukları gidip ora mekteplerinde okuyorlar. Binaenaleyh kanunun ibaresi mutlaktır. Buna göre memleketin bir çok yerlerinde bir çok çocuklar bu mekteplerden ve bu kanunun temin ettiği nimetlerden müstefit olamayacaklardır. Onun için prensip itibarıyla bu iş nazarı itibara alınacak olursa encümente daha esaslı şekilde meselenin halline imkân olur.”²¹⁹

İstanbul Milletvekili Kâzım Karabekir;

“Bendeniz de bu maddenin encümenlerde yeniden esaslı surette düşünülmesini rica edeceğim. Bu gün her milletin bütün kültür vasıtalarını kullanarak tesisine çalıştığı bir millî vicdan ve millî şuur vardır, biz ise, bütün medeniyet alemi ile temasta bulunan; şehir ve kasabalardaki aynı şartları haiz olan çocukları köylere göndermeyeceğiz, yalnız köy hayatını gören, gözünü köyde açmış, medeniyet alemi ile hiç bir teması olmayan bu asrın kültürünü taşımayan bir kısım vatandaşları alacağız. Onlara hususî tahsil vererek götürüp köylülerimizde millî

²¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10,1940, s. 82.

vicdan uyandıracaktır. Mesele yalnız ziraat yapmak hayatını temin etmek değildir. Bu gün bir milletin fikrinin ve vicdanının aynı suretle çarpması lâzımdır. 40-50 sene sonrayı tasavvur buyurun. Şehir ve kasabalardaki medeniyet alemi ile, ailelerinin görgüleri ile hiç teması olmayan bir heyeti talimiyenin yetiştirdiği köylü sınıfının taşıdığı ruh ile kasabalılar ve şehirliler arasındaki derin uçurumu tasavvur buyurun. Bilhassa öyle bir vaziyette ki, bütün cihanda herkes birer doktrinle kendisine hazır asker ararken biz kendi devlet hayatımızı tedvir eden şehir ve kasabalıları köylere göndermeyeceğiz. Onlardan köylere mahrum edeceğiz. Uzun zaman sonra kendi dilimizle onlarla arlaşamayacağız. Halbuki başka alemler onlara tamamı ile el salmış olacaklar. Onun için bendeniz Maarif vekili arkadaşımızın fikrinde bulunmuyorum. Parti programımızda sınıf yok diyoruz. Fakat elimizle tesis ediyoruz kanaatindeyim. Çünkü seneler ilerledikçe köyler ile şehirler arasında dehşetli bir kültür farkı olacaktır. Millî vicdanlar ayrılacak memlekette tamamıyla iki tabaka teşekkül edecektir. Aynı şartları haiz, şehirlerde ve kasabalarda ilk mekteplerden çıkan ve köylere gitmeyi arzu eden vatandaşları da bu haktan mahrum etmemeliyiz. Hususiyle Anadolu'dan Şarka doğru gittiğimiz zaman şehir denen şeyler köyün biraz büyüğüdür. Bu gün Erzurum'u alınız, Sivas'ı alınız, orada memur çocukları ve tüccar çocukları hariç hepsi ziraatla ve köy hayatıyla meşguldürler. Köylere nazaran onların medenî alemle bir az daha fazla teması vardır. Onun için köylülerimizi böyle kültür sahasında az görgülü yarı münevverlerin nüfuzuna hatta maddî manevî tahakkümüne bırakmaya bendeniz istikbal için çok tehlikeli görüyorum.”²²⁰

İstanbul Milletvekili İbrahim Alaeddin Gövsa Osmanlı Devleti döneminde ilk öğretim konusuna değinerek genel bir değerlendirme yapmıştır. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel tekrar söz alarak konuşmacılara cevap vermiştir.

“...bu yapılacak köy enstitüleri ayrı bir terbiye prensibine tâbi tutulmayacaktır. Mevcut Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve onun ruhu icra vaziyetinde olan insanlara emrediyor ki, bu memleket içerisinde bir terbiye esası vardır; köy, kasaba, şehirde ve bunların dışarısında başka bir yer varsa oralarda da ancak bu prensip tatbik olunur. Binaenaleyh, köy enstitülerinde ayrı bir terbiye prensibi, diğer

²²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10,1940, s. 85.

okullarda ayrı bir terbiye prensibi güdülemez. Terbiye prensiplerimiz parti programında yazılıdır. Onları tahakkuk ettirmek bize düşen vazifedir. Bunun için köy, şehir ayrılığı mevzubahis edilemez. Amma köy hayatı da şehir hayatı değildir. Hatta köye benzer mahiyette kurulan kasabalarımız dahi bünye itibarıyla köy değildir. Binaenaleyh, terbiye vahdeti bu gün mevcuttur, yarın da mevcut olacaktır, böyle bir ayrılık yoktur. İkinci noktaya ve itiraza gelince: Bu maddede “Beş sınıflı köy ilk okullarını bitirmiş köylü çocukları alınır” denilmesinin sebebi bu çocukların esasen başka yerden gelmesine imkân olmamasıdır. Demin maruzatta bulunurken söyledim, bir sene sonra bütün köy ve şehirdeki ilk okullar beş sınıflı olacaktır. Köylerin ilk okullarından çıkmış bulunanlardan şu ve bu evsafa bulunanları seçip alacağız. Dava şudur: şimdiye kadar şehir öğretmen okullarına, hatta köyden gelmiş çocukları aldığımız halde kaloriferli, fazla konforlu tertibatlar ile, bildiğiniz tarzı hayatta yetiştirdiğimiz çocukları (Yine tekrar edeyim idealizm noksanından değil, alışkanlık olmadığından dolayı) köye gönderemedik, çokları bu işi yapamadılar. Aynı hataya düşülmesin diye bu kaydı kati olarak koyduk ve encümenlerdeki arkadaşlarla uzun uzun münakaşalardan sonra onlar, bu kaydı takviye bile ettiler... Esasen kanunun adı, köy enstitüsüdür. Burada yetişecekleri köye göndermek istiyoruz. Köyü, kanun tarif etmiştir. Bu gün köye benzer kasabadır, köye benzer şehirdir diye indî bir tasnif yapmağa hakkımız yoktur... fakat davanın esasını bozmayalım ve bozmamak için maddeyi olduğu gibi bırakalım.” (Zabıt Ceridesi C.10,1940:85). Kazım Karabekir devamla, “Evvelâ şunu arz edeyim ki, bendeniz verilecek tahsilin ayrılığından bahsetmedim. O çatı altında toplanacak olanların saf köylü çocukları olduklarını, binaenaleyh, şehirler medenî alemin bir çok safahatı ile ilerlerken onların temastan ayrı olarak büsbütün saf vaziyette kalmaları ihtimali nazarı dikkati celp ediyor...”

Hasan Ali Yücel devamla,

“...bir vatandaş şehirde hayat geçiriyor ve köyü tanıımıyorsa o, millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mahiyet arz eder, köyde oturmuş şehri tanıımıyorsa o millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mevcudiyet arz eder, şeklinde bir dava mevzubahis olamaz. Şehirde otursun, köyde otursun, ülkümüz birdir. Bu ülkünün duyuluş tarzı birdir. Belki seviye, tahsil, muhit insanların telâkkilerini

değiştirebilir. Fakat bu telâkkilerin esası, belkemiğini teşkil eden şey değişmez. Onun için enstitüleri köy civarında tesis ediyoruz... Feridun Fikri arkadaşımızın hassasiyetini pek yerinde buluyorum. Fakat köy mahiyetinde kasaba ne demektir, anlamıyorum... Haklı olarak söyledikleri şey bazı vilâyetlerimizde ilk öğretim bakımından daha dikkatli mesaiye lüzum olduğudur... Mesele, köylü çocuğunu hayat bakımından köylülük mahiyetini kaybetmeksizin yetiştirmektir, bu davayı hiç bir suretle zayıflatmayalım diyorum.”²²¹

Şeklinde düşünce belirtmiştir. Her üç teklif de okunarak oylamaya sunulmuş ve teklifler kabul edilmemiş, üçüncü madde aynen kabul edilmiştir.

Madde 6-Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin edenler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir. (Madde kabul edilmiştir.)

Ayrıca; enstitülerin kuruluş amaçlarına açıklık getiren 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Yasası’nın 1., 3., 4., 5. ve 6. maddeleri ise şu şekildedir:

“Madde 1-Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince Köy Enstitüleri açılır.

Madde 3-Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müsait köylü çocuklar seçilerek alınır. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. Öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif Vekilliğince tesbit edilir.

Madde 4 — Enstitülere kabul edilenler sıhhi sebebden gayri sebeblerle müesseseden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları müddete isabet eden masraf, kendilerinden veya kefillerinden alınır.

²²¹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10,1940, s. 86.

Madde 5 — Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler, Maarif Vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecburdurlar. Mecburî hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılanlar. Devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede bulundukları zamana aid masrafın iki misli alınır.

Madde 6-Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir.”²²²

Yasanın birinci maddesinde Köy Enstitüsü açma yetkisi Maarif Vekilliği'nin sorumluluğuna verilirken, yasaya göre, beş sınıflı köy okulunu bitiren sağlıklı ve yetenekli çocuklar seçilecek ve okullara kabul edileceklerdir. Esasında Kanunun 3. Maddesinde köylü gençlerin, okullarda, köy kalkınmasında lider olarak görev yapabilecek şekilde yetiştirilmesinin amaçlandığı düşünülebilir. Kanun öğretmen yetiştirme ile birlikte, öncelikle köy sorunlarına çözüm aramanın araştırmasından çok, toplumun iktisadi kaynaklarına etki etmek için hazırlandığı düşünülebilir²²³. Enstitüleri bitirip görevlerine atananların mecburi hizmet yılları yirmi yıldır. Bu sürenin uzunluğu köye öğretmen gönderilmesi meselesine de çözüm üretmek amaçlıydı. Ayrıca enstitü mezunları altı yıl süresince 20 lira, altıncı yılın sonunda 30 lira ve on beşinci yıl sonunda ise 40 lira maaş alacaklardır. Öğretmenlere göreve başlamalarını takip eden süreçte bir defaya mahsus olmak üzere 60 lira sermaye, tarım araç ve gereçleri ile ailesi

²²² Kanun metninin aslı için bkz. *TC Resmî Gazete*, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491, s.13682.

²²³ Enstitülerin amacı; anayasada yer alan Atatürk ilkeleri başta olmak üzere özellikle köy kalkınmasında işe yarayacak bilgi ve becerilerin öğretilmesi, köye ve köy kültürüne girmesi gereken bilgi, iş ve alışkanlıkların öğrenciye kazandırılması, pratik çalışmalara önem verilmesi ve nihayet, düşünen, yapan ve yaratan, bilimsel ve toplumsal bilince sahip kişilikli insanların yetiştirilmesi idi. Bkz. KURT, E., (2004), “Köy Enstitülerinin Genel Özellikleri”, *Köy Enstitüleri ve Öğretmen Yetiştirme*, (Yay.Haz.: Ayşe Çakır İlhan-Fatma Hazır Bıkmaz), Ankara: AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., s. 43.

ile geçimlerini temin edebilecekleri arazinin devlet tarafından tanzim edilmesi de öngörülmüştür²²⁴.

Fakat Meclis görüşmeleri neticesinde Kanunun, Türk eğitim sistemine olumlu katkılarının yanında, uygulamada yarattığı olumsuzlukların da olduğu söylenebilir. Özellikle beş yıllık eğitimin ardından köyden seçilen çocukların tekrar köye öğretmen olarak gönderilmeleri ve mecburi görev sürelerinin uzun olması, şehirde görevlendirilen öğretmenlerle aralarında dengesizliğe yol açtığı bunun yanında Kanunun sosyal yaşamdaki hareketliliği de olumsuz yönde etkilediği yapılan eleştiriler arasındadır.

TBMM üye sayısı 429, oylamaya katılan milletvekili sayısı 278'dir. Oylama sonunda kabul oyu kullanan milletvekili sayısı 278 olup ret oyu kullanan milletvekili olmamıştır. Oylamaya katılmayan milletvekili sayısı 148 ve münhaller sayısı ise 3'tür²²⁵.

Kanunun kabul edilmesinden sonra Maarif Vekili sıfatıyla Hasan Ali Yücel şu konuşmayı yapmıştır:

*“Sayın arkadaşlarım, bizim hazırladığımız, encümenlerin üstünde çalıştığı bu kanun layihasını şu anda kabul etmiş bulunuyorsunuz. Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsen, uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahit oluyorum. Onun için yüksek heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihî anda en derin teşekkürlerimi arz ederim”.*²²⁶ TBMM’nde kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu Köy Enstitülerini İlk Öğretmen okulları ile birleştiren 6234 sayılı kanun çıkarılıncaya kadar uygulanmıştır.

Oylamaya katılan milletvekillerinin oybirliğiyle kabul edilen kanuna göre göre; Köy Enstitüleri, kültür kalkınmasının en önemli araçlarından biri kabul edilmişti.

²²⁴ Necdet Aysal, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* s. 35-36, Mayıs Kasım 2005, s. 274.

²²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 35.

²²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 92.

Nitekim; 1940 yılında Meclisin yeni çalışma döneminin başlaması nedeniyle bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı İnönü;

“Köy Enstitüleri Kanunu, hayırlı uygulaması şimdiden övülmeyi gerektirecek maddelerle doludur. Memleketin türlü bölgelerinde açılan 14 Enstitüde şimdiden 6000 öğrenci yetişmektedir. Bu kuruluşlar 15 yılda Türkiyede ilk öğretim meselesini tam olarak halletmeye imkân verecektir.”

demiştir.²²⁷ Köy Enstitülerine bağlanan bu ümit gün geçtikçe şiddetlenecek ve (Köy Okullarını Ve Enstitülerini Teşkilâtlandırma Kanunu) tasarısının görüşülmesinde daha da büyük bir açıklıkla meydana çıkacaktır.²²⁸

2.5. Hükümet Programlarında Köy Enstitüleri Kanuna Dair Düzenlemeler

Sistemin olgunlaştırılması ve daha önce işaret edilmeye çalışılan geçen olumsuzlukların giderilmesi ve amaçlı daha önce II. Saydam Hükümeti (3.4.1939-9.7.1942) döneminde üç sınıflı köy okulları beş sınıfa çıkarılmış, 1939-1940 öğretim döneminde program dahilinde dersler sabah veya öğleden sonra başlatılarak köy çocuklarının ailelerine yardım edebilmeleri sağlanırken okula devam etme sorunu da çözümlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bahsi geçen Hükümet döneminde 16 Haziran 1942 yılında 4274 sayılı “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu” kabul edilmiştir. Kanuna göre, Köy Bölge Okulları, ilkokullardan sonra dört yıllık eğitim veren amacı üretken vatandaşlar yetiştirmek olan okullar olarak tanımlanmıştır. Bölgeye giren köylerdeki ilkokulları bitirenler arasından köye seçilip gönderilen yetenekli öğrenciler bu okullarda 16 yaşlarına kadar eğitim ve öğrenim göreceklidir.²²⁹ İbrahim Ethem Başaran Kanun düzenlemesine ilişkin özetle şu tespiti yer vermiştir:

“Köy Bölge Okulu, zorunlu öğretim süresini dokuz yıla çıkarmak için yapılan ilk bilinçli adımdır. Hiç değilse köy çocuklarının bir kesimine, üreticiliğine yönelik

²²⁷ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-3, Milli Şef Dönemi*, s. 97-101.

²²⁸ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-3, Milli Şef Dönemi*, s. 103.

²²⁹ Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, s. 44.

temel eğitim vermek için olanak hazırlanmıştır. 1945'ten sonraki hızıyla sürdürülebilseydi 1970'lerde dokuz yıllık temel eğitim görmüş üretici bir kuşak Türkiye nüfusunun çoğunluğunu oluşturacaktı."²³⁰

Saydam Hükümetini takiben kurulmuş olan Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (9.7.1942-9.3.1943) programında, sayıca az olmasına rağmen, "*Köy Enstitüleri köylerimizi ve köylülerimizi daha şimdiden yükseltmeye başlamıştır... Türk genci bir tek yoldan aynı hedefe yürümek için hazırlanıyor*" ifadesine yer verilmiştir.²³¹ I. Saraçoğlu Hükümeti döneminde, 15.1.1943 tarihli 4357 sayılı "Hususi İdarelerden Maaş Alan İlköğretim Öğretmenlerinin Kadrolarına, Terfi, Taltif ve Cezalandırmalarına ve Öğretmenler İçin Teşkil Edilecek Olan Sağlık ve İctimai Yardım Sandığı ile Yapı Sandığına ve Öğretmenlerin Alacaklarına Dair Kanun" yürürlüğe girmiştir. Kanun özellikle ilköğretimin geliştirilmesi ve öğretmenlerin geçim durumlarını kolaylaştırıcı maddeleri bulunan kanun daha öncede üzerinde durulan öğretmen maaşlarındaki problemlerin giderilmesi açısından önem taşımıştır.

II. Saraçoğlu Hükümeti (9.3.1943-7.8.1946) programında doğrudan Köy Enstitülerine ilişkin bir gönderme olmamasına rağmen bu dönemde önem arz eden düzenleme 17 Mart 1944 tarihinde verdiği "İlköğretimin geliştirilmesi" hakkındaki rapor üzerine yapılmıştır. 1940'lı yılların önemli sorunları arasında telakki edilen kız çocukların okula gönderilmemeleri ya da okulu bitirmeden okuldan alınmalarıdır. Raporda, yapılması kararlaştırılan konular arasında enstitüler özelinde şu esaslara işaret edilmiştir:

1. Köy Enstitülerden mezun olacak öğretmenleri köylere yerleştirmek için alınması gerekli kanuni önlemleri zamanında alarak köy okullarına ayrılacak araziye sağlamak, okul binalarını hazırlatmak ve ilgililerin bu alandaki çalışmalarını sıkı bir surette takip etmek,

²³⁰ İbrahim Ethem Başaran, *Temel eğitim ve Yönetimi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 36.

²³¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 6, Cilt: 27, s. 24-25.

2. Hükümetin elindeki her türlü imkânlardan yararlanarak halka ilköğrenimi anlatmak²³²

Recep Peker Hükümeti (7.8.1946-5.9.1947) önceki hükümetlerden daha geniş ölçüde programında enstitülere dair değerlendirmelere yer vermiştir. Özetle;

*“Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir...Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma işi öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama on yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette Bakanlar Kurulu’na teferruatlı bir uygulama planına bağlanacaktır. Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usullere bağlanacaktır. İlkokullarını bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının teşkiline devam edecektir. Köy Enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir milli duygu içinde yetiştirmelerine dikkat edilecektir. Enstitülerde yetiştirilmekte bulunan köy sağlık memurlarının sayısı artırılacaktır.”*²³³ Ayrıca programda, okulsuz bütün köylerin, on yıllık süre içinde okula ve öğretmene kavuşturulması için ayrıntılı bir plan hazırlanması kararlaştırılmış, ayrıca ilkokulu bitiren köy çocuklarının köy yaşamında işe yarayabilecek bir meslek sahibi olabilmeleri için bölge okullarının yapımına devam edilmesi hükümet programında yer almıştır.²³⁴

Recep Peker Hükümetini takip eden I. Hasan Saka (10.9.1947-10.6.1948) ve II. Hasan Saka Hükümetleri (10.6.1948-16.1.1949) programlarında Köy Enstitülerine doğrudan bir gönderme olmamakla birlikte hükümetler döneminde 5210 Sayılı Kanunu düzenlemesi ile enstitülerin inşa sürecinde köylü vatandaşlara sorumlulukları bildirilmiştir.

²³² Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1968, s. 48.

²³³ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Cilt: 1, s. 35-36.

²³⁴ 19.2.1947 Tarih ve 5012 Sayılı Kanunla, 4247 Sayılı Kanun’un 25. Maddesinin 1. fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “Madde 1: Köy halkından olan veya en az altı aydan beri köyde yerleşmiş bulunanlardan 18 yaşını bitiren ve 50 yaşını geçmeyen her erkek vatandaş köy ve bölge okulları binalarının kurulmasına, bu binalara su temin edilmesine, okul yollarıyla bahçelerinin yapılmasına ve bunların onarılmasına ve 23. Maddede yazılı diğer tesislerin vücuda getirilmesine münhasır işler tamamlanıncaya kadar yılda en çok 20 gün çalışmaya mecbur tutulur.” Bkz. Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1968, s. 50.

Tek parti döneminin son CHP Hükümeti olan Şemsettin Günaltay Hükümeti (16.1.1949-22.5.1950) döneminde 1949 yılı içinde “*Köy Eğitimi Gelişme Programı*” hazırlanması öngörüşmüştür. Bu programın hazırlanmasında göz önüne alınacak esaslar, İlköğretim Genel Müdürlüğü’nce 11.11.1948 tarih ve 65/25744 sayılı genelge ile teşkilata bildirilmiştir. Genelgede kısa sürede okulsuz köylerin okula kavuşturulmaları öngörülürken köy öğretmenlerinin işine aşama aşama son verilmesi ve atamalarının ve okul işlik yapımlarının durdurulması kararları genelgenin diğer önemli yanıdır.²³⁵

Cumhuriyet Türkiye’si’ni 12 yıl süreyle Cumhurbaşkanı sıfatıyla yönetmiş olan ve 1940’lı yılların başında Köy Enstitülerinin hızla örgütlenmesine destek vermiş olan İsmet İnönü’nün izlediği iç siyaset 1945 yılından sonra yerini çok partili sisteme bırakmıştı. 1950 yılında yapılan seçim sonucunda CHP on yıl süreyle ülkeyi yönetecek olan DP iktidarına bırakmıştır. DP’nin ilk hükümeti olan I. Menderes Hükümeti (22.5.1950-9.3.1951) sonrasında ise II. Menderes Hükümeti (9.3.1951-17.5.1954) programında, “*Köy okulları inşaatında, doğu illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyeye tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır.*”²³⁶ Hükümet programında bu ifadeler yer verilmiş olmasına rağmen Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri Köy Enstitülerinin kapatılmasının söz konusu olmadığını bildirmiş, ayrıca Köy Enstitüleri Kanunu’nun yakında çıkacağını ve Köy Öğretmen Okulları haline getirileceğine de işaret edilmiştir.²³⁷ Neticede 8.8.1951 tarihinde, 5828 Sayılı Kanunla 5210 Sayılı Kanunun 5., 6. ve 7. Maddelerinin kaldırılması hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla, köy okulları binaları ve öğretmen evleri inşaatları için Milli Eğitim Bakanlığı’nca hazırlanacak inşaat programlarına göre Özel İdare Bütçelerinden yardım yapılacağı ve inşaat için köy halkına hiçbir mükellefiyetin verilmeyeceği kabul edilmiştir. Bir başka ifade ile 5828 Sayılı Kanunla okul yapımındaki sorumluluk devlete bırakılmıştır. Kısa vadede yükümlülükten kurtulan köylüler için bir rahatlama sağlanmışsa da kırsal sahalardaki

²³⁵ Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, s. 53.

²³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 6, s. 65.

²³⁷ Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, s. 61.

yerleşim birimlerinin dağınıklığı ve ülkenin ekonomik durumunun yetersizliği muhalif tarafta karara yönelik eleştirileri yoğunlaştırmıştır.

Köy Enstitüleri Kanunu'nun TBMM'nde kabul edilmesi takip eden süreçten 27.1.1954 tarihli 6234 sayılı kanun çıkarılması sürecine kadar Köy Enstitüleri varlığını devam ettirmiştir. 6234 sayılı kanunla “Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun” enstitülerin kısa yürüyüşünü sonlandırmıştır.

2.6. Enstitülerin Kuruldukları Coğrafya Meselesi

17.04.1940 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 3803 numaralı kanunun birinci maddesinde; “*Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince köy enstitüleri açılır.*”²³⁸ denmektedir. Enstitülerin kurulduğu dönem göz önüne alındığında halkın çok büyük kısmının tarımla uğraştığı, ülkenin en temel ekonomik gelirinin tarım olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Enstitüler de bu konuda önemli bir misyon yüklenerek tarımın gelişmesi ve modernleşmesi, özellikle de köy halkının eğitimi konularına özellikle değinen ve bunu amaç edinen eğitim kurumları olarak tasarlanmışlardır. Seçilen enstitü alanları tarımsal üretime uygun ve asgari müşterekte benzer imkanlara sahip alanlar olarak seçilmiştir. Köy okullarına öğretmen, köye rehber ve ışık olarak yetiştirilecek olan köy çocuklarının eğitim görecekları alanlar köy yaşamını bire bir örnekleyebilecekleri bölgeler olarak belirlenmiştir. Bu sayede köyden izole olmaları da önlenmek istenmiştir.

Yasaya göre, 1940 ve 1942-1943 yılları arasında on dört enstitü kurulmasını planlanıyordu. Kızılçullu, Çifteler ve Gököy Enstitüsü o dönemde vardı. Trakya’da faaliyete geçirilmiş olan enstitü ise birtakım toprak sorunları ve Hitler Almanya’sının saldırgan tavırları sebebiyle bir süre faaliyete geçirilmemiştir. *1937 yılında Eğitim kursu yeri olan Cılavuz, binaları bulunan bir yer olduğundan, kuzeydoğu bölgesi için uygun idi.* Bunların yanı sıra, *Adana’da, bir Alman hastanesinin binaları*

²³⁸ Cumhuriyet Gazetesi, “Yol ve Maarif Hareketleri”, No. 6726, (17 Nisan 1940).

*kullanılacaktı. Elverişli arazi bulununca Eğitim kursu bulunan yerlerde, yakınlarında kurulacak Enstitüler vardı; Beşikdüzü, Gönen ve Akçadağ Enstitüleri. Diğerlerinin tamamı yeniden kurulacaktı. Yerleri belirlenmişti.*²³⁹

*Enstitülerin yapımı için seçilecek yerlerde su bulunması, işe yarayacak bina ve tarla bulunması, az çok taşıt vasıtaları bulunması, hastane, pazar ve hükümet dairelerine ulaşma imkânları bulunması lâzımdı büyük kentlerin dışında, köy yaşamını uygun arazisi olan, ana ulaşım yollarına yakın, su sorunu olmayan, belli bir bölgeyi temsil edebilecek özellikleri taşıyan yerlere kurulmalıydı. İdeal olarak arazinin istimlâke başvurmadan sağlanması, yerin halkı tarafından enstitü istenmesi ve yeni binalar plâna göre yapılırken kalınacak bina bulunması gerekiyordu.*²⁴⁰

Köy enstitülerinin kurulması planlanan alanların neredeyse tümünde inşaat mevsimi uzun sürmemekteydi. Soğuklar bastırmadan binalar yerleşime hazır hale getirilmeliydi.²⁴¹ Bu durum, enstitülerin kuruldukları bölgelerde karşılaşılan coğrafi zorlukların yanı sıra, bölge ikliminin mevcut koşullarıyla da mücadele ediyor olduklarını gösteren önemli bir ayrıntıdır. İklim ve yeryüzü şekillerinden kaynaklı yaşanan zorlukların mevcudiyeti, öğrencilerin barınma sorununun çözülmesi için daha yoğun ve zorlu bir çalışmayı mecbur kılmıştır.

Enstitülerin kuruluş döneminde yaşanan pek çok olay ,enstitü kelimesinin kapsadığı anlam olan; “iş içinde, öğrenme” kavramına ya da “yaratıcı olma” ilkesine ne ölçüde uyum sağlandığını göstermektedir. Enstitülerin kurulması planlanan bölgelerde halkın enstitülere karşı isteksizliği, topraklarını satarak fahiş kazanç elde ederek satmaya çalışan devlet görevlileri gibi olumsuz örnekler sıkça yaşanmış ve bu durum, kurucu direktörlerin daha fazla gayret sarfederek kendilerine yöneltilen eleştirilerle daha fazla uğraşmak zorunda kalmalarına sebep olmuştur.²⁴²

²³⁹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 200.

²⁴⁰ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 202.

²⁴¹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 216

²⁴² İzmir ile Çanakkale arasında demiryolu üzerinde bir köy olan Savaştepe halkı, orada bir enstitü kurulduğu takdirde arâzi ve kolaylıklar sağlayacaklarını vadetmişlerdi. Fakat direktör Sıtkı Akay işe başlamak üzere gelince beklenmedik bir tavırla karşılandı. Beraberinde getirdiği yükü indirmek ve taşı mak için ücretle çalışacak biri bile çıkmadı. O zaman öğrenildi ki, teklif kendini göstermek isteyen bir valinin zoru altında yapılmıştı. Direktör, halkı sözlerinde

Enstitülere genel itibariyle kuruldukları yerlerin adları verilmiştir. Ayrıca, her Enstitünün, dönemin koşulları nispetinde birden fazla ilden oluşan bir bölgeye hizmet etmesi düşünülmüştür. Böylece Türkiye'nin bütün illerinin bir Enstitünün etki alanı içinde olmasına özen gösterilmiştir.

Tablo 4'te Enstitülerin kuruluş yılları ve üle genelindeki dağılımına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Tablodan da izlenebileceği gibi köy enstitüleri, gelişmiş yerleşim merkezlerine değil, onların dışında geniş toprağı olan bozkırlara kurulmuştur.

Tablo 4 Köy Enstitüleri ve Yurda Dağılımları²⁴³

Enstitünün Adı/Bulunduğu İl	Kuruluşu	Enstitünün Kesimine Giren İller
1.Çifteler-Eskişehir	1937	Afyon, Kütahya, Uşak,
2.Kızılcıllu-İzmir	1937	Manisa, Denizli, Aydın
3.Kepirtepe-Kırklareli (Lüleburgaz)	1938	Edirne, Tekirdağ
4.Gölköy-Kastamonu	1939	Çankırı, Çorum, Zonguldak,
5.Düziçi-Adana (Haruniye)	1940	Maraş, Gaziantep
6.Arifiye-Kocaeli (İzmit)	1940	Bursa, Bilecik, İstanbul,
7.Aksu-Antalya	1940	Muğla, Mersin
8.Savaştepe-Balıkesir	1940	Çanakkale
9.Gönen-Isparta	1940	Burdur
10.Cılavuz-Kars	1940	Artvin, Ağrı
11.Akçadağ-Malatya	1940	Tunceli-Elazığ
12.Pazarören-Kayseri	1940	Yozgat, Kırşehir, Niğde
13.Akpınar-Samsun (Lâdik)	1940	Amasya, Tokat
14.Beşikdüzü-Trabzon	1940	Ordu, Giresun, Gümüşhane,
15.Hasanoğlu-Ankara	1941	Ankara, Çankırı
16.İvriz-Konya	1941	Nevşehir, Niğde

durmaya zorlamak veya geri dönmek veya duruma aldırılmadan işe zorluklar altında girişmek şıkları karşısında kaldı. Sonuncu şıkka karar verdi ve vadedilen iyi toprakların yerine köydeki sahipsiz ve bakımsız topraklara razı oldu. Bu durum yüzünden bu enstitünün gelişmesi iki kat güç oldu. Başlangıçta ideal gibi gözükken bir durum, ilk köy enstitülerinin büyük baş ağrılarından biri haline geldi. Fazla olarak, ulu orta tenkit yapan birçok kimseler enstitü işlerini yürütenlerin gösteriş için kasten en kötü yerleri seçtiği yolunda tenkitler yapmasına yol açtı. Bkz. Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 202-203.

²⁴³ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, s. 176-177.

17.Pamukpınar-Sivas (Yıldızeli)	1941	Erzincan
18.Pulur-Erzurum	1942	Bingöl
19.Ortaklar-Aydın	1944	Denizli
20.Dicle-Diyarbakır (Ergani)	1944	Urfa, Mardin, Bitlis
21.Ernis-Van	1948	Hakkâri

Bahsedildiği gibi köy yaşamı ile bağlantılı olmak amacıyla köye yakın yerleşim alanlarına kurulan Enstitüler köy çocuklarının alıştığı yaşam tarzını, modern tekniklerle harmanlayarak ideal köy öğretmenini oluşturma amacını gütmektedir. Enstitülerle ilgili olarak çok tartışılan konulardan biri olan Enstitülerde iş içinde öğrenim yapan köy çocukları ve şehir okullarında, hazırlanmış koşullar içerisinde yalnızca kültür derslerini gören şehirli çocuklar kıyaslaması burada akıllara gelebilir. Yaşanan durumun eşitliğe, halkçılığa aykırı bulunuyor olması da sıkça zikredilen bir görüştür. Bu konu hakkında kanaatimiz, mevcut durumun kendi konjiktörü içerisinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Köy ortamında çok ağır şartlar altında çalışan köylü çocuklarının enstitüye geldiğinde gördükleri ilgi, yedikleri yemek, yattıkları yataklar gibi gündelik alan ve eşyalardan bile çok etkilendikleri çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Konuyla ilgili olarak Talip Apaydın eserinde²⁴⁴ anılarını anlatmaktadır. Kendi köyündeysen yaşadıkları ile enstitüde yaşadığı hayat arasındaki konfor farkının Enstitülerden yana ağır bastığını ve iş içinde öğrenirken yaşadıkları mutluluğu yazar okuyucuya hissettirmektedir. Hal böyle iken köyde doğmuş büyümüş, orada imkansızlıklar içerisinde çalışmış bir çocuğu sırasına oturatarak sadece kültür dersleri anlatıp, belki de bugünkü sistemle sadece test çözen bir öğrenci profili yaratmaya çalışmak o çocuklara yapılabilecek en büyük kötülük olacağı düşünülebilir. Bozkırda kurulan enstitülere bir örnek Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsüdür. Talip Apaydın, kendisinin de eğitim gördüğü enstitünün ilk dönemlerinde okul çevresindeki arazinin görünüşü ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır;

²⁴⁴ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları I*, Literatür Yayınları, Birinci basım, İstanbul 1967, s.1-9

“Okulun hemen arkasından başlayan, Eskişehir yoluna doğru ulana ulana giden sıra tepeler vardı. Kumlu, kireçli topraklardı. Tek bir ağaç yoktu. Ot bile bitmeyen çırılçıplak bozkırlardı. Irmak kıyısı ise sulanabilir, düz bir ovaydı. Yer yer kendi kendine büyümüş söğüt ağaçları vardı. Bir buçuk kilometre kadar uzakta bol pencereli yapılar görünüyordu. Bir zaman devlet tarım çiftliği imiş, şimdi eğitmen kursu olarak kullanılıyordu. Bütün bu arazi okul adına istimlak edilmişti. İlerde her köşesi elimizden geçecek, işlenip yeşertilecek, türlü çeşit yapılarla doldurulacaktı. Tepeler orman olacaktı; sulanır tarlalar, meyvelik, sebzelik, yoncalık yapıp değerlendirilecekti. Bütün öğrencilerin yıllık yiyeceğini çıkaracak genişlikte buğday yetiştirilecekti. Biz şimdilik bunlardan habersizdik.”²⁴⁵

Talip Apaydın’ın bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, enstitülerin pek çoğu arazi şartları bakımından zor, ıslah edilmesi ve ürün elde edilmesi için başka alanlara kıyasla daha fazla efor sarfedilmesi gereken yerlere kurulmuştur. Bu durumun zaruriyet halinde gelişmiş olması durumlarının da söz konusu olmasının yanısıra, özellikle seçilmiş olabileceği de düşünülebilir. Zira, bir çok bölgede küçük yaşlarından ötürü hafife alınan enstitü öğrencilerinin bu zor şartlarda meydana getirecekleri değişim, bölgenin köylü halkı üzerinde daha büyük bir etki uyandırabilir ve/varsı olumsuz bakış açılarını değiştirebilirdi.

2.7. Teşkilat ve İdarî Yapı

Köy Enstitülerinin sayılarının hızla artması üzerine, Maarif teşkilatı bu okulların teşkilatlarını düzenlemeye karar vermiş ve 19 Haziran 1942 tarihinde 4274 sayılı “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu” çıkarılmıştır. Mecburi ilköğretimi çabuk ve geniş ölçüde yaymak, 1937 yılından beri yapılan faaliyetlerle geliştirilmesine çalışılan köy okulları ve enstitülerini devamlı ve düzgün bir şekilde işletmek amacıyla çıkarılan 10 bölüm, 71 maddeden oluşan bu kanun, özetle şu esasları içermektedir:

²⁴⁵ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları I*, s. 24.

Birinci bölüm; Okullar ve yönetimlerinin örgütlenmesi ve disiplin kurulları başlıkları altında iki bölüme ayrılmıştır. Bu bölümde, köylerde zorunlu ve parasız eğitim (Md. 1), eğitmen ve öğretmen atamaları, gezici müfettişlikler, köy enstitüsü müdürlerinin görev ve yetkileri (Md. 2, 3, 4), il/ilçe milli eğitim müdürlükleri, il sağlık müdürlükleri, tarım müdürlüklerinin köy ve bölge okulları ile ilgili görev ve yetkileri (Md. 5, 6), disiplin kurulları (Md. 7, 8, 9) konuları üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

İkinci bölüm; Köy eğitmen ve öğretmenlerinin görev ve yetkileri (Md. 10) belirlenmiştir. Köy öğretmen ve eğitmenlerinin görev ve yetkileri, okul ve kurslarla ilgili işler ve köy halkını yetiştirmekle ilgili işler olarak ikiye ayrılmıştır.

Köy öğretmen ve eğitmenlerinin okul ve kurslarla ilgili görev ve yetkileri şöyle saptanmıştır:

1.Köy okulu binasının, işliğinin yapılışında ve bahçesinin kuruluşunda aktif görev almak, bu okullara verilen eşyayı en iyi şekilde korumak, hayvanlara bakmak ve onları üretmek.

2.Okula ait araziye örnek olabilecek şekilde işlemek, boz bırakmamak.

3.Köy okulu işliğini, köylülere de faydalı olabilecek şekilde işletmek.

4.Köyde okul öğrencisinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü önlemi almak ve aldirmek.

5.Öğrencilerin sağlık durumlarını bozucu olayları önlemeye ve gidermeye çalışmak ve bunun gerektirdiği önlemleri almak ve aldirmek.

6.Denetim bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak, fidanlıklarını kurmak gibi elbirliği isteyen işlerde birlikte çalışmak.

Eğitmen ve öğretmenlerin köy halkını eğitmekle ilgili görev ve yetkileri de yasaya göre şöyle saptanmıştır:

1.Köy halkının milli kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından çağın şartlarına ve gereklerine göre yetiştirmek, milli bayramlarda, okul açılışlarında,

yerel yönetimlere göre kutlanan iş günlerinde törenler yapmak, köy halkını radyodan üst düzeyde faydalandırmak.

2.Köylülerin ekonomik hayatını geliştirmek için, tarım, sanat, teknik alanlarda onlara örnek olacak işler yapmak ve köylülerin üretime katkı sağlamasına yardımcı olmak.

3.Köyde ve yakın çevrede bulunan tarihi eserlerin korunması, soyunun tükenmemesi gereken bitki ve hayvan türlerinin yok olmaması için muhtar ve diğer kuruluşlarla irtibat kurmak.

4.Köy halkının iyi ve kötü günlerinde yanında olmak ve bunun için gereken devlet desteğinin sağlanmasında yardımcı olmak.

5.Mili savunma, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme gibi işlerde köylülerle işbirliği kurmak.

6.Bulunulan çevreye göre köy gençlerinin yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı, bisiklet, motor ve traktör kullanma gibi yeteneklerle yetişmelerini sağlamak.

Yasanın üçüncü bölümünde, okullara kabul ve devam başlığı altında, köy okullarının çalışma zamanları (Md. 12), okula devam zorunluluğu yaşları (Md. 13), bölge pansiyonlu köy okullarının işleyişi (Md. 14), okula devam- devamsızlık, devamsızlarda yapılacak işlemler, devamsızlık cezalarının uygulanması (Md. 15, 16, 17) konularında düzenlemeler getirilmiştir.

Dördüncü bölüm; Öğrencilerin ders araç ve gereçlerinin sağlanması (Md. 18, 19) ve köy bütçelerinden okula ayrılacak ödeneklerin belirlenmesi (Md. 20, 21) konuları düzenlenmiştir.

Beşinci bölüm; Okul yapımı ve onarımı başlığı altında, okul bina ve arsaları ile ilgili olarak muhtarların sorumlulukları (Md. 22), bölge köy okullarına bölge muhtarlıklarınca ödenek ayrılması (Md. 23), orman yasasına göre okul yapımında kereste verilmesi (Md. 24), köy halkının (1850 yaş) yılda en çok 20 gün okul yapımında çalışma zorunluluğu ve bu kurala uymayanlar hakkında yapılacak işlemler (Md. 25, 26),

köy okulu ve köy enstitüsü yapımında malzemelerden resim ve harç alınmaması (Md. 27) konuları düzenlenmiştir.

Altıncı bölüm; Köy okulunun bulunduğu köy sınırları içindeki tarıma uygun araziden öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul öğrencilerinin ders uygulamalarına yetecek kadar arazinin okula ayrılması, satın alınması ve bu konuda yardımcı olmayan köylülere uygulanacak yaptırımlar (Md. 28, 29) ve okul için ayrılan arazi üzerinde meydana getirilen taşınmazların köylüye, kullanımının öğretmen ve eğitmenlere ait olması (Md. 30) konularında düzenlemeler getirilmiştir.

Yedinci bölüm; köy okullarında görevli eğitmen, öğretmen, gezici başöğretmenlerin ödüllendirilmeleri ve cezalandırılmaları ile bunlar için uygulanacak esaslar, cezaların takibi, disiplin suçu sayılan davranışlar, izinler, aylıktan kesme ve meslekten çıkarma cezaları konularında düzenlemeler getirilmiştir (Md. 31-37).

Sekizinci bölüm; genel olarak köy enstitüleri ve bu enstitülerin köy okulları ile ilgili işleri düzenlenmiştir.

Dokuzuncu bölüm; köy enstitülerinde görev yapan kişilerin atama, yükselme, ödüllendirme usulleri belirlenmiştir. Son olarak da onuncu bölümde, köy enstitüleri ile ilgili çeşitli konularda düzenlemeler yapılmıştır.

Gerek 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu gerekse 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile Türk köyünün eğitim sorunlarının çözümüne yönelik Cumhuriyet tarihinde ilk kez en ciddi düzenlemeler yapılmıştır.

Tonguç, 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu üzerindeki görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

“4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanununun önemli bir özelliği, gereksinmelerimize uygunluk hükmünü taşımasıdır. Diğeri de geçmişten beri süregelenleri düzeltme yolu tutulmayarak yepyeni ve köy bünyesine uygun bir

örgütlenme, köy okuluna yeni bir anlam ve şekil verme, köy eğitmen ve öğretmenlerini yeni bir görevin adamı yapma amaçlarını gütmesidir."²⁴⁶

2.8. Öğretim Kadrosu

Büyük hedefleri gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş enstitülerin yöneticilerinin de alışlagelmişin dışında özel kimselerden seçilmiş olması gerekiyordu. Karşılaşılan zorluklara çözüm bulabilecek, yetenekli, pratik, çözüm odaklı ve bürokrasinin hantallığı arasına sıkışmayacak yapıda kişilerin liderliğinde, enstitülerin hızlıca yükselerek hedeflediği potansiyele ulaşması sağlanabilecektir. Bunun için, enstitülerin başlarına işlerini çok iyi bilen ve bakanlıkla uyum içinde çalışabilecek müdürlerin kurucu müdür olarak getirildiği görülmektedir. Tablo 5'te 1937-1948 yılları arasında köy enstitülerinde görev yapan müdürlere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 5 Köy Enstitüleri Müdürleri (1937-1948)²⁴⁷

Adı/Bulunduğu İl	Kur	İlk Çalışan Müdürlerin Adları
1.Akcadağ/Malatva	1940	Sinasi Tamer, Serif Tekben
2.Akpınar/Samsun	1940	Nurettin Biriz, Enver Kartekin
3.Aksu/Antalya	1940	Talat Ersoy, Halil Öztürk
4.Arifiye/Kocaeli	1940	Süleyman Edip Balkır
5.Beşikdüzü/Trabzo	1940	Hürrem Arman, Osman Ulkümen
6.Cılavuz/Kars	1940	Halit Ağanoğlu
7.Çifteler/Eskişehir	1937	Remzi Özyürek, M. Rauf İnan, Osman Ulkümen
8.Dicle/Diyarbakır	1944	Nazif Evren
9.Düziçi/Adana	1940	Lütfi Dağlar
10.Ernis/Van	1948	İbrahim Oymak
11.Gölköy/Kastamo	1939	Ali Doğan Toran
12.Gönen/Isparta	1940	Ömer Uzgil
13.Hasanoğlu/Anka	1941	Lütfi Engin, Hürrem Arman, M. Rauf İnan
14.İvriz/Konya	1941	Recep Gürel, İ. Safa Güner

²⁴⁶ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, s. 421.

²⁴⁷ Emine Öztürk, *Cumhuriyet Dönemi Aydın Kimliği, Sekülerleşme ve Köy Enstitüleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2012, s. 29-30.

15.Kepirtepe/Trakya	1938	Nejat İdil, İhsan Kalabay
16.Kızılçullu/İzmir	1937	Emin Soysal, Hamdi Akman, Talat Ersoy
17.Ortaklar/Aydın	1944	Hayri Çakaloz
18.Pamukpınar/Siva	1941	Şinasi Tamer
19.Pazarören/Kayser	1940	Sabri Kolçak, Şevket Gedikoğlu
20.Pulur/Erzurum	1942	Ahmet Korkut, Aydın Arıkök
21.Savaştepe/Balıke	1940	Sıtkı Akkay

Enstitü direktörlerinin tamamı önceki eğitim dönemlerinde eğitim kurslarında görev yaparak, tecrübe edinmiş kişilerdi. Köy Enstitüleri olağanüstü koşullarda açılmış, çok özel eğitim kurumlarıydı. Dolayısıyla bu kurumların sorunlarının üstesinden gelebilecek, olağanüstü gayretli, çalışkan ve stres yönetimi olan kişiler arasından seçilecek direktörlerin omzuna çok büyük beklentiler yüklenmiş oluyordu.²⁴⁸ Talip Apaydın anılarında Enstitü müdürleri Rauf İnan'ı anlatırken kullandığı kelimeler, direktör olarak kendisine ne kadar çok saygı duyulduğunu ve İnan'ın bu saygıyı nasıl hak ettiğine dair bilgiler içermektedir.²⁴⁹ Örneğin çok soğuk bir kış dönemine denk gelen üç günlük bayram tatilinde enstitü öğrencilerinin yılgın ve usanmış bir şekilde yatakhanelerinde oturdukları anda çalan karavana ile bahçeye çıkışlarını anlatan satırları, bir direktör nasıl olmalıdır, sorusunun adete cevabı gibidir.

“Dışarda toplanılacak dediler. Başımızı gözümüzü sararak, büzülerek çıktık. Müdürümüz Rauf İnan merdivende bizi bekliyordu. Üstünde palto bile yoktu. Ellerini arkasına bağlamıştı. Boz urbaları içinde, yağız çehresi ile bir heykel

²⁴⁸ “Enstitü direktörlerine kabiliyetlerini ve takatlerini göstermek için her türlü fırsatlar sağlanmıştı. Beşikdüzü Direktörü Hürrem Arman'ın hatıraları bütün Enstitülerde görülen “kendi yolunu bulma” işinin nasıl olduğunu bize çok iyi gösterir. Direktörleri, Direktör yapan ve Enstitü idarelerine şeklini veren bu olmuştur. Kendisinin anlattığına göre Arman, Beşikdüzü'ne vardığı zaman bir binanın nasıl yapıldığına bile dikkat etmemiş bir kimse idi. Kurulmuş bir okulun usullerine göre nasıl idare edileceğini biliyordu. Fakat, bunun, meselâ, müteaddit nüsha ambar envanterlerinin nasıl yapılacağını bilmekte bir faydası yoktu. Bir kulübeyi badana ettirmeye kalkınca köylülerin alay-ı namzedinin yanında bir çirak olmaya hazırды. Balıkçılık işlerinde, yapı malzemesi bulma işlerinde de aynı şeyler oldu. Kendisine kendi gerçek görüntüsünü gösteren tecrübeler karşısında halka nasıl yaşanacağını öğretmeye gelmiş olmak iddiasını terketti. Halk, onsuz pekâlâ yaşayabiliyordu, fakat kendisi onlar olmaksızın yaşayabilecek hale gelebilmek için onlardan çok şey öğrenmeye mecburdu. Gerçek anlamıyla bir direktör durumuna geldiği zaman, serbest tartışma ve toplumun fikrini alma yoluna gitmeksiniz hiçbir karar almamak usulüne o kadar alışmıştı ki, artık klâsik idarecilik usulleri ona câzip gözüküyordu.” Fay Kirby, Türkiye’de Köy Enstitüleri, İmece Yayınları, Ankara 1961, s. 204 Detaylı bilgi için Bkz; Hürrem Arman, *Beşikdüzü Köy Enstitüsünün Kurulmasına Dair Bazı Hatıralar, Köy Enstitüleri II*, Ankara 1944, s.134-135.

²⁴⁹ Talip Apaydın, *Köy Enstitüleri Yılları I*, s. 10-80.

gibiydi. Yere atlayacaktı sanki. Savrulan karlardan gözlerini kırışlıyordu. O halini görünce usulca pelerinlerimizin yakalarını indirdik. Ellerimizi cebimizden çıkardık. Arkadaşlar!” diye başladı. Bir canlıydı sesi, bir heybetliydi. Önce yılgınlık psikolojisinin zararlarını anlattı. Korkan insanın kesinlikle yenileceğini ve korktuğuna uğrayacağını söyledi. “Bu hava soğuk evet, fakat siz isterseniz üşümezsiniz” dedi. Olduğumuz yerde birkaç kere sıçramamızı ve kuvvetli kuvvetli tepinmemizi istedi. Dediğini yaptık. Birden ısınmıştık sanki. Hoşumuza gitmişti. “Bugün bayram” dedi. “Şimdi birbirimizi tebrik edeceğiz. Sonra yapacağımız iki iş var; ya içeri girip tekrar sıralara büzülme, mıymıntı mıymıntı oturmak, bu üç gününü böyle yararsız, hatta zararlı geçirmek, can sıkıntısından patlamak. Boşuna içlenmek. Üstelik üşümek. Yahut da kazmayı küreği alıp yurdunu düşmandan kurtarmaya koşan bir asker coşkusu ile santral kanalını temizlemeye gitmek. Emin olun, gidenler kalanlar kadar üşümeyecektir. Çünkü inanarak çalışan insan ne soğukta üşür ne sıcakta yanar. O yücelten, diriltten, kuvvetli kılan bir heyecan içinde her türlü güçlüğü üstüne çıkmıştır. Onu hiçbir karşı kuvvet yolundan alıkoyamaz. Yeter ki bir insan, yaptığı işin gereğine inansın. “Ben şimdi kazmamı küreğimi alıp kanala gidiyorum. Çünkü kanal açılınca elektriklerimiz yanacak. Elektrikler yanınca okulun işleri yoluna girecek. Kitap okuyabileceksiniz, ders çalışabileceksiniz. Sularımız akacak, yıkanabileceksiniz. Size şunu söylüyorum, bizim asıl bayramımız yurdumuzu bu gerilikten, bu karanlıktan kurtardığımız gün başlayacaktır. Şimdi bize düşen milletçe çalışmak, çok çalışmaktır. Parolanız şu olmalıdır: ‘Bayramda çalışırız bayramlar için!’ Ben gidiyorum. Gelmek isteyenler gelsin Heyecanlanmıştık. Üşümemiz geçmişti. “Hepimiz geleceğiz” diye bağırdık. “Bayramda çalışırız bayramlar için!” “Bayramda çalışırız! Bayramlar için! .. “Altı yüz kişi böyle bağırdık. Sonra da kazma kürekleri koyduğumuz işliğe doğru bir ko- uşmadır başladı. İnsanların böyle canlanması, bir amaca doğru saldırması, belki sadece savaşlarda görülür..”²⁵⁰

Rauf İnan örneğinde görüldüğü üzere, direktörler Enstitülerin adeta lokomotif idi. Öğrenci ve öğretmenleri harekete geçiren, öğrencilere özel bir sistemin içerisinde, iş

²⁵⁰ Talip Apaydın, *Köy Enstitüleri Yılları I*, s. 63.

içinde eğitim aldıklarını hissettirenler en başta direktörler olmalıydı. Taşıdıkları bu ağır sorumluluğun yanı sıra direktörler, halka karşı da sorumlu idiler. Bunların en başta geleni *”Halkın parasını harcamada çok tasarruflu davranmakdı.”*²⁵¹ Fay Kirby bu konuyla ilgili şöyle demektedir;

*“...Genel idare tarzında olduğu gibi işleri olurluna bırakamazlardı. Halkın parasının ziyan edilmesini umursamazlık edemeyecek durumda idiler. Köy Enstitüleri, “bal tutan parmağını yalar” sözünün ilk defa olarak ahlâk çerçevesi içinde görüldüğü devlet kurumları olmuştur. Başlangıçta bir zaruret tedbiri olarak “bahşiş” tazyiklerine yer veren Direktörler olduysa da bunu hiçbir zaman bir prensip olarak kabul eden çıkmadı. Bunun bir “rüşvet” veya “hırsızlık” olduğuna inanmaktan şaşmadılar.”*²⁵²

Halkın türlü yoksulluk içerisinde olduğu bir dönemde devletin imkanları seferber edilerek kurulan enstitülerde her türlü harcama büyük itina ile gerçekleştirilirken hizmet satın alımı minimuma indirilmiş öğretmen ve öğrencilerin tamamı üretimin içerisinde yer almıştır. Bu titiz davranışların altında Köy Enstitülerinin eğitim sisteminin orijinalliği ve devlet parasının harcanması konusunda gösterilen duyarlılık yatmaktadır.

İsmail Hakkı Tonguç, henüz kanun çıkmamışken açılacak olan köy enstitülerinin direktörlerini belirlemeye başlamıştı. Bu durumun nedeni Fay Kirby tarafından şu şekilde ifade edilmektedir;

*“Okulların kurulacağı arazilerin belirlenmesi ve tarım faaliyetlerinin gecikmemesi için hemen çalışmalara başlanması... Bu süreci Tonguç’un tek başına çözüme kavuşturması mümkün gözükmemekle birlikte Enstitü müdürlerine yeteneklerini ve güçlerini gösterebilmeleri için her türlü olanak sağlanmıştır.”*²⁵³

²⁵¹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 204.

²⁵² Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 205.

²⁵³ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 291-221.

Enstitülerin temel taşı diyebileceğimiz direktörlerin başarı sağlamalarında etkili olan ilk faktör okuldaki çalışanlar arasında sevgi temelli bir ortam oluşturmaları iletişim metodlarını baskı ve zorbalıktan uzak bir eksen üzerine inşaa etmeleri idi. İkinci faktör ise yukarıda belirtildiği üzere enstitü direktörleri sağlanan maddi imkanları son derece tasarruflu kullanarak kendilerine yeni kaynak yaratabiliyor olmaları idi. Üçüncüsü, ise, verilen görev ve sorumluluklarla alakalı yaşanan olumsuz durumların sorumluluğunun üzerlerinde olduğunu biliyor olmaları idi.^{254 255}

Direktörlerin dışında, Enstitülerde görev alan öğretmenler de üstün donanımlara sahip bireylerden oluşuyordu. Gündelik hayatta sıradanlaşmış olan pek çok eşyayı daha önce deneyimlememiş köy çocuklarına bunları tanıtmak, örnek olmak, ailelerinden uzakta yaşayan çocuklara aile olmak ve özellikle iş içinde eğitim felsefesinin uygulanabilirliğini arttırmak amacıyla çalışırken, öğrenirken, tartışırken çocukların arasında olmak öğretmenlerin en önemli özellikleri ve davranışları idi. Enstitüler köylere ışık olacak genç öğretmenler yetiştirmekteydi. Bu üstün nitelikli öğretmenler arasında, *Luckmayer, Ruhi Su, Faik Cansever, Aydın Gün, Şükrü Arseven, Mahir Canova, Ulvi Uraz, Malik Aksel* gibi ünlü sanatçılar branş öğretmeni olarak görev yapmaktaydı. Bunların yanı sıra, *Batı edebiyatını Sabahattin Eyuboğlu, Doğu edebiyatını Hamdi Keskin, eğitimini Hakkı Tonguç, ruhbilimi Yunus Kazım Köni, savunmayı Kur. Bnb. Nuri Teoman (Sonra Sıtkı Ulay), tarihi Dr. Halil Demircioğlu, İngilizceyi Prof. Saffet Korkut, Prof. İrfan Şahinbaş, Fransızca'yı Vedat Günyol* okutmaktaydı. Diğer branşlarda görev alan ünlü isimlere örnek olarak da *Prof. Hikmet Birant, Prof. Selahattin Batu, Halit Ziya Kalkancı, Mualla Eyuboğlu, Ressam İzzet Bey* gibi değerli hocaların isimleri verilebilir. Bu değerli isimler yalnız bilim insanı olarak değil ahlak ve karakter bakımından da öğrencilerin üstün nitelikli öğretmenler olarak

²⁵⁴ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 291-221.

²⁵⁵ “Müdürümüzle bazı öğretmenlerimiz değişmişti. Nedenini pek anlayamamıştık, ama o zaman iş, okula ait boğaların soğuktan ölmesine bağlanıyor ve kulaktan kulağa öyle yayılıyordu. Boğalar için hep üzülmiştük. Ahır binası arka tarafta, taştan, büyük bir yapıydı. Kışın soba da yakıldığı halde bir türlü ısınmıyordu. Boğalar Tarım Bakanlığı adına Macaristan'dan getirilmiş, sonra olanakları elverişli diye Enstitü'ye devredilmiş çok değerli hayvanlardı.... işte o güzelim boğalarınız Hamidiye kırımın kışına dayanamadılar. Bütün özenimiz boşa gitti, kurtaramadık. Teker teker hastalanıp öldüler. Bakanlıkça soruşturma konusu oldu. Bir müfettiş günlerce kalıp işi inceledi. Sonuç ne oldu, iyi bilmiyorum. Ama ilk müdürümüzle bazı öğretmenlerimiz o günlerde okuldan ayrıldılar.” Talip Apaydın, *Köy Enstitüleri Yılları I*, s.39.

mezun olup köylere ışık götürmesi için çalışıyorlardı.²⁵⁶ Enstitü öğretmenlerinin pek çoğu bu büyük misyonun farkında olarak çalışıyor, öğretmen adaylarını her konuda donanımlı yetiştirme gayreti içerisinde hareket ediyorlardı. Talip Apaydın enstitüdeki öğretmenlerinden bahsederken şu ifadeyi kullanmaktadır;

*Hep o yıllardaki öğretmenlerimizi düşünüyorum. Bugünkü ölçülerle anlamak zor oluyor. İşi nasıl kutsal bilmişler, çalışmayı ve çalıştırmayı nasıl benimsemişler. Yaz aylarında Orta Anadolu'nun bir kırında, tatili, izni olmayan bir okulda, öğrencilerle birlikte, gece gündüz sürüp giden bir çalışma ... Öyle bir ortam yaratmışlar ki çalışmayınca rahatsız oluyorduk. Kaytaran, işten kaçan arkadaşlarımız en büyük ayıbı işlerdi. Utanç çukuruna düşerdi. Birlikte çalışmanın, başarmanın, ortaya eser koymanın coşkunluğu içindeydik.*²⁵⁷

Enstitülerde 22 Nisan 1940 tarihli Köy Enstitüleri Kanunu'nun 17. maddesine göre aşağıda adları yazılı okullardan mezun olanlar öğretmen olarak tayin edilebileceklerdir denmektedir. Yüksekokullar ve üniversite fakülteleri mezunları, Gazi Terbiye Enstitüsü mezunları, Öğretmen Okulları mezunları, Ticaret Liseleri ve Orta Ziraat Okulları mezunları, Erkek Sanat Okulları ve Kız Enstitüleri mezunları, Köy Enstitüleri mezunları, İnşaat Usta Okulları mezunları, ve bu kurumların dışında her türlü teknik ve meslekî okullar mezunları²⁵⁸ Köy Enstitülerinde öğretmenlik yapacak kadroyu oluşturacaklardı.

Tablo 6 Enstitülerin Gelişimi²⁵⁹

Ders Dönemi	Enstitü Sayısı	Öğretmen Sayısı
1937-1938	2	12
1938-1939	3	25
1939-1940	4	40
1940-1941	14	234

²⁵⁶ Talip Apaydın, *Köy Enstitüleri Yılları I*, s. 121-122.

²⁵⁷ Talip Apaydın, *Köy Enstitüleri Yılları I*, s.23.

²⁵⁸ T.C. Resmi Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491, s. 13683

²⁵⁹ DİE, *Milli Eğitim Hareketleri*, s. 32-35, 41,47.

1941-1942	17	294
1942-1943	18	354
1943-1944	18	368
1944-1945	20	487
1945-1946	20	505
1946-1947	20	547
1947-1948	20	642
1948-1949	21	209
1949-1950	21	672
1950-1951	21	597
1951-1952	21	570

2.9. Öğrenciler

Talip Apaydın kitabında enstitüye girişini ve bu zamana kadar köyde yaşadığı hayatı tüm ayrıntılarıyla anlatmıştır. Yaptığı betimlemelerle, yaşanan zorluklar, köy hayatı içerisinde çocukların sırtına vurulan ağır yükler, salgın hastalıklar, ağalık düzeni anlatılarak 1930’lu yıllarda sıradan bir Anadolu köyünde yaşayan bir çocuğun yaşam standartları ve hayat mücadelesi okuyucuya hissettirilir. Mahmut Makal’da Bizim Köy isimli kitabında aynı duyguları okuyucusna hissettirmektedir. Her yönüyle zor olan Anadolu köyleri kendi çocuklarını da büyük zorluklara alıştırarak büyötmektedir. Köy Enstitülerine gelen öğrenciler bu zorlu köy hayatından ayrılarak gelen çocuklardır. Talip Apaydın okula ilk gelişinde öğrencilerle karşılaşmasındaki heyecan ve şaşkınlığını şu sözleriyle anlatmaktadır; “Çevremizi kuşatmışlardı. Hep kara kara köylü çocuklarıydılar. Ama giysileri, ayakkabıları yenilemişlerdi. Saçları dipten kesilmişti

hepsinin de. Bizim üstümüz başımız perişandı. Ürkek ürkek bakınıyorduk.”²⁶⁰ Apaydın Enstitülerdeki hayatın bir çocuk olarak ona neler katacağının bilincine erken dönemlerde varmış bir genç olarak gördüğü ve deneyimlediği yeni yaşantısından bahsederken, okula alışma aşamasını çok büyük hızla geçtiğini de söylemektedir. Büyük yokluklara içinden gelen köy çocuklarının okula adaptasyonu için büyük bir özveri ve disiplinle çalışan öğretmen ve direktörleri sayesinde ve elbetteki köylerinde yaşadıkları dezavantajlı hayatla mukayese edilmeyecek kadar iyi koşullarda süregelen Enstitü hayatı öğrenciler için yeni bir yaşamın başlangıcıydı. Apaydın, Enstitüdeki ilk gecesini anlatırken;

“Bize de yer gösterdiler. Soyunup girdim yatağa. Ömrümde ilk olarak böyle yaylı bir karyolada, yeni çarşafklar içinde yatıyordum. Serin serin dokunuyordu bacaklarıma. Döndükçe altımda yaylar kımıldanıyordu. Nefesimi verip kendimi yatağa bıraktım. içimden uzun bir “oohh” demek geldi. Dünyanın en derin uykularından birini uyudum.”²⁶¹

demektedir. Bahsi geçen dönemde köy çocuğu olarak her türlü zorluğu yaşamış olan Enstitü öğrencilerinin okullarında mutlu ve ihtiyaç duyulan şartlar içerisinde yaşamakta olduklarının düşünülmesi yerinde olacaktır.

Enstitü öğrencileri ile ilgili olarak Fay Kirby,” Köy Enstitülerini sonradan görenlerin veya görmeden tenkid edenlerin unuttuğu birşey vardır ki o da Köy Enstitülerine gelen öğrencilerin, Enstitü mezunlarının yetiştirdiği ve Enstitülere gönderdiği öğrencilerden ve şehir okullarına gelen aynı yaştaki öğrencilerden farklı oluşlarıdır.”²⁶² demektedir. Milli mücadele döneminin yaralarını henüz sarmaya çalışan bir Türkiye’de yeni bir dünya savaşının etkilerinin yoğun olarak hissedildiği bir dönemden bahsedildiği düşünüldüğünde öğrencilerin gösterdiği davranış farklılığı daha kolay anlaşılacaktır. Anadolu köyleri devlet tarafından yüz yıllardır, sadece asker ve vergi alma konularında hatırlanmakta idi. Dolayısıyla buralarda yaşayan halkın çağın çok gerisinde kaldığı, eğitim olanaklarından mahrum olduğu ve tabir-i caizse Hititler

²⁶⁰ Talip Apaydın, *Köy Enstitüleri Yılları I*, s. 9.

²⁶¹ Talip Apaydın, *Köy Enstitüleri Yılları I*, s. 10.

²⁶² Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 221.

dönemini aratmayacak bir gelişmişlik seviyesinde yaşamalarını sürdürmekte oldukları söylenebilir. Enstitülerin ilk açıldığı dönemde okullara gelen öğrenciler, bu köylerden gelen çocuklardı. Malatya-Akçadağ Köy Enstitüsünün ilk müdürü, Canlandırılacak Köy Yolunda kitabının yazarı Şerif Tekben'den alınan aşağıdaki satırlar, dönemle ilgili realitenin anlaşılabilmesi için önemlidir;

“ilkokulu bitirmiş olmalarına rağmen Türkçeyi çok zorlukla konuşanlar vardı. Yeni alınan çocuklar üzerinde yapılan bir denemede bilmedikleri kelimelerden bazıları: Sürahi, not, iskarpin, matbaa, balkon, çerçeve, helâ, firenkgömleği, kavanoz, kupa, çakı, çatal, yatak çarşafı, mangal, karikatür, eczacı, söylev (nutuk), mecmua (dergi), kitaplık (kütüphane), aspirin, keman... Bu ve buna benzer yüzlerce kelimenin bilinmeyişi karşısında öğretmene ifade bakımından zorluk doğuruyordu. Günlük hayatımıza karışmış, yıllardan beri tabii bir şekil almış birçok basit âdetler onlara yabancı geliyordu. Çocuklar kendileri için, yeni olan bu halleri gülerek garip karşılarken biz de onların aldıkları bu duruma şaşıyor, bazan sinirleniyorduk. Şinasi Tamer anlattı: İşe başladığı günlerde özenmiş, yemek masalarını muşambalamış, çay bardakları ve kaşıkları almış, herkesin önüne peçete koymayı düşünmüş, çatal kaşık ve bıçakları tamamlamış. Öğrencileri buyur etmiş. Çok geçmeden bir de bakmış ki muşambalar bıçak yaraları ile delik deşik, çay kaşıkları ortada yok. Çatalların bir kısmı kırılmış, ötekiler de kullanılmıyor. Zeytin ve zeytinyağlı yemeklere el sürülüyor. Bu yemeklerin bulunduğu günlerde öğrencilerin yarısından fazlası ekmeğini alıp yemekhaneden çıkıyor. Bazı öğrenciler helâ ve su kullanmıyor, geceleri şuraya buraya pisliyordu”²⁶³

Tekben'in satırlarından da anlaşılacağı üzere, enstitüler, özellikle ilk dönemler öğrenciler ders harici alanlarda da eğitime ve yol gösterilmeye muhtaç idiler. Tekben'in satırlarına ilaveten Makal'ın anılarında bahsettiği, köydeki yaşamının kısıtlı olanaklarını anlatan satırları da bugünün şartlarında düşünüldünde hiç kimsenin kolay kolay kaldıramayacağı zorluklarla doludur. Zorlu köy yaşamındaki ağır çalışma koşulları, hastalığın kol gezdiği buna karşılık tedavinin ortaçağ standartlarında

²⁶³ Şerif Tekben, *Canlandırılacak Köy Yolunda*, Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi, 1947, s.54-55.

gerçekleştirildiği bir hayat yaşanmaktadır köylerde. Diş ağrısının ,bulunabilirse, tuz basılarak geçilmeye çalışılması ya da sıtma nöbetlerinin periotlarına göre düzenlenen kilometrelerce yürüyüşler, enstitü öğrencisi olacak gençlerin neredeyse tamamının çocukluklarında yaşamış oldukları tecrübelerdi.²⁶⁴ Dönemin şartları incelendiğinde, Trahomlu, köylerinden uyuz ve kabakulak getiren çocukların da var olduğu görülmektedir. Bunların yanısıra bit, pire sorunu, endemik ve salgın hastalıklar; özellikle malarya ve verem köy çocukları arasında sıklıkla görülen hastalıklardandır.

“Hastalıkların ve ilkel tedavi yöntemlerinin sıklıkla görüldüğü bu dönemde çocuklarla ilgili yaşanan bir başka problem de çocukların ailelerinin yaptığı iş bölümünde başrole sahip olmalarıydı. Ulusal Bağımsızlık Savaşı ’ndan arta kalan çocukların oluşturduğu erkek iş gücü yeniden askere alınmış, köylerde kadın ve çocuklar kalmıştı. Dolayısıyla enstitüler “çocuk işgücü” ile kuruluyordu. Köylüler ise, tek dayanakları olan çocuklarını okula vermek istemiyorlardı. Hele kız çocuk bulmak çok zordu. Bir yandan da her bulaşıcı hastalık çocukları alıp götürüyordu. İşte bütün bu sıkıntılara rağmen Köy Enstitüleri ’nde yapılan tarım sayesinde öğrencilerin ihtiyaçları fazlasıyla karşılanmış ve elde edilen üretim fazlasıyla köylüye ve devlete yardım edilebilmiştir. Enstitülerde kısa sürede yapımı gerçekleşen binalar ve öğrencilerin çabalarıyla sağlanan elektrik gücü, o dönem için anımsanamayacak başarılarıdır.”²⁶⁵

Tablo 7 Köy Enstitülerinin Gelişimi²⁶⁶

Ders Dönemi	Enstitü Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		Toplam	Mezun Sayısı	
			Erkek	Kadın		Öğretmen	Sağlık Memuru
1937-1938	2	12	128	-	128	-	-
1938-1939	3	25	325	16	341	-	-
1939-1940	4	40	1074	107	1181	-	-

²⁶⁴ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları I*, s. 4-6.

²⁶⁵ Mustafa Aydoğan, Hasan Âli Yücel, *Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi İle İlgili Yazıları, Konuşmaları*, s. 19

²⁶⁶ DİE, *Milli Eğitim Hareketleri*, s. 32-35, 41,47.

1940-1941	14	234	4933	438	5371	-	-
1941-1942	17	294	6987	705	7692	103	-
1942-1943	18	354	8834	837	9671	254	-
1943-1944	18	368	11563	1276	12839	1911	-
1944-1945	20	487	12761	1475	14236	1797	221
1945-1946	20	505	13068	1396	14464	1460	252
1946-1947	20	547	12822	1336	14158	2089	228
1947-1948	20	642	11814	1078	12892	2162	336
1948-1949	21	209	11244	773	12071	2269	220
1949-1950	21	672	13251	721	13972	1741	91
1950-1951	21	597	13322	773	14095	1760	-
1951-1952	21	570	12647	706	13173	1795	-

Tablodan da anlaşılacağı üzere, enstitülerin kuruluş sürecinden kapatılma sürecine değin, tüm zorluklara rağmen, gerek açılan enstitü sayısında gerekse öğrenci sayısında istikrarlı bir sayı artışı dikkati çekmektedir. Enstitüler aracılığı ile köylerdeki okullaşma süreci ve eğitim-öğretim mücadelesinde kayda değer bir ilerlemenin sağlandığı ve 1952 yılına kadar 21 enstitüde, 17.341 öğretmen, 1348 sağlık memuru mezun olarak kırsal kalkınmaya omuz vermişlerdir.

2.10. Köy Enstitülerinin Mali Kaynakları

Enstitülerin kuruluş aşamalarının İkinci Dünya Savaşı'nın ağır koşullarının yaşandığı döneme karşılık gelmesi sebebiyle, bu kuruluşlara sağlanan devlet desteğinin az olduğu düşünülebilir. Devlet bütçesinden ayrılan ödeneğin, o günün koşullarında

yetersiz olduğu konusunda ²⁶⁷ devletin olanakları nispetinde enstitülere ayrılan sınırlı bütçenin ortaya çıkardığı sorunlar, daha çok Köy Enstitülerindeki öğrenci ve çalışanların kendi çabaları neticesinde elde ettikleri mali kaynaklarla giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde savaşın beraberinde getirdiği kıtlığın getirmiş olduğu olumsuz gelişmeler enstitülerin temel felsefesi olan “üretici eğitimi”ni ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda konuya yaklaşıldığında Enstitü öğrencileri ihtiyaç duydukları tüm üretim sürecinin içinde bulunmuşlardır. Şehir merkezlerine uzak alanlarda kurulmuş olan Enstitüler, bu duruma uyum sağlamak ve üretimin parçası olmak zorunda idiler.

*1943 tarihli Köy Enstitüleri resmi öğretim programına göre; Enstitülerde okutulan Kültür dersleri her sınıfta 22 saat, ziraat dersleri ve çalışmaları her sınıfta 11 saat, teknik dersler ve çalışmalar ile ilgili dersler ise 11 saattir. Ziraat dersleri; tarla ziraatı, bahçe ziraatı (fidancılık, meyvecilik, bağcılık, sebzecilik), sanayi bitkileri ziraatı, zootekni, kümes hayvanları bilgisi, arıcılık ve ipek böcekleri, balıkçılık ve su ürünleri ve ziraat sanatları dersleridir. Teknik ders ve çalışmalara bakıldığında ise Köy demirciliği (nalbantlık, motorculuk), köy dülgerliği (marangozluk), köy yapıcılığı (tuğla ve kiremitçi, taşçılık, kireççilik, duvarcılık, sıvacılık, betonculuk), kız öğrenciler için köy ve el sanatları (dikiş, biçki, nakış, örgü ve dokumacılık, ziraat sanatları) dersleri yer almaktadır.*²⁶⁸

Ders dağılımına bakıldığında köyün kalkınması için gerekli olan, öğretmeni köyde lider konumuna getirecek donanımlara sahip olarak yetiştirecek, beceri temelli derslerin ağırlıklı olarak okutulduğu görülmektedir. Bu duruma Enstitülerin ihtiyacı olan ekmek üretimi konusunun, öğrenciler vasıtası ile aksama yaşamadan sürdürülebildiği örneği, konuyu somutlaştıracaktır. Enstitülerin en temel meselesi olan ekmek ihtiyacı, kendi içlerinde gerçekleştirdikleri iş bölümü ve çalışma planı ile çözümlenmiştir. Kirby bu konu ile ilgili; “ Her öğrenci günde bir ekmek tüketiyordu. Yani Enstitülerin günde 1.500 kilo ekmeğe ihtiyacı vardı. Kar, yağmur, fırtına demeden bunun her gün temini lâzımdır. Birer birer Enstitüler, kendi değirmenlerini ve fırınlarını

²⁶⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 394.

yapmak zorunda olduklarını gördüler.”²⁶⁹ demektedir. Enstitüler, ihtiyaç duydukları ekmeği üreterek kendi öz kaynaklarıyla hayatlarını idamae ettirme becerisi kazanırken, çevre köylerin de faydalanabileceği durumların meydana gelmesini sağlamakta idiler;

*Enstitüler ekonomik anlamda rasyonel olan değirmenler ve fırınlar kurdular. Ekmek işlerine ait bazı ödevler sıra ile yapılmakla beraber, önemli olanları gönüllü olarak alınan ihtisaslaşma sahaları oldular. Değirmenler civar çiftçi için de iş yaptığından öğrenciler hem bilgi kazanıyorlar, hem de ekmek endüstrisinin bütün safhalarını öğreniyorlardı. Bu, onların normal eğitim faaliyetlerinin bir talî kolu oldu.*²⁷⁰

Gelişen bu durum enstitülerin temel felsefesi ile uyum içerisindedir. Enstitü kavramının özünde öğrencinin iş içinde, görerek, yaşayarak öğrenmesi yer aldığı için her türlü üretim aşamasında öğrencilerin görev alması, başlangıçtaki hedefleri destekler nitelikte idi. Konu ile ilgili bir başka çarpıcı örnek Kirby’nin kitabında verilmektedir;

*“...Başlangıçta enstitülerin ihtiyacı olan kumaşı verebileceğini Devlet Dokuma Kombinasi vadettiği halde, enstitülerin ihtiyacı olan yünlü kumaş miktarı bildirilince, fabrikanın istenen renkteki kumaşı tedarik etmesi şöyle dursun, verilen miktarın tamamını bile toptan karşılayamayacağı meydana çıktı. Yani devletin yünlü kumaş endüstrisi bu çeşit bir istihlâk hacmi ile yapılacak bir siparişi istenen zamanda karşılayacak şekilde ayarlanmış değildi.”*²⁷¹

Bu durumların sıklıkla yaşandığı 1940’lı yıllar Türkiye’inde Enstitülerin uygulanmakta olduğu eğitim felsefesi mecburiyetten doğmuş bir çözüm noktası olarak değerlendirilebilir. Enstitüsü öğrenci ve öğretmenlerinin gerçekleştirdiği bu müesseselerin kuruluş dönemindeki çalışmalar ekonomik örgütlenmelerle desteklenmiştir.²⁷² 1942 yılında çıkarılmış olan, 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunun 62. maddesinde; enstitülerdeki öğretmen, eğitmen, öğrencinin ve köy halkının gereksinimleri esas alınmak suretiyle, Maarif Vekilliği’nin denetiminde “Köy

²⁶⁹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 219.

²⁷⁰ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 219.

²⁷¹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 207.

²⁷² Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 219.

Enstitüsü veya Köy Okulu Üretim ve Tüketim Kooperatifi”nin kurulabileceği belirtilmiştir²⁷³. Bu sayede enstitüler, gereken mal ve hizmetlerin temininde köylülerden istifade edebileceği gibi, aynı şekilde köylüler de enstitüden yararlanabilecektir. Ayrıca, bu sistem aracılığıyla öğretmen, öğrenci ve köylüler arasında dayanışma ve yardımlaşma ruhunun da geliştirilmesi esas alınmıştır. Örneğin; 1946 ya gelindiği zaman, Enstitüler birbirlerine hidroelektrik dinamo tesisatından kooperatif hesapları murakabeciliğine kadar çeşitli işleri yapabilen tek veya takım halinde öğrenciler verecek hale gelmişlerdi, ilk Enstitü mezunları arasında radyo elektrikçiliği ile hayatını kazanabilecek veya yüksek kalitede peynircilik yapabilecek kimseler yetişmişti. Bütün bunların öğretiminde noksan olan taraf, bu ihtisas kollarının ekonomik bakımından realist olmaması değil, Köy Enstitülerindeki realizme eşit bir realizmin devlet plânlama ve idarelerinde mevcut olmaması idi.²⁷⁴

Köy Enstitülerinde ortak olarak görülen derslerin yanı sıra, bulundukları bölgenin coğrafi özelliklerin göre de şekillenmiş dersler verilmektedir. Su kaynaklarının yakınında bulunan Enstitülerde balıkçılık dersi verilirken, uygun Enstitülerde zeytin yetiştiriciliği, gül ürünleri dersleri, ipek böcekçiliği, bağcılık, dokumacılık teknikleri dersleri verilmekte idi. Enstitüler bu eğitimler sayesinde kendi bölgelerine ait imkanlar vasıtasıyla bölge kaynaklarında fayda sağlamış ve diğer Enstitülerle paylaşım içerisinde olmuşlardır.

Kuruldukları bölgenin kaynaklarından faydalanan Enstitüler konusunda Arifiye Enstitüsü örnek olarak verilebilir. Enstitü, kendi bölgesinde tarımsal üretim yapılmasını sağlayacak alan elde edememesinden kaynaklı olarak Sapanca Gölü’nde balıkçılık faaliyeti gerçekleştirmeye başladı. Bölgede sanayinin gelişmesine bağlı olarak artan bir nüfus vardı ve bu durum balıkların pazarlanmasını da kolaylaştıracak bir etken idi. Enstitünün başlattığı balıkçılık faaliyeti köylüleri de etkiledi ve bu durum İstanbul’a kadar uzanan bir pazarlama ağı oluşmasını sağladı. Yine, bölgenin meyve sebze üretiminin de büyük çoğunluğu, Enstitünün yönlendirmesi ile çevre şehirlere

²⁷³ TC Resmî Gazete, 25 Haziran 1942, Sayı: 5141; *Düsturlar*, Tertip: 3, Cilt: 23, Sayı: 580.

²⁷⁴ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 271.

pazarlanmaya başlandı. Balıkçılık faaliyetinin etkilediği bir başka Enstitü de Beşikdüzü idi. Burada sözkonusu olan uysal bir göl değil, hırçın bir denizdi ve Karadenizde balıkçılık yapmak Enstitü öğrencilerinin üstesinden gelemeyeceği zorlukta bir işti. Burada Enstitü devrim niteliğinde bir iş yaparak balık konservesi fabrikası kurulmasına önayak olmuş ve bölgede bir ilke imza atmıştır. Bu örneklerin yanısıra, Kepirtepe’de Enstitünün artezyen kuyusu açması ve bu vasıta ile sulu tarıma geçmesi bölge halkına örnek olmuş, bölgede tarım yolu ile zenginleşen köylü sınıfının oluşmasını sağlamıştır. Gönen’deki Enstitüde gül yağı fabrikaları için üretim yapılması, Cılavuz’da arıcılık faaliyetlerinin yöre halkını etkileyecek boyutlarda profesyonellikle yapılması Enstitülerin mali kaynaklarına ve çevre köyleri mali anlamda etkilemesi hususunda önemli örneklerdir.²⁷⁵

Enstitüler gerek modern ekonomik girişimleri ile gerekse kooperatifleşme faaliyetler ile kuruldukları bölgedeki köylere örnek olmuşlardır. Savaş dönemi ve sonrasında ihtiyaç duyulan sarf malzemelerinin temin edilmesi amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarla sancılı dönemin daha rahat atlatılması noktasında önemli katkıları olmuştur. Fay Kirby, bu konuyla ilgili şöyle demektedir; “1940 da dünyanın büyük bir kısmı savaşa tutuşurken Türkiye’de eğitim yolu ile geriliğe karşı açılacak bir savaş için “İlköğretim Seferberliği” hazırlıkları yapıyordu.”²⁷⁶

Enstitülerin mali kaynakları arasında sayılabilecek diğer bir başka ekonomik örgütlenme biçimi de 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu dâhilinde düzenlenmiş olan “Köy Öğretmenleri Tekaud Sandığı” ve “Köy Öğretmenleri Sağlık ve İctimai Yardım Sandığı”dır²⁷⁷. Bu iki uygulama sayesinde başta Köy Enstitüleri öğretmenlerinin,

²⁷⁵ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 267,268,269.

²⁷⁶ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 201.

²⁷⁷ Köy Öğretmenleri Tekaud Sandığı’nın gelirleri şu şekilde özetlenebilir:

- a. Maarif Vekilliği bütçesine Köy Enstitüleri masrafı olarak her yıl konulacak tahsisat yekûnunun binde biri,
 - b. Aylıkları arttırılan, sandığa dahil, köy öğretmenlerinin ücretlerinden kesilecek ilk aylık zamları,
 - c. Sandık sermayesinin bütün gelirleri ile bilumum müteferrik gelirler.
- Sağlık ve İctimai Yardım Sandığı’nın sermayesi ve gelirleri şunlardır:
- a. Maarif Vekilliği bütçesine Köy Enstitüleri masrafı namıyla her yıl konulacak tahsisat yekûnunun binde biri,
 - b. Sandığa dahil öğretmenlerin aylıklarından kesilecek yüzde birler,
 - c. Teberrular,

eğitmenlerinin olmak üzere köy öğretmenlerinin ve ilköğretim müfettişlerinin iktisadi manada desteklenmeye çalışılmıştır.

d. Sandık sermayesinin gelirlerine sair bilumum gelirler. Bkz. *TC Resmî Gazete*, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491 , s. 13683.

2.11.Köy Enstitülerinin Eğitim Programları ve Yöntemleri

2.11.1. Türk Eğitim Sisteminde Yeni Bir Perspektif: “Yaparak ve Yaşayarak Öğrenme

Tüm dünyanın büyük bir savaşla uğraştığı dönemde hayata geçirilen Köy Enstitüleri projesi yalnızca Türkiye’de değil, tüm dünyada etki göstermiş orijinal bir uygulama idi. Kaderine terkedilmiş, çağın çok gerisinde kalmış köy insanının önemi ve değeri farkedilerek eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması için cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çalışılmalar sürdürülmekteydi. Bunun için çalışmalar, hazırlıklar yapıldı. Yurt dışından uzmanlar getirildi. Takip edilecek yol haritası modern eğitim teknikleri ve Anadolu’nun kültürel değerleri harmanlanarak oluşturuldu. Modern eğitim metodlarının Türkiye’ye yansımalarını değerlendirmek ve bu konuda önerilerini dinlemek için yurt dışından uzmanlar Türkiye’ye davet edildi. Bu uzmanlardan bir olan John Dewey, Köy Enstitüleri fikrini ve bu oluşumun Türk toplumuna katacaklarını inceledikten sonra 1946 yılında Fransa’daki Le Monde dergisine Enstitülerle ilgili olarak; *“Son yıllarda hayalimdeki okullar Türkiye’de kurulmaktadır, bunlar Köy Enstitüleri’dir.”*²⁷⁸ demektedir. Tarihçi Arnold Toynbee ise, *“Köy ile şehir arasında uçurum açmışsınız. Birkaç Köy Enstitüsü’nü ziyaret ettikten sonra anladım ki, bu uçurum Köy Enstitüleri ile düzeltilebilir. Enstitüler, köylü ile şehirli... arasındaki uçurumu doldurmak için bulunmuş pek maharetli bir çaredir.”*²⁷⁹ ifadesini kullanmaktadır.

Köy Enstitülerinin kuruluş felsefesi ve işleyişi diğer okullara benzemiyordu. Tümüyle orijinal ve halkın kültürel değerleriyle uyum içerisinde gerçekleştirilen eğitim sürecinde, sınıf ortamında ve kitaba bağımlı kalınan teorik ders işleme sisteminden çok farklı bir metod uygulanmaktaydı. Enstitülerde öğrenciler “iş için, iş içinde” felsefesine uygun olarak kendi okulları da dahil olmak üzere ihtiyaç duydukları herşeyi kendilerinin ürettiği, yaparak yaşayarak öğrenme süreci içerisinde bulunmaktaydılar. Köy Enstitülerinde çocuklar yüzmeyi öğrenmek için denize girmek durumunda idiler.

²⁷⁸ <http://koyenstitusuyenikusakankara.org> (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

²⁷⁹ Sadık Kartal, *Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri*, s.34,35

Suyun yüzeyinde kalmayı teorik bilgilerle, kitaptan öğrenmeye kalkanlar suya girdiklerinde boğulma riskiyle karşı karşıya kalırlardı. Enstitüde uygulanan sistem çocukların bilgileri iş içinde, yaşayarak öğrenmelerini sağlamaktı. Mahmut Makal enstitülerde bu sistemin kullanılması gerekliliğini şöyle izah eder;

“iş eğitimi ilkesi bunu gerektiriyordu. Doğanın sömürülmesi, doğa ile savaşılarak mümkün oluyordu. Köy sorunlarını çözme ve ilköğretimi gerçekleştirme savaşçısı, kulağa üflenlen laflarla yani klasik ders dinleme yöntemiyle yetiştirilemezdi. Üretimi erek olarak alan, gerçek iş içinde iş yoluyla eğitimidir bu. Bu, eğitimin tek yoludur. Günümüzde sürdürülen, zihin yormaktan başka bir sonuç vermeyen, uygulanmayan, güce dönüşmeyen bilgiler verici eğitime paydos denmişti.”²⁸⁰

Köy Enstitülerinin herbirinde köy öğretmenleri yetiştiriliyordu. Bu öğretmen adayları, Enstitüde geçirdikleri dönemde köyle ilgili hemen her konuda bilgi sahibi olan ve köy yaşamıyla ilgili olayları deneyimlemiş ve bunlara modern ve pratik manada çözümler üretebilecek kapasitede genç öğretmenler olarak enstitüden mezun olmakta idiler. Gittikleri köyde köylülere ziraî faaliyetlerin, okuma yazma faaliyetlerinin, sağlıkla ilgili temel bilgilerin kolay ve pratik yollarını öğretiyorlardı. Öğretmenlerin bu donanımlara sahip olmasının nedeni iş içinde öğrenme felsefesinin Enstitülerde uygulanmakta olmasıydı. Talip Apaydın, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde okuduğu dönemde okullarının bazı binalarının yapımında çalışmış olduğunu anılarında anlatmaktadır. *“İki katlı, on iki derslikli, geniş salonları bulunan büyükçe bir yapıydı. Ustası, kalfası, plan uygulayıcısı, ameleleri hep kendimizdik; yani yüksek kısım öğrencileri.”*²⁸¹ diyen Apaydın, inşa faaliyetleri esnasında yaşadıkları büyük heyecanı, gayreti, çalışma arzusunu, işbölümünü anlatırken bir eser meydana getirmenin, hak edilmiş gururuyla sahip oldukları kazanımları da anlatmaktadır. Yapı çalışmaları sonrası, sınıf arkadaşlarıyla birlikte planladıkları geziler, ve bu hak edilmiş geziler sayesinde biriktirdikleri deneyimin, topraklarını ve kültürlerini daha yakından tanıyan öğretmenler olarak ulaştıkları manevi hazzın büyüklüğü yazarın satırlarında görülebilir.

²⁸⁰ Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, İstanbul, 1979 s. 53-54.

²⁸¹ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları I*, s. 152.

Köy Enstitüleriyle ilgili eleştirilerin başta gelenlerinden biri öğrencilerin eğitim süreci boyunca iş içinde olması noktasıdır. Bu durumu, şehirde okuyan ve kültür derslerini kitaplarından öğrenerek, dersi sınıf ortamında gerçekleştiren çocuklarla kıyasladıklarında eşitsizlik olarak değerlendirdiklerini belirtmektedirler. Bu yargı dönem şartları içerisinde ele alındığında, Anadolu halkının yaşam tarzı ve Enstitülerde eğitim gören öğrencilerin genel profili göz önüne alındığında yıpratma amacı taşıyan bir eleştiri olduğu düşünülebilir. Temellerini Johann Heinrich Pestalozzi'nin attığı yaparak yaşayarak öğrenme metodu, öğrencinin iş içerisinde eğitilmesinin daha kalıcı bilgilere kavuşulmasının yolu olduğunu belirtmektedir. Bu sayede öğrenciler hayatlarının geri kalan kısmında ihtiyaç duydukları bilgi ve becerilere daha kolay yoldan, zorlanmadan ulaşabilmektedirler. Bugün saygın pek çok eğitim kurumu tarafından gururla uygulanan bu sistemi Köy Enstitüleri yıllar önce kendi okullarında kullanarak tam donanımlı köy öğretmenleri yetiştirme başarısını göstermekte idiler. Bir aydınlanma mucizesi, Türk Rönesansı da denilen Köy Enstitülerinde köyden gelen çocuklar ziraat yapabilecek iyi bir çiftçi, hayvanlarının hastalığını teşhis ve tedavi edebilecek veteriner, ev inşa edebilecek bir yapı ustası olarak yetiştiriliyorlardı. Tüm bunların yanında öğrencilerin, her yıl 25 dünya klasiğini okumak, enstrüman çalmak, folklor gibi kültürel öğeleri tanımak gibi yükümlülükleri de vardı. Bu köy çocukları, uygulanan eğitim sisitemi neticesinde, en nihayetinde eleştirel bir duruş, sorgulayıcı bir zekaya sahip öğretmenler olarak köylere gönderiliyorlardı. Ulaşılması hedeflenen ulvi amaçlara öğrencileri taşıyan süreç İş içinde öğrenme sisteminin sonucunda gelişmektedir. Bu sistem klasik öğrenme tarzlarından farklı özel bir uygulamadır. Bunun içindir ki, Enstitüler bu kadar etki uyandırmış, kapanmasının üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen hala tartışılan kurumlar olmuşlardır. Sabahattin Ali Enstitülerin iş içinde öğrenme sistemine yönlendirilen eleştiriler ve suçlamalarla ilgili olarak şöyle der:

Köy Enstitülerine en çok niçin çamur atıldı, bilir misiniz? Bu kurumlarda iş ilkesi öne sürüldü, iş eğitimi yapıldı, öğrenciler duvar ördü, ağaç dikti, işçilere benzedi diye. Ne demekmiş okulda işçilik? Okul efendi yetiştirmiş, ter kokulu, eli nasırlı işçi değil. İşçiyi köle sayan düşünüşün tepkisiydi bu. Okulun üretici değil tüketici olmasını istiyordu. Ağaç dikme, aşı yapma karatahtada öğretilbilirdi yalnız

*öğretmen olacak efendiye. Hasanoğlu gençlerinin su çıkmaz denen kıraç dağlarda su bulup kendi döktükleri borularla bu suyu köye ve enstitülerine getirmeleri, bu sudan elektrik çıkarmaları sevinç yaratacak yerde kuşku yarattı. Aynı gençlerin elleriyle yaptıkları tohum atan köylü heykeli bir umacıya benzetilip yıktı. Çalışan köylüye heykel ha? Ne demekmiş bu? Çalışıyor diye elin ayısını, kölemizi baş tacı mı edecektik? Bu düşünüş kolay kolay kafalardan söküleceğe benzemiyor. Sökülmeyince de kırk bin köyümüzü nasıl şenletiriz bilmem.*²⁸²

2.11.2. Köy Enstitülerinde Eğitim

Köy Enstitüleri, Türkiye’de köy kalkınması meselesinin çözümü doğrultusunda yapılan sosyolojik bir yaklaşımın ortaya koyduğu bir netice olarak değerlendirilebilir. Sosyolojik mahiyette Köy Enstitüleri girişiminin temellendirildiği fikir, bütün ülkede kırsaldan başlayacak bir topyekûn değişme hareketi yaratmaktır. Bu teşebbüs aynı zamanda iktisadi anlamda iki kaynağa dayandırıldığı düşünülebilir: Birincisi, eğitimin ekonomik bir yatırım olarak görülmesi; ikincisi ise, eğitimin ekonomik fonksiyonlarının anlaşılmasıdır²⁸³.

Anlaşılabileceği üzere, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durum, işe dayanan bir eğitim düzeninin kurulmasını ve yapılandırılmasını gerektirmiştir. Bu durumda Köy Enstitülerine, dönemin mevcut eğitim kurumlarından farklı bir niteliğe kavuşturmuştur. Köy Enstitüleri denemesi “iş içinde, iş vasıtasıyla, iş için” öğretmenler yetiştirmeye yönelik bir hareket olarak değerlendirilebilir. İsmail Hakkı Tonguç’a göre,

“bu hareket her talebede ruhî ve bedenî faaliyet uyandırmayı, başka bir tabirle söylemek lazım gelirse, iş yaparak bir şey öğretmeyi ön plana alan bir terbiye metodudur...bu prensibe göre düşünülecek olursa iş mefhumu pedagojik bir mana intisap etmiştir”

²⁸² Sabahatin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1999, s. 50.

²⁸³ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s. 193.

şeklinde tanımlamıştır²⁸⁴. İfadelerden de hareketle iş ve meslek yaşamında fert ve toplum planına yönelik eğitim ve öğretim anlayışlarını aynı potada eritmeye çalışmıştır. Tonguç bu faaliyete aynı zamanda eğitimin mahiyetini, *“ferdi ruhen ve bedenlen kuvvetlendirerek ona geçinme hayatını idameye yarayacak müsbet ve faydalı malumatı kazandırmak ve bu hayatın icap ettirdiği pratik beceriklikleri öğretmek”* olarak belirtmiştir²⁸⁵.

Köy Enstitülerinde hayata geçirilmesi planlanan üretim pedagojisinin ilk izlerine de rastlanmaktadır. Enstitülerin kurucuları, ekonomik üretime yönelik bir eğitimin planlı bir şekilde yapılabileceği müesseselerin, yalnız eğitimcilerin idarelerinde bulunacak meslek okulları olduğu ileri sürmektedirler²⁸⁶. Bu dönemde Türkiye’nin nüfusunu meslekler dağılımını dikkate alarak değerlendiren İsmail Hakkı Tonguç, köy nüfusunun yoğunlukta olduğu gerçeğinden hareket ederek, *“...istikbalde Türkiye için en mühim bir terbiye mevzuu teşkil edecek olan köy hayatı...”* ifadelerine yer vermiştir²⁸⁷.

Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşulları ve bu yönde enstitülerin kurulması öncesindeki genel ve mesleki eğitim teşkilatının köy hayatına bağlılık prensibine uygun olmadığı kanaatini taşıyan Tonguç köyde takip edilmesi gereken eğitimin amacını şu ifadelerle özetler: *“Azami derecede kuvvetli vatandaş yani içtimaî mahiyette insan ve memleketin siyasi, iktisadî ve harsî hayatının inkişafına iştirak edecek yani tabiatın bütün kuvvetlerine esir değil hakim olabilecek bir evsafa iş adamı yetiştirmek olmalıdır”* ²⁸⁸.

Bu ifadelerden de hareketle, köyün sosyal ve ekonomik durumu iyi bilinmeden köye faydalı olacak ve olumlu sonuçlar verebilecek çalışmalar yapılamayacağı kanaatine sahip olan Tonguç, bir toplumu şekillendirebilmenin, öncelikle o toplumun yaşamakta olduğu hayatı ve bu hayata şekil veren reel şartları yaşayarak öğrenmeye bağlı olduğu kanaatine sahiptir²⁸⁹. Enstitülerde verilen eğitimin neticesinde öğretmenlik,

²⁸⁴ İsmail Hakkı Tonguç, *İş ve Meslek Terbiyesi*, Ankara 1933, s. 9.

²⁸⁵ İsmail Hakkı Tonguç, *İş ve Meslek Terbiyesi*, s. 22.

²⁸⁶ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, s. 305.

²⁸⁷ İsmail Hakkı Tonguç, *İlköğretim Kavramı*, Ankara 2004, s. 394-395.

²⁸⁸ İsmail Hakkı Tonguç, *İş ve Meslek Terbiyesi*, s. 146.

²⁸⁹ İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, İstanbul 1939, s. I.

sağlık memurluğu ve ebelik olmak üzere üç kola sahip olmuştur. Dikkat edileceği üzere, bahsi geçen Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu faydalı branşlardır.

Eğitmen yetiştirme kursları ve özellikle Köy Enstitüleri hareketi, bu tür Batıcılık anlayışının uygulandığı; halkın içinden çıkmış fakat bu müesseselerde eğitilerek şuurlandırılmış köylü aydınlar olan eğitmen ve öğretmenler eliyle, yeniliklerin yine halka benimsetilmesi anlamında bu tür Batıcılık görüşünün uygulanmaya geçirilmiş şekilleri olarak belirginleşirler. Bu anlamda köylünün kültür seviyesinin yükseltilmesi meselesi olarak netleşir. Bu da memleketin temelde bir eğitim meselesiyle karşı karşıya gelmesi anlamını taşımaktadır. Bu donanımın köy okullarında takip edilecek eğitim ve öğretimin amacı kapsamında, köy hayatına uygun fertler yetiştirmek, metodları da iş pedagojisine dayanan çocuğun hayatta işine yarayacak bilgi ve becerileri iş içinde kazandırmayı hedefleyen aktif metod ve tekniklerdir.

Tonguç'a göre, her yönden geri durumda olan bir hayat seviyesi içinde bunalıp kalmış olan köyü eğitim yoluyla canlandıracak öğretmenlerin, klasik öğrenme okulunun öğretmeninden farklılaşarak, köye okulla beraber sağlık, modern teknik, kültür ve iktisat bilgisini götürebilecek kadronun birer üyesi şeklinde iş ve meslek hayatı doğrultusunda hazırlanarak köylüye rehber olacak şekilde şuurlu bir biçimde yetiştirilmeleri hedeflenmiştir²⁹⁰.

Enstitülerin kuruldukları ilk yıllarda belirli bir müfredat programları olmamakla birlikte bu eğitimin esası kırsal yaşamın temel gereksinimlerini kapsar nitelikte olmuştur. Enstitülerin 1943 yılında resmi eğitim ve öğretim planları yapılana kadar 3803 Sayılı Yasa öğretmen ve eğitmenlere yol gösterici olmuştur.

Köy Enstitülerinde verilen eğitim programının içeriğinde yer alan dersler; kültür dersleri, ziraat dersleri ve teknik dersler olmak üzere, üç bölümde toplanmıştır. 1943 *Köy Enstitüsü Programı*'na göre, kültür dersleri 114 hafta, ziraat dersleri 58 hafta, teknik dersler 58 hafta, tatiller 30 hafta olmak üzere 5 yıl 260 hafta eğitim ve öğretim görülmektedir. Programa göre, toplam 44 saat olan hafta üç temel kısma ayrılmıştır.

²⁹⁰ İsmail Hakkı Tonguç, *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, İstanbul 1947, s. 561-562.

Enstitülerde eğitim ve öğrenim gören öğrenciler, 22 saat genel kültür dersleri, 11 saat tarım ve 11 saatte teknik eğitim dersleri almışlardır²⁹¹.

Tablo 8 Köy Enstitülerinin 1943 Tarihli Programına Göre Dersler ve Bunların Gruplarına Dağılımı²⁹²

Kültür Dersleri	Ziraat Dersleri ve Çalışmaları	Teknik Dersler ve Çalışmalar
Türkçe	Tarla Ziraatı	Köy Demirciliği
Tarih	Bahçe Ziraatı	Nalbantlık
Coğrafya	Fidancılık	Motorculuk
Yurttaşlık Bilgisi	Meyvecilik	Köy Dülgerliği
Matematik	Bağcılık	Marangozluk
Fizik	Sebzecilik	Köy Yapıcılığı
Kimya	Sanayi Bitkileri Ziraatı	Tuğla ve Kiremitçilik
Tabiat ve Okul Sağlığı	Zootekni	Taşçılık
Yabancı Dil	Kümes Hayvanları Bilgisi	Kireççilik
El Yazısı	Arıcılık ve İpek Böcekçiliği	Duvarcılık-Sıvacılık
Resim-İş	Balıkçılık ve Su Ürünleri	Betoculuk
Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar	Ziraat Sanatları	Köy ve El Sanatları (Bayan öğrenciler için)
Müzik		Dikiş, Biçki, Nakış
Askerlik		Örgü ve Dokumacılık
Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı		Ziraat Sanatları
Öğretmenlik Bilgisi		
Toplumbilim		

²⁹¹ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 194.

²⁹² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Dağıtım, Ankara 2001, s. 355.

1943 yılı kültür derslerinin içeriğinde yabancı dil, el yazısı dersleri olmasına rağmen 1947 programında bu dersler çıkarılmıştır. Ziraat derslerinin içeriğinde ise, tarla ve bahçe ziraatı, meyvecilik, zootekni, kümes hayvancılığı, su ürünleri bilgisi gibi dersler görülmüştür. Teknik derslerde ise, köy demirciliği ve dülgerliği, yapıcılık, kireçcilik gibi ders uygulama ağırlıklı ders içerikleri mevcuttur. Enstitüde kız öğrencilerin ders içeriklerinde ise köy ev ve el sanatları dersleri yer almıştır²⁹³.

1953-1954 eğitim-öğretim döneminde Düziçi Köy Enstitüsü'nden mezun olan Turan Altuntaş, Enstitülerde milli oyunlara önem verildiğini; *“Ulusal oyunlarımız Enstitülerde harman olmuştur. Her sabah bin kişilik oyun halkası hep birlikte, “Ağırlama”nın, “Zeybek”in, “Halay”ların, “Horon”ların binbir çeşidi oynar...Tamzara, üçayak, temurağa, Erzurum barı, lorke vb ulusal oyunlarımız tüm Köy Enstitülerinde oynanırdı.”* ifadeleri ile dile getirmiştir²⁹⁴. Köy enstitüleri yalnızca bir okul değil, aynı zamanda modern bir çiftlik özelliğine sahiptir. Öğrenciler kendi binalarını kendileri yapmayı ve toprağı işlemeyi öğrenmişlerdir. Bununla beraber, bir yandan lise derslerinden biraz farklı olan müfredat programlarını izlerken, diğer yandan da yaşantılarını köy kalkınması hedefleri gereği düzenlemişlerdir. Öğrencilerin öğrenimlerinin her aşamasında köy gerçeği ve buna pratik çözümler sağlayabilecek gerek akademik sahadan gerekse köy yaşantısına yakın kimseler davet edilerek pedagojik destek bağlamında seminer sunumları gerçekleştirmişlerdir.²⁹⁵ Anlaşılabacağı üzere, enstitülerin öğretim sisteminde, her yönden yeni bir yapılanma sürecine giren toplumun temel ihtiyaçlarına daha çok ağırlık verilmiştir. Ortak ve üretici çalışma bu

²⁹³ Turan Altuntaş, *Bozkırın Eğitim Abideleri*, Özgün Yayıncılık, Adana 1998, s. 11-12.

²⁹⁴ Turan Altuntaş, *Bozkırın Eğitim Abideleri*, s. 12.

²⁹⁵ Nazif Evren, *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri'ne*, Güldiken Yay., 2. Baskı, Ankara 1997, s. 37-38.

yetiştirilmenin temel ilkesi olmuş ve Anadolu köylüsü buna yüzyıllardır “imece” adı altında alışkın olduğu için çok daha kolay ayak uydurmuştur²⁹⁶.

Enstitülerde verilen eğitimde;

- a. Yaratıcı düşünceye yer verilmesi;
- b. Araştırma, deney ve tartışmayı gerektiren durumlar yaratılması;
- c. Kendi kendine yahut bir araç vasıtasıyla, bir işi sonuçlandırmaya doğru, planlı olarak çalışma alışkanlığı kazandırılması;
- d. Az zamanda az enerji ile çok iş yapmanın öğretilmesi;
- e. Çevreye ve topluma etkin uyum yapmayı sağlayacak bir gücün kazandırılması,
- f. Kendi kuvvetlerini denetleyici ve başka insanlarla işbirliği yapıcı; becerilerini bir eser haline getirecek güç kazandıran iş ve konulara yer vermek de enstitünün önemli eğitim ilkeleri arasında yer almıştır²⁹⁷.

2.12.Köy Enstitülerinde Kitap ve Sanat

Enstitülerde kitap okumak boş zamanı değerlendirmenin ötesinde görülmekle beraber aydınlanmanın bir gereği olarak görülmüştür. Enstitülerde dünya klasikleri ağırlıklı olarak öğrenciler tarafından okunmakla birlikte, ayrıca Uyandırılmış Toprak, Şahika, Reaya ve Köylü, Sarı Esirler, Minka Abla, Benim Üniversitelerim, Canlandırılacak Köy, Değişen Dünya, Akzambaklar Ülkesinde, Fontamara adlı kitaplarda en çok okunanlar arasında yer almıştır²⁹⁸.

²⁹⁶ Anıl Çeçen, *Atatürk ve Cumhuriyet*, İmge Yayınları, Ankara 1995, 310.

²⁹⁷ Cavit Binbaşıoğlu, “Köy Enstitülerinde Öğretim programları”, *Abece yay.*, S.49, (1990), s. 60.

²⁹⁸ Turan Altuntaş, *Bozkırın Eğitim Abideleri*, Özgün Yayıncılık, Adana 1998, s. 19. Bu kitaplar arasında adını zikrettiğimiz Fontamara isimli kitap Köy Enstitülerine yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı dönemde Enstitülerin aleyhinde kullanılan argümanlardan birisi olmuştur. Ignazio Silone tarafından kaleme alınmış olan kitap, Güney İtalya’da bir köyün adıdır. Mussolli’nin iktidarı döneminde Fontamara köyünde idareye direnenler baskı altına alınmıştır. Kitapta köylülerin verdiği mücadeleye dair bilgiler aktarılmıştır. Bkz. Turan Altuntaş, *Bozkırın Eğitim Abideleri*, s. 21-22.

Aşık Veysel ve Ruhi Su Köy Enstitülerinin saz ve müzik öğreticileri olmuşlardır. Ayrıca Enstitü öğrencileri sazın yanında piyano, keman mandolin, akordion çalmasını da öğrenmişlerdir²⁹⁹.

Tiyatro ve gösteri dallarının öğretmenleri ise, Mahir Canova, Cüneyt Gökçer, Ulvi Uraz ve Saim Alpago'dur. Enstitüde öğrencilerin yazdıkları oyunların yanı sıra Yüksek Köy Enstitüsü'nde Sofokles'in Kral Oidipus'u, Moliere'nin Cimri'si, W. Shakespeare'nin Bir Yaz Gecesi Rüyası, Gogol'un Müfettiş'i öğrenciler tarafından sahnelenmiştir³⁰⁰.

Talip Apaydın, enstitü öğrencilerinin sanat yönlerinin geliştirilmesine ilişkin Cumartesi akşamları gerçekleştirdikleri eğlencelerini şu şekilde tasvir etmiştir:

*“Milli oyunlar, şiirler, türküler, küçük temsiller...Bu çeşit sanat çalışmalarımızın ana rengi hep halk işi olurdu. Temsiller bazen arkadaşlarımızın kendi eserleri olurdu. Birlikte çalışarak köyde geçen bir olayı, bir sahneyi olduğu gibi canlandırırlardı. Köylülerin yoksulluğu, yanlış inançları, nasıl kolay kandırıldıkları, nasıl ezildikleri bu temsillerde apaçık ortaya konulurdu...Köy özlemini, köy sevgisini, toprağı konu edinen şiirler yazılır, okunurdu.”*³⁰¹

İsmail Hakkı Tonguç'un 13 Aralık 1943 tarihinde bütün Köy Enstitülerine hitaben kaleme aldığı mektupta enstitülerde kitap okuma alışkanlığının kazandırılması ve ilerletilmesine dair takip edilmesi gereken yönetime ilişkin değerlendirmeleri dikkat çekmektedir:

“Gördüğüm enstitülerin çoğunda öğretmenleri, talebeyi tatmin edecek şekilde, kitap okumaya hevesli görmedim. Türkçe öğretmenlerinden bazıları bile istenilenden çok az kitap okumaktadır. Bu durum öğretmenin şahsından ziyade öğrencilerin, enstitünün zararınadır. Okuma isteği kıt öğretmenlerin çoğunluk teşkil ettikleri enstitülerde hayat basitleşmekte, durgun ve sıkıcı bir manzara göstermektedir. Türölü türölü çarelere başvurarak öğretmenlere çok kitap okutma işini başarmamız ve onlarda bu itidayı kökleştirmenizi lazımdır. Bu mesele ile

²⁹⁹ Turan Altuntaş, *Bozkırın Eğitim Abideleri*, s.49.

³⁰⁰ Turan Altuntaş, *Bozkırın Eğitim Abideleri*, s. 49-50.

³⁰¹ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları, Literatür Yayınları*, İstanbul, 2012, s. 71-72.

ilgili olarak yapılan tamimde öğretmenlerin okudukları kitapları hülase ederek idareye verecekleri, idarenin de bunları Vekilliğe göndereceği bildirilmişti. Şimdiye kadar hiçbir Enstitüden bu gibi hülasalar gelmediğini üzülerek size duyurmak mecburiyetindeyim. Arkadaşların bu nokta üzerinde durmalarını da yeniden hatırlatıyorum.”³⁰²

³⁰² İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)*, (Yay. Haz. Engin Tonguç), 2. Basım, İstanbul 1990, s. 77-78.

BÖLÜM 3: ENSTİTÜLERİN KAPATILMASINA GİDEN SÜREÇ

*Köy Enstitüleri hareketi, mevcut idare teşkilâtının zihniyetiyle kendi zihniyeti arasındaki farklar yüzünden, mukavemetle, kıskançlıkla ve hatta düşmanlıkla karşılaşmıştı*³⁰³ der Kirby. Nitekim, Köy Enstitüleri hakkında yapılan tartışmalar, yazılan eserler öylesine çoktur ki, gündemi her zaman böylesine meşgul eden bu konunun, Cumhuriyet tarihimizin en fazla tartışılan başlıklarından biri olduğu sonucuna ulaşılabilmesi mümkündür. Bu konuyla ilgili olarak Sabahattin Eyüboğlu; *Memleket ölçüsünde sağa kaymanın, Atatürk devrimlerini yıpratma hareketinin ilk kurbanı Köy Enstitüleri oldu.*³⁰⁴ demektedir. Köy Enstitüleri'nin kapanmasının ülkeyi Kemalizm ekseninden çıkarmaya çalışmanın ürünü olduğunu belirten Eyüboğlu sözlerine şöyle devam eder; *Çünkü bugün alıp yürüdüğüne vahlandığımız gericiliğin karşısındaki ilk engel, yeni Türkiye'nin adsız öncüleri olarak köylere dağılmaya başlayan Köy Enstitüsü mezunlarıydı*³⁰⁵.

3.1. Enstitülere Yönelik Tepkiler

İkinci Dünya Savaşının bitiminde doğu ve batı blokları arasında baş gösteren anlaşmazlıklar, komünizm karşıtı hareketlerin artmasına ve emperyalist politikaların fazlaşmasına yol açtı. Türkiye'de bu dönemde artarak kuvvetlenen burjuvazi ve kapitalizmin kendileri gibi düşünmeyen her kişi ve topluluğa karşı aşırı solculuk ve komünizm ile suçlamasına çok uygun şartlar meydana getirdi. Bu sayede komünizmle mücadele perdesi altında sömürücü sınıfların çıkarlarının savunması yapıldı ve soldan gelen her türlü ses susturuldu.³⁰⁶ Bunların en önde geleni de CHP fikirlerinin ürünü olarak görülen Enstitülerdi. Enstitülere karşı oluşan eleştiri ortamının, karşıtlığın alt yapısını hazırlayan çeşitli durumlar vardı ki, bunların *Kemalizim* çizgisinden ülkeyi çıkarmak amacıyla kasti olarak oluşturulan suni gündemler olabileceği ihtimali her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin; savaşın oluşturduğu ihtikâr, istifçilik, ithal maddelerin yokluğu, ilâç kıtlığı gibi durumlar hükümeti büyük sıkıntıya sokmuş,

³⁰³ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 321.

³⁰⁴ Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, Nisan 1999, s.87

³⁰⁵ Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, s. 87.

³⁰⁶ Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul, Nisan 1970, s.350

halk arasında gerginliğe ve devlete yönelik birçok dedikodu ve rivayetlere yol açmıştı.³⁰⁷ Kirby, ülkenin her alanında var olan sıkıntı ve kıtlığın etkilerinin Milli Eğitim faaliyetleri içerisinde de etkisini gösterdiği bu dönemle ilgili olarak şu çarpıcı örneklerle satırlarında yer vermiştir; İhtiyaç malzemelerinin Tonguç tarafından bilhassa gönderilmiyor olabileceği durumu dönem içerisinde yüksek sesle dile getirilir olmuştu. Hatta, bakanlıkça öğretmenlere bildirilen traşlı olma, hijyen kurallarına uyma, talebelerin sınıftan ayrılmalarından sonra sınıfı terketme gibi konuların, öğretmenlere kasıtlı olarak uygulanan bir nevi ceza uygulaması olduğu fikrine inananların varlığını Kirby'nin satırlarında görmekteyiz. Enstitülerin bahsedilen tüm bu uygulamalarının “Türk öğretmene düşmanlık” güden davranışlar olduğu bazı kesimlerce düşünülmektedir.³⁰⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ülke içerisindeki genel siyasi hava Köy Enstitülerinin aleyhine esmekteydi. Halkın yaşamakta olduğu her türlü zorluk CHP hükümetinin zararına olacak şekilde değerlendirilmekteydi. Politik arenada oynanan bu ayak oyunlarından elde edilen kazancı, dönemin siyasi ikliminden faydalanarak öne çıkan “*Anadolucu'lar*”³⁰⁹ sağlamıştı. Hitler'in ırkçı fikirlerinin Avrupa'da kitleleri peşine taktığı dönemde, Türkiye'de de güç kazanan ırkçılık; bu dönemde *Anadolucuların* işini kolaylaştıran bir rol oynamıştı. Örneğin, ülkedeki gerilimi daha da arttıran “*Varlık Vergisi*”³¹⁰ uygulaması CHP içerisinde bu görüşe sahip olan, muhalefetini parti içinde devam ettiren siyasetçilerce organize edilmiş bir uygulamaydı.³¹¹ Bu gibi olaylar, halk nazarında İnönü hükümetine ve icraatlarına duyulan güveni zedelemişti. Bu olumsuz havadan etkilenen alanlardan belki de en önde

³⁰⁷ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 328.

³⁰⁸ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 328.

³⁰⁹ Anadoluculuk, Anadolu kasabalarının eşraf veya “absentee” toprak ağalarının tutum ve çıkarlarının beslediği bir görüştür. Muhafazacılığı ile Kemalizmin devrimciliğine, romantikliği ile Kemalizmin Aydınlanıcılığına ve Rasyonalizmine düşmandır. Liberal, Batıcı, şehirli aydınların “köycülüğü”, her şeyden önce köylünün “cahil”liğini geriliğinin sebebi saydığı için “köylüyü aydınlatma” anlamında bir köycülüktür. Bu çeşit aydın kendi durumu ve görüşü gereğince köylüye ulaşamayacağı için “köycülüğü” hayalden ibaret kalır. Anadolucu “köycülük” ise, köylünün birinci görüş anlamında aydınlanmasını Anadolunun toplum düzeni için bir tehlike sayar, Türk köy toplumunu, Kemalist Türkiye'nin özlediği yeni bir ulusal uygarlık içinde bütünleştirmeye bir yıkıcılık, hatta komünistlik olarak görür. Bu yüzden Anadolucu Köy Enstitüsü görüşü, Kemalist Köy Enstitüsü görüşünden farklıdır. Bkz. (Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 326

³¹⁰ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. (Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951, s. 87.)

³¹¹ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 325-328.

geleni Enstitülerdi. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan çeşitli sebeplerden dolayı Köy Enstitüleri, eleştirilerin odağına yerleştirilmiş, CHP'nin imajını ve halk nazarındaki etkisini zedelemek için bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Engin Tonguç çok partili dönemde, parti içindeki muhaliflerle ilgili Sirer³¹² örneğini vermektedir.

“Enstitüleri etkisiz duruma getirme kampanyasının ana ilke ve yöntemlerini saptamış olan Sirer, Kirby'nin deyimi ile kendi partisinin muhalifleriyle işbirliği yapmaktan çekinmedi . . . Demokrat Parti tarafından da ne mecliste, ne dışarıda bir tenkide bir muhalefete maruz kalmadı . . . Sirer, Kemalist eğitimin yıllarca didine didine yaptıklarını bu oldukça kısa bakanlık süresi içinde bozmak başarısını göstermiştir.”³¹³

Yücel'in ardından Milli Eğitim Bakanı olarak atanan Sirer daha sonraları siyasi hayatına Demokrat Parti saflarında devam etmiştir. Muhalif kimliğini saklamayan Sirer'in bakan olarak atanması Enstitülerin hükümet tarafından gözden çıkarılmış olabileceğine dair ipuçları barındırmaktadır. Köy Enstitülerinin alenen eleştirilmeye başlandığı 1946 seçimlerinden sonraki dönemde artık Türkiye yeni bir siyasal iklimin içerisinde evrilmeye başlamıştı. İnönü hükümeti iktidara kuvvetle sarılmak için bazı politikalarından taviz vermeye başlamışlar, parti içinde kalmış olan muhalif kimlikli milletvekilleri de parti içinden muhalefet yapmayı sürdürmekteydiler. Bu konuyla ilgili olarak Sabahattin Eyüboğlu şöyle demektedir:

Köy Enstitüleri elbet ortanın solunda bir eylemdi, onları yıkanlar da elbet ortanın sağındaydılar. O yıllarda CHP iktidarda olduğuna göre demek CHP ortanın hem solunda, hem sağında, ya da bir sağında, bir solundaydı. İşte CHP ile birlikte Köy Enstitülerinin başını yiyen bu ikilik oldu. Ortanın sağındakiler Cevat Bayar'la birlikte

³¹² “Millî Eğitim Bakanlığına, elinde kocaman bir carte blanche ile gelen Sirer'den güya beklenen şey, demokratların Köy Enstitüleri aleyhine çevirdikleri hücumları tesirsiz bırakacak tedbirler almaktır. Aynı zamanda, Köy Enstitülerini, Halk Partisinin seçim başarıları elde etmesine yarıyacak şekilde devam ettirme -siyaseti güdülecekti. Köy Enstitüleri yalnız Yücel'in değil, devlet başkanı İnönü'nün himaye ve ilgisinden mahrum kalıyor, yeni bakanın yumuşak ve nazik ellerine teslim ediliyordu.” Detaylı bilgi için bakınız; Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 337-346.

³¹³ Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, s. 349.

*CHP'den ayrılmış olsaydılar, CHP kendine gelmek, yani ortanın solunda idare etmek için bunca yenilgilere uğramak zorunda kalmazdı.*³¹⁴

3.2. Köy Enstitülerine Karşı Suçlamalar ve İddialar

Türkiye'nin 1945 yılı sonrasında çok partili sistem ile tekrar yollarını birleştirmiş olması siyasi manada dönüşümün sosyal anlamda da beraberinde birtakım gelişmeleri de getirdiğini ortaya koymuştur. Bu dönemde siyasi anlamda kuruluş sürecinden itibaren tartışmalı konular arasında yerini almış olan Enstitüler üzerinde eleştiriler yoğunlaşmıştır³¹⁵. 5 Ağustos 1946' da VIII dönemi gerçekleşecek TBMM'de Recep Peker Hükümeti iş başına gelmiştir. Hükümet programında Köy Enstitülerinin “millileştirileceği” sözlerinin yer alması, Köy Enstitülerinin dönüştürüleceğinin veya kapatılacağına ilk işaretleri olarak görülmüştür.³¹⁶ Fakat bu programda yer alan “*Köy Enstitülerinden çıkan gençlerin tam bir ulusal duygu içinde yetiştirilmelerine dikkat edilecektir*”³¹⁷ ifadesi, enstitülerin milliliği konusunu tartışmaya açacak, enstitüleri siyaset malzemesi haline getirerek yıpranmasını sağlayacak olaylar örgüsünü başlatacaktır. Çok partili hayata geçilmesinden sonra yaşanan tüm bu olaylar Enstitüler hakkındaki olumlu havayı değiştirmiş, Enstitüler için eleştiri ve yıpratma faaliyetlerini başlatan bir sürece girilmiştir.

Enstitülere yönelik olarak 1945 sonrasında yoğunluk kazanan eleştirilerin başlıca şu kaynaklardan beslendiği söylenebilir:

1. Enstitülerin bazı kurucularından, enstitü müdürlerinden ve öğrencilerden gelen eleştiriler,
2. Tutucu çevrelerin yaklaşımı,

³¹⁴ Sabahatin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, s. 93.

³¹⁵ Köy Enstitülerini kuran kanunun TBMM'de geçişi sırasında milletvekillerinin davranışı, üzerinde durulması gereken bir olaydır. Enstitülerin kuruluş amacı, Cumhuriyet Türkiye'sinin köylerinde kalkınmayı en hızlı ve etkili şekilde sağlamak amaçlı olmasına rağmen, Köy Enstitü Kanunu, Meclis'te sadece 278 oyla kabul edilmiştir. 148 milletvekilinin ise görüşmelere katılmadığı görülmüştür. Burada azımsanamayacak oranda devamsızlığın olmasında kanun tasarısına red oyu kullanılması manası çıkarılabilir.

³¹⁶ Lütfi Arslan, “Türk Siyasetinde Köy Enstitüleri Tartışmaları”, s.155.

³¹⁷ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9826> (Erişim Tarihi: 13.02.2022)

3. Solcu çevrelerden gelen eleştiriler³¹⁸.

1943 yılında toplanan 2. Eğitim Şûrası'nda, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, Köy Enstitüleri'nin aleyhine propaganda ve eleştiriler ortaya çıkmaya başlamış ve hareket aleyhine yaygın bir kulis faaliyeti yaşanmıştır. 1946 seçimleri öncesinde ise muhalefet enstitülere yönelik aleyteki propagandalarını arttırmış ve buna daha geniş çevreleri de ortak etmeyi başarmıştır. Muhalefetin giderek enstitüler üzerinde yoğunlaşan baskılarını Dicle Köy Enstitüsü Müdürü Nazif Evren şu ifadelerle nakletmektedir:

*“Karalamalar gırla gidiyordu. Köylerdeki okul yapımı gevşedi. Köy Enstitüsü müdürleri ve bakanlıktaki bu kurumların başları yerlerinden, görevlerinden alınmaya başladılar. Büyük Millet Meclisi, havasını bu propaganda doğrultusunda yöneltti. Bakanlığın tutumu değişti. Yücel, Tonguç, Ferit Oğuz Bayır işbaşından uzaklaştırıldılar.”*³¹⁹

Enstitüler üzerinde 1946 yılı başlarından itibaren yoğunlunu arttıran eleştiriler giderek suçlamalara dönüşmüştür. Değişik nedenlerden kaynaklanan bu eleştiri ve suçlamalar üzerine 25 Ocak 1946 tarihinde İsmail Hakkı Tonguç, içinde Pamukpınar Köy Enstitüsü Müdürü Şinasi Tamer'in de bulunduğu on Köy Enstitüsü müdüründen sırasıyla; beş öğrenciden kendi el yazıları ile serbest tahrir vazifelerini kaleme almalarını üçüncü ve dördüncü sınıfları öğrencilerinin okudukları kitapların adlarını gösteren bir çizelgeyi, bir öğretmen bir haftalık programını, yakın köylerde çalışan eğitmenlerden üç okulun öğrencilerine ait kendi el yazılarını gösterir bir parçalık yazı, gezici başöğretmenin bizzat yazacağı ve bir haftalık çalışmalarını anlatan üç sayfalık yazı, mezunlardan gelen ve onların ülkeye bağlılıklarını ve çalışma heyecanlarını anlatan mektuplar, enstitü müdürleri mezunlara hitaben yazılmış mektup örnekleri talep edilmiştir³²⁰. Henüz CHP iktidarının devam ettiği bu dönemde Enstitülerin bu denli şiddetle eleştirilmeye başlanması ve bu baskıcı tavırla temel ilkelerinin sorgulanıyor

³¹⁸ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 305.

³¹⁹ Nazif Evren, *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri'ne*, Güldiken Yay., 2. Baskı, Ankara 1997, s. 90-91.

³²⁰ İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)*, (Yay. Haz. Engin Tonguç), 2. Bası, İstanbul 1990, s. 205-207.

olması durumu; CHP iktidarının en büyük eserlerinden birini muhalefete fırsat bırakmadan, ekseninden çıkarılmasına ya da kapanmasına giden yola itildiği anlamına çıkabilir diye düşünülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak Sabahattin Eyüboğlu'nun şu sözleri dikkat çekicidir;

“Köy Enstitülerini halk adına aydınlar kurdu, halk adına yine aydınlar yıktı. Halk, Köy Enstitülerini istiyordu da aydınlar onun için kurdu demek gerçeğe ne kadar aykırıysa, halk istemiyordu da aydınlar onun için yıktı demek de o kadar aykırıdır. Ama kuranlar mı gerçekten halktan yanaydılar, yıkanlar mı? Bu sorunun karşılığını vermek biz enstitülülere düşmez; ama merak edenlere şöyle bir yol gösterebiliriz: Baksınlar, kuranlar mı, yıkanlar mı daha çok çıkar peşindeydiler, kuranların kişisel kazancı ne oldu, yıkanlarınki ne?”³²¹

3.2.1. Enstitülerin Halkçılık İlkesine Ters Düştüğü İddiaları

Kuruluşlarından itibaren, eleştiri sahiplerince enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınması, mezunlarının da yine köylerde görevlendirilmesi, toplumda bir köylü-kentli ayrımı yani sınıf farklılığı doğuracağı ve bu bölünmenin Anayasaya girmiş olan Halkçılık ilkesine ters düşeceği iddia edilmiştir. Bununla beraber okul, işlik, öğretmen evi yapımında ve çocuklarını okula göndermede köylülere getirilen yükümlülüklerin, son derece ağır olduğu, özellikle yurdun ulaşımı güç olan bölgelerinde tek tip okul binası projesinin uygulanmasının yapım giderlerini daha da arttırdığı ve bu yükümlülüklerin yine anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddiaları enstitüleri yıpratmaya yönelik propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır³²². Bunun yanı sıra, öğrencilerin bakımsız oldukları ve mezuniyetten sonra az bir para ve yeterziz ekim

³²¹ Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, s. 93.

³²² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 46-47.; İsmail Hakkı Tonguç'un 4 Aralık 1944 tarihinde köy enstitülerinin müdürlerine hitaben kaleme aldığı mektupta enstitülerde öğrencilere yüklenen sorumlulukların doğru algılanmasının sağlanmasına ilişkin değerlendirmeleri dikkat çekmektedir: *“İşbölümüne göre türlü işlere dağılacak kümelere, yapacakları işin önemi, memlekete, millete ve onların şahıslarına temin edici faydalar anlatılarak iş gördürülür. Öğrencilere angarya şeklinde, manası anlaşılmayan işlere bu kuramlarda, asla yer verilmeyecektir. Bir enstitüde işlerin soysuzlaştığı görülürse bundan birinci derecede öğretmenler mesul tutulacaklardır. Her çocuk öğretim programında tespit olunan şekillere göre kültür, ziraat ve sanat çalışmalarına mutlaka katılacaktır. Belli çocukları yalnız terzilik, şoför muavinliği, davar çobanlığı, tuğlacılık gibi belli işlerde uzun müddet çalıştırmak yasaktır.”* Bkz. (İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)*, (Yay. Haz. Engin Tonguç), 2. Bası, İstanbul 1990, s. 89.)

alanıyla yıllar boyunca köylerde kalmak zorunda oldukları düşünüyorlar ve eleştiriyorlardı. Şehir okullarında tüm ihtiyaçların devlet tarafından karşılanmasının aksine, enstitülerde öğrencilerin emeği ya da öğretmenlerin emeği etkin durumdaydı. Şehirdeki öğrenciler sadece kültür derslerini öğrenmek, öğretmenler ise sadece bu dersleri öğretmek ile görevli iken, enstitülerde eğitimin yanısıra üretmek görevi vardı. Öğretmenler ise bu üretimleri kanallıze etmek durumunda idi.³²³

Enstitülerin halkçılık ilkesine ters düştüğü konusunda yapılan eleştirilerin en başında Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek romanı ve onun çevresinde belirtilen görüşler gelmektedir diyebiliriz. Romanın arka kapağındaki tanıtım yazısında şöyle yazmaktadır:

*“Bizdeki toplumsal ve siyasal şartlar içinde köy enstitüleri köylü çocuklarının çile çekme ve azla yetinme yatkınlıklarından yararlanarak en ağır işlerde gaddarca çalıştırılıp sömürölmelerinden başka birbsonuç veremezdi. Nitekim bu deneme son hesaplaşmada biz Türk aydınlarının halk düşmanlığını değilse bile, halka hiç acımadığını ispatlamıştır. Bozkırdaki çekirdek işte bu çapraşık dramın romanıdır . . .”*³²⁴

Kemal Tahir'in bu çok tartışılan romanına çeşitli görüşlerden tepkiler gelmiştir. Bunlardan biri olan Vedat Günyol eser hakkında şöyle demektedir:

*“Kemal Tahir'in böylesine açık ve seçik bir dille ortaya konan düşüncelere aldırılmazlık edip değişmez ve kesin bir önyargı ile olayları değerlendirmeye kalkışı ve Tonguç'un köy enstitüsü anlayışında insanı değiştirme diye birşey olmadığını ileri sürüşü her türlü insafı aşan bir dolanlamadır.”*³²⁵

Günyol, eleştirilerinin devamında, Bozkırdaki Çekirdek'te anlatılan şekliyle; Enstitülerin en temel dayanak noktasının köy çocuklarının dayanıklı ve azla yetinmeyi bilen kimseler olması durumunun asla kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Köy çocuklarının buralarda adeta birer köleymişcesine çalıştırılarak emeklerinin

³²³ Nihal Yıldız, Osman Akandere, “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XVII/35, (2017-Güz), s.292.

³²⁴ Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1967.

³²⁵ Vedat Günyol, Köy Enstitüleri ve Bir Roman, *Yeni Ufuklar Dergisi*, C. 1 , S. 134, (Temmuz 1968), s. 22.

sömürüldüğü iddialarını kabul etmeyen Günyol, büyük emeklerle meydana getirilen Enstitü yapılarının çilesini çocukların çektiği, faydasını başkalarının göreceği şeklindeki ifadelerle de şöyle cevap vermektedir:

“Köy enstitülerinin gelişimini yakından izlemek fırsatını bulmuş ve bay Alangu’nun etkisinde kalmamış olsaydı köy enstitülerinin parsasını yine köy çocuklarının topladığını görür ve bu güzelim kurumlara yabancılaştan biri varsa onun da bay Alangu gibi bir yılı aşkın bir süre çalıştığı bir enstitüden bir sabah herkes uykudaiken tasını tırağını toplayıp uzaklaşmak zorunda kalan ve bu yüzden köy enstitülerinin amansız düşmanı kesilen bir kimse olduğunu anlardı.”

Eleştiri sahiplerince enstitülerde aşırı solcu, hatta komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim ve öğretim yapıldığını, öğrencilerin okul yapımlarında, tarım ve teknik uygulamalarında, temizlik ve bakım işlerinde çalıştırılmalarının Sovyet Rusya’yı ve komünist rejimlerini anımsattığını ve bu tür eğitimin Milliyetçilik ilkesiyle çelişeceğini öne sürmüşlerdi. Bu çevrelerce, enstitülerin yönetim kadrosu genelde solcu, Marksist tanınan kişilerce doldurulduğu iddia edilmiştir. Enstitülerin yeterince milliyetçi olmadığına ve bazı çevrelerin programın milliyetçilik taşımadığı eleştirisine Türkoğlu;

“Oysa, programın getirdiği gerçekçi içerik ve ilkeler bu anlamı içinde taşıyordu. Ülkeyi bayındırlaştırmayı, köyleri canlandırmayı lafla değil, ‘iş’ olarak amaçlayan, tarımı, tekniği, güzel sanatları yaşamın vazgeçilmez bir parçası olarak gören bir programda fazla söze gerek yoktu...”

şeklinde cevap vermektedir³²⁶. Sabahattin Eyüboğlu da köy çocuklarının Enstitülerde çalıştırılması eleştirilerine binaen, bu çalışma tarzının Anadolunun hiç de yabancı olmadığı bir usul olduğunu belirterek Yunus Emre’nin dahi odun taşıyarak dergaha kabul edildiğini belirtmektedir. Anadolu köylerinde ortak kullanımı olan alanların köy halkının çalışmaları neticesinde gerçekleştirildiğini ve en nihayetinde Anadolu kültüründe var olan imece kavramının tüm bu çalışmaları özetleyen bir faaliyet olduğunun altını çizmektedir. Bu kültür içerisinde yetişmiş olana çocukların da Enstitü

³²⁶ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005, s. 211.

bünyesinde gerçekleştirdikleri çalışmaları, hayatın normal akışında var olan aktiviteler olarak değerlendirdiklerini belirtmektedir.³²⁷

Önemli bir husus , Meclis üyelerinin bazılarının Enstitülerin sâdece köy çocuklarına açık olmamasını tercih etmeleridir. Bu düşüncede olanların başında Kazım Karabekir vardı. Onlar sadece köy çocuklarını kabul etmenin, dilce ve askerlikçe başka düşüncede nesiller yetiştirilmesine sebep olacağını düşünmekteydiler.³²⁸

Özellikle enstitülerin sınıfsal bir nitelik taşıdığı iddiası, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak tarafından Meclis gündemine taşınmıştır. Sazak’a göre enstitü mezunlarına verilen yetkiler çok fazladır. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel 23 Mayıs 1945 tarihinde Meclis’te Bakanlığın bütçe görüşmeleri sırasında Sazak’ın itirazlarını yanıtlarken şu tespitlerine yer vermiştir:

“Emin Sazak, Köy Enstitüsü mezunlarının kendilerini birer Atatürk zannettiklerini ve hatta daha salahiyyetli hissettiklerini söylüyor. Biz, arkadaşlar, köy enstitüsündeki bu Türk çocuklarını, sizin kabul ettiğiniz kanunlarda yazılı ne vazifeler varsa onları yapmak üzere yetiştiriyoruz. Bu çocukların birer Atatürk olması herhalde temenniye değer bir şeydir. Amma Atatürk olmak güçtür. Biz onları Atatürk’ün parçaları olmak üzere yetiştiriyoruz...Çünkü ilköğretim davası milletlerin rüştiünü ispat etme davasıdır. İlköğretim davası feodal sistemle kendisini idare etmek isteyenlerin samimi olarak istemeyeceği bir davadır....”³²⁹

Eğitim yoluyla canlandırılması düşünülen köyde yaşayan nüfus hakkında Engin Tonguç, “*bilinçlenmiş köylü aydın*”lar ifadesini kullanmaktadır. Yeni tip öğretmenler aracılığıyla sınıf şuuru uyandırmanın en uygun sosyal tabanı olarak değerlendiren şu sözleri oldukça dikkat çekicidir:

“Köy Enstitüleri sistemi başlı başına ne bir okuma-yazma kampanyası, ne bir köy kalkınması sorunu, ne bir öğretmen yetiştirme çabası, ne bir okul yapımı girişimi idi. Temel amacı bakımından, tarihsel koşulların hazırladığı bir olanaktan yararlanarak iktidara katılıp elde edilen yürütme gücü ile emekçi sınıfları

³²⁷ Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, s. 56.

³²⁸ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 199-200.

³²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, Cilt: 17, s. 312.

bilinçlendirmek ve devrimsel süreci hızlandırmak için girişilmiş bir devrim stratejisi ve taktiği idi.”³³⁰

3.2.2. Enstitülerde Karma Eğitime Yönelik İddialar

Enstitülere yönelik siyasi mahiyetteki eleştirilerin yanında sosyal açıdan da yoğunluk taşıyan tepkiler mevcuttur. Yatılı olan enstitülerde uygulanan karma öğretimin Türk aile ve ahlâk anlayışına uymadığı yönündeki eleştiriler buna örnektir³³¹.

İsmail Hakkı Tonguç’un Öğretmen Okullarından ve Köy Enstitülerinden mezun öğrencilere hitaben kaleme aldığı mektupta toplumsal yaşamda kadının yerini şu ifadelerle özetlerken kadının ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiği şuurunun kazandırılması görevinin bu mezunların olduğu gerçeğine de dikkat çekmektedir: *“Kadını alabildiğine istismara, tazyike dayanan aile hayatının gelenekleri sizin yuvalarınızda kendilerine yüz ve yer bulmamalıdır. Kadın ve erkeğin eşit haklarıyla süslenen bir yuvanın sahibi olmalısınız.*”³³²

Talip Apaydın, enstitülerde karma eğitimin kendileri üzerindeki etkisi üzerinde şu değerlendirmelere yer vermektedir:

“Yatakhane, yüznumara hariç, her yerde onlarla beraberdik. Bir iki ay içinde doğallaştı. Alıştık. Öbür arkadaşlarımız gibi gelmeye başladılar. Hatta onların yanında da daha dikkatli, daha uslu idik. Kötü konuşamıyorduk. İster istemez kendimizi topluyor, kibarlaşıyor, saygılı davranıyorduk. Bu konuda geliştirici, yüceltici sık sık konuşmalar dinliyorduk. Şu kadarını iyi anımsıyorum, kızlarla birlikte olduğumuz zamanlar, çalışırken, yemekte, tenefüslerde, her yerde daha bir özenli, daha iyi olmak zorunda kalıyorduk. İki cinsin birbirini eğittiği, düzelttiği gerçeğini ben kendi üstümde anlamışumdur. Fakat bu konuda görüşler ne kadar değişik, ne kadar farklı? Köy enstiülü kızlar için söylenenler onlara

³³⁰ Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul 1970, s. 270.

³³¹ “Köy Enstitülerinde kızlarla erkekler hem de yatılı olarak birlikte dinci kesim bir erkek öğrencinin bir kız öğrenciye, onu evlenmeye zorlayan mektup yazdığı, bir kız öğrencinin hamile kaldığı, köy kızlarının namuslarının ayaklar altına alındığı gibi eleştiriler öne sürülmüştür.” Bkz. Mustafa Aydoğan, *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Ankara 2006, s. 173.

³³² İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)*, s. 146.

edilen iftiralar, halkoyunda belki en yıkıcı, en etkili propaganda oldu. Kızla erkeğin aynı okulda okuması, aynı elbiseyi giymesi, yan yana çalışması, birlikte yiyip içmesi, ele ele tutuşup halay çekmesi, kafası hep kötüye çalışan softayı çıldırttı. Hayalinde olmadık sahneler kurdurttu ve halka zehir saçtırdı.”³³³

Mahmut Makal da bu konuyla ilgili şunları söylemektedir;

*“Neden kızla erkek yanyana, omuz omuza derse giriyor, tarlaya gidiyordu. Bunu söyleyenler, köylümüzün zaten böyle karışık çalışıp, karışık yaşadığından habersiz görünüyorlardı. Neymiş efendim, kızlar, çocuklarını ayakyoluna gidip atıyorlarmış, oralar tıkanmış. Koca koca diploma almışlardan okula gitmemişlere kadar bir çok insandan bizzat kulaklarım ile duydum bunu. Düşünmeye alışmamış bir toplumun bireyleri, kulaktan kulağa gelen böyle yakıştırmalara inanıyorlar. En ilginç, Tonguç’tan sonra, ilköğretim Genel Müdürü olanlardan birisinin de bunu söylemesi. Şimdi Ankara’da avukat-öğretmen olan Refik Ergün arkadaş tanır. Genel Müdür olunca ilk olarak bunu önledigini, övünerek ileri sürüyordu. Halkı hangi damarından yakalayacaklarını şaşırmışların gülünç durumları...”*³³⁴

Kız ve erkek öğrencilerin aynı sınıflarda bulunmaları hakkında, özellikle siyasiler tarafından öne sürülen abartılı iddialar çocukları Enstitülerde öğrenim gören veya çocuklarını Enstitülere göndermeyi düşünen köylü vatandaşlar arasında endişeye ve buralara yönelik önyargıların gelişmesine sebep olmuştur. Enstitüler, köy kızları için yurt çapında açılmış kapılardır ve yapılan eleştirilerin amacı Köy Enstitüleri’nin düzeninin bozulmasına zemin hazırlamaktır. Enstitülerdeki karma sistem; 1950-1951 eğitim-öğretim döneminde yapılan eleştiriler sonucu kız öğrenciler Kızılçullu ve Beşikdüzü Enstitülerinde toplanmış ve 21 Enstitünün sadece iki tanesi kızlara ayrılmıştır. Bu durum Enstitülerde az olan öğrenci sayısını da aza indirmekle kalmamış, esasında buralardan uzak olan bölgelerdeki köy çocuklarının öğrenim şanslarını tüketmiştir. Böylelikle Enstitüleri bu türden karalama yoluna giden iddialardan beklenen sonuç sağlanmıştır³³⁵.

Talip Apaydın Enstitülerde kız öğrencilerin durumu ile ilgili anılarını paylaşırken şöyle demektedir; “Köy Enstitülerinin yıkılışı ile en büyük darbeyi köy kızları yedi. Onlar bir zaman

³³³ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, s. 90-91.

³³⁴ Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, İstanbul 1979, s. 27.

³³⁵ Şevket Gediklioğlu, *Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime*, s.289-290.

daha anaları, ablaları, teyzeleri, halaları gibi köylerde yitecekler” Bu sözler Türkiye’de o dönem yaşanan gerçekliği açıkça ifade etmektedir. Enstitüler, o döneme değin geri planda tutulmayı kaderi olarak algılayan kız çocuklarının umut ışığı olmuştu. Enstitülerin kapanması özellikle köylerde yaşayan kız çocuklarının eğitim hakkını da önemli ölçüde ellerinden alınmasını beraberinde getirmişti. Talip Apaydın bu gerçekliği şöyle ifade etmektedir;

Köy Enstitüleri yıkıldıktan sonra köy kızları okuyup öğretmen olma haklarını hemen hemen temelden yitirdiler. Nerede, nasıl okusunlardı? Koca Türkiye’de sadece Bolu ve Beşikdüzü Öğretmen Okulları ilkokuldan sonra kız öğrenci alıyordu. Ortaokula dayalı Kız Öğretmen Okullarında köy çocuğu yok denecek kadar azdır. Bugünkü koşullar içinde köy kızları ortaokulu nasıl okusunlar? Yurt gerçeklerini bilen hiç kimse bu soruya olumlu karşılık veremez.

1946 seçimlerinden sonra Hasan Ali Yücel’e bakanlık verilmemesi, Peker hükümetinin yukarıda bahsettiğimiz, Enstitüleri millileştirme vaatleri ve yeni bakan Reşat Şemseddin Sirer’in çalışmaları neticesinde Enstitülerin geleceği ile ilgili kaygı verici durumlar yaşanmaya başlanmıştır.³³⁶ 1947’den itibaren yedi enstitüde açılan “Sağlık Kolu” Hasanoğlan ve Kızılçullu’ Enstitülerinde biraraya getirilmiş, 1951 tarihinde de tamamen kapatılmıştır. 1950 yılına gelindiğinde Enstitülerin temizlenmesi fazlaca hız kazanmış, Enstitülerdeki kız öğrencilerin tamamı erkeklerden ayrılarak “Kız Köy Enstitüsü” statüsü verilen Kızılçullu Kız Köy Enstitüsü’nde toplanmışlardır. Ardından Trabzon-Beşikdüzü Köy Enstitüsü Kız Köy Enstitüsü’ne dönüştürülmüştür.³³⁷ Tüm bu gelişmelerin neticesinde Türkiye’de uygulanan karma eğitim uygulaması sona ermiştir.

3.2.3. Enstitülerin Kurulduğu Yer Meselesi

Enstitülerde öğretmen adaylarına, mesleki gelişimlerini sağlayacak dersler verilirken beraberinde tarım ile ilgili çalışmalar da yapabilecekleri uygun alanlar tahsis edilerek bu alandaki bilgilerinin de gelişmesi sağlanmak istenmiştir. Okulların kurulacakları alanlar tesbit edilirken Ziraat Vekaleti’nin uygun bulunduğu yerler tercih

³³⁶ Mustafa Aydoğan, *Köy Enstitüleri: Amaçlar İlkeler Uygulamalar*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s.233

³³⁷ Baha Mutlu Aydın, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yayıncılık, Ankara 2007, s. 112-113.

edilmiş ve yapılanma ile alakalı olarak büyük şehir, küçük şehir tercihi yapılmamıştır.³³⁸ Kirby, Enstitülerin açılacağı yerlerin özelliklerinden bahsederken, *Bu alanlarda su bulunması, işe yarayacak bina ve tarla bulunması, az çok taşıt vasıtaları bulunmasının* önemli olduğunu belirtmiştir. Sözlerinin devamında hastane, pazar ve hükümet dairelerine ulaşma imkânlarının olmasının da tercih edildiğini belirten Kirby, arazilerin köylülerin rızasıyla, istimlak edilmeye gerek kalmadan inşaata açılması konularına da değinmektedir. Yerli halkın, enstitünün kendi bölgelerinde kurulmasını istemesinin önemli olduğunu belirtmektedir. İnşaat faaliyetlerinin devam ettiği süreçte de kalınabilecek yapıların olmasının gerekliliği ifade edilmiştir.³³⁹

Enstitülere yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı diğer bir mesele ise, Enstitülerin komünist karakterlerini gizleyebilmek maksadıyla ve köy çocuklarına kırsal sahada rahatça komünizmi aktarabilmek maksatlı kırsal alanlarda kurulmuş oldukları iddiasıdır.³⁴⁰

Köy Enstitüleri Haritası³⁴¹

³³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 6, C. 10, (17.04.1940),s.78

³³⁹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s.202

³⁴⁰ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s. 306.

³⁴¹ Gül Şimşek, Cansın Merdanoğlu. “Bir ‘Planlama Örneği’ Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi”. *Planlama Dergisi* 28(3), 2018, s. 261-281.

Enstitülerin köylerin kalkınmasında kültür ve eğitim merkezi olarak bir işlev yürütebilmesi amaçlı kırsal bölgelerde kurulduğu bir hakikattir. Bu açıdan, Enstitülerin esas gayeleri sadece öğretmen yetiştirmek olmayıp, bu türden bir hizmetin kırsal kalkınma gibi çok daha mühim bir vazife de üstlenmiştir. Ayrıca bu müesseseler, ücra yerlerde kuruldukları iddialarının aksine ana yollar ve demiryollarına yakın yerlerde,ülke yüzölçümü üzerinde orantılı bir dağılım oluşturacak şekilde inşa edilmişlerdir. Pamukpınar Köy Enstitüsü örneğinde de görüleceği üzere, iletişim ve araç ulaşım kolaylıkları da dikkate alınarak, şehir ve kasabalardan sadece birkaç kilometre uzaklıktadırlar. Enstitü öğrenci ailelerine, yabancı misafirlere açık tutulmakla birlikte, öğrenciler hafta sonları ve tatillerde kasaba veya şehir merkezlerine ihtiyaçlarını karşılamak üzere serbest bırakılmışlardır³⁴².

Köy Enstitüsü mezunlarının görev yaptıkları köylerdeki nüfuzlu kimselere yönelik ortaya koyabileceği tavrı İlhan Selçuk özetle şu şekilde ifade etmektedir:

*“...Bugün İmam Hatip okullarında eğitim gören köy çocukları ile dün Köy enstitülerinde okuyan köy çocukları arasında en ufak bir fark yoktur. Her ikisi de aynı toprakların aynı koşulların aynı çevrenin yetiştirdiği insanlardır. Değişik olan nedir? Değişik olan eğitimidir. Köy çocuklarını enstitüde okutursanız Köy ağasının başına bela olur, köy düzenini değiştirmeye kalkar, mütegalibenin karşısına çıkar, nurecunun, gericinin, yobazın önüne dikilir. İmam-Hatip okulunda okutursunuz, köy ağasının koltuğuna sığınır. Mütegalibenin politikasını tutar. Köy düzenini bugünkü gibi sürdürmeye bakar.”*³⁴³

Esas itibarıyla, enstitülerin yerleşme alanlarını bu şekilde eleştiriye tabi tutanlar, Enstitülerin yerlerini Öğretmen Okullarına bıraktığı esnada bu okulların yerlerini de değiştirmemiştir. Dönüşümün yaşandığı sırada Enstitülerin tarımsal ve endüstriyel faaliyetleri durdurulmak suretiyle 1947 yılında ders programlarındaki kültür derslerinin saatleri arttırılmıştır. 1954 yılında İlköğretim Okulları şeklinde isimleri üzerinde

³⁴² Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, s. 306.

³⁴³ Bkz. İlhan Selçuk, “Kim?”, Varlık Yıllığı 1965, Varlık Yay., İstanbul 1964, s. 140

değişikliğe gidildiği sırada da yer seçimleri konusunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

3.2.4. Enstitülerde Komünizm Propagandası İddiaları

Enstitülere yönelen eleştirilerin bir diğer ağırlık noktası; öğretmenlerin, öğrenciler arasında komünizm propagandası yaptığı ve öğrencileri komünist yayınları okumaya zorladıkları iddialarıdır.

Bu doğrultuda öne sürülen iddialar şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Enstitü kütüphanelerindeki kaynaklar arasında Rus klasikleri ve fakirlik hakkında yazılmış romanların ağırlıkta olması,
2. Enstitü idarecileri ve öğretmenleri tarafından insanların dini hassasiyetlerine, inançlarına ve mukaddesatlarına eleştirilerin yapıldığı iddiaları,
3. Enstitü binalarının dönemin Sovyet Rusyasından ilhamını aldığı iddiaları,
4. enstitülerde uygulanan iş içinde eğitim ilkesini komünizmin getirdiği bir öğreti olarak kabul görülmesi,
5. Enstitü müdürleri tarafından öğrencilerin komünist vb. yayınları okumaya zorlanmaları.

Talip Apaydın, ülkede çok partili hayata geçilmesi ile birlikte oluşan gerginliğin boşaldığı sahalardan birisi olarak gördüğü enstitülerdeki gergin ortamı şu şekilde nakletmektedir:

“İtişmelerin iyice yoğunlaştığı günlerde bir toplantıda, durum Genel Müdüre de (İsmail Hakkı Tonguç) açıklandı. Bir arkadaşımız kalktı: efendim biz birbirimizi yiyoruz, dedi. Biz birbirimizi boğazlayacak hale geldik. Kimimiz sağcı olduk, kimimiz solcu...Bunu biliyor musunuz? Enstitüden her gün şikayetler, ihbarlar gidiyor. Şu toplantıda konuşulanlar bile yarın yerine ulaştırılacak. Emniyete, milletvekillerine, hatta Büyük Millet Meclisi Başkanı'na ulaştırılacak. Nedir bu hal? Bize bir yol gösterin. Ne olacaksak bunu bize söyleyin. Hakkı Tonguç acılı

bir yüzle dinledi bunları. Sonra uzun uzun kafasını salladı. Ben sizinle bu konuda kapalı-açık çok konuştum, dedi. Siz ateşle oynuyorsunuz. Yapılamaz sanıyorsunuz, ama bir gün bu enstitüleri kapatırlar. Hiç değilse temelden değiştirirler. Siz okudunuz, kurtuldunuz ama sizden sonraki köy çocukları okuyacak okul bulamazlar. Anlıyor musunuz? Aklınızı başınıza toplayın. Binanın temelini oyan fare olmaktan vazgeçin. Köy enstitülerini siz köy çocukları kendiniz yıkacaksınız, dikkat edin..."³⁴⁴

Eşref Edip, Tek Parti döneminin temel kurumları olan Köy Enstitüleri ve Halkevlerine yönelik şu eleştirilerini açıkça dile getirmektedir:

*"Halkevlerinde dini iktapların Kuran cüzlerinin girmesi yasak edilmişti. Yapacakları cinayetin programı şöyle idi: Camiler camilikten çıkartılacak, halkevlerine benzetilecekti. Halkevleri camilerin yerine geçecekti. Yani camiler halkevi, halkevleri puthane olacaktı... Rusya'da din müessesleriyle çarpışmak için Allahsızlık klüpleri kurulmuştu. Hakçılar da burada Halkevleri'ni kurdular. Dinsizlik ve ahlaksızlık merkezleri olan Köy Enstitüleri devlet parasıyla çıkarılan Köy Enstitüsü dergisi komünist fikirlerle dinsizlik propagandaları ile doluydu ..."*³⁴⁵

Fethi Tevetoğlu,Türkiye’de Sosyalist ve komünist Faaliyetler isimli eserinde, Köy Enstitüleri içerisinde komünizm propagandası yaparak genç dimağları zehirlemeye çalışanlardan ve bu telkinlere uyarak yönünü bu rotaya çevirmiş olan pek çok öğrenciden bahseder.Eslerinde Milli Eğitim başmüfettişlerinden Fethi İsfendiyaroğlu’nun teftiş notlarına da yer veren Tevetoğlu, yaptığı alıntılarda konuyla ilgili önemli ayrıntılar paylaşmıştır. İsfendiyaroğlu ,enstitülerde yaptığı teftişler esnasında incelediği “Köy Enstitüleri Dergisi” isimli, enstitüye ait yayın organının içerdiği yazılar hakkında;’

"...Yüzde sekseni tamamiyle rejimimize aleyhtar, milli ahlakımıza, milli duygularımıza kulliyen aykırı, milli bünyemizi kemiren ve milli bütünlüğümüzü yıkmak amacı taşıyan bir takım muzur ve menfur yazılar olduğunu hayret ve

³⁴⁴ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, s. 198-199.

³⁴⁵ Eşref Edip, *Kara Kitap*, Beyan Yayınları, İstanbul 1974, s. 34-35.

ese fle gördüm’’ ifadelerini kullanmış ve daha sonra raporunda bu dergilerin baş taraflarına Cumhurbaşkanının köy okullarına, öğretmenlerine, köy kalkınma davasına ait makale ve nutuklarının adeta maske olarak konulduğunu, iç yazıların ise bu emir ve direktiflerin tamamıyla aksi yıkıcı telkinlerden ibaret olduğunu belirtmiştir.”³⁴⁶

İsfendiyaroğlu teftiş raporlarında; bu dergiler içerisindeki yazıların, Türk köylüsünün mevcut durumunu fazlaca dramatize ederek anlatmak, köylüyü mütemadiyen baskı altında tasvir etmek suretiyle, planlanan amaca ulaşacaklarını belirtmekte ve derginin tüm sayılarında bu tarz yazılar olduğunu altını çizmektedir. Bu dergilerde yer alan yazıların, çeşitli derslerde araştırma ve inceleme ödevlerinde kullanılmak suretiyle yaygınlaştırıldığını da belirten İsfendiyaroğlu bu yöntemle enstitülerdeki genç çocukların ve genç öğretmenlerin zehirlendiğini ifade etmektedir.³⁴⁷ Bu bakış açısını destekleyen bir başka isim olan Necib Fazıl Kısakürek : “*Köy Enstitüleri, Anadolu çocuğunu ruh kökünden ayırmak için kurulmuş yaman bir komünizma tezgahı..*” demiştir.. “*Hasanoğlu Köy Enstitüsü ise öbür Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmek gayesiyle kurulan merkez ve ocak ana mihrak... Zehir dağıtım üssü.*” ifadelerini kullanmıştır.³⁴⁸

Üç ayda bir olmak üzere sekiz sayı çıkabilen “Köy Enstitüleri Dergisi” için, “*hemen hemen muzır yazılarla dolu, bunları maskelemek için hayvancılıkla ve ziraatla ilgili yazılar var*” demektedirler. Oysa bu dergiler, köy incelemesi, *Şiir*, çeviri ve enstitü çalışmalarıyla ilgili yazı, kitap tanıtma, özet, konferans haberleri ile doludur...³⁴⁹

Dini sorgulayan, yaratıcı kavramı ile ilgili kafalarda soru işaret uyandıran yazılar içeren Enstitü dergilerinde bunların yanı sıra Freud’un fikirlerine sıkça yer vermek, Yunan mitolojisinden alıntılar yapılmak suretiyle gençlerin dimağlarının zehirlendiği ve

³⁴⁶ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler 1910-1960*, Ankara 1967, s. 587.

³⁴⁷ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler 1910-1960*, s. 589.

³⁴⁸ Necip Fazıl Kısakürek, *Türkiye’de Komünizma ve Köy Enstitüleri*, İstanbul 1962, s. 10, 31.

³⁴⁹ Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, s. 25.

cinsel kimlik bunalımına süreklenebilecekleri konularında sıkça eleştirildiğini Tevetoğlu'nun satır aralarından çıkarabilmekteyiz.³⁵⁰

Enstitülerde komünizim etkisi konusuyla ilgili, Fay Kirby'nin eserinde bahsettiği şu satırlar, dönemin atmosferini hissedebilmemiz, enstitü öğretmenlerinin mevcut siyasi ortam neticesinde değişen profilini görebilmemiz ve idealist öğretmenlerin üzerindeki baskıyı anlayabilmemiz açısından önemlidir diye düşünmekteyiz;

“Öğretmenlerin dinlenme ve eğlenme zamanlarındaki faaliyetleri, Enstitülerin vaktiyle o kadar savaştığı toplumsal ve eğitimsel problemlerin varlığını aksettirir. Bunlara tam bir kahvehane havası hâkim olmağa başladı; o derecede ki 1952 de ziyaret ettiğimiz ve adını mahfuz tutacağımız bir Enstitüde öğretmenlerin çoğu tam bir Fındıklı kahvesi havası içinde tavla ve iskambil oynuyorlardı. Derse girme zamanı gelenler hiddetle ellerindeki zarları veya iskambil kâğıtlarını masanın üstüne vurup derse giriyorlardı. Çoğu düzgün olmayan bir kılıkta ve traş olmamış bir halde idiler. Bu havaya uymayan bir azınlık vardı ki bunların “komünistlikten şüpheli” sayıldıkları söylenirdi. Bu şüpheden kendilerini kurtarmak isteyenler, bu Fındıklı kahvesi havasına girmeye mecburdular.”³⁵¹

3.2.5. Enstitülerin Amerika İdaresi Etkisi Altında Kurulduğu İddiası

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk dönemlerinde, Müttefik güçler ABD birlikte savaşıyor olmalarına rağmen, ABD, kendi milli menfaatlerini her zaman daha önde tutmuştur. Montrö Anlaşmasının imzalanmasından sonra İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının stratejik önemini iyice kavrayan ABD, Karadeniz'de gücünü arttırabilmek adına Türk hükümetleriyle ilişkilerini yakın tutmak için gayret sarfetmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan yeni konjonktürde ABD'nin etkisi her geçen gün artarak varlığını hissettirmiştir.³⁵² ABD'nin Türkiye'yi, yeni düzende Sovyetler Birliği tehdidine karşı bir denge unsuru olarak kullanmak amacı güttüğü söylenebilir.

³⁵⁰ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler 1910-1960*, Ankara 1967, s. 595.

³⁵¹ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, s. 354.

³⁵² İhsan Ömer Atagenç, “Nuri Gökhan Toprak, Türk Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Anlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 12 Sayı 24, 2019, s. 92.

Pek çok alanda gerçekleştirilen yakınlaşmalar, özellikle eğitim kültür alanında etki bulmuş ve *Fulbright Programı* ³⁵³ gibi anlaşmalarla sıklaşan ilişkiler ülke politikasında önemli etkiler uyandırmıştır. 1948 yılında kamuoyunda adı sıkça geçen Senatör J. William Fulbright Türk kamuoyu tarafından yakından takip edilmiştir. “Türkler fevkalade bir halk” cümlesinin de içerisinde yer aldığı “Türkiye’de Demokrasi” isimli konuşmasını kongrede yaptığında Türkiye’de de ilgiyle takip edilmiştir. “*Türkler Ortadoğu’nun en istikrarlı milletidir ve büyük ümitler vaat etmektedirler, Türkiye’de hakiki bir demokrasi vardır*”³⁵⁴ sözleri Türkiye’de büyük beğeni kazanmıştır.”

Milliyetçi kesim bu anlaşma ve sonrasında yaşanan gelişmeleri endişe ile izlemektedir zira bu anlaşmayla “*Türkiye hükümetlerinin denetimi dışında eğitimin karar alma süreçlerinde Amerikan hükümeti tarafından izlenen bir üst yapının bundan sonra hüküm süreceğinin kabul edildiği anlaşılmaktadır.*” ABD ile süre gelen yakınlaşmalar, siyasi ve ekonomik alanlarda gerçekleştirilen yakınlaşmalar ABD yanlısı dış politikanın ülke içerisinde güçlenmesine vesile olmuştur. Türk-Amerikan ilişkilerinin kritik noktaya ulaştığı sırada Akşam gazetesi yazarı İlhami Soysal Enstitülerin kuruluş süreci ile Amerika idaresi arasında; bazı Türk eğitimcilerinin köy eğitimi konusunda eğitim almak üzere, 1932-1933 yıllarında Amerika’ya gönderilmiş olmaları ve bu kurumların kuruluş süreçlerini başlatanların Amerika’dan dönen bu uzmanlar oldukları, ilk köy Enstitüsü olan Kızılçullu Köy Enstitüsü’nün bina ve arazisinin daha önce burada faaliyet göstermiş olan Amerikalılar tarafından çok ucuz fiyatla Maarif Vekaletine devredilmiş olması³⁵⁵ gibi bu türden görüşlerin ortaya atılmış olması iddianın ortaya atıldığı 1968’li yıllar açısından manidardır. Çünkü bu esnada Kıbrıs meselesi nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson, Başbakan

³⁵³ Program ile ilgili detaylı bilgi için bakınız; https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205596.pdf (Erişim Tarihi 31.03.2022)

³⁵⁴ “Türkiye’de Hakiki Demokrasi Vardır”, Milliyet, 7 Ekim 1952, s. 7.

³⁵⁵ İlhami Soysal, “Enstitüler Üzerine”, İmece, (1 Mayıs 1968), Ankara ; Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, 1970, s. 559.

İsmet İnönü'ye Türkiye-Amerika ilişkilerini zedeleyici mahiyette bir mektup kaleme almıştır. Bu durum ise Enstitü karşıtı bazı çevrelerce de kullanılmaya çalışılmıştır³⁵⁶.

Bütün eleştirilere rağmen³⁵⁷, enstitüler çalışmalarına devam etmiş, Cumhurbaşkanı İnönü her eleştiri karşısında İsmail Hakkı Tonguç'a destek vermiş ve enstitülere daha fazla kız öğrenci alınması için uğraşmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, *“İlköğretim meselesinin bir demagojiye kurban edilmemesi için bütün kuvvetimizi kullanacağız”* söylemini her fırsatta vurgulamıştır. Mehmet Başaran 'ın yaşanan gelişmelere ışık tutacak olan ifadeleri ise şu şekildedir:

“Seçim propagandalarında seçimden sonra, Enstitüler demagoji canavarının önüne atılmıştı. Kazananlar da yitirenler de, Enstitülere saldırıyordu. Recep Peker'in hükümet programında “Köy Enstitülerinin daha milli bir hale getirileceği yazılıydı. Ölçünün kaçırıldığını anlayan Peker, Adana konuşmasında enstitüleri rejimin iki büyük başarısından biri sayarak, durumu düzeltmeye çalıştıysa da Vatanı muzır faaliyetlerden temizleme eylemi” başlatılmış bulunuyordu. Asıl amaç köyde kentte egemen çevrelerin rahatını bozmaya çalışan Enstitüleri yıkmaktı³⁵⁸.

Buna rağmen, eleştiriler her geçen gün artmış, ülkeye demokrasi fikrinin gelmesi siyasi açıdan karışıklıklara sebep olmuş ve CHP bu husustaki ağırlığını kaybetmiştir.

3.2.6. Enstitülerin Çevre Köylerle İlişkileri

Nazif Evren Dicle Köy Enstitüsü'nde görev yaptığı sırada 1945 yılında yaşadığını iddia ettiği şu iki çarpıcı örneğe yer vermektedir:

“İlk yılda, tecrübesizliğimizden olacak, iki at, iki öküzden oluşan hayvanlarımızın kışlık yiyeceği saman ve otu yeteri kadar depolayamamışız. Kışın biraz da uzun sürmesi hayvanların yiyeceklerinin bitmesine neden oldu. Çevreden ot ve saman

³⁵⁶ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara 1984, s. 310-311

³⁵⁷ Köy Enstitüleri sistemine getirilen eleştirilerin nedenlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (Kaya C. 2 2001:199-302)

³⁵⁸ Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2003, s. 99-100.

gibi yiyeceklerden hiç olmazsa birini bulup hayvanları bahara kadar çıkarmak gerekiyordu. Araştırdık, hiç kimse öyle bir şey satmıyordu. Bu yokluk telaşı içindeyken, birgün enstitü alanına yüklü üç devenin geldiğini gördüm. Develere ot yüklüydü. Kimseye sormadan deveci develerini enstitü alanına ıhtırdı ve otları indirdi. Yanlarına uğradım, niçin geldiklerini, bu otları niye getirdiklerini sordum. Yanıtları: “Beg duyduk ki mallarınız yemsiz kalmış. Biz komşuyuz, bunları getirdik” dediler. Karşılığını ödemek için kaç para ödeyeceğimizi sordum. Yine verdikleri cevap: “Müdür beg, sen del isen. Canımız sana kurban, senin enstitüüne, gözümüz üstüne” deyip ayrıldılar. Köylüler kendi aralarında enstitünün adını da koymuşlardı: “Mekteb-i Kebir” diyorlardı.

2- Enstitüden Diyarbakır şosesine (O zamana göre şose: stabilize bir yol) ulaşmak için, demiryolundan geçmek zorunluluğu vardı ama, geçit de yoktu. Tam istasyonun yakınında maden bakır fabrikasının (Kesker servisi) denilen ve fabrikaya çakmaktaşı sevkeden bir kuruluşu vardı. Buradan da geçmek olanak dışıydı. Biz demiryolunu bir yerden geçip, bir tariaya giriyor, birkaç yüz metre tarladan yürüdükten sonra ana yola çıkabiliyorduk. Tarla köylülerindi. Ekilip biçilen bir yerdi. Yazın anız içinden geçtik. Bir şey söyleyen olmadı. Sonbahara doğru tarla çamurlandı, geçemez olduk. Diyarbakır’dan getirdiğimiz maddeleri öte gecede indirip, tekrar at arabamızla enstitüye taşımak zorunda kalıyorduk. Tarladan bir kamyon geçecek kadar yol yeri satırı almak için tarla sahiplerini aradık, fakat bulamadık. İyi havalarda tarla sınırına kamyonla bir kaç sefer kum” ve taş döktük. Gelip bu nedir? diye soran da bulunmadı. Bir gün bir ekip tarlanın kenar sınırına ipi çekerek, bir araba geçecek kadar genişlikte Arnavut kaldırımını döşemeye başladı. Bir süre sonra tarla sahiplerinden oluşan köylüler sükün ettiler. Demiryolunun kenarına oturdular. Başladılar hararetli hararetli konuşmaya. Kürtçe konuşuyorlardı. Ne dediklerini anlamıyordum amma, bu konuşmadan da korkmuştum. Yanlarına yaklaştım. Selam verdim, selamımı aldılar. “Komşular, dedim, Bakın bu okulda üç yüz elli çocuğunuz okuyor. Biz bunların her sevini Diyarbakır’dan, Ergani’den getirirken sizin tarlanızdan geçiyoruz.. Kış gelince de çamurdan geçemiyoruz. Hem siz bu tarlaya buğday ekmişsiniz, size büyük zararımız oluyor, eğer müsaade ederseniz -şuradan bir araba geçecek kadar yol yeri verin ve arazinin bedelini de hemen ödeyelim. Yok

eğer müsaade etmezseniz hemen işi bırakırız” dedim. Yanıtları: “Müdür beg, sen delisen sen kimin için çalışırsan? Bu çocuklar kimindir? Sana ve senin enstitüüne canımız kurban, gözümüz üstüne...” deyip, çekilip gittiler (Yıl 1945) O yıllarda bir karış toprak için buralarda insanlar öldürülüyordu. 1967’de bir iş için Diyarbakır’a gittiğimde enstitüye uğradım, yaptığımız yol hâlâ kullanılıyordu.”

359

Enstitünün burada farklı bir işlevine daha işaret etmek mümkün, Nazif Evren Dicle Köy Enstitüsü’nde görev yaptığı sıra gerek ülkenin gerekse özelde bölgenin önemli bir gerçeğine de şahitlik etmektedir. Kan davası...ve bundan vazgeçirilen bir öğrenci...özetle şu ifadeleri nakletmektedir:

“Çevremize giren illerin köylerinde kan gütme geleneği (Kan davası) bugün olduğu gibi o gün de yoğundu. Bu işi çocuklara yaptırıyorlardı. Çocukların yaşı küçük olduğu için ceza süresi az oluyor, belli bir süre sonra hapisten çıkıyordu. Çermik köylerinden bir öğrenciye babası hasımlarından birini öldürtmek istiyordu. Bunu öğrenmiştik. Öğrenci bir süre izin istedi, vermedik. Bütün öğretmenler enstitüden kaçmaması için önlem aldık. Derslerde de kan davasının kötülüğü hakkına konuşmalara yer verdik. Öğrencinin babası gelip, bazı mazeretler göstererek çocuğuna izin istedi, vermedik. Sonunda öğrencinin yaş durumu yükseldi, okulu bitirdi. Köyünün bağlı olduğu ilden başka bir ilde görev aldı. babası her şeyini satarak onun bulunduğu ile göç etti. Bu suretle aile fertleri vurmak ve vurulmaktan kurtuldular. Yine Mardinli bir öğrencimiz de köyünü terk etti, okulu bitirdikten sonra başka bir yerde görev aldı. Şimdi emeklidir. Kapısının üzerine adını bile yazmamaktadır. Köyünden hiç kimseye mektup yazma m a k tadır.”³⁶⁰

Kirby eserinde köy enstitülerinin çevre köylerle ilişkilerini anlatırken farklı örnekleri de görmemizi sağlamıştır.Genel olarak köylüler tarafından iyi karşılanan enstitü bazen de çeşitli hayal kırıklıklarına ve çatışmalara da neden olmuştur. Örneğin bu durum İbrahim yasa’nın kitabında şu şekilde izah ediliyor: “Köylü başlangıçta köy

³⁵⁹ Nazif Evren, *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri’ne*, s. 78-80.

³⁶⁰ Nazif Evren, *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri’ne*, s. 86-87.

*yakınında Enstitü açılmasını fabrika açılması gibi bir şey sanarak bundan para kazanılacağı umudu ile memnun oldu, sonra işin böyle olmadığını görünce değişti.”*³⁶¹

Buna benzer reaksiyonlar diğer birçok Köy Enstitülerinde de görüldü. Meselâ Beşikdüzü’nde Vakfıkebir’in tüccar çiftçileri, Enstitü öğrencilerinin berberliklerini, “kundura tamirciliğini vesaireyi kendileri yapmakta olduklarını görünce Enstitüye tarla sağlama vaatlerinden döndüler. Savaştepe’de kasaba halkı ilk tecrübelerinden sonra yıllarca Enstitüye karşı düşmanca bir tavır takındı. Ancak 1952 - 53 de öğrenci sayısının azalmasına karar verildiği zamandır ki ne kaybetmekte olduklarını anlamaya başladılar.”³⁶²

3.3. Köy Enstitüleri’nin Kapatılması

Köy Enstitüleri’nin kapatılması ifadesinden, kapatılmasından ilk kapatma sözcüğünün gündeme gelişi ile kapanış arası dönem algılanmıştır. Mecliste kabul tarihi olan ve resmen köy enstitüsü adının geçtiği 17 Nisan 1940 tarihinden, köy enstitüsü adının resmen kaldırıldığı 1954 yılı başlarına kadar geçen süre anlaşılır. Buna göre köy enstitüleri 17.04.1940’ta kurulmuş, 1954’te kapatılmıştır³⁶³.

4274 sayılı yasa konuşulurken Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesud Aslan bu rahatsızlığını şu şekilde ifade etmiştir:

*“Muhterem arkadaşlar. Kanun layihasının istihdaf ettiği en büyük hedef köylerimizin kalkınmasına hizmet etmektir. Şimdi Maarif Vekaleti kendi cephesinden bu davayı ele almış bulunuyor. Fakat dava o kadar büyük ve o kadar muhtelif cepheli olan bir davadır ki eğer bütün devlet teşkilatı, devlet organları, devlet kuvvetleri bu meselede el birliği yaparak birbirini tamamlayacak şekilde çalışmazlarsa muvaffakiyetin beklenen ve istenilen derecede olmaması ihtimali vardır.”*³⁶⁴

Köy Enstitüsü müdürlerinden Hürrem Arman’ın yazdığına göre İ.Hakkı Tonguç’un öngörüsü şöyledir:

³⁶¹ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 218.

³⁶² Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, s. 218.

³⁶³ Mustafa Aydoğan, *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Ankara 2006, s. 106.

³⁶⁴ Mustafa Aydoğan, *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, s. 158.

*“Söz enstitülerin geleceğinin ne olacağına geldiği zaman hep, tersliklerin nereden çıkabileceğini düşünüyordum. Halktan, köylüden büyük tepkiler gelemeydi... Asıl baltalama devlet yönetimine etkileri olan köşe başlarını tutmuş kişilerin bu kurumları çıkarlarına aykırı görmeleriyle başlayabilirdi. Tonguç’un kesinlikle bildiğim karakter yapısına göre, o başta bulunduğu sürece temel ilkelere etki yapan bir değişiklik olmazdı. Şu halde, onu tatmin ederek uzaklaştırmak ve yerine getirilecek başka bir kişinin yöneticiliğinde bu kuruluşu kuşa benzetmek yolu tutulabilirdi.”*³⁶⁵

3803 Sayılı Köy Enstitüleri Yasası’nın uygulama planı niteliğindeki 4274 Sayılı Yasa, 3-19 Haziran 1942 günlerinde 6 oturumda tartışılmıştır. Tamamı 71 maddeden oluşan yasa üzerinde en yoğun tartışmalar, yasanın 10. 11. 25. ve 26. maddelerinin görüşüldüğü sırada yaşanmıştır. 10. maddedeki *“Eğitmen ve öğretmenlerin vazife ve selahiyetleri”* nin aşırı olduğu vurgulanırken bu hususta en sert eleştiriyi de Eskişehir Milletvekili Emin Sazak yapar: *“Bu madde muallimlere çok selahiyet veriyor... Bunlara verdiğimiz selahiyet Başvekilde yoktur... Kanun çok güzeldir. Fakat bu madde tamamen yanlıştır.. Bu maddeyi baştan aşağı lağvedelim...”*³⁶⁶

25. madde ise, köy ve bölge okullarının yapımında, onarılmasında, benzer işlerde mükellefiyet zorunluluğu getirmektedir. Madde esasına karşı çıkılmamakla birlikte, kadınların çalıştırılması, yaş sınırının aşağı çekilmesi, ceza işlerinin kovuşturmasının kimler tarafından yapılacağı ve cezaların tecili gibi konular Meclis gündemini meşgul etmiş, görüşmelerin uzamasına sebep olmuştur³⁶⁷.

1945 yılına kadar meclis gündemine *“Bütçe Yasaları”*nın görüşülmesi sırasında alınan kurumlar ve yöneticileri genelde hep övülmüş, bu kurumların gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca sistemin iyileştirilmesine yönelik öneriler 1945 yılında çok partili yaşama geçilmesine kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra ise enstitülere yönelik sert bir muhalefet başlamıştır. 25.05.1945 tarihli oturumda Emin Sazak gelişmelerden dolayı endişe duyduğunu bildiren konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

³⁶⁵ Mustafa Aydoğan, *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, s. 157.

³⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 6, C. 26, s. 274.

³⁶⁷ Mustafa Aydoğan, *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, s. 170.

*“Okulların kerestesini, çivisini bedava verebiliriz, okul parası için yorganını, ineğini satanlar vardır. Köylü eski köylü değildir, şehirlerde okulun bedava yapıldığını bilmektedir. Yalnız çok müteessir olduğumuz bir şey Anayasamız vardır. Bir de partimizin gittiği yol vardır. Arkadaşlar sınıf falan yoktur. Köylerde, yeni yetiştirdiği kafalar bizim gibi az çok çalışan herhangi birisini, memleket için çalışan herhangi birisini yok etmek için mi yetiştirilmektedir? Bu cidden acıdır. Zaten bendeniz takip edilen bu yollardan endişe ediyorum... Nereye gidiyoruz? Tertip edilen adamlarla kendi kendine varlık olacak memleketi bu insanlarla mı idare etmeye çalışıyoruz? Benim korktuğum yol bu...”*³⁶⁸

Meclis’te giderek artan muhalefetin aksine Peker Hükümeti’nin programında Köy Enstitüleri’ne sahip çıkılmakla beraber enstitülerden mezun olacak gençlerin beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir milli duygu içinde yetişmelerine ve enstitülerde yetiştirilen köy sağlık memurlarının sayısının arttırılacağına işaret edilmiştir³⁶⁹.

Köy Enstitüleri’nin kapatılma sürecinin oldukça uzun sürdüğü dikkati çekmiştir. Meclisin, üzerinde enstitülere yönelik oluşan baskılar nedeniyle farklı gerekçeler gösterilmek suretiyle sistemi daha kısa sürede devre dışı bırakabilmesi mümkün olmakla beraber, 1945’te sisteme karşı olanların Meclis’teki temsilcilerinin sanıldığından çok olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte kitlesel karşı koyma olasılığına engel olmak için yavaş hareket edildiği ve kapatma kararı konusunda daha temkinli davranıldığı yorumunu yapmak mümkündür.

Bununla birlikte, enstitü muhaliflerine göre, kitlesel hareketi engelleyecek kamuoyu da yaratılmalıydı. Köy Enstitüleri’nin aleyhinde kamuoyu yaratmaya olanak sağlayacak uygulamaların sağlanması daha çok savaş yılları içinde olunmasından hareketle hızlandırılmaya çalışılmıştır. Daha çok kırsal kesimin karşı karşıya kaldığı iktisadi yetersizlikten istifade etme yoluna gidilmiştir. Çoğunluğu kırsal sahada yaşayan Türk halkının sisteme karşı tavır alması bu sayede giderek kolaylaştırılmıştır. Bu sahalarda en açık ifadesi ile köylü kesiminin çocuğunun okula gitmesi halinde elindeki

³⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 7, C. 17, s. 318.

³⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 8, C. 1, s. 55.

iş görecek gücü eksilmiş olacaktı. “*Yakın köylerdeki okulların varlığı köyün yaşamında değişiklik mi yaratmıştı? Şehirdeki okulu devlet yapıyorsa köyedekini neden yapmıyordu?*” gibi söylemler kamuoyu yaratmak için kullanılmıştır³⁷⁰.

1946 seçimleri sırasında CHP’nin tutumunun belirsiz olduğunu ve muhalefet karşısında özellikle zor durumda kalındığını ve bu ortamda enstitülerin politik bir malzeme olarak kullanıldığını düşünenler çoğunluktadır. Bunun üzerine parti yönetimi, kendilerine yönelik artan baskılar sonrasında, enstitüleri düzeltme görevini yeni Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer’e vermiştir. 24.12.1946 tarihinde Meclis’teki bütçe görüşmelerinde Emin Soysal, Enstitülerin “*ahlaksızlık, dinsizlik, komünistlik yuvaları*” olduğunu öne sürmüştür³⁷¹. Bu nedenle Sirer’e göre, Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmalıydı. Anlaşılacağı üzere, Köy Enstitüleri’ne açıktan karşı koyma özellikle Yüksek Köy Enstitüsü açıldıktan sonra başlamıştır. Çünkü, Yüksek Köy Enstitüsü sistemin beyni konumundaydı.

Bu husustaki ilk büyük değişiklikle Yüksek Köy Enstitüsü ile ilgili yeni Talim Terbiye Kurulu kararı 5 Nisan 1947 tarihinde yayımlanmıştır. Anlaşılacağı üzere, enstitülerin kapatılış sürecine giden yol ilk olarak CHP tarafından açılmıştır. Alınan bu kararların ardından kapatma kararı ve yapılması gerekenler 27 Kasım 1947 gün 28695 sayı ile Hasanoğlan Köy Enstitüsü’ne bildirilmiştir³⁷².

1947 yılından itibaren Köy Enstitüleri’nde öğrenci azaltılması yoluna gidilmiş; özellikle kız öğrenci sayısında önemli bir azalma yaşanmıştır. Örneğin, 1945-1946 öğretim yılında 14.464 alan öğrenci sayısı; 1947-1948’de 12.892’ye aynı yıllarda kız öğrenci sayısı da 1.396’dan 1.078’e düşmüştür. Böylece mezunlar, hem köy hem de ilköğretim alanlarından uzaklaştırılmıştır³⁷³. Bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, Tonguç’un “Enstitülerin kalbi” dediği Yüksek Köy Enstitüsü’nün kapatılması köy eğitim ve ilköğretim sistemlerine önemli bir darbe vurmuştur.

³⁷⁰ Mustafa Aydoğan, *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, s. 172-173.

³⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, D. 8, C. 3, s. 455-456.

³⁷² Mustafa Aydoğan, *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, s. 170.

³⁷³ Mustafa Aydın, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yay., Ankara 2007, s. 112.

1947’de çıkarılan 5117 ve 5129 sayılı kanunlarla köylerdeki öğretmenlerin enstitülerle bağları kesilmiş, verilen tarım, sanat araç gereçleri geri alınarak, 100 lira aylıklı memur durumuna getirilmişlerdir. İlköğretimi güçlendirmek amacıyla hazırlanmış olan “*On yıllık plan*” uygulamasından da vazgeçilmiştir³⁷⁴. Enstitüler ve mezunları aleyhinde tasfiye girişimlerinin giderek yoğunluk kazandığı dönemde, Çifteler Köy Enstitüsü’nde komünistlerin örgütlenmeye gittikleri, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü’nde komünist öğrencilerin bulunduğu ihbarları gerek Enstitü öğrencileri gerekse kamuoyu üzerinde tesir uyandırmış, öğrenciler arasında sağcı-solcu, milliyetçi-komünist ve ilerici-gerici ayrımı ve sürtüşmeleri yaşanmıştır. Enstitülerde komünizm propagandası yapıldığı yolundaki suçlamalara Fevzi Çakmak Paşa’nın da dahil olması, kamuoyunu meşgul edecek olan Hasan Âli Yücel-Kenan Öner davasına neden olmuştur³⁷⁵.

Bu sırada Engin Tonguç yaşanan bu gelişmelere ilişkin olarak;

“Yücel ve Tonguç’un kendilerini ve enstitüleri iftiralarla korumak ve sükunete kavuşmak için değil de, CHP’nin genel politikasındaki bir yön değişikliğinin gereği olarak görevlerinden ayrılmışlardır...İşte Yücel ve Tonguç’un işbaşından ayrılmasını gerektiren asıl neden, 1946’da CHP içinde ortaya çıkan iktidar değişikliğidir...”

İfadesini kullanmaktadır.³⁷⁶

Hakkı Tonguç, CHP politikasındaki yön değişikliğini ve bunun sonrasında görevlerinden ayrılmasını şu şekilde ifade etmiştir:

“1946 seçimlerinden sonra Recep Peker kabinesinde Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sirer ile işbirliği yapmayacağımı Başbakan’ın

³⁷⁴ Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2003, s. 102.

³⁷⁵ Davanın başlamasına etki eden gelişme Bağımsız Milletvekili Fevzi Çakmak’ın “*solcuları koruyan Halk Partisi eski bir Milli Eğitim Bakanı olduğunu*” ileri sürmesi ile başlamıştır. Bu gelişme üzerine Hasan Âli Yücel, 5 Şubat 1947 tarihinde Ulus gazetesine yaptığı bir açıklamada “*Bu ben miyim?*” diye sorunca, cevabı Fevzi Çakmak yerine DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, “Evet sensin” diyerek Yücel’i komünistleri müdafaa etmek ve komünizmin yayılmasına yardımcı olmakla suçlamıştır. Yücel ise haksızlığa uğradığı gerekçesi ile Kenan Öner aleyhine dava açmıştır. Bkz. Necdet AYSA, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, s. 279-280.

³⁷⁶ E. Tonguç, *Köy Enstitülerinin İzinde*, Güldükeni Yayınevi, Ankara 2003, s. 201-202.

Meclis'te okuduğu beyannamedeki sözlerinden kestirdiğim için vazifemden ayrılmama müsaade etmesini Bakandan rica ettim. Çok geçmeden bazı milletvekilleri ile elbirliği ederek Büyük Millet Meclisi'nde aleyhime tertipler kurmaya çalıştığını hissettim."³⁷⁷

1946 seçimleri sırasında CHP'nin tutumunun belirsiz olduğunu ve muhalefet karşısında ne yapacağını bilemez halde kaldığını düşünenler olmuştur. Dolayısıyla bu ortamda enstitüler politik yem olarak kullanılmıştır. Köy okullarının yapımı ve öğretmen yetiştirme düzeni CHP'yi sarsmış; DP, köylülere toprak dağıtmayı vaad etmiştir³⁷⁸.

Çok partili yaşama geçiş kararı alınır alınmaz muhalifler kendi partilerini kurmuşlardır. Aynı günlerde CHP içinde de güç değişimi gerçekleşmiştir. 1946 yılında çok partili siyasal hayatın başlamasıyla birlikte; CHP'nin karşısında birçok siyasi parti kurulmuş ve enstitülere yöneltilen suçlamalar da artmıştır. Karşıt partiler arasında özellikle DP'nin, CHP yönetimini yıpratmak amacıyla bir koz olarak Köy Enstitüleri'ni kullanmaya başlaması çok gecikmemiştir. İlginç olan taraf ise, suçlamalar CHP içindeki milletvekilleri tarafından da desteklenmiştir³⁷⁹.

21 Temmuz 1946 yılında yapılan genel seçimlerden sonra CHP'deki sağ kesim hem parti içinde kalmış hem de partiye ve çevreye karşı yeni bir tavır almıştır. CHP'deki sağ kesim, DP karşısında yer almak adına partiyi sağa kaydırmak için birleşmiştir. DP, CHP'yi ve özellikle Köy Enstitüleri'ni eleştirmiş, CHP ise bunların halkın yararına olduğunu anlatmak yerine “düzelteceğiz” diyerek kendi yaptıklarını savunamamıştır³⁸⁰. 5 Ağustos 1946'da Büyük Millet Meclisi açılmış ve 7 Ağustos'ta sağ eğilimli “Recep Peker Kabinesi” kurulmuştur. Yeni hükümette ise Hasan Âli Yücel'in yerine Milli Eğitim Bakanlığı'na Reşat Şemsettin Sirer getirilmiştir³⁸¹. Ayrıca

³⁷⁷ E. Tonguç, *Köy Enstitülerinin İzinde*, Güldükeni Yayınevi, Ankara 2003, s. 203.

³⁷⁸ Nurgün Koç, , *Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) .İzmir 2007, s. 407.

³⁷⁹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 48.

³⁸⁰ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004, s. 503.

³⁸¹ Necdet Aysal, “Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2005, s. 269.

Köy Enstitülerinin de mimarı olarak kabul gören Tonguç'ta görevinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır³⁸².

1947 yılında çıkarılmış olan 5117 ve 5129 sayılı kanunlarla; “17.4.1940 tarihli ve 3803 sayılı ve 19.6.1942 tarihli ve 4274 sayılı kanunlar gereğince kendilerinin işlemesi için okul arazisi tahsis edilememiş olanlara, Enstitüden mezun olanlardan köy öğretmenliğine tâyin edilenlere hizmete başladıkları tarihten başlayarak altı ay müddetle, istihsal tazminatı adı ile aylıklarıyla birlikte ayda 25 lira...”³⁸³ verilmesi karara bağlanarak öğretmene toprak verilmesi güçleştirilmiş, öncesinde dağıtılan kitapların, hayvanların ve diğer malzemelerin geri alınmasına yoluna başvurulmuştur. 1947 ve 1948 yıllarında çıkarılan 5012 ve 5210 sayılı kanunlarla, köylünün okul yapımı yükümlülüğünden çıkartılması sağlanmıştır. 1947-1948 ders döneminde de Yüksek Köy Enstitüleri de kapatılmıştır.

CHP idaresinin son hükümeti olan Şemsettin Günaltay kabinesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na atanan Tahsin Banguoğlu döneminde 1946 yılında çıkarılan 5541 sayılı yasa ile Enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınması yönteminden vazgeçilmiş, bu yasa kapsamında köy çocuklarının yanında ¼ oranında belediyesi bulunan kasabalardaki ilkokul mezunları da Enstitülere alınmış ve karma eğitime son verilmiştir³⁸⁴. Çok partili yaşama geçildikten sonra enstitülere ilişkin eleştiri ve suçlamaların daha çok artmasında, İnönü'nün gücünü yitirmesinin ve CHP'de Köy Enstitülerinin aleyhine eğilimli çevrelerin güç kazanmasının büyük etkisi vardır. Dolayısıyla bu gelişmelerle atılan geri adımlardan sonra, 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti döneminde Köy Enstitüleri'nin tamamen kapatılması zor olmamıştır³⁸⁵.

Nihayet 19 Kasım 1951'de TBMM'de yapılmış olan “*Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı*”nın görüşülmesi amacıyla yapılan gizli oturumda Başbakan Adnan Menderes söz alarak, Sirer'in Köy Enstitüleri hakkındaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir: “Sirer Bakan olunca gelip kendisi ile

³⁸² Turan Altuntaş, *Bozkırın Eğitim Abideleri*, Özgün Yayıncılık, Adana 1998, s. 40-41.

³⁸³ *TC Resmî Gazete*, 26 Haziran 1947, Sayı: 6642, s. 12561.

³⁸⁴ Necdet Aysal, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, s. 280.

³⁸⁵ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 51.; J. K. Eastham, *The Turkish Development Plan: The First Five Years*, *The Economic Journal*, Vol. 74, No. 293 (Mar., 1964), s. 136.

*görüştüğünü ve köy enstitülerinin ne kadar fena amaçlarla kurulmuş olduğunu, bunu ortadan kaldırmak için çabaladığını, ama bu işin gizli açık birçok yandaşı ve koruyucusu bulunduğunu söyledi.”*³⁸⁶

Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu Talip Apaydın, Köy Enstitülerinin kapatılması hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

*“Köy Enstitüleri sistemi devam etseydi köylümüzün, halkımızın en başta ekonomik durumu düzelecekti. Çağdaş bir yaşama ulaşacaktı. Fakat halkın yaşamının gelişmesini istemeyen güçler kapattılar. Köy Enstitülerini çalışmaz hale getirdiler. Halkımız gelişemedi, hâlâ geri kalmışlıktan kurtulamadı. Bütün dünyaya borçlu, halkın büyük çoğunluğu yoksul, köyler kentlere akın etti, kentler bozuldu, genel olarak geri kalmışlıktan kurtulamadı. Pek çok arkadaşımız başarılı oldular. Çok daha başarılı olabileceklerdi, bırakmadılar, değiştirdiler, sürdüler. Onun için Köy Enstitüleri aslında amacına tam ulaşmamıştır, ulaştırılmamıştır, kesilmiştir. Yani bıraksalardı da yasada olduğu gibi 20 yıl kalabilseydi o köyde; o köyü kökten değiştirecekti. Halkın değişmesini, çağdaşlaşmasını istemeyen, bunda çıkarı olan güçler, köy ağaları, çirkin politikacı dediğimiz o ilkel politikacı tipleri, yani memleketini değil de kendi çıkarını düşünen tipler. Bunlar bırakmadılar, Köy Enstitülerini kapattılar.”*³⁸⁷

Enstitüleri’nin kapatılması konusunda, son derece gerçekçi bir görüş ileri süren Tanilli’ye göre;

“Köy Enstitüleri’ni kuran ve kapatan iktidarın aynı iktidar, CHP iktidarı olması rastlantı değildir. Bununla beraber, burjuvazi adına hareket eden küçük-burjuva, aydın-bürokrat kadroların da sıralarda artık ya bir bölümüyle burjuvaziyle bütünleştiğini ya da tarihsel misyonlarını

³⁸⁶ TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. 9, C. 10, s. 31-43.

³⁸⁷ M. Aydın, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yay., Ankara 2007, s. 114-115.

*yitirdiklerini söylemiş olalım. Özetle, Köy Enstitüleri, Türkiye’deki sınıfsal gelişmelerin mantığı bakımından yıkılmaya mahkumdu.”*³⁸⁸

Doğan Avcıoğlu ise, Köy Enstitüleri ve toprak reformu olmak üzere iki inkılâpçı hareketten beklenen neticenin alınamamasının tarihi arka planında tefeci tüccarların, ağalık ve şeyhlik düzeni devamından yana olanların ve tutucu bürokratlarının demokrasinin işleyişini engellemelerinin neticesi olduğuna işaret etmektedir³⁸⁹.

27.01.1954 tarihinde çıkarılan 6234 Sayılı Kanun’la sistem tamamen yıkılarak %25 oranında kentlerden de öğrenci alımına başlanarak Köy Enstitüleri yerini “İlköğretmen Okulları”na bırakmıştır.³⁹⁰ Statü yönünden kentlerdeki öğretmen okulları ile aynı statüye getirilmiş ve buralara şehirden öğrenciler de alınmaya başlamıştır. Özellikle tarım ve endüstriyel faaliyetlerde, okulun sevk ve idaresinde öğrencilere sorumluluk verme ilkesinden uzaklaşan yeni öğretmen okulları bu becerilerden yoksun öğretmenler yetiştirmeye başlamışlardır. Türk eğitim sistemine önemli derecede katkı sağlamış olan bu müesseseler aynı zamanda Türkiye’de siyasi, idari, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda da tesir yaratmıştır.

³⁸⁸ A. Arayıcı, *Kemalist Dönem Türkiye’sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*, Ceylan Yay., İstanbul 2002, s. 260.

³⁸⁹ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Cilt: I, 5. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1971, s. 330.

³⁹⁰ TC Resmi Gazete, Tarih 04.02.1954, Sayı: 8624; Düstur, Tertip: 3, Cilt 35, s. 274.

SONUÇ

Osmanlı idaresinin son dönemlerinden itibaren başlatılmış olan ve Cumhuriyetin kuruluş süreci ile yoğunluk kazandırılan köy kalkınmasına yönelik girişimler 1937 yılında çıkarılmış olan bir kanun tasarısı ile hukuki bir mahiyete büründürülmüştür. Bu kanun tasarısı; köylerin birleştirilmesi, toprak reformu ve Köy Enstitüleri ile Türk köylüsünün kalkındırılmasında bir inkılâp hareketinin temellerini teşkil etmektedir. Şevket Süreyya Aydemir'in ifadeleri ile, *“Memleketin üzerinde ve 1937 başlarında halka doğru, köye doğru adeta bir seferberlik havası esiyor gibiydi ve memleket aslında, pek çok arkası kesilen böyle bir kendine inanış ve büyük işlere yönelik rüzgarına ne kadar muhtaçtı. Fakat bu hareket, ne yazık ki rüzgar gibi geçti...”*³⁹¹

Bu rüzgarın bir parçasını ihtiva eden Köy Enstitüleri, Cumhuriyetin kazanımlarını korumak ve onları yaygınlaştırmak temel düşüncesinden hareketle kurulmuş eğitim kurumlarıdır. Bu yönüyle Atatürk ilkeleri arasında temel yapı taşı olma özelliği taşıyan Halkçılık, Milliyetçilik ve İnkılâpçılık ile doğrudan ilgilidir. Eğitimin, Atatürk ilkelerinin halk katmanlarına yayılması ister istemez düzen değişikliğini beraberinde getirmiştir. Bunun sonrasinda, Atatürk ilkelerinin işlerlik kazanmasının yeni yönetimdeki çoğunlukça istenmediği anlaşılmıştır.

Köy Enstitüleri uygulamasında eğitim bir araç olarak toplumsal değişimi hızlandırmak, bunun ön koşullarını hazırlamak, bunu başaracak insan gücünü ve kişiliğini hazırlamak için son aşamasına kadar kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Enstitülerde yapılan tarım sayesinde öğrencilerin ihtiyaçları fazlasıyla karşılanmış ve elde edilen üretim fazlasıyla köylüye ve devlete yardım edilebilmiştir. Özellikle kısa sürede yapımı gerçekleşen binalar ve öğrencilerin çabaları ile sağlanan elektrik gücü, o dönem için önemli başarılarıdır. Ayrıca Enstitülerin bünyesinde gerçekleştirilmiş olan sağlık memuru yetiştirme programı sayesinde enstitü öğrencilerinin sağlık ihtiyaçları karşılanırken aynı zamanda köylülerin sağlık hizmetleri de gerçekleştirilmiştir.

³⁹¹ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt: 2, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul 2011, s. 328.

Toplumda köklü altyapı değişikliklerinin bir üst yapı kurumu olan eğitimle gerçekleştirilmesinin tamamıyla sağlanamayacağı hususu Köy Enstitülerine yapılan eleştirilerden birisidir. Bu eleştirilerin kısmen doğru olduğu bir hakikat olmakla beraber her şeyden evvel inkılâpların geniş halk kitlelerine ulaştırılmasına hizmet edecek olan Köy Enstitülerinin ve diğer müesseselerin inkılâpları isteyecek, bilinçlenmiş toplum yapısına zemin hazırladığı açıktır. Köy Enstitülerinin, altyapı değişiklikleri çabalarında önemli bir dayanak olarak kullanılmasının tasarlandığı zaman içinde anlaşılmıştır. Toprak reformu yasası çalışmalarına destek olarak, Köy Enstitüleri ve köy bölge okullarında geniş tarım alanları, çiftlikler, tarım araç gereç merkezleri, onarım işlikleri, üretim ve tüketim kooperatifleri kurulması tasarıları bunu göstermektedir.

Enstitülerde öğrencilere yetki ve sorumluluk verilerek onların kişiliğinin geliştirilmesine çalışılmış ve ileride mesleki yaşantısında köyde yaşayabileceği güçlüklerin üstesinden gelebilecek yetenek ve donanımları kazanması sağlanmıştır. Sabahattin Eyüboğlu eserinde, bu konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeye yer vermiştir;

“ KöyEnstitüsü kurucularının bir başka ilkesi, her türlü eğitim ve öğretim işine, çevrenin en kötü şartları içinde başlamaktı. Sulak, uğrak, yumuşak yerlerden mahsus kaçıp enstitüleri en olmayacak sayılan yerlerde kuruyorlardı. Böylece iş ve masraf artıyor, zaman kaybediliyor ama öğrencinin gideceği yeri yadırgamaması, her çeşit zorluğu yenmeye alışması gibi paha biçilmez bir insan değeri, bir öncülük gücü kazanılmış oluyordu.”³⁹²

Enstitülerin gerçekleştirdiği faaliyetlerle ilgili pek çok eleştiri dile getirilmiştir.Kız ve erkek öğrencilerin birlikte okutulmasından, din dersinin olmamamsına, köylü kentli ayrımından komünist ideolojinin kurum içersisinde yayılmakta olduğuna kadar pek çok eleştiri uzun dönem gündemde kalmıştır.Bu eleştirilerin bazılarının gerçeği yansıtmadığı bazılarınınnsa haklılık payı olduğu enstitü

³⁹² Sabahattin Eyüboğlu,Köy Enstitüleri Üzerine,Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yay.,İstanbul 1999, s. 24.

eğitimi almış kişilerin yazılarından çıkarılabilen bir sonuçtur. Sol ya da sağ görüşlü olan eleştiri sahiplerinin birleştiği ortak bir nokta vardır. O da, enstitü öğrencilerinin çok çalışmakta olduğu konusudur. Bu konuyla ilgili olarak bir kısım enstitü mezunu, çalışmalarının ağaya değil kendilerine olduğunu, rahatsız olmadıklarını söylerken; bir kısım mezun ise, gerçekten çok çalışıp yorulduklarını belirtmektedir. Emek sömürsü, köylü kentli eşitsizliği başlıkları altında genişletilen bu eleştiriler iki ideolojik grup tarafından da dile getirilmekte olan haklılık payı yüksek eleştiri kaynaklarıdır.

Diğer alanlarda ifade edilen eleştirilerin pek çoğunun haksızlığı yapılan idari tahkikatlarla kanıtlanmıştır. Oysa ki, bu eşitsizlik iddiaları yaşanan dönem ,içerisinde çözümlenebilir, daha eşitlikçi bir uygulama gerçekleştirilebilir miydi diye düşünülmektedir.

Bu sayede öğrenciler eğitim süreçleri boyunca üretim faaliyetlerinin içerisinde yer alarak, zorlu koşullarda çalışıp meydana getirilen ürünü ve mücadeleyi daha çok sahiplenmişler, kendilerini yaratıcı ve dinamik sürecin bir parçası olarak hissetmişlerdir. Bu esnada öğretmenlerin açtıkları okuma-yazma kursları ve meslek kazanımı doğrultusundaki eğitimleri verdikleri sırada gezici öğretmen, gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişlerinden de yardım almak suretiyle sorunlarla kolektif bir biçimde baş edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle mezunlar, köylerde öğrencilerden başlayarak aileye kadar ulaşan bir eğitim sahası vücuda getirmişlerdir.

Köy Enstitüleri ile insan yetiştirme düzeninin büyük ölçüde yoluna girdiği, kapatılmalarının da bugünkü bozuk düzenin başlıca nedeni olduğu son yıllarda daha çok gündeme taşınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli başarılarından birisi olan, Köy Enstitüleri'ne bugün sahip çıkılıyor olması içinde yaşadığımız dönemin şartları içinde son derece önemlidir. Sistemin başarılı olduğu kanaatini taşıyan veya buna yakın düşünenlere göre köy enstitüleri sisteminin uygulanması ve kısa sürede devre dışı bırakılması, bugün karşılaşılan Cumhuriyete yönelik tehditlere zemin hazırlamıştır. O günün koşulları içinde bile yılda 2-3 bin köy okulunun yapılabilmesi, devlet-halk işbirliği ile büyük işlerin yapılabileceğini göstermiştir.

Cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli kuruluşları olan Halkevleri ve Köy Enstitüleri, dünyaca tanınmış birçok eğitimci ve bilim adamında önemli bir tesir bırakmıştır. ABD'de, yakın bir tarihte Birleşmiş Milletlere üye birçok ülkede de, ülkemizdeki Köy Enstitüleri'nde uygulanan programların aynısı veya bir benzeri uygulanmıştır.

Sistem kurumlaşmamışsa ya da kurumlaşma kökleşememişse, kişilere bağlı yapılaşmanın kalıcı olamayacağını belli etmiştir. Yönetime yerleşmiş etkili bir azınlığın halkın uyanmasından korktuğunu, aydınlanmayı kendileri için tehlikeli gördüklerini meydana çıkarmıştır. Köy enstitülerinin en çağdaş yanları eleştiri konusu yapılarak kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

- “Türkiye’de Köycülük,” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, cilt II Kemalizm, (der.) Tanıl Bora, İletişim,
- AĞAOĞLU, Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994
- AKDOĞAN Esra Mindivanlı, Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi, YÖK Ulusal Tez Merkezi - Atatürk Üniversitesi, 2016
- AKKUŞ, Ersevinç Mine, *Atatürk’ün Ölümünden Sonraki Gelişmeler*”, *Türk Devrim Tarihi*, Aktüel Yayıncılık, Ankara, 2004
- AKYÜZ, Yahya, *Başlangıçtan 2001’e Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Dağıtım, Ankara 2001
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2019*, 31. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2019
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Dağıtım, Ankara 2001
- ALTAŞ, Seyithan, Geleceğe Miras Olarak Bırakılan Bir Kırsal Kalkınma Projesi: Atatürk’ün İdeal Cumhuriyet Köyü, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017 c.6,
- ALTUNTAŞ, Turan, Bozkırın Eğitim Abideleri, Özgün Yayıncılık, Adana 1998
- APAYDIN, Talip Apaydın, Köy Enstitüsü Yılları, 4. Basım, İstanbul 1990
- APAYDIN, Talip, AYDOĞAN Mehmet, ALTUNYA Niyazi, *Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri*, Tües yayınları, İstanbul, 2000
- APAYDIN, Talip, Köy Enstitüleri Yılları I, Literatür Yayınları, Birinci basım, İstanbul 1967
- APAYDIN, Talip, *Köy Enstitüleri*, Tüses Yayınları, İstanbul 2000.
- APAYDIN, Talip, *Köy Enstitüsü Yılları I*, Literatür Yayınları, Birinci basım, İstanbul 1967

- APAYDIN, Talip, *Köy Enstitüsü Yılları*, Literatür Yayınları, İstanbul 1990
- ARAYICI, Ali, *Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*, Ceylan Yayınları, İstanbul 2002
- ARI, Kemal, *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014
- ARMAN, Hürrem, Beşikdüzü Köy Enstitüsünün Kurulmasına Dair Bazı Hatıralar, Köy Enstitüleri II, Ankara 1944
- ARSLAN, Lütfi, *Türk Siyasetinde Köy Enstitüleri Tartışmaları*, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- ATAGENÇ, İhsan Ömer, TOPRAK, Nuri Gökhan, *Türk Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Anlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, Gazi Akademik Bakış Dergisi, C. 12 Sayı 24, 2019
- Atatürk'ün Nutukları, Ülkü 10, No. 57, Kasım 1937
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, C:II;19-20
- ATAY, Falih Rıfkı, *Kültür Bakanlığı Dergisi*, Ankara 1937 sayı 20 s. 128
- AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Cilt: I, 5. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1971.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, Cilt: 2, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul 2011
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Toprak Uyanırsa*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963
- AYDIN, Baha Mutlu, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007
- AYDIN, Mehmet Korkud, "CHP'de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de Yaşanan Tartışmalar", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Van, 2018

- AYDIN, Mustafa, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yay., Ankara 2007
- AYDOĞAN Mustafa, Hasan Âli Yücel, Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi İle İlgili Yazıları,Köy Enstitüleri ÇYDD, Ankara, 1997
- AYDOĞAN Mustafa, Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri,Aydan Yayıncılık, Ankara, 2006
- AYDOĞAN, Mustafa, Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Aydan Yayınları,Ankara, 2006
- AYDOĞAN, Mustafa, Köy Enstitüleri: Amaçlar İlkeler Uygulamalar, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2000
- AYSAL, Necdet ,”Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi 36, Mayıs Kasım 2005
- AYSAL, Necdet, *Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 35-36, Mayıs Kasım 2005
- BALCI, Meral, KARADENİZ, Yeşim “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tartışmalarının siyasetteki Üzerindeki Etkileri”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2006, V, (13)
- BALCI, Meral, KARADENİZ, Yeşim, “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi Ve Demokrat Parti’nin Kuruluşu”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 57. Sayı, Temmuz 2018
- BARKAN, Ömer Lütfi *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’ ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri Türkiye’de Toprak Meselesi*, Toplu Eserler I.Gözlem Yayınevi ,İstanbul, 1980
- BARKAN, Ömer., Kitaplar ve Mecmualar, *Ülkü* 11, No. 61, Mart 1938.

- BAŞAR, Erdoğan, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. İstanbul, 2004
- BAŞARAN, İbrahim Ethem, *Temel eğitim ve Yönetimi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1982
- BAŞARAN, Mehmet , *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2003.
- BAŞARAN, Mehmet, *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul,2003
- BCA, FK.30.18.1.2, YN.123.65.1, T.3.8.1950).
- BCA, FK.30.18.1.2, YN.130.97.10, T.15.8.1953.
- BCA, FK.30.18.1.2, YN.133.66.18, T.15.8.1953.
- BERKES, Niyazi, *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-2*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Kasım 1997
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, “Köy Enstitülerinde Öğretim programları”, Abece yayınları, İstanbul, 1990
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, Anı Yayıncılık, Ankara 2009
- BORATAV, Korkut, *100 Soruda Türkiye’de Devletçilik*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1974
- BORATAV, Korkut, *100 Soruda Türkiye’de Devletçilik*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1974
- C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Yeni Mersin Matbaası, Mersin 1933
- C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931), İstanbul 1931
- CANDOĞAN, Galip, *Tonguç’un Köy Öğretmeni*, Sebat Ofset, Konya, 1991

- Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri, Nüfus ve Demografi 1927–1990 I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi 1997
- Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri, Nüfus ve Demografi 1927–1990
- Cumhuriyet Gazetesi “Yol ve Maarif Hareketleri”, No. 6726 ,17 Nisan 1940
- Cumhuriyet Gazetesi “Yol ve Maarif Hareketleri”, No. 6726 ,17 Nisan 1940
- Cumhuriyet, 7 Eylül 1937: 3; Cumhuriyet, 21 Birinciteşrin 1938: 5; Cumhuriyet, 28
- Cumhuriyet, Nu: 2426, 5 Şubat 1931, s.2.
- Cumhuriyet, Nu: 247225 Mart 1931, s.1
- ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk ve Cumhuriyet*, İmge Yayınları, Ankara 1995
- ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk ve Cumhuriyet*, İmge Yayınevi, Ankara, 1995
- ÇETİN, Türkan, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köy Sorununa Bakış: Köy Kanununun Çıkarılması, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt 2, sayı 4, Haz.1994
- ÇİFTÇİ, Necati, “Mübadele ve İskan”, Türk Sesi, 27 Eylül 1923
- DAĞLI, Nuran, AKTÜRK Belma, *Hükümetler ve Programları*, Cilt: 1, TBMM Basımevi. Ankara, 1998
- Devlet İstatistik Enstitüsü, *Milli Eğitim Hareketleri (1927-1966)*, Ankara 1967
- DİE, Milli Eğitim Hareketleri (1927-1966), Ankara 1967
- DPT, Atatürk’ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Rakamlarla ve Fotoğraflarla Kalkınan Türkiye, DPT Yay., Ankara 1981
- DÜNDAR, Can, *Köy Enstitüleri*, İmge Yayınları, Ankara, 2004
- Düsturlar*, Tertip: 3, Cilt: 23, Sayı: 580.
- EASTHAM, J. K., The Turkish Development Plan: The First Five Years, *The Economic Journal*, Vol. 74, No. 293 1964
- EDİP Eşref, *Kara Kitap*, Beyan Yayınları, İstanbul 1974

Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 4 S. 1.

EKİNCİ, Yusuf, Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim (1920-1994), Ankara,1994

ELDEM, Vedat, Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik,Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara,1970

ERTEM, Sadri, “Türk Ocakları”, *Vakit*, Nu: 4762, 12 Nisan 1931

EVREN, Nazif , *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri'ne*, Güldiken Yay., 2. Baskı, Ankara 1997

EVREN, Nazif *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri'ne*, Güldiken Yay., 2. Baskı, Ankara 1997.

EVREN, Nazif, *Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi*, Güldiken Yay., Ankara 1998

EVREN, Nazif, *Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi*, Güldiken Yay., Ankara 1998.

EYÜBOĞLU, Sabahatin, Köy Enstitüleri Üzerine, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.,İstanbul,Nisan 1999

F. Birtek, Ç. Keyder, Agriculture and the State: An Inquiry into Agricultural Differentiation and Political Alliances: The Case of Turkey, The Journal of Peasant Studies, 2 (Nisan 1975),

GALİP, Kazım Yavan, “Milli Şef Dönemi Toprak Politikaları ve Bu Politikaların Siyasi Hayata Etkileri” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011

GEDİKLİOĞLU, Şevket , Niçin Eğitim Kurşları ve Köy Enstitüleri, İdeal matbaası, Ankara

GEDİKLİOĞLU, Şevket , *Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime*, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1991

GOLOĞLU, Mahmut, *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara 1974.

- GOLOĞLU, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-3, Milli Şef Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012
- GÖKÇEN, Sabiha, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, Hazırlayan: Oktay Verel, Türk hava kurumu yayınları, 1982
- GÖRGÜN, Sevim, *Atatürk Dönemi Maliye Politikası*, Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, İstanbul, Yapı ve Kredi Bankası Yay., 1982
- GÜNYOL, Vedat, Köy Enstitüleri ve Bir Roman ,Yeni Ufuklar Dergisi, cilt 1 , sayı 134, Temmuz 1968
- GÜZ, Nurettin, Türk Ocakları ve Türk Yurdu'ndan Halkevlerine, *Türk Yurdu Dergisi*, Mart 2011 - Yıl 100 - Sayı 283
- Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Köy Eğitim ve Öğretimi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI/1-4,1973
- HİÇ, Mükerrerem, Türkiye Ekonomisinin Analizi, Güryay Matbaacılık, İstanbul: 1980
- <http://koyenstitusuyenikusakankara.org> 02.03.2022
- <http://koyenstitusuyenikusakankara.org> 02.03.2022
- <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1786> 30.03.2022
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr> 22.02.2022
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9826> 13.02.2022
- <https://peripatetikler.wordpress.com/2019/12/17/hasan-ali-yucele-dair/>12.03.2022:
- <https://www.ismetinonu.org.tr/koy-enstituleri-nicin-kapandi-1954/> 12.03.2022
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuvayi_Milliyet_Destani alıntılama tarihi 10.11.2021
- <https://www.gercekgundem.com/yazarlar/sahin-aybek> 23.02.2022
- <https://www.iskultur.com.tr> 21.02.2022
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.11.2021)

<https://www.odatv4.com/analiz/ismet-inonunun-bilinmeyenleri--07111823-149752>

12.03.2022

İlhan Başgöz&Howard E. Wilson, Education Problems in Turkey 1920-1940, Indiana

İlhan Selçuk, “Kim?”, Varlık Yıllığı 1965, Varlık Yay., İstanbul 1964, s. 140

İNAN, Afet , İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923, TTK Yay., Ankara 1989

İNAN, Afet, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923*, TTK Yayınları, Ankara 1989

İNAN, Rauf , *Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitici Kişiliği ve Amaçları*, Ankara, 1983

İNAN, Rauf, *Atatürk'ün Eğitici Kişiliği , Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, MEB Yayınları, İstanbul,1983

İNCE, Erdal, “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu üzerindeki etkileri ,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2006

İNCE, Erdal, Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2006, V, (13)

İNCİ, İbrahim Atatürk dönemi Türkiye’inde toprak mülkiyet dağılımı ile ilgili bazı düzenlemeler, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* , Erzurum, 2010

İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997.

J. K. Eastham, The Turkish Development Plan: The First Five Years, The Economic Journal, Vol. 74, No. 293 (Mar., 1964), s. 136.

KAFADAR, Osman, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yay., Ankara 1997

KALAYCI, Nurdan, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1968.

- KANDEMİR, Selahattin, *Türkiye Seyahatnamesi Ankara Vilayeti*, Türk Maarif Cemiyeti neşriyatı, Ankara, 1932
- KANIK, Orhan Veli, *Mahmut Makal'ın Yurt Sevgisi*, Kanaat Basımevi, İstanbul, 15 Mart 1950, sayı 2
- KAPLAN, Mevlüt, *Köy Enstitüleri ve İş Eğitimi*, Foça Belediyesi ve TMMOB Ziraat Mühendisleri, İzmir 1995
- KARAÖMERLİOĞLU Asım, *Orda Bir Köy var Uzakta*, İletişim yayınları, İstanbul 2011
- KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, *Birikim Dergisi*, Mart 1998, Sayı 107
- KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım, The Village Institutes Enperience in Turkey, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), pp. 47-73.
- KARPAT, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yay., İstanbul, 1996
- KARTAL, Sadık , *Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri*, Dergipark.org.tr. 02.03.2022
- KAYA, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 4. Baskı, Ankara 1984.
- KAYA, Yalçın, *Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri*, I. Baskı, Cilt: II, İstanbul, 2001
- KAYIRAN, Mehmet, *Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Tarımı (1923-1929)* Hacettepe Üniversitesi, 1988 Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1988, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KIRBY, Fay, *Türkiye'de Köy Enstitüleri* , İmece Yayınları, Ankara 1962
- KIRBY, Fay, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, (Çeviren: Niyazi Berkes), 4. Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012.

- KISAKÜREK, Necip Fazıl, Türkiye’de Komünizma ve Köy Enstitüleri,Doğan Güneş Yayınevi,İstanbul, 1962
- KOÇ, Nurgün,*Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2007
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara 1967
- KODAMAN, Bayram, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991
- KONGAR, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997
- KONGAR, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Cilt: 1-2, Remzi Kitabevi, 8. Basım, İstanbul 1994.
- Konuşmaları, 1. B., İstanbul, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, 1997
- Köy Enstitüleri ve Açılacak Yerler, Cumhuriyet, Yıl: 16, No: 6727 18 Nisan 1940
- KÖYMEN, Nusret Kemal, *Büyük Aydınlığa Doğru*, Nebioglu Yayınevi, İstanbul 1960. Kültür Bakanlığı Dergisi, Ankara, Ocak 1937, sayı 201
- Lütfi Arslan, Türk Siyasetinde Köy Enstitüleri Tartışmaları, Doktora Tezi,Ankara Üniversitesi University, Bloomington 1968, İnkılap Tarihi Enstitüsü
- MAKAL, Mahmut, Köy Enstitüleri Ya da Deli Memedin Türküsü, Güldiken Yay., 2. Bası, Ankara 1996
- MAKAL, Mahmut, Bizim Köy, Literatür Yayınları, İstanbul, 2019
- MAKAL, Mahmut, Köy Enstitüleri ve Ötesi, Çağdaş yayınları, İstanbul 1979
- MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı, 1923-1982 Öğretim Yılları Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları, Ankara 1982, s. 8; DİE, Milli Eğitim Hareketleri (1927-1966), Ankara 1967

- MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı, *1923-1982 Öğretim Yılları Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları*, Ankara 1982
- MEB, Milli Eğitimde İlgili Kanunlar, Ankara 1959
- MEB, Milli Eğitimde İlgili Kanunlar, Ankara 1959
- MEB, The John Dewey Report, MEB Yayınları, Ankara 1960
- MEB, The John Dewey Report, MEB Yayınları, Ankara 1960
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi D. 1, C. 18, Sa. 2, 1 Mart 1922
- Muhammet Sarı, Esmâ Uz, Cumhuriyet Döneminde Köy Eğitim Kurşları, Türk Tarih Eğitimi Dergisi 2017
- Mustafa Aydoğan, Hasan Âli Yücel, Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi İle İlgili Yazıları, MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Maliye Bakanlığı 50. Yıl Yayınları, Yayın No: 162, Ankara 1974
- NACİ, Fethi, *Yüzyılın Yüz Türk Romanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2017
- NAZİF, Evren, Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri'ne, Güldiken Yay., 2. Baskı, Ankara 1997
- NEYZİ, Leyla, Object or Subject? The Paradox of "Youth" in Turkey, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 33, No. 3 (Aug., 2001), ss. 411-432.
- Nihal Yıldız, Osman Akandere, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* Journal Of Modern Turkish History Studies XVII/35 (2017-Güz/Autumn,s.292
- ODABAŞI Arda, 2. Meşrutiyet Dönemi Türk Halkçılığı ve Halka Doğru Dergisi", *Teori Dergisi*, Eylül 2005, s. 9-27.
- Öğretimi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum
- ÖKTE, Faik, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951

- Ömer Lütfi Barkan, Türkiye’de Toprak Meselesi: Toplu Eserler I, Gözlem Yayınları İstanbul, 1980
- ÖRMECİOĞLU, Hilal Tuğba, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler, *Belleten*, 2019, c,83, sayı 297
- ÖZAKMAN, Turgut, Cumhuriyet: Türk Mucizesi, İkinci Kitap, 13. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2010
- ÖZKAN, Salih, Türk Eğitim Tarihi, Nobel Yay., Ankara 2008
- ÖZTÜRK, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996
- ÖZTÜRK, Emine, *Cumhuriyet Dönemi Aydın Kimliği, Sekülerleşme ve Köy Enstitüleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2012
- ÖZTÜRKMEN, Arzu, Folklore on Trial: Pertev Naili Boratav and the Denationalization of Turkish Folklore, *Journal of Folklore Research*, Vol. 42, No. 2 (May., 2005), ss. 185-216.
- P.K.E Arşivi, Enstitü Gider Dosyası, “ Pamukpınar Köy Enstitüsü Müdürü Ali Öztürk tarafından Sivas Milli Eğitim Müdürlüğüne gönderilen 2.2.1952 tarihli liste”
- P.K.E Arşivi, Enstitü Gider Dosyası, “ Pamukpınar Köy Enstitüsü Müdürü Ali Öztürk tarafından Sivas Milli Eğitim Müdürlüğüne gönderilen 2.2.1952 tarihli liste”
- PAZAR, Meral, *Demokratik Eğitimde Bir Anıt Kurum: Köy Enstitüleri*, Güldiken Yayınları. Ankara 2001
- SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları İstanbul. 1993
- SARIKOYUNCU Ali, KAYIRAN Mehmet “Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı: Atatürk’ün Tarım Politikası ve Sonuçları”, *Erdem Dergisi*, c,11, s.31
- SARINAY, Yusuf, Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları 1921-1931, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005

- SOYSAL, İlhami, “Enstitüler Üzerine”, *İmece Dergisi* 1 Mayıs 1968, Ankara Aktaran; Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, 1970, s. 559.
- STONE, Frank A., Rural Revitalization and the Village Institutes in Turkey: Sponsors and Critics, *Comparative Education Review*, Vol. 18, No. 3 (Oct., 1974), ss. 419-429.
- SZYLIOWICZ, Joseph. S., Political Participation and Modernization in Turkey, *The Western Political Quarterly*, Vol. 19, No. 2 (Jun., 1966), ss. 266-284.
- ŞİMŞEK Safa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1950*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002
- ŞİMŞEK, Gül, MERDANOĞLU, Cansın, “Bir ‘Planlama Örneği’ Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi”. *Planlama Dergisi*, 28(3). 261-281 2018
- T. Verschoyle, Education in Turkey, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 26, No. 1 (Jan., 1950), s. 60
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,İ:I,C:10,17.04.1940,s.78
- T.C. Resmî Gazete, 11 Ağustos 1951, Sayı: 7882, s. 1781-1782.
- TAHİR, Kemal, *Bozkırdaki Çekirdek*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1967.
- TBMM Arşivi,1/862: 3238; TBMMZC, D: V, C: XIX, İ: II Şevket Gedikoğlu,Niçin Eğitim Okulları Köy Enstitüleri,İdeal Matbaa,1949,İstanbul, s.154,155
- TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), (Yay. Haz.: Mustafa Aydoğan-Erdal Atıcı), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 2010, s. 47-122.
- TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), (Yay. Haz.: Mustafa Aydoğan-Erdal Atıcı), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 2010, s. 47-122.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. 9, C. 10, s. 31-43.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, Dönem: 9, Cilt: 10.

TBMM Kanunlar Dergisi, C. 27, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753,
11 Haziran 1945

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 6, Cilt: 27, s. 24-25.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 1, s. 35-36.

TBMM Zabıt Ceridesi,

TBMM Zabıt Ceridesi, (114. dipnot

TBMM Zabıt Ceridesi, 26 Mayıs 1936, XI. Dönem, Birleşim:68, s.245-246.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 18.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 9, s. 26-27.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C. 9, s. 26-27.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 1-6.; Mahmut Goloğlu, Millî Şef Dönemi
(1939-1945), Kalite Matbaası, Ankara 1974, s. 65-69.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 1-6.; Mahmut Goloğlu, Millî Şef Dönemi
(1939-1945), Kalite Matbaası, Ankara 1974, s. 65-69.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 62.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 62.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 70-71

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 72.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 72-73.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 73--74.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, C.10, s. 92.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 9, 10, 26,.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, Cilt: 17, s. 312)

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 1, 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 9, Cilt: 27.

TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 7, Cilt: 17.

TBMM, TD., Dönem VII, C. 18, 01. VI. 1945: 36-37

TBMMZC, (1940), D: 6, İ: 41, C. 10, TBMM Matbaası, Ankara, s. 92.

TC Resmî Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491

TC Resmî Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491 , s. 13683.

TC Resmî Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491, s. 13683

TC Resmî Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491, s.13682

TC Resmî Gazete, 25 Haziran 1942, Sayı: 5141; Düsturlar, Tertip: 3, Cilt: 23, Sayı: 580.

TC Resmî Gazete, 26 Haziran 1947, Sayı: 6642.

TC Resmi Gazete, Tarih 04.02.1954, Sayı: 8624; Düstur, Tertip: 3, Cilt 35, s. 274.

TC Resmi Gazete, Tarih: 04.02.1954, Sayı: 8624.

TC Resmi Gazete, Tarih: 25.6.1942, Sayı: 5141.

TEKBEN, Şerif, Canlandırılacak Köy Yolunda, Akçadağ Köy Enstiüsü Basımevi, 1947

TEVETOĞLU, Fethi, *Türkiye’de Sosyalist ve Kominist Faaliyetler 1910-1960*, Ankara 1967

TONGUÇ, Engin, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul 1970

TONGUÇ, Engin, *Köy Enstitülerinin İzinde*, Güldükeni Yayınevi, Ankara 2003

TONGUÇ, İ. Hakkı, *Mektuplarla Köy Ensititüsü Yılları 1935-1946*, (Yay. Haz.: Engin Tonguç), 2. Baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990

TONGUÇ, İsmail Hakkı (1933): *İş ve Meslek Terbiyesi*, Ankara

- TONGUÇ, İsmail Hakkı (1939): *Canlandırılacak Köy*, İstanbul
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1939
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, İstanbul 1947
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Ankara 2004
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Piramit Yayıncılık, Ankara 2004
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *İş ve Meslek Terbiyesi*, Kitap Yazarlar Kooperatifi Neşriyatı, Ankara 1933
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)*, (Yay. Haz. Engin Tonguç), 2. Bası, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990
- TUNAYA Tarık Zafer ,Türkiye’de Siyasî Partiler ve II. Meşrutiyet Dönemi, C.1,Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul,1984
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999
- TÜRKMEN, İsmet, Doğu Anadolu’ya Bayındırlık Hizmetleri Kapsamında Yapılan Kamu Harcamaları Yatırımlar (1920-1938), *Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 23, sy. 45, Bahar 2010
- TÜRKMEN, İsmet, *Doğu Kalkınması Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1946)*, Kömen Yayınları, Konya 2013
- TÜRKOĞLU, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul,2007
- ÜSTEL, Füsun, *İmparatorluk’tan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, 3. Baskı, 2010,İstanbul, İletişim Yayınları
- VARLIK, M. Aydın, *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Anı Yay., Ankara 2007
- VARLIK, M. Bülent, *Ülkü: Halkevleri Mecmu’ası, Kemalizm*, İletişim Yayınları, C.2, İstanbul, 2002
- Vatan, 18 Temmuz 1946, s.5.

VERSCHOYLE, T., Education in Turkey, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 26, No. 1 (Jan., 1950), ss. 59-70.

Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 1984.

YILDIZ, Emel, YILDIZ, Nural, “Mübadele Meselesi ve Cumhuriyet Dönemi Tarımsal Kalkınma Politikası”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Haziran 2012 Cilt 14 Sayı 1 s.

YÜCEL, Hasan Âli, *Türkiye’de Ortaöğretim*, Ankara 1938

YÜCEL, Tahsin, Alıntılar, “Bizim Köy Ve Huzur” Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997

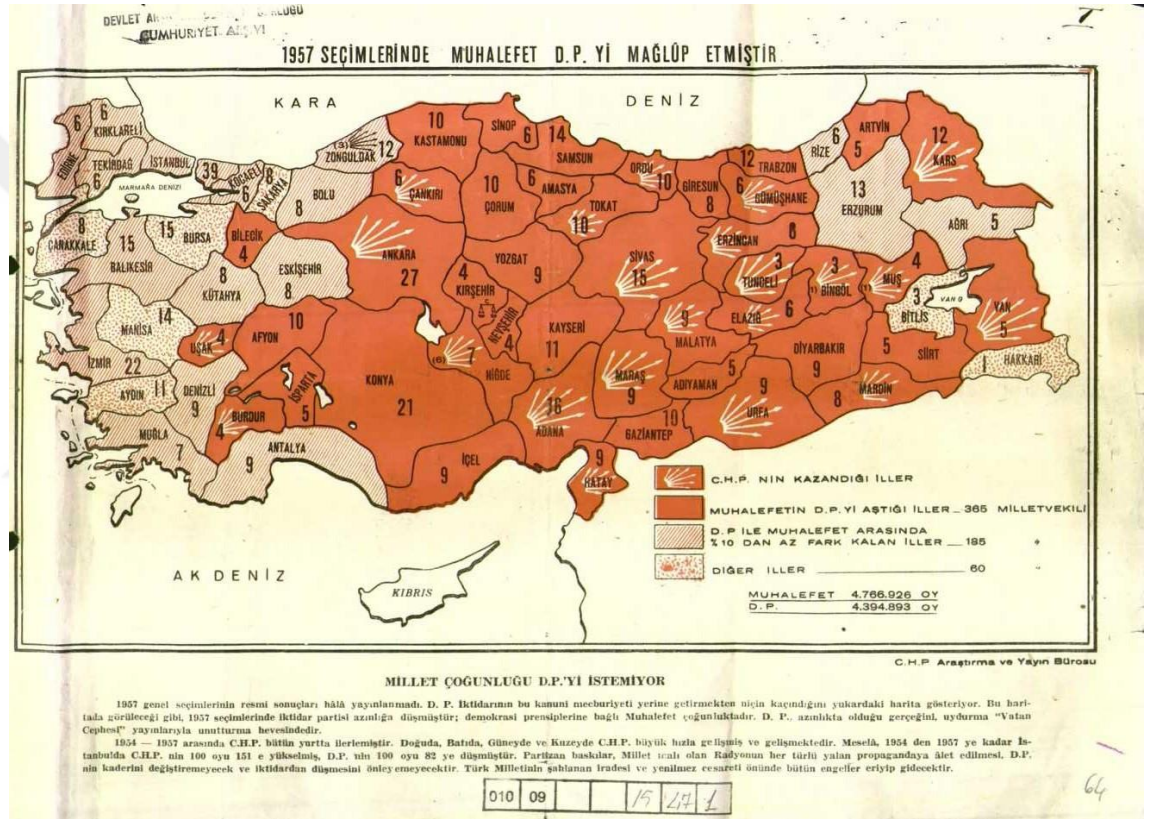

EKLER

Ek-1. Harita Genel Müdürlüğü ve İller İdaresi Genel Müdürlüğü Tarafından Hazırlanan Konya Haritası

Ek-2: Arşiv Belgeleri

Ek-2.3.4. 27 Ekim 1957 Seçimlerinde Siyasî Partilerin Ülke Geneline Kazandığı İller Haritası

ÖZGEÇMİŞ

